

„láthatatlan selyemsál a számon”

„láthatatlan selyemsál a számon”

NEMES NAGY ÁGNES
ÉS LENGYEL BALÁZS LEVELEIBŐL

Összegyűjtötte, sajtó alá rendezte,
jegyzetelte, a bevezetőt írta

Buda Attila, Pataky Adrienn, Tüskés Anna

Gondolat Kiadó
Budapest, 2019

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs francia kapcsolataira
vonatkozó kutatást Tüskés Anna az NKFIH PD 120947 posztdoktori
ösztöndíja keretében végezte

© Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs jogutódja, 2019
Sajtó alá rendezés © Buda Attila, Pataky Adrienn, Tüskés Anna, 2019
© Gondolat Kiadó, 2019

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolat

A kiadásért felel Bácskai István
Tördelő Sörfőző Zsuzsa

ISBN 978-963-693-927-4

TARTALOM

Bevezető a levelekhez / 7

Függelék / 29

1946–1948 / 31

1949–1956 / 58

1957–1980 / 66

1981–1989 / 160

1990–2005 / 208

Kronológia / 253

Irodalomjegyzék / 257

Névmutató / 265

BEVEZETŐ A LEVELEKHEZ

Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs¹ válogatott leveleinek e kötetben olvasható gyűjteményével a sajtó alá rendezők részben a jelenbe érő közel-múlt mindennapjait – az irodalmi és a magánélet ismeretlen körülményeit, eseményeit – szeretnék közelebb hozni, részben a már közgyűjteményekben lévő, kutatható, de még feltáratlan hagyatékokra kívánják ráirányítani a figyelmet.

Minden levelezés a személyes beszélgetést helyettesíti; az élő- vagy a telefonbeszélgetésnél a levélváltás egyrészt szuverénebb, másrészt korlátozottabb. Előbbi azért, mert a levélben megadatik a lehetőség átgondolni, (újra)fogalmazni az írás tárgyát, utóbbi pedig azért, mert a szóbeli kommunikációval ellentétben a postai nem ad módot azonnali visszacsatolásra. Továbbá a kézírással szemben a gépirat jellegzetességeként még azt is érdemes afféle korlátként számba venni, hogy az írógéphasználattal behatol a szerző és mű viszonyába egy harmadik tényező – amely nemcsak eszközként, hanem a gondolkodást és a szövegalkulást is befolyásoló tényezőként tartható számon (persze egyes esetekben felmerül, hogy ami gépiratban őrződött meg, az vajon úgy is keletkezett-e, esetleg lemásolták, diktálták stb.). A levelek leírásában épp ezért fel van tüntetve az írás eszköze; Nemes Nagy Ágnes levelei döntő mértékben kézírások, míg Lengyel Balázs felváltva használta az íróeszközt és az írógépet.

Hogy egyáltalán levelezésről, írásbeli párbeszédről lehessen beszélni, ahhoz folytonosság szükségeltetik: a levél feladójának tehát türelemmel ki kell várnia a választ; egy levelezéshez két (vagy több) ember szükséges. Ez az együttes és egyidejű jelenlétben virtuális, ám a kölcsönös válaszkészségben nagyon is valóságos kommunikáció, a realitás és a fikció határai között mozog, különösképpen, amikor magán- és nem hivatali levelezésről van szó. A szépirodalom körébe tartozó levélregényekre vagy fiktív naplókra vonatkozó olvasói elvárás persze más, mint a misszilis levelekkel szemben támasz-

¹ Nevük a levelek jegyzeteiben mindenhol rövidítve: NNÁ és LB monogramokkal jelölve szerepel.

tott *párbeszéd* igénye; a művészi ábrázolás eszményei eltérnek a pillanat kiváltotta érzés- és ismeretközvetítésétől. Azonos viszont bennük – a retorikai hasonlóságokon túl – a személyiség intenzív jelenléte: egyik esetben a szerzőé, a másikban a levélíróé s a címzetté. Ez adja varázsukat és érdekességüket, ez táplálja a folyamatos érdeklődést irántuk.

Arra a kérdésre, hogy vajon az utókornak van-e joga mások magánlevelezését elolvasni, bizonyára többféle válasz adható, kinek-kinek a meggyőződése szerint. A kérdés azonban nyomban érvényét veszti, ha maguk az egykori címzettek és levélírók, a közvetlen leszármazottaik vagy örököseik, saját vagy felmenőik, hozzátartozóik levelezését megőrzik, majd az egészét, esetleg azt a részét, amit értékesnek, fontosnak tartanak, egy kompetens közintézményre bízák.² Néha előfordul az is, hogy a családtagok, az utódok a hagyaték bizonyos darabjait megsemmisítik, tényeik, érzelmeik vagy bármi más körülmény miatt – ez történt például Emily Dickinson leveleinek egy részével³ –, vagy a naplók, feljegyzések a kortársakra, a naplóióra nézve kellemetlen mondatait olvashatatlaná teszik – ami például Széchenyi István naplóiban tapasztalható⁴ –, de a megmaradt hagyaték még így is kárpótol s nyilván többet ér, mintha az egész martalékká vált volna. A magánlevelek, az emlékezetőrző feljegyzések, naplók legnagyobb erénye ugyanis főképpen abban áll, hogy az életút eseményei, a szépirodalmi vagy tudományos életmű mellett közelebbről megmutatják magát az alkotó személyiséget is – érdekességét vagy éppen érdektelenségét, őszinteségét és szerepjátszásait –, ami az életmű szövegszerű és referenciális értelmezéséhez, valamint a kor megismeréséhez egyaránt hozzásegít.

Természetesen egyetlen, keletkezésében magáncélú, de tartalmában, megőrzésében azon túllépő dokumentumegyütttest sem szabad megbélyegző, felületes, féligazságokat tartalmazó, szenzációhajhász körítéssel tálni. A sajtó alá rendezőnek körültekintéssel, tapintattal, megértéssel és elnézéssel kell fordulnia az általa a nyilvánosságba beemelt kéziratokhoz, kiadásuk

² A megőrzés önmagában természetesen még nem jelenti automatikusan a közlést is. Például Pilinszky János egykori címzettjei vagy jogutódai közül többen nem járultak hozzá a birtokukban lévő levelek megjelentetéséhez az 1997-es Osiris-kiadványban – HAFNER 1997 –, feltételezhetően egy idő után majd ezek közreadására is sor kerülhet.

³ Emily Dickinson (1830–1886) Charles Wadsworth tiszteletessel folytatott levelezését halála után húga, Lavinia elégette. Valójában a hagyatékok egy részének megsemmisítése legtöbbször nem éri el az emlékezet felszámolását, hiszen a (tudott, de már nem olvasható) kéziratok hiánya is rámutat egy kapcsolat fontosságára.

⁴ Széchenyi István (1791–1860) naplóinak, részben szerzőjük akaratát teljesítő csonkításait, kiadástörténetét Oltványi Ambrus foglalta össze, lásd SZÉCHENYI 1978, 1361–1367. p.

előtt mindig mérlegelve, mit és hogyan bír el a nagyközönség érdeklődése, s mi az, ami csak a szűkebb kutatói érdeklődés számára fontos. Az eredetileg magáncélú dokumentumok tehát egy kétfokozatú, egymást kiegészítő, egymásra épülő közlésstruktúrában kerülhetnek a nyilvánosság elé, magától értetődően teljes terjedelmükben, kihagyások, csonkítások, átírások és bármilyen, utólagos szövegváltoztatás nélkül.

Másfelől tisztázni kell azt is, hogy a közölt szövegek, levelek jegyzeteiben, magyarázataiban vagy azokon túl a sajtó alá rendezőnek mennyire kell személytelennek maradnia. A legfontosabb szakmai követelmény nyilvánvalóan nem lehet más, mint hogy minden keletkezés- és kortörténeti adatot, tényt, körülményt fel kell tárni, amennyire a források azt lehetővé teszik; minden összefüggést meg kell nevezni, ami a megértést segítheti, tekintettel a levelezőpartnerekre, az életműre, a mindenkori történelmi jelenre. Az adatokra és a kapcsolatokra vonatkozó kutatásnak magától értetődően a szövegből kell kiindulnia és oda kell visszaérkeznie, szövegprobléma és szövegválasz egyaránt a megértést kell hogy szolgálja. S mindkettőben helye van az értelmezésnek is, mert az adatok sokszor hiányosak, az összefüggések látszatra vagy valóságosan is részrehajlóak, az ismeretek egy része pedig, főként a sajtó alá rendezés idejéhez közeli dokumentumok esetében még homályban van. A kommentárnak ugyancsak a kiindulási alapul szolgáló főszöveget kell kiválasztania és alapul vennie, valamint – ha vannak – az adott kézirattal foglalkozó, korábbi megállapításokat: ezekre építheti a közreadó saját magyarázatait. Ez jelenti a filológia, vagyis a szövegkritika és szövegelemzés együttes forráskutató-szöveg-előállító eljárásának lényegét – a közreadás a válogatástól a szöveg előállításán (akár egyes részek fordításán) és annak rend(szer)ezésén túl tehát a jegyzetekkel ellátásig tart. Mindezek által a szöveggel és kommentárral szembesülve a mindenkori olvasók saját maguk alakíthatják ki az érvényesnek gondolt véleményüket.

E kötetben a címzetthez legtöbbször postai úton eljutott levelek olvashatók; kivétel nélkül magánlevelek, bár néha önmagukon túlnyúló, hivatalos tartalommal (is).

A magánélet apró – néha kínos, esetleg nevetséges, ritkán felemelő – tényeit, eseményeit is megörökítő levelezések megjelentetése az előbbi feltételek mellett soha nem nélkülözheti az időfaktort sem. A késleltetettségre részben a tapintat, másfelől a tisztánlátás miatt is szükség van. Az idő múlása távlatot ad, s megteremti a pontosság és a néven nevezés lehetőségét. Segítheti emellett az árnyalt megértést – a korét, a művekét –, főként, ha a közlési lehetőség nemcsak egy-egy szerzőre, hanem egy-egy korszak, nyelv, földrajzi hely vele egyszerre működő alkotóira, azok nagyobb csoportjára is kiterjed.

Levélírók és címzettek egyszerre azonos és egymástól különböző pozíciót foglalnak el a kül- és belvilágot illetően, de az egymásnak ellentmondó vagy egymást erősítő felfogások kaleidoszkópszerűsége mégis magyarázatokat adhat olyan jelenségekre, amelyeket épp e források összességével lehet jobban megismerni, többértelműségét feltárni – annak hallgatólagos belátásával, hogy egyetlen írásos dokumentum sem képes visszaadni a létrejöttéhez esetleg kapcsolódó, meg nem örökített, mögöttes szóbeliséget, pláne a szavakkal visszaadhatatlant. Ezért minden olvasásnak magában kell foglalnia a befogadó kételyét is: vajon mennyiben képezi le, mutatja, tükrözi az előtte álló szöveg létrehozójának éppen a keletkezés pillanatában érvényes gondolatait, s mennyiben inkább egy idea megalkotottsága?

Egy többnyire irodalmi tárgyú magánlevelezés nem csak (irodalom)történeti forrás, habár több, a köznapiságra reflektáló adat, ismeret jelenhet meg benne, mint a szépirodalomnak tartott, fikciós levélregényekben vagy akár a határon lebegő autobiografikus műfajokban (napló, memoár stb.), mégis rendelkezik – például retorikai, stilisztikai összetevőinél fogva – az utóbbiak tulajdonságával is, vagyis a (különböző mértékű) nyelvi megalkotottságával. Különösen igaz ez a szépírók levelezésére, s még inkább az olyanokra – mint kötetünk esetében –, akik otthagyták a kézjegyüket az esszéirodalomban is, tehát egy ugyan célzott befogadójában nem, de stílusában és olykor közvetlenségében rokon műfaj praxisában.

Másfelől egy író, szerkesztő, művész levélgyűjteménye a keletkezésének koráról, társadalmáról, a művelődéstörténetéről és a művészeti közegről, nemegyszer politikai viszonyairól is – direkt vagy indirekt módon – olyan tudáshoz juttathatja az olvasót, amit máshonnan nem lehet megszerezni, amellet hogy szerzőjének magánéletbe is betekintést nyújt.

Az a közelség, amely az elmúlt néhány évtizedben keletkezett levelezések feltárását, magyarázatát és megjelentetését illeti, tartalmi és formai veszélyekkel is jár, erre utal a kilencvenes évekből Korda Eszter kritikája és Hafner Zoltán erre adott válasza.⁵ Nem könnyű a kutató, sajtó alá rendező dolga, mert míg a száz évvel ezelőtt vagy még régebben keletkezett életművek interpretálásában leginkább csak az ezt megelőző szövegre kell figyelnie, addig az éppen lezárultak feldolgozása és publikálása során hatványozottan tekin-

⁵ KORDA Eszter, *Pilinszky János összegyűjtött levelei* = ItK 2000, 1–2/266–275. p.; HAFNER Zoltán, *Észrevételek Korda Eszter Pilinszky János összegyűjtött levelei című írásához* = ItK, 2000, 5–6/791–795. p. Kritika és válasz fő véleménykülönbsége az olvasóközönség – nagyközönség vagy kutatók –, a datálási, sorrendi kérdések, a szerkesztői javítások, valamint a jegyzetek tartalmi és mennyiségi jegyei kérdéseiben fogalmazódott meg.

tettel kell lenni a jelen politikai, irodalmi és leszármazotti érzékenységeire, önreprezentációjára, és nem utolsósorban érdekeire; a szövegközlések és a kommentárok csak a felsoroltak Szküllái és Kharübdisei között érhetnek révbbe. Ami tehát az egyik oldalról közlésbeli előny, másfelől nézve értelmezésbeli hátránnyá válhat.

Huszedik századi magyar írók, költők válogatott vagy teljességre törő levelezésének sajtó alá rendezése, kiadása egy-két, ma is használható korábbi munka után a múlt század hatvanas éveitől vált folyamatossá, önálló kötetekben vagy egy-egy életmű kritikai kiadásának részeként: tudományos igényű szövegközlésekkel és jegyzetapparátussal. A sort Török Sophie korábbi gyűjtése alapján Babits Mihály, Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső fiatalkori,⁶ illetve Ambrus Zoltán válogatott levelezése kezdte.⁷ Ezeket folytatta – eltérő szempontok szerint és különböző eredményekkel – Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső és Tóth Árpád életművének tudományos kiadása, Babitsé és Kosztolányié jelenleg sem ért még véget. Ami e szerzők fennmaradt levelezését illeti, legterjedelmesebb, több kötetre terjedő Babitsé, Adyé és Kosztolányié; József Attiláé, Juhász Gyuláé és Tóth Árpádé viszont csupán egy-egy kötet anyagát teszi ki.

Az írói életművek egészét magukban foglaló sorozatok mellett készültek különböző tematikus, illetve csupán két személy levelezését tartalmazó gyűjtemények is. Például a Babits és Kosztolányi család tagjaiét tartalmazó,⁸ vagy a Szabó Lőrinc életét végigkísérő kötetek, illetve Babits István világháborús levelezése.⁹ A páros korrespondenciákra többek között Babits és Csinszka, Gózsdu Elek és Weisz Anna, illetve Babits és Gellért Oszkár levelezését lehet példaként említeni.¹⁰

A hatvanas évektől (újra)kezdődő, kiteljesülő életművek hagyatékaiban azonban csak az utolsó másfél-két évtizedben, nagyjából az ezredforduló körül váltak/válnak a nagyközönség, illetve a tudományos kutatás és szövegközlés forrásaivá. Ezeknek a kéziratgyűjteményeknek gyakran akadnak olyan részei, amelyek a hagyaték szerzőjének vagy jogtulajdonosának döntése következtében pillanatnyilag nem hozhatók nyilvánosságra – általában politikai vagy magánéleti okok miatt –, hiszen a családtagok, az érintettek élnek, élhetnek még. Különösen érzékeny ebből a szempontból egy-egy írói, költői levelezés,

⁶ BABITS–JUHÁSZ–KOSZTOLÁNYI 1959.

⁷ AMBRUS 1963.

⁸ DÉR 1988; BUDA 1996; BUDA 2006.

⁹ SZABÓ 1974; KABDEBÓ 1979; KABDEBÓ 1989; KABDEBÓ 1993; HORÁNYI 2003; BUDA 2005.

¹⁰ NEMESKÉRI 1994; PONGRÁCZ–ALEXA 2001; BUDA–PATAKY 2017.

amelynek a (megírás idején) csak két személyre tartozó magánvéleményein kívül lehetnek/lehetnek mások érzékenységet sértő vagy egyszerűen nem másokra tartozó vallomások részei is. És, ahogy már volt róla szó, csak bizonyos történeti távlat bekövetkeztével válhat lehetővé, hogy levélíró és címzett egymásnak szóló intim levelezése vagy a külvilágot megítélő véleménye személyiség- és korjellemzővé kanonizálódjék.

Az említett időszak írói levelezésének kiadását egy vékony Nemes Nagy Ágnes-kötet nyitotta, amely éppen kihagyásos szövegközlésével utal a történelem, valamint a személyes érintettség közelségére.¹¹ Majd az életmű iránti folyamatos érdeklődés – valamint a kiadói érdek – következtében Pilinszky János levelei következtek, köztük Nemes Nagy Ágnes-levelekkel.¹² Ezután jelent meg egy válogatás Lengyel Balázs leveleiből,¹³ aztán egy évtizeddel később Fodor András különböző címzettekkel folytatott, több kötetből álló gyűjteménye.¹⁴ Csak jelzésszerűen említve a folyóiratokban megjelentetett, pályájukat többnyire 1956 után kezdő vagy megszakítás után folytató szerzők levélközléseit, szót kell ejteni Szabó Magda válogatott leveleiről¹⁵ és a Ráció Kiadó *Tárguló körök* című gyűjteményéről, amelyben Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs olasz- és franciaországi küldeményei is olvashatók.¹⁶ 2017-ben jelentek meg Polcz Alaine és Mészöly Miklós levelei,¹⁷ s ugyanebben az évben egy válogatás is a két házaspár egymással folytatott levélváltásaiból.¹⁸ E kiadványok néha járulékos részekben is fontos forrássá válhatnak. Például a Mészöly–Polcz-levelezés kötetében nemcsak utószó, de egy esszé is szerepel. Ezt *Bármilyen jó. Emléklapok halott barátaimról* címmel Nádas Péter írta. A Nádas-„emléklapok” narratívába foglalják a házaspár levelezését egy közös ismerős, barát szemszögéből, illetve újabb (háttér)történetekkel – amelyek szintén csupán egy egyén látásmódját, nem a „valóságot” tükrözik – egészítik ki azt. Ugyancsak az elmúlt évben jelent meg Mándy Iván leveleinek válogatása.¹⁹

¹¹ NEMES NAGY 1995B. Sajnos e kötet szövege nem mindig a teljes levélszöveget közli, s a kihagyások néha jelöletlenek.

¹² HAFNER 1997.

¹³ BUDA 1999.

¹⁴ Egyik első kötet: TÜSKÉS 2008.

¹⁵ SZABÓ 2010. A Szabó Magdának írt levelekből már korábban megjelent egy kis válogatás, lásd KOVÁCS 1997.

¹⁶ BUDA 2014.

¹⁷ NAGY 2017.

¹⁸ Lásd a 20. számú jegyzetet.

¹⁹ DARVASI 2018.

A felsoroltak ráirányítják a figyelmet arra, hogy az újholdasok, az 1946 és 1948 között a lapban megjelent, majd később az újholdas kánonba sorolt szerzők köréből merre lehetne folytatni tovább a kéziratok/levelezések feltárását és közlését. Mindenekelőtt természetesen Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs teljes, küldött és kapott levelezésének összegyűjtésére lenne szükség, pontosan számbavéve a köz- és magángyűjteményben lévő hagyatékukat. Mellettük azonban – a postai küldeményeknél maradva – Határ Győző, Lakatos István, Mándy Iván, Ottlik Géza, Örkény István, Rába György, Rónay György, Somlyó György, Szabó Magda, Cs. Szabó László levelezése kell, hogy feltétlen szóba jöjjön, amelyek feltehetően más levelezőpartnerek kutatásba való bevonását hozzák majd. Csak egy példa: Takáts Gyula kaposvári hagyatékában Lengyel Balázs-levelek is találhatóak; és egy már elkezdett feltárás: Hernádi Mária, Urbanik Tímeával együtt Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, illetve Polcz Alaine, Mészöly Miklós egymásnak írt levelei sajtó alá rendezésén, első közlésük folytatásán²⁰ dolgozik. Az említettek levelezésének összegyűjtése, átnézése és maradéktalan feldolgozása azonban nemcsak szakmai tudást igényel, hanem az anyagi, időbeli és személyi feltételek biztosítását is megkívánja, ezek részleges hiánya pedig úgyszintén akadály a feldolgozásnak, kiadásoknak. Tehát nem pusztán az időbeli távlat nehézségeiről van szó, noha nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy személyi és irodalomtörténeti, művelődés-, mentalitás-, és politikatörténeti jelentősége és súlya is volna a kutatásnak és közreadásnak.

* * *

Az 1946 és 2007 közötti évtizedek, amelyek alatt az „újholdasság”, az „újholdas szerzők” megjelenésüket, irodalmi jelenlétüket illetően vegyes pályát mondhattak a magukénak, a következőképpen periodizálhatók:

(1) 1946–1948: az *Újhold* hét számának megjelenése, a ma még teljes egészében nem ismert szerkesztőségi változások, a szerzők írói polarizálódása a belpolitikai változások függvényében.²¹

(2) 1949–1956: a megváltozott irodalmi életben részt nem vállaló, az irodalompolitika által alkotóként nem is hiányolt szerzők – Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Ottlik Géza, Mándy Iván, Szabó Magda, Lakatos István,

²⁰ Részletek Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezéséről, sajtó alá rend., jegyz. Hernádi Mária – Urbanik Tímea, lásd BUDA–PALKÓ–PATAKY 2017, 474–497. p.

²¹ Adalék Lengyel Balázs leveleihez is a következő emlékezés: RÁBA György, *Emlékeim Mándy Ivánról*, lásd Holmi, 2008, 2/233–237. p.

Pilinszky János stb. – módosult pályája az alkotást illetően periferikus szerepekben: gyerekirodalom, (mű)fordítás, szerkesztés, dramaturgi, gyermekhangjáték-írói munka, tanári foglalkozás; Ottlik Géza például „kulák” lett. Ekkori helyzetük felmérhető, a Benedek Marcell-féle, 1963 és 1965 között megjelent *Magyar irodalmi lexikon*, velük azonos generációs Devecseri Gábor-, Karinthy Ferenc-, Örkény István- vagy Somlyó György-szócikkeiből.

(3) 1957–1980: az „újholdas” irodalmi eszmények, szerzőség felélése, törekvés a kirekesztés miatt elmaradt csoport-önazonosság utólagos megalakítására, ezáltal a lappal 1946 és 1948 között kapcsolatot nem találó, de irodalmi céljaival egyetértő, azt továbbalakító, lazán összetartozó írói csoport lassú magára ismerése.

(4) 1981–1989: a hatalomtól kiinduló, a belpolitikai legitimációs bázis növelésére irányuló engedékenységi, amely az addig tűrt szerzőket – köztük a fiatalabbakkal is megerősödött egykori újholdásokat – lassan támogatott státuszba juttatta; folyóiratot ugyan nem adva, de évente kétszeri évkönyvet biztosítva.

(5) 1990–2007: a maga nemében sokszínű, újholdas jelzővel összefogott, a párhuzamosan jelen lévő szellemi/értelmiségi elképzelésektől megkülönböztethető irodalmi eszményeket képviselők halála; az „újholdasság”, mint nyelvi-gondolati kifejezésrendszer eltűnése, átalakulása – a szerzői életművek és az egyes alkotások szakmai olvasásának, megértésének erősödése, miközben a nagyközönség érdeklődése is folyamatos maradt.

* * *

A kötet levelei Lengyel Balázs 1946. január 28-án Csorba Győzőnek írt soraival, vagyis az *Újhold* megjelenési előkészületeivel kezdődnek, és 2005-ig tartanak – ám adataiban 2007-ig, Lengyel Balázs haláláig, a recepció számbevételében pedig 2019 elejéig igyekszik nyomon követni a szakirodalmat. A levelezést felölelő hat évtized alatt Magyarország belpolitikájában és külpolitikai helyzetében jelentős, egymást követő, a köz- és magánélet viszonyaiban, lehetőségeiben a korábbi ellentpontosító változások történtek, amik hallgatólágosan a levelek hangvétele mögé értendők.

E külső történet mellett, azonban van egy belső is, amely három évvel korábban kezdődött, Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs megismerkedésével. Erről az egyik fiatalkori barátinó, Hrabovszky Anna így számolt be a másinak, Porgesz Borbálának:²²

²² Fennmaradt Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatékában, jelenleg fia, Nagy Boldizsár tulajdonában: BUDA Attila – PATAKY Adrienn, *Ismeretlen Nemes Nagy Ágnes-kéziratok és dokumentumok a Hrabovszky-hagyatékából*, lásd Pannon Tükör, 2017, 7–8/56–59. p.

Édes Borbálám, talán nem is tudod már, ki az, aki ír neked ilyen hosszú hallgatás után. Tudom, hogy elfelejtettél minket Ágnessel, vajon emlékszel-e még és gondolsz-e néha ránk, hosszú volt a hallgatásunk. Szüleidnél jártam néha, Sára mesélt rólad karácsony előtt, mikor fent jártam láttam fényképeden a meggömbölyödött képedet, igen jól néztél ki, jó húspan vagy és minden bizonnyal erősebb vagy, mint valaha. Nagyon hiányzol nekünk. Különösen nekem. Ágnessel ugyan nagyon jól megértjük egymást, de valahogy nem elég őszinte és nyílt ember, még magával szemben sem. Ő telítve van mindig problémákkal, s otthon már igen elmergesedett a helyzet. Tudod elfolytott [!] ill. kevésbé elfolytott [!] vágyálmait a költői sikerről. Sajnos azonban nem eléggé tehetséges, még nagyjából ott tart most is, mint a középiskolában és az igazi nagy élmények hiányoznak. Ősszel Zoltánnal végleg felmondták a jóbarátságot. Utóbbi időben nagyon sokat veszekedtek, és [a] csúf jelenetek mindennap megismétlődtek. Igazat megvallva én nem sajnáltam, mert jó házasság nem lett volna belőle. Most aztán egy „irodalmár” van műsoron és egyelőre Ágnes úgy tesz, mint aki megelégedett. Különben az egyetemen igen szépen prosperált, most gyakorló az Erzsébetben, s sok érdekes dolgot mesél első tanári élményeiről. Szakdolgozatát átírta, úgyhogy doktorálni fog egy pár hónapon belül (Babits költői nyelve). Kimondottan megcsinosodott, haját kissé szőkíti, lobogva hordja, társaságban vidám és szellemes. Ennyit Ágnesről.

Nemes Nagy Ágnes 1941 májusában alapvizsgázott – magyar nyelv és irodalom: kitűnő, latin nyelv és irodalom: jó –, 1943 szeptemberében szakvizsgázott – magyar nyelv és irodalom: kitűnő, latin nyelv és irodalom: dicséretes – és 1944 szeptemberében tette le a pedagógiai szakvizsgát: filozófia: dicséretes, pedagógia: elégséges.²³ Az Erzsébet Nőiskola *Gyakorlóévi bizonyítványa* szerint pedig magyar–latin szakos tanárjelöltként 1943 szeptembere és 1944. április 13-a között teljesített pedagógiai gyakorlatot.²⁴ A levél tehát 1943 szeptembere után íródhatott, Horváth János ekkor már öt hónapja, április 10-én megírta bírálatát a doktori értekezéséről – ami nagyjából a mai egyetemi MA-dolgozatnak felel meg –, s ekkor még szerzője tervezte befejezését.²⁵ Porgesz Borbála ebben az időben Márianosztrán raboskodott,²⁶ ezért találkozott régen, s feltehetően ennek szólt az is, hogy jól néz ki – csak éppen

²³ Az 1944. szeptember 22-én kelt *Középiskolai tanárvizsgálati értesítő* aláírója Zsirai Miklós volt, megtalálható a PIM Kézirattárában. A szakvizsga napja 20-án volt, ahogy egy később ismerttetendő levélből kiderül.

²⁴ A Lóránth Mária megbízott igazgató által aláírt igazolás dátuma: 1944. április 13. Lelőhelye: PIM Kézirattár.

²⁵ BUDA 2014, 173. p.

²⁶ BUDA 2017, 24–25. p.

az ellenkezőjét kell érteni rajta. A gépirat a Révész Margit Szanatórium²⁷ fejlődés levélpapírján olvasható, s mivel a levélíró a továbbiakban testi állapotának gyengeségéről is beszámolt, feltételezhető, hogy sorai ott keletkeztek. A lilabetűs, indigós másolat a „vajon emlékezel-e” részlettel kezdődik, az előtte lévő mondat és a második mondat eleje az első sorok között, fekete betűsen olvasható. Bizonytalan, hogy első példánya a címzetthez eljutott-e, a bizonytalanságot erősíti a láthatóan abbahagyott levél végén olvasható íráspróba és kézírásos mondat: „Ez csak egy kutyafuttában megírt levél.” De az mindezek ellenére kiderül belőle, hogy Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs távoli ismeretsége 1943 végétől – miután az addigi udvarlóval megszűnt a kapcsolat – erősödött meg.²⁸ Lengyel Balázst ebben az évben behívták katonai szolgálatra,²⁹ ami azonban nem lehetett hosszú ideig tartó, vagy gyakran el lehetett hagyni a laktanyát, hiszen a fenti levélrészlet értelmében őszről, ősz végétől fűződött szorosabbra kapcsolatuk. Ennek előzményét mutatja például Lengyel Balázs 1943. július 23-i levele, amelyet az *Új Idők* 1943. július 17-i számában megjelent *Nyári elégia* megjelenése után írt, és – miután a fővárosi karpaszományos kiképzést követően, 1943. december 3-a, apja halála után Lengyel Balázst mozgósították³⁰ – Nemes Nagy Ágnes Ófutakra (ma: *Φυμοζ*)³¹ küldött levelei; ez a település volt a szolgálat helye.³² Eközben házasságkötésüket is tervezték, szó esett róla Nemes Nagy Ágnes 1944. március 30-i³³ és Lengyel Balázs április 9-i már Alsómihályfalváról (ma:

²⁷ Révész Margit, Hrabovszky Józsefné – Hrabovszky Anna édesanyja – egy Árva megyéből az 1850-es években Békéscsabára települt család leszármazottja. Közvetlen, a zsidó hagyományoktól eltávolodó, asszimilálódó/elmagyarosodó felmenői, hozzátartozói a szaktudás – orvosi, fogorvosi, gyógyszerészeti ismeretek – segítségével emelkedtek az értelmiség közé. Révész Margit a budapesti egyetemen szerzett orvosi végzettséget, szanatóriumában nehezen nevelhető, szellemileg visszamaradt gyerekek kezelését folytatta. A felmenőiről: HÉJJA Julianna Erika, *Okos kisasszonyok. A leányok felsőfokú iskoláztatása Békés vármegyében*, lásd Bárka, 2011, 5/60–64. p.; SALAMIN 1998. A Hrabovszky-hagyatékban megtalálható a *Születésnap* című vers gépirata – feltehetően a Nemes Nagy-hagyatékban lévő gépirat másodpéldánya –, a szerző autográf aláírásával, datálásával – 1955. augusztus 25. –, valamint ajánlásával: Révész Margitnak, kötetben lásd NEMES NAGY 2016, 349, 667. p. Az ajánlás a kötetközlésből elmaradt, talán csak a másolaton olvasható. Révész Margit augusztus 25-én született, a vers halála előtt nyolc hónappal íródott.

²⁸ Lengyel Balázs életrajza szerint 1942 tavaszán ismerkedtek meg, lásd Kiszely 1998, 34. p.

²⁹ KABDEBÓ 1983, 62. p.

³⁰ KISZELY 1998, 43. p.

³¹ A település Újvidék (ma: *Нови Сад*) mellett található, ma már a város része.

³² NEMES NAGY 1995B, 35–40. p.

³³ BUDA 1999, 12. p.

Donji Mihaljevec)³⁴ – Nemes Nagy családjának falujából – írt levelében.³⁵ A nagy esemény 20-án Budapesten volt, azt követően öt napot Balatonkenesén töltöttek,³⁶ majd, miután az iskolákat április 1-jén bezárták,³⁷ mindketten elutaztak Alsómihályfalvára.³⁸ A mozgósítástól az esküvőig váltott leveleik igen fontos forrásai egymással szembeni érzéseik alakulásának,³⁹ ami egyben keletkezéstörténeti háttér is Nemes Nagy Ágnes verseihez, emiatt megjelentetésük jelentős adalék lesz a megértés elmélyüléséhez. Lengyel Balázs *Két Róma* című emlékezésében ezt írta:

A sebesüléséről beszélek, mely egyfelől mérhetetlen megbántottság volt és túlérzékenység, másfelől rándulásszerűen keménység, indulat. Eleinte csak jelzéseket észleltem szerelmünk idején, 1943-ban, azokat is természetesen elhessegetve. Akkoriban a karpaszományos tiszti kiképzés után, általában öt óra körül értem haza rohanvást a Károly laktanyából. Megbeszélésünk szerint hat órakor találkoztunk a Gellért téren. Elég ritkán jött késés nélkül, s akkor is remegve az idegességtől. Holott az én időm volt kurta, szűkre szabott. [...] a régvoltra, szerelmünk idejére visszatérve csak azt láttam, hogy még a házasság közele előtt is, kissé ironikusak, hegyesek voltak a levelei. Jól gondolom? Nem tudom, hiszen olyan melegen érző is tudott lenni, bajomban vigasztaló. Hiszen ha az ember katona és mozgósítják, nem tudja hova viszik, egyáltalában visszatér-e, joggal lesz érzelmes, szorongással teli. Ágnes viszontszeretett, mindent, amit tudott, megtett értem, efelől semmi kétség. Csak szavában, hangulatában volt olykor irónia vagy váratlan indulat.

Az említett, ekkori Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs közötti, valamint a családjukkal folytatott levelezés jelenleg a magántulajdonban lévő hagyatékukban található, közülük azonban néhány már megjelent.⁴⁰ Az üzenetek, tudósítások egyik oldalról a Lengyel Sándorné (az édesanya) és Lengyel Piroska (a húg), illetve a Nemes Nagy Mihály, Nemes Nagy Mihályné (Ne-

³⁴ A Muraköz déli részén található, Murakeresztúrtól nyugatra.

³⁵ NEMES NAGY 1995B, 42. p.

³⁶ Nemes Nagy Mihály – Lengyel Balázsné Nemes Nagy Ágnesnek és Lengyel Balázsnak; (Budapest, 1944. április 25.), lásd NEMES NAGY 1995B, 43. p.

³⁷ BUDA 1999, 12. p.

³⁸ Május 4-én Lengyel Sándorné már ide címezte levelét – lásd a hagyatékban, Kerek Vera tulajdonában –, május 12-én pedig Halász Gábor, lásd NEMES NAGY 1995B, 8. p.

³⁹ Lásd például egymásnak írt – sajnos kihagyásosan közölt – leveleiket: NEMES NAGY 1995B, 35–40., 45. p.

⁴⁰ NEMES NAGY 1995B, 35–48. p. (kihagyásokkal). Két levél teljes szöveggel megjelent, lásd BUDA 1999, 10–13. p.

mes Nagy Ágnes szülei) és Nemes Nagy Éva (ugyancsak a fiatalabb testvér), másik oldalról a Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes által írt levelekből és válaszokból állnak. Ezekben keverednek a mindennapi életvitellel kapcsolatos, valamint a háborús körülményekről, az azokkal való együttélésről tudósító sorok. Olyan érdekességekről is, mint például hogy májusban Nemes Nagy Ágnes felutazott Budapestre, hogy főzőtudományával a cselédhiányt egy kis ideig csökkentse. A még békés frontvonalból, amíg lehetett, élelmiszercsomagok érkeztek Budapestre, ahonnan többek között Nemes Nagy Ágnes pedagógiai szakvizsgájának körülményeivel és főzési tanácsokkal ellátott levelek indultak a Délvidékre; Alsómihályfalvára, majd augusztus végétől Drávaollárra (ma: Vulárija).⁴¹

Ide küldte Nemes Nagy Mihály szeptember negyedikén a következő sorokat:

Kedves Gyerekek,

ma 5-ödször jártam az egyetemen. Ági IX. 20-án d. e. 8 órára van kiírva vizsgázni. Neve mellett zárjelben: (Brandenstein). Személyes jelentkezés IX. 18. d. u. 11 órakor főépület VI. 17. tanterem. Elnök: Kornis Gyula. Helyisége: aelnöki szoba, akinél és ahol szintén jelentkezni kell személyesen. Erre az órára 11-en vannak kiírva, köztük Muraközy Gyula is. Ági 10-dik helyen szerepel. [...]

Mivel Halász Gábor szeptember 13-án Nemes Nagy Ágnesnek a Ferencz József rakpartra címezte levelét, feltehető, hogy a vizsgára készülő egy héttel korábban már a fővárosban volt, majd a vizsgát letéve, visszautazott Drávaollárra. Az ezt követő szűk másfél év az *Újhold* első számának megjelenéséig nyomon követhető Lengyel Balázs rövid életrajzából.⁴²

Ugyancsak a Hrabovszky-hagyatékban maradt fenn az a magánemlék-könyv, amely a gyermekkori barátnő nyolcvanadik születésnapjára készült. Nemes Nagy Ágnes ekkor már nem élt, Lengyel Balázs 2002. február 28-i dátummal ezt a köszöntőt jegyezte a kötetbe:

⁴¹ Falu Alsómihályfalváról nyugatra.

⁴² KISZELY 1998, 44–53. p. Lásd még Nemeskéri Luca tanulmányát Nemes Nagy Ágnes önéletrajzairól: BUDA 2014, 85–94. p.

Éljen Panni! Éljen!
Éljen Hrabovszky Anna, Nagy Lászlóné!

Még meg sem ismertelek, tudtam rólad, ismertelek. Én úgy tízegynéhány éves voltam, Te négy évvel kevesebb. De a Szaniban mind a ketten jártunk. Valami tüdőhurutom volt, a múlt és a múlt előtti században mindenkinek volt valami betegsége a tüdejével. Nekem a nagyanyám még a 19. század végén meghalt (író volt, innen az írói örökség), anyámnak is volt tébécés fertőzése. Így kerültem a Szaniba.

Aztán fiatalon, nagyon fiatalon, csodálatos szép lány voltál, dehogyis mertem volna Neked udvarolni. De egyszer elhívtál valami szőlősestre, s ott – bár soha máskor – csúnyán berúgtam. Te mentettél meg bajomból. Neked – később is – mindig volt a táskádban kis süteményed, cukrod. Szóval vele – hogy rosszat nem [!] mondjak magamról – ápoltál engem. Ez olyan, mintha ma történt volna.

Aztán fogtad magad és megismertettél Nemes Nagy Ágnessel. Ez volt az igazi jótetted. Te lágyabb voltál, alkalmazkodóbb, ő keményebb, sérülékenyebb. De igaz ember volt és nagyon nagy tehetség. Barátnők voltatok, és mintha Te nem vetted volna észre, hogy milyen nagy tehetség. Te mindig a költő Nagy Lászlót emlegetted, mint példaképet, sok minden jót ő is megérdemel, de Ágnes többet. Ez, hogy kevésbé érzed, fájt nekem.

Valójában barátnők voltatok hosszú ideig, a barátnőiség jegyében. Mindig megkérdezte Ágnes a tanácsaidat, mit vegyen fel, milyen sálát, vagy láncot hordjon. Ő volt a legteltesebb bizalmasod. Jól emlékszem, amikor először találkoztunk az Apponyi téren s mentünk az állatkertbe. Aztán emlékszem, hogy mielőtt megházasodtunk volna, Te elküldted Ágneszt a Szaniba, valami ideggyengesége volt – tudja ördög, hogy mi. De jó volt együtt lennünk, ugyan katonaként.

Aztán emlékszem, hogy még 1944-ben megszólalt nálunk a telefon, és te azt mondtad: „akár hiszed, akár nem, itt vannak az oroszok”. És tényleg ott voltak a Szaniban és mentek Buda felé.

Aztán annyi minden volt, hogy el se tudom mondani. Te mindig ott voltál Ágnes mellett és segítettél. Nehéz idők voltak mindnyájunknak, katonaság és az orosz tábor után, és nektek nőknek talán még nehezebb. De olyan bátrak voltatok. És a férfiak bátorsága, hogy ha elül a vész, kisebb, mint a nőké. Meg velünk, férfiakkal sajnos a nőknek sok bajuk van. Több, sokkal több, mint kellene. Ágnes bajait, nehézségeit, irodalmi kínjait elsősorban te enyhítetted. Ezt tudom.

Nem tudom elmondani – az egész élet kellene hozzá – hogy el tudjam mondani –, hogy mennyi minden barátnői szeretetet adott neki. Mennyit tettél érte.

Csak a betegségét mondom el. Te ápoltad őt, és Alainet, s valahogy lehetővé tettéd, hogy kínok között, de aránylag nem képtelen, iszonyatos kínok között, jutott el – ma már több mint tíz éve – a végső pillanathoz.

A műve megmarad. A Te gondoskodásod, szereteted révén is. Szinte közös mű.
Tudom, hogy mélyen szeretted, ő is mélyen szeretett Téged.

Közösen emlékezünk. És éljél, éljél, Lászlókéval együtt mindig tovább és tovább, boldogan!

Ebből az emlékezésből pedig az is kiderül, hogy Lengyel Balázs és Hrabovszky Anna már korábban ismerték egymást, s a barátnő mint közös ismerős hozta létre az első találkozást Nemes Nagy Ágnessel.⁴³ Ez a fenti néhány mondat rávilágít az emlékező vele kapcsolatos érzéseire, emlékeire is. Lengyel Balázs az egykor történeteket később, 1991 után többször is felidézte, de a visszatekintés néha megcsalta, ami ötven év elteltével nem is csoda. Többek között emiatt is van jelentősége az 1943–1945 közötti, egymásnak írt, ma még kéziratossá vált leveleik jövőbeli megjelentetésének.

1946. január 28-án, az első levél írásakor Lengyel Balázs a Vallás- és Köznevelési Minisztérium Szabadművelődési Osztályán dolgozott, Nemes Nagy Ágnes pedig költői pályája kezdetén volt. Csorba Győző, Hrabovszky Anna és Somlyó György voltak az első címzettek. Utóbbi ekkor Rómában tartózkodott ösztöndíjjal, a neki írt levelek az *Újhold* szerkesztésének műhelytitkait mutatják. Egyik érdekességük, hogy Lengyel Balázs szemzőgéből bepillantást engednek a koalíciós időszak irodalmi életébe is, tükrözve annak szóhasználatát, stílusát, ezen keresztül pedig a levélíró ekkori személyiségét is; másfelől pedig érzékeltetik a szerkesztéssel járó felfogásbeli különbségeket, de vigyázatlanságát is az írói, költői érzékenységekkel szemben. Valójában a belpolitika ellentétei csapódtak le az irodalmi életben is. Egy-szerre, együtt eredményezték a változást az 1947. évi második számtól: míg addig Lengyel Balázs szerkesztőként volt feltüntetve, 1947 októberétől ezt a feladatot a külön nem nevesített szerkesztőbizottság végezte, s ő ettől kezdve felelős szerkesztőként szerepelt. Erre persze azért is szükség volt, mert Nemes Nagy Ágnessel együtt 1947. december közepe és 1948. augusztus eleje között ösztöndíjjal Olaszországba és Franciaországba utaztak;⁴⁴ az onnan küldött leveleik természetesen az itt olvashatók folytatásának értendők, a Budapestről küldöttek pedig ezek kiegészítésének.⁴⁵

⁴³ Ahogy az előbb idézett, Porgesz Borbálának, a harmadik barátnőnek írt levél sorából kiderül, Hrabovszky Anna ismerkedési akciója mögött a Nemes Nagy Ágnesnek szóló barátnői kritika és gondoskodás rejlett, a Zoltánnal lezárt kapcsolati krízis után.

⁴⁴ „Szorong a szívben a világ”. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs itáliai, valamint franciaországi levelezése 1947–48-ból, közr., jegyz., kalauz Buda Attila, lásd BUDA 2014, 199–315. p.

⁴⁵ BUDA 1999, 21–37. p.

Viszonylag kevés levéllel képviselteti magát az úgynevezett Rákosi-korszak. Ezekben az években a lap szerzői közül többen elhallgattak, költőként, íróként nem lehettek jelen az irodalmi életben.⁴⁶ Ebben a kívülről támasztott csendben vált fontossá Nemes Nagy Ágnes fordítói ambíciója: Rilke-vonzalmától erősítve, az egyetlen megjelenési lehetőségnek engedve. Lengyel Balázs minisztériumi és szegedi karrierje véget ért, gyerekkönyveket írt, fordított, szerkesztett. A Bartók Béla útról a Kékgolyó utcába költöztek,⁴⁷ szűk körű baráti társaságukkal egyensúlyozták ki az életüket kísérő számtalan hiányt.

Az 1957 utáni negyedszázad kétarcú volt, és az is maradt: az előzőhöz képest jelentős változásokat, engedményeket hozott, miközben a hatalmi viszonyok változatlanok maradtak. A kulturális élet, benne az irodalomé – kényszerből is, meg belátásból is; értékhiány és értékegyhangúság miatt – lassan elmozdult a szűk politikai érdek támogatása – valamint védelme – mellől, elvesztette hamissága legfelső rétegeit, s bár másfajta szemüvegen keresztül, mint korábban, mégis nagyobb szabadságfokkal ábrázolhatta a valóságot. S helyt kapott benne lassan az áttételesebb hang is: Ottliké, Mándyé, Nemes Nagyé, Pilinszkyé. Az 1957-es év érzelmi válsága, amelynek egy év múlva válás lett a vége,⁴⁸ nyilván hosszabb idő alatt jött létre, s alapkérdésében talán 1991-ig, Nemes Nagy Ágnes haláláig sem rendeződött; mindez természetesen csak annyiban érdekes, amennyiben e körülmény ontológiai összetevői megjelentek/tovább éltek versszemléletében.

Látható a levelekből egy visszaépülő, megerősödő irodalmi élet, amelyben a személyes ismeretségek is megtalálják a helyüket. Míg azonban Nemes Nagy Ágnes számára a fordítások segítségével újrakezdődött a költői pálya is, s Szabó Edének érdekes sorokat írt saját Rilke-fordítói elképzeléseiről, addig Lengyel Balázs a velük baráti Polcz–Mészöly-házaspárnak a maga írásképtelenségéről és íráskételyéről számolt be. Ezekből az évekből, majd folyamatosan a későbbiekből is az írói, költői pálya állomásai mellett az olvasó képet kaphat a mindennapok bizonyos rendjéről, a magánélet bizonyos eseményeiről, a fokozatosan kitáruló világról. Nemes Nagy Ágnes diákkori barátnőjének vagy legkedvesebb rokonának írt képeslapjai, levelei nyaralások és alkotások kulisszatitkait mutatják meg a rendszeres sziglieti nyaralá-

⁴⁶ Az életműbeli hiátust Nemes Nagy Ágnes folyóiratokban közölt versei is mutatják, lásd BUDA 2017, 417–421. p.

⁴⁷ BUDA 1999, 37–48. p.

⁴⁸ Lásd ehhez: TAKÁCS Zsuzsa, *Nemes Nagy Ágnesről*, Jelenkor, 2012, 4/400–404. p.; KELEVÉZ Ágnes, *Nemes Nagy Ágnes publikálatlan színdarabja Babitsról*, Irodalomismeret, 2017, 2/7. p.

sokról, telelésekről, valamint a nyugati utazásokról, amelyek 1961-ben egy franciaországi vendégszerepléssel kezdődtek. Ezek hozták a francia irodalmi ismeretsegeket, s az idegen nyelven is megjelentetett versválogatásokat. A levelek között helyt kaptak Nemes Nagy Ágnes francia levelei is, amelyeket fordítóinak, illetve a magyar költészet ismert tolmácsolójának, André Frénaud-nak, Paul Chaulot-nak és másoknak írt.⁴⁹

Lengyel Balázs kritikusi pályája a hatvanas évek második felétől bontakozott ki, ez tükröződik vissza a Szabó Magdának vagy Cs. Szabó Lászlónak küldött leveleiből. A periódus végén, egy díjkiosztás konfliktusának megoldása miatt Aczél Györgynek írt levél egyfelől megmutatja a személyes érdek irodalmi értéként való tálalását, az ezt kifogásoló öntudatos igazságérzetet, valamint, mellékszálként Nemes Nagy Ágnes finom manipulációját Lengyel Balázs érdekében.

A hetvenes évekbeli leveleket a régi barátnőnek, Pankának (Hrabovszky Anna) és másoknak írt 1979-es küldemények zárják, amelyek kiegészítései a vele párhuzamosan lejegyzett *Amerikai naplónak*.⁵⁰

A nyolcvanas évek igen jelentős nagyhatalmi erőváltozást hoztak, amely hatást gyakorolt a magyarországi belpolitikára is. A több irányzatot megszólalni engedő, de még számtalan tabuval körülvett irodalmi élet is polarizálódott markánsabb közösségi és személyes vélemények megjelenésével. Az irodalompolitikában az évtized elején még továbbra is egymás mellett létezett a szigor, valamint az engedékenység, s csak a fokozatosan erodálódó hatalom magamentése nyomán artikulálódhattak kiadványokban is a kritikus művészeti/politikai vélemények. Valamint a személyi ellentétek is, nem csupán, sőt főleg nem irodalmi ügyekben, ahogy ez Lengyel Balázs Mészöly Miklós-nak, vagy Nemes Nagy Ágnes Somlyó Györgynek és Radnóti Sándornak írt leveleiben látszik. És ez az időszak hozta a korábbi évtizedek (újra)értékelési szándékát is, részben a hatalom, részben az egykori résztvevők szempontjából. Ez a törekvés következett a nagyobb szabadságfokból és – talán még reflektálatlan – igény volt a már látható közelségbe jutott változások utáni határok kijelöléséhez. Már az évtized elején felmerült az *Újhold* irodalmi irányzatként való újjászervezése, a régi-új – hazai és nyugati – szerzők ismételt bevonása, ebben Lengyel Balázs és később Lakatos István járt élen ötletekkel és szer-

⁴⁹ Részletesebben: Tüskés Anna, „én magam is átváltozom, mint a versei, szavakká, mondatokká, csönddé”, *Nemes Nagy Ágnes francia kapcsolatai*, lásd *Irodalomismeret*, 2017, 2/32–53. p.

⁵⁰ NEMES NAGY Ágnes, *Amerikai napló*, közr., jegyz., kalauz Buda Attila, lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 176–310. p.

vezéssel, tárgyalással.⁵¹ Szerepet kapott Babits Mihály születésének századik évfordulója (1983), valamint a *Jelenkor* nyitottsága, aminek következtében Lengyel Balázst 1984-ben vendégszerkesztésre kérték fel a folyóirattól. Alig két évvel ezután – és az eredeti lap 40. évfordulójára – újra megjelent önálló periodikaként az *Újhold*, s eztán ismét folyamatos megjelenést tudhatott magáénak: 1986 és 1991 között félévente jelentkezett vaskos irodalmi antológiaként az *Újhold-Évkönyv*.

Az 1990 utáni évek két jelentős külpolitikai eseménye a Varsói Szerződés 1991-es megszűnése és az orosz csapatok kivonulása volt, valamint 2004-ben a csatlakozás az Európai Unióhoz. Nemes Nagy Ágnes halálával (1991) megszűntek az *Újhold-Évkönyvek*. Megkezdődtek műveinek posztumusz kiadásai, életművének immár a félmúltból az irodalmi hagyományba emelése emlékestekkel, beszélgetésekkel, konferenciákkal, tudományos kutatásokkal, tanácskozásokkal folytatódott.

Lengyel Balázs az ismét sokszínűvé vált – de távolról sem kiegyensúlyozott – irodalmi életben a jelentős képviselőkkel már csak a múltban rendelkező újholdas irodalomszemlélet átadhatóságára törekedett, saját életművét is kiegészíteni igyekezve. A kötet utolsó levélcsoportja, a Hernádi Máriának írottak ezt a múlt- és jelenértelmező szándékot mutatják.

* * *

A levelek első megjelenését kiegészíti Nemes Nagy Ágnes Rainer Maria Rilke *Őszi nap* című verse fordításának,⁵² 1991. március 21-i Hrabovszky Annaköszöntőjének,⁵³ valamint egy, kötetben még meg nem jelent kis írásának a közlése.⁵⁴

A Hrabovszky-hagyatékban a Rilke-fordítás mellett több vers kézírata is megtalálható. Ezek közül az egyik, a *Tavasszal* című vers hatodik sora olvasható e kötet címeként. A datálás nélküli, géppel írt és (feltehetően azonnal) javított (átütött), autográf aláírású vers szövege a következő:

⁵¹ „Össze kell fogni az értékeket.” Emlékezés azt *Újhold-Évkönyv* megindítására és első 5 évére, Lengyel Balázssal beszélget Kelevéz Ágnes, lásd BUDA 2014, 109–128. p.

⁵² Lásd a 25. számú levél jegyzetében.

⁵³ Lásd a 146. számú levél jegyzetében.

⁵⁴ A *Kedves Panka!* című nyilvános levél kézírata (fogalmazványa) a Hrabovszky-hagyatékban található.

Tavasszal

Igy, tavasszal, ha néha napra állok,	Igy, tavasszal, ha néha napra állok,
hajam< l >on furcsa, fényes köd ragyog.	hajamon furcsa, fényes köd ragyog.
Ez a lelkem. Ujjam közt rózsaszínű	Ez a lelkem. Ujjam közt rózsaszínű,
s ott is takar, hol ruhátlan vagyok.	s ott is takar, hol ruhátlan vagyok.
Kezem < között > l : körül : l , mint csipke- kesztyű< ... >x uszik,	Kezem körül, mint csipkekesztyű úszik,
és láthat< t >atlan selyemsál a számon,	és láthatatlan selyemsál a számon,
s ha értenyülsz, eltűnik, mint a napfolt,	s ha érte nyülsz, eltűnik, mint a napfolt,
amit hajsoltam egy gyönyörű nyáron.	amit hajsoltam egy gyönyörű nyáron.
Ha szembejössz, hátam mögé huzódik,	Ha szembejössz, hátam mögé huzódik,
jobbról kerül< a >szbaloldalra lép,	jobbról kerülsz, baloldalra lép,
mint szél elől a lomb, mint árny a fénytől,	mint szél elől a lomb, mint árny a fénytől,
mint hegyre futva száll az esti ég.	mint hegyre futva száll az esti ég.
Hiába érintsz, el nem érsz egészen,	Hiába érintsz, el nem érsz egészen,
egyek s nem egyek vagyunk vele ketten,	eggyek s nem egy eggyek vagyunk vele ketten,
s ő vállamo< a >n, szememben és a számon,	s a vállamon szememben és a számon
megfoghatatlan és letéphetetlen< , >x.	megfoghatatlan és letéphetetlen.
S e titkot rejtenénk, de mostanában	S a titkot rejtenénk, de mostanában
tavasszal senkit nem ámíthatunk;	tavasszal senkit nem ámíthatunk:
a napsugárban oly nagyon vi<á >lágos,	a napsugárban oly nagyon világos,
hogyan ketten milyen egyedü<o >l vagyunk.	hogyan ketten milyen egyedül vagyunk.

A gépirat egyik jellegzetessége, hogy vannak benne javított és javítatlanul maradt hibák. Nemes Nagy Ágnes az értelmi eltérést korrigálta, a helyesírásiakat érintetlenül hagyta. Ugyancsak nem ékezte az írógép betűkészletében hiányos magánhangzókat. Azonban mintha a harmadik versszak harmadik sorában Í karakter lenne látható – nem megfelelő helyen egyébként –, ami bizonytalanságot hoz e megállapításba, illetve az ékezők elmaradásának

legalább egy részében hanyagságot feltételez. Több sorban látható elütés – például o helyett l; a két karakter egymás fölött található – vagy x-szel javított melléütés. A magántulajdonban lévő Nemes Nagy Ágnes-hagyaték-rész kéziratának szövege Ferencz Győző átírásában kontrollként jobb oldalon olvasható.⁵⁵ A kézirat is javított, sajnos a nyomtatott közlés, mivel nem kritikai, erre nézve semmi felvilágosítást nem ad, csak a végleges szöveget adja közre. Jelentős eltérés látható a kézirat, valamint a gépirat negyedik strófájának második sorában.

Az értelmezés felé talán az első lépcső – banális szavakra fordítva a költészetet – annak felismerése, hogy a vers beszélője lelkét és személyiségét/saját lényét duálisan képzei el, előbbi a „furcsa, fényes köd”, a „láthatatlan selyemsál”,⁵⁶ amely nem engedi megmutatkozni a direkt személyest, mint mondhatatlant, csupán a „nehezen mondhatót”. Kísérője – akit az „értényűlsz”, „szembejössz”, „érintsz” igékkel szólít meg – hiába próbálna kapcsolatot találni – látványosan a proxemika csökkentésével, tapintással –, nem tudja áttörni a lélek burkát – „megfoghatatlan és letéphetetlen” – és a tudatosan határolt személyiség egymással azonosuló és nem azonosuló – „egyek s nem egyek vagyunk vele ketten” – kettősségét, kettős magányát, amelyben neki nincs helye. Vagyis a lélek a személyiséget rejtekezésre készíti, s a materiális test elérése nem jelent közelebbi férkőzést: „Hiába érintsz, el nem érsz egészen”. A vers érintkezik a nagyjából egy évvel későbbre datált *A szomj* alapgondolatával, valóság és ideák ellentmondásával.⁵⁷ Kötetből való kimaradása okaként – mivel nyelve különbözik a tárgyias versektől, ám fejlődést mutat korai verseihez képest –, a direkt vallomásosságára lehet gondolni, ami talán szerzőjét vagy környezetét zavarta, ahogy ismét utalni lehet a bártnő előbb idézett levelének részletére.⁵⁸

* * *

⁵⁵ NEMES NAGY 2016, 272–273., 653. p. Keletkezése: [1943.] április 26.

⁵⁶ A Digitális Irodalmi Akadémia honlapján „selyemsál” olvasható, sajnos azt nem lehet tudni, hogy véletlen tévedés okozta-e ezt a variációt, avagy egy kéziratban található.

⁵⁷ *A szomj* ötödik-hatodik sora az 1946-os kötetben a következő: „Enyém lehetne langyos, barna bőröd / kényes kezed, amivel magad őrzöd”, míg a korábbi, 1945-ös folyóiratkiadásban a hatodik sor még így nézett ki: „kényes kezed, mivel a lelked őrzöd”, lásd NEMES NAGY Ágnes, *A szomj*, Magyarok, 1945, 3/127. p.

⁵⁸ Az életrajzi kronológiát tekintve azonban – mivel e vers datálása: [1943.] április 26., lásd NEMES NAGY 2016, 653. p. – az is elképzelhető, hogy még a Lengyel Balázs előtti udvarlóval kapcsolatos hangulatot tükrözi, s nyomtatásból való elmaradásának ez volt az oka.

A kötet csak Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs által írt leveleket – tisztázatok, egy-két esetben piszkozatot, első fogalmazványt – tartalmaz; ahogy a bevezető első mondataiban is olvasható: egyfelől első közlésként, másfelől a kutatói érdeklődés elé hozva a félmúlt közgyűjteményekben őrzött hagyatékait. A válaszleveleket, amennyiben egyáltalán fennmaradtak és hozzáférhetők, csupán a jegyzetek reprezentálják.

A levelek szövege kéz- vagy gépirásban maradt fenn. Az írógéppel írtak tisztázatok (első példányok), illetve piszkozatok (fogalmazványok, második példányok). Utóbbiak szövege, ha ez a közlés alapja, eltérhet attól, amit a címzett javítva vagy tisztázatként megkapott. Mind a kéz-, mind a gépirásos levelekben előfordulnak autográf javítások.

A szövegközlés köztes helyet foglal el a betűhűség és a jól olvashatóság között, ami elsősorban a helyesírási jelenségek bizonyos korrigálásában mutatkozik meg. Lengyel Balázs helyesírása nem vészesen, de bizonytalan volt, amit néha a sietős, kapkodó írás, később az idős kor is erősített, s bizonyára az élete során változó helyesírási gyakorlat is közrejátszott ebben. Mindkét levélíró kézírása viszonylag jól olvasható, néhol bizonytalanságokkal; sajátos írásmódjuk változatlan. A központosítás, az egybe- és különírás, a magánhangzók ékeztése azonban jelzés nélkül a ma érvényes helyesírási szabályzat szerint javított. A jellemző helyesírási hibák viszont megmaradtak, ahogy a tartalmi hibák is, mindegyikre [!]- vagy [?]-jelzés hívja fel a figyelmet. A hibás tulajdonnévalakok általában jelöletlenek, szükség esetén jegyzetben és természetesen a névmutatóban a helyes alak szerepel. A levelek folyóirat- és könyvcímeinek következtelen aláhúzásai egységesen kurziváltan szerepelnek.

A szövegközlés formai egységesítéssel él: középen a fejlécben a levélíró(k) és a címzett(ek) neve(i) olvasható(k). Alá jobbra zártan a keltezés került, bárhol található eredetileg a levél szövegében – amennyiben ott hiányos, szögletes zárójelek között olvasható a kiegészítés. A datálatlan levelek más forrás(ok), esetleg a postabélyegzők segítségével kikövetkeztetett megírási időpontja ugyancsak szögletes zárójelben olvasható. A hónapok neve soha nem rövidített. A megszólítás önállóan, egy sor kihagyással a levél szövege előtt olvasható. Az utóbbi követi a levélíró bekezdésszámát, és törekszik utánozni a felsorolásszerű bekezdések tipográfiai sajátosságait. A búcsúformula követi a levélíró szándékát, az aláírás minden esetben jobbra zárt. A levelekben nincsenek kihagyások, kipontozott részek, főleg nincsenek jelöletlen törlések, legfeljebb a kéz- vagy gépiratban olvashatatlan szavak bizonytalanságát jelöli kérdőjel, így: [?]. A francia nyelvű leveleket Tüskés Anna fordította.

A levelek szövegét az adott kéz- vagy gépirattal kapcsolatos ismeretek, valamint a tárgyi-nyelvi jegyzetek követik. Itt találhatóak a datálásokkal kapcsolatos megállapítások, a címzések, feladók – ha vannak –, a postai bélyegzések és a lelőhelyek. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes leveleit köz- és magángyűjtemények őrzik. Az itt közöltek közül a legtöbb a Petőfi Irodalmi Múzeum, néhány az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában található. Jelentős anyaggal képviselteti magát a Kerek Vera tulajdonában lévő, Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs még közgyűjteménybe nem került hagyatékát tartalmazó gyűjtemény, a Hrabovszky-hagyaték Nagy Boldizsár tulajdonában. A kötetet Lengyel Balázs Hernádi Máriának írt levelei zárják.

A tárgyi-nyelvi magyarázatok, jegyzetek az olvasás folyamatosságát szolgálják: a lexikonokban, kézikönyvekben található adatokat nem ismételik meg; elsősorban nevek, fogalmak, összefüggések, forrásokra/megjegyzésekre vonatkoznak. A kronológia az *Újholdra*, az *Újhold-Évkönyvekre* és utóéletükre koncentrál. Az irodalomjegyzékbe az önálló művek kerültek, minden más hivatkozás a jegyzetek szövegében olvasható.

A közlés során használt jelek magyarázata

JEL	ÉRTELMEZÉS
< >	áthúzás(ok)/törlés(ek), az áthúzott szöveg a zárójelben található
< ... >	olvashatatlan áthúzás(ok)/törlések
: :	beillesztés, a szöveg a kettőspontok között olvasható
[?]	a kérdőjel előtt levő szöveg(rész) bizonytalan olvasata
[!]	a felkiáltójel előtt levő szöveg(rész) biztos olvasata
[...]	megjegyzés(ek), kiegészítés(ek); csak értelmező esetben

* * *

A kötet szerkesztői köszönetet mondanak a kéziratokat őrző és rendelkezésre bocsátó személyeknek, kiemelten Kerek Vera jogörökösnek, akitől a kötet ötlete is származik, mellette Hernádi Máriának, Mesterházi Mónikának, Nagy Boldizsárnak és Várady Szabolcsnak, illetve Komáromi Csabának, a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratára vezetőjének, valamint Szita Gábornak, az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának az anyaggyűjtéshez nyújtott mindig készséges, azonnali és sokoldalú segítségért, továbbá a Gondolat Kiadónak, személyesen Bácskai Istvánnak is, aki első pillanatban felkarolta a kötet megjelentetését, Gál Mihálynak az igen pontos kiadói szerkesztésért és Sörfőző Zsuzsának a tördelésért.

FÜGGELÉK

Nemes Nagy Ágnes

Kedves Panka!

Szégyenkezve vallom be: már megint nem néztem meg azt a színdarabot, amit ajánlottál. Jó alaposan le is toltál a telefonba, háborogtál ellenem: hát mit csinálsz te? – kérdezgetted. Állítólag kultúrával foglalkozol, az a kenyered, az a szenvedélyed, és közben csak ülsz a magad kutricájában, a legszűkebben vett munkád kis fiúkéjében és eszed ágában sincs kinézni más művészeti mezőkre, nyomon követni, ami itt, meg ott látható. Legközelebb már az fog kisülni rólad – itt vérszesen lehalkítottad a hangodat –, hogy nem is olvasol. Csak írsz. Dalolsz. Alkotsz. Szeretném tudni, hogyan gyarapítod a magyar kultúrát, ha nem tudod, mi történik benne.

Nem, nem. Ezt az utóbbi vádat – hogy tudniillik nem olvasok – el kell utasítanom. De ami a többit illeti... attól tartok, van némi igazad. Most elmondhatnám, amit ilyenkor mindenki el szokott mondani, bármely foglalkozási ágból való, hogy csakugyan sok dolgom van, hogy szorítanak a határidők, hogy sokszor azt sem tudom, hol áll a fejem, hogy nagyon érdekes lehet az a színdarab, de kinek van ideje... és így tovább. Mégsem mondom el, mert röstellem magam. Főleg azért röstellem, mert éppen te szórod a vádakat szegény fejemre.

Mit tagadjam: bizonyos pillanatokban ámultan állok előtted. Hogy csinálod? Nem tudom, hány éve jársz reggel hétre Óbudáról Rákospalotára, hogy laboratóriumi munkádat végezd. Neveled a két gyereked. Vigyázol a férjed diétájára. Rendkívül kiterjedt rokonságoddal (hogyan van neked ilyen végtelenül sok rokonod?) állandóan foglalkozol. Mindezeket túl te vagy az, aki elolvassa a könyvet, megtekinti a színdarabot, a filmet, aki elmegy képzőművészeti kiállításokra. Nincs Budapesten, szeretett székesfővárosunkban olyan esemény, amiről ne tudnál. Nincs ilyen egyébként Kolozsvárt, Zürichben, Tokióban sem. És szídsz engem, és rángatsz ide-oda, hurcolsz magaddal, mint kutya a tollseprőt. Mióta megtanultál kocsit vezetni, és összehoztátok

a Trabantot, végleg nem lehet bírni veled. Vácrátóti arborétum, mohácsi csatamező, szombathelyi Isis-szentély. Külföldi kalandozásaidra egyelőre családodat szoktad magaddal vinni, de bármelyik percben megtörténhet, hogy megjelenysz, bevágysz engem a kocsiba, és meg sem állsz velem Isztambulig.

Néha félek tőled. Főleg, amikor olyan veszedelmesen megvillan a szemed, a hangod fölemeled és én szűkölve sejtem: egy negyedórán belül el kell mennem veled, hogy megtekintsem a timbuktui népi táncosok bemutatóját. Még a családodat is megleped olykor. Ott van például a trombitás fiú esete. Nem tudom hanyadfokú vidéki unokaöcséd (egy, a te végeláthatatlan rokonságodból) trombitálni tanul. Mivel a kisszobában – csodálatosképpen – éppen senki nem lakott, odavetted a gyereket. Ez a tény családotban némi nyugtalanságot keltett. Isten tudja, miért, nem akarták, hogy a fiú trombitáljon. Te megmagyaráztad, hogy egy trombitásnak trombitálnia kell, és pontos órarendet készítettél, hogy családtagjaid távollétében mikor trombitálhat az ifjú rokon, aki azóta is békén trombitál.

Azt nem értem én, Panka, hogyan vagy képes két, meglehetősen távol álló dolgot összehozni. A családiasságodat, meg azt a zabolátlan kíváncsiságodat a világra. Jön a karácsony, biztosra veszem, hogy mézesbábót sütsz, ügyes írókával szépen kicifrázod, marcipánt gyúrsz, birsalmasajtot öntesz formába. Nem sejti még senki, hogy ünnep másnapján veszedelmesen föl villan a szemed, összeszeded az egész familiát, begyömöszölöd őket a kocsiba, és máris robogtok a Tátrába, egy téli túra hóláncos veszélyeit élvezni. Van azonban egy nagy hibád. Valahogy nem vagy tipikus. A magam részéről csöppet sem bánám, ha sok-sok Panka ülne a karácsonyfa alatt, miközben a gyerekek rohangásznak, a rokonok kara énekel, a trombitás fiú pedig trombitál, mint egy kamaszangyal. Hiába, nem árt egy trombitás a háznál. Jó-jó. Majd megnézem azt a színdarabot. Addig is csókol:

Nemes Nagy Ágnes

Megjelent: Nők Lapja, 1986. december 24., 37.

1946–1948

1. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

Budapest, 1946. január 28.

Kedves Barátom!

Talán Végh György felesége említette Neked, hogy foglalkozom egy olyan tanulmány sorozat megírásával, amelyik fölölelné a fiatal magyar líra egész területét; értve fiatal líra alatt a negyven évnél fiatalabb nemzedékeket. Sajnos a Te verseid közül csupán alig egy-két folyóiratban megjelentet ismerek. Ezért nagyon megtisztelnél azzal, ha a kötetedet szíves lennél nekem megküldeni. Vagy ha ez nem lehetséges, jelezd, kérlek, hol találhatnék megjelent verseidre. Végezetül engeddd meg, hogy a *Magyarok*ban megjelent verses <re>|: hez :| gratuláljak, nemesen kemény hanghordozása, jólesően kirí az általánosan divatos almanach-hangból.

Ismeretlenül is szívélyesen üdvözl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás cégjelzéses levélpapíron, autográf aláírással, boríték nélkül.

A fejléc szövege: M. KIR. BELÜGYMINISTERIUM / ELNÖKI OSZTÁLYA

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Végh György felesége: Végh Györgynek több házassága volt, emlékezéseiben az első feleségét Yvette, a másodikat Ágnes, a negyediket Márta néven említi, figyelembe véve az időrendet, feltehetően az utóbbiról volt szó, lásd VÉGH 1981.

tanulmány sorozat: a terv két évvel később *A mai magyar líra* című kötettel valósult meg, lásd a 9., 11., 13., 14. számú leveleket, valamint LENGYEL 1948. A visszhangról írt Örkény István LB-nek címzett, 1948. június eleji és végi leveleiben, lásd BUDA 1999, 24., 30–31. p., illetve Boldizsár Iván az *Új Magyarországn*ban, amelynek 1945 és 1948 között a szerkesztője volt, a könyvről megjelent kritika

védelmében, lásd BUDA 1999, 29–30. p., s Cs. Szabó László rezignáltan, lásd BUDA 1999, 37. p.

negyven évnél: Babits Mihály Kardos László emlékezése szerint az *Új Anthológia* szerkesztése során szintén negyven évben szabta meg a korhatárt: KARDOS László, *Törmelék*, lásd KARDOS 1983, 197. p.

a kötetedet: a levélíró feltehetően Csorba Győző második kötetére gondolt, lásd CSORBA 1943.

a Magyarokban: CSORBA Győző, *Mint a kút*, lásd Magyarok, 1945, 11 (5)/212–213. p.

2. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

Budapest, 1946. augusztus 1.

Kedves Barátom!

Remélem, hogy már régesrég átadta a Számodra küldött „Újhold”-at Kopányi György, sajnos, mint hiszem, el is mondta mindazokat, amelyeket szűkségtelenül és károsan kiélezve irodalmi pletykaanyagnak lehet tekinteni. Így, mikor Neked írok, nyomban a védekezésnél kell kezdenem, holott azt hiszem, erre nincs különösebb okom. < ... > Ugyanis én nem tettem kötelező ígéretet Neked, hogy verseidet az „Újhold” első számában közreadom. Azt elmondhatom, hogy eredetileg ugyan úgy terveztem, de a lap 120 oldalról lecsökkent 72-re, és még így sem volt elég prózai anyagom arra, hogy több költőt bemutatthassak. Ami l : a : l Ko < p > pányi l : által történt : l felelősségre vonás l : omat : l illeti, az a véleményem, hogy a Te mellőzése miatt ő nem sérthető meg, vagy másképpen a Te esetleg indokolt sértettséged nem indokolja az ő sértettségét. De visszatérve: én Darázs Endrétől négy verset kaptam Tőled. A „Távozó”, „Május”, „Áldozat” a negyediknek nem jut eszembe a címe, szóközi rímekkel volt tele. Ezek közül az első kettőt tartom sikerültebbnek, s az utolsót l : a negyediket : l csak mint egy értékes témában megnyilatkozó reménytelen kísérletet tudom értékelni. Nekem az a munkamódszerem, hogy igyekszem egy költő bemutatásánál – a l : z ítélet : l < ... > szerint l : i : l – legjava művét kiválogatni. Lehetőleg minél több versből válogatni a közlendőket. Ha van írói szabadság, talán megengedett ez a szerkesztői. Nos éppen ezért kérek, hogy küldjél nekem még az újabb verseidből. Kopányi ugyan megfenyegetett, hogy visszaveszed műveidet tőlem, de azt hiszem, az ilyen nevedben és remélem, felhatalmazásod nélkül elmondott sértődést nem kell komolyan vennem. Én is érzékeny vagyok,

és megkapom a világtól azokat a sebeket, amelyeket minden író megkap. Nincs más mód, el kell viselnünk. Persze sajnálom, ha esetleg megbántottalak. Mindenesetre ki kell jelentenem, szándék nélkül tettem, és egyáltalában nem írásaid lebecsülését tekints[d] a dologban. Egy szerkesztőnek komponálni kell, s a kompozíció gazdaságos beosztást követel. Ezért gondoltam, hogy nem baj, ha verseid a második számra maradnak. Elvégre hidd el, ha szerzőknek kellemetlen is, nem lehet a fiatalság legjobb erőit kijátszani mindjárt az első számban teljesen. A második szám október elején jelenik meg. Szívesen venném, ha nem vonakodnál részt venni benne. S természetesen bárkitől, bármilyen írást szívesen és örömmel megnézek, azt azonban senkinek kötelezően nem ígérem, hogy művét láthatatlanban közzéadom. Hidd el, egy szerkesztőnek sem olyan könnyű a feladata, mert mindig az emberek legérzékenyebb dolgaival kell foglalkoznia. – Nagyon érdekelne, hogy hogyan tetszett az „Újhold” s mik az észrevételeid? Kedves lenne és komolyan örülnék, ha vennéd a fáradságot és megírnád.

Szeretettel üdvözöllek

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás autográf aláírással, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Számodra küldött „Újhold”-at: az első szám júliusban jelent meg, számozás nélkül.

Digitális változatának címe: <http://toldyferenc.elte.hu/ujhold.html>

Kopányi György: Kopányi György (1921–2011), író, költő, dramaturg, a *Dunántúli*

Napló kulturális rovatvezetője.

verseidet: CSORBA Győző, *Szorongás*, lásd *Újhold*, 1947, 1–2/58–59. p.

Darázs Endrétől: Darázs Endre (1926–1971), író, költő, műfordító.

október elején: az 1946. évi második szám decemberi jelzéssel jelent meg.

3. Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné
Hrabovszky Annának

Budapest, [1946.] augusztus 8.

Édes Pankám!

Már el se tudom képzelni, mi van veletek. A gyárad telefonja nem felel; ezért azt hiszem, hogy üzemszünet van, amit az is megerősít, hogy voltam a László hivatalában, s ott Világhy Miklós azt mondta, hogy szabadságon van. Úgy gondolom, hogy egyesítettétek szüneteteket, és elmentetek nyaralni. Igaz is, egyszer, még régebben sikerült felhívnom a gyárat, kérve, hogy adják át üzenetemet, de úgy látszik, ez nem történt meg, s írtam Neked egy lapot Nyíregyházáról, ahol egy hétig vendégeskedtünk. Szóval azt hiszem, nyaraltok, s remélem, jól vagytok, de azért egy kis hírt adhatnál Magatokról.

Balázs ma reggel újra elutazott Kiskunhalasra – ugye milyen fantasztikus helyeken járunk – az írónyaraltatással, ami azt jelenti, hogy ott egy család vendégül látja. Engem bizony nem küldenek, na mért? Mert nő vagyok. Hát illik ez? Nagyon fel voltam háborodva, de Balázs majd megpróbál ott helyet keríteni nekem, akár fizető vendégnek. Persze, csak egy hétről van szó (rém kevés a szabadság), de az is valami.

Egyébként Balázs hivatali ügye végképp eldőlt negatív irányban. Most talán lesz valami kiigazítás, de akár így, akár úgy, elmegy hivatalából, nem óhajt ott tovább dolgozni. Állás-terv rengeteg van, privátim nagyon kevés. Na, mindegy. A forintnak örülök, egy kis [?]. Most láttam valamit, ami nagyon felhergelt, t. i. valami nászajándéknak valót Nektek. Amíg nem volt egy fityingünk se, kár volt beszélni a dologról, de most talán majd lehet. Igaz volt egy régebbi tervem, de azt elvetettem, megírom azért, hogy mi a véleményed róla. Van nagyanyámnak egy gyűrűje, kis finom barokk gyűrű, nagyon szeretem, s általában – azt hiszem – azt jó ajándékozni, amit az ember személyesen is szeret. De tudom viszont, hogy Te abszolút nem szereted a gyűrűket, így hát lemondtam a tervről. Most megint elfogott a láz – a forint óta – isteni dolog tervezni és főleg vásárolni. Ne félj! Kitalálok valami izgalmasat.

Nem tudom, mondtam-e már, Kászony [?] Margit megint elküldte a verseit, de nem tudom, hol találom meg? A címét elfelejtettem. Segíts ki, ha te tudod. László lesült? Úgy irigylem a barnabőrűeket.

A hivatalban semmi munkám, halálosan unom magam, és Ortegát olvasok, és fáj hátam, és újra unom magam. Te, írtam egy verset Borbáláról, te is benne vagy, neveden nevezve. A *Magyarok*ban fog lejönni, rém hosszú.

Adj tanácsot, tegyek-e elébe ajánlást, vagy nem? Általában nem szeretem az ajánlásokat, de ide nagyon kéne. Nem tudok dönteni. Azt hiszem, illene is Borbála nevét egyszer leírni. Volt olyan, mint Szenes Anikó, csak az regényesebb. Kérlek, írd pár sort, mi van Veletek, Lászlót sokszor csókolom (?), Téged is, külön:

Ágnes

Tusi néninek kézcsók.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a gyárad: Egyesült Vegyiművek, Rákospalota.

László: Nagy László (1913–2002), a címzett, Hrabovszky Anna (1922–2010) férje.

Világhy Miklós: Világhy Miklós (1916–1980), jogtudós, egyetemi tanár; ekkor az Iparügyi Minisztérium törvény-előkészítő főosztályán dolgozott.

írtam Neked egy lapot: elkallódott.

hivatali ügye: a levél írásakor LB a Belügyminisztériumban dolgozott, egy évvel később átment a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba; hivatali nehézségeiről következő levelei tanúskodnak.

a forint óta: a forintot 1946. augusztus 1-jén vezették be.

a hivatalban: a levélíró ekkor a *Köznevelés* munkatársa volt.

írtam egy verset Borbáláról: Porgesz Borbáláról, közös barátnőjükről; az említett vers: NEMES NAGY Ágnes, *Elégia egy fogolyról*, lásd *Magyarok*, 1946, 9/539–540. p.; továbbá NEMES NAGY Ágnes, [Porgesz Borbála] [1982], közr. Ferencz Győző, Holmi, 2008, 4/439. p.; BUDA Attila, „*mint a macska, mely ugrása közben / a levegőben megbotol*” – Nemes Nagy Ágnes verseinek kiadástörténete, lásd BUDA 2017, 24–27. p.

ajánlást: a *Magyarokban* a vers előtt ez a mondat olvasható: „Porgesz Borbálának, akit 1942-ben államellenes tevékenység miatt elítéltek, majd Mária-Nosztráról Németországba szállítottak.”

Szenes Anikó: Szenes Anikó/Hanna (1921–1944), Palesztinában többedmagával ejtőernyősnek képezték ki, aztán Jugoszláviában ledobták avval, hogy próbálja megakadályozni a magyar zsidók elhurcolását; a határon elfogták, megkínózták és kivégezték.

Tusi néninek: Nagy Miklósné Balogh Etelka (1888–1987), a címzett anyósa.

4. Nemes Nagy Ágnes – Somlyó Györgynek

Budapest, 1946. december 18.

Gyurkám!

Úgy megörültem a levelének (amit ma kaptam, de állítólag hosszabb ideje bujdokol itt, mert a szerkesztőség költözött), hogy rögtön leültem válaszolni. Teljesen méltánylom lelkiállapotát. Amellett – nem tudom Maga is így van-e vele – az ember rokonszenvező érzelmei hirtelen kibokrosodnak, ha valaki elutazik. Határozottan hiányolom Magát. Emlékszem, milyen fanyar képpel búcsúzott a Klebelsberg utca sarkán, s meghökkentő, hogy valóban Párizsban van. Köszönöm a híradást az öltözködésről, ez megnyugtató – ha ugyan valóban az. Európai szempontból talán kellemetlen, hogy még mindig itt tartunk. Üzeneteit persze elintézzük, sajnos honorárium nincs, nem telt, így nem tudjuk átadni Erzsébetnek.

Namost az *Újhold*. Még eddig igen kevés a visszhangja, lassan szívódik fel. A *Szabad Szóban*, Kelemen János tollából (tudja ki ez?) ismét megkaptuk a feddést: semmi közünk a korhoz. Meglehetősen gorombán ír, de magát dicséri – igaz, hogy olyan félvállveregetőn, hogy nem nagy öröm. Általában marxista oldalról örömmel üdvözlük Magát, de eddig érdemi méltatást nem hallottam. Majd idővel, ha csakugyan el is olvassák. Az egész számról az a véleménye – mindkét oldalnak –, hogy *érdekes*, jobb, mint az első. Utólagos engedelmével kiírtuk a nevét a lapra, azt hiszem, nincs ez ellen kifogása, hiszen itt is beszéltünk erről. Majd mindig elküldjük az anyag egy részét, s Maga megírja a véleményét, jó? Sőt, mindjárt konkrétumra is kérem: az *Újhold*dal együtt elküldöm a kötetemet is, s azt szeretném – ha kedve van hozzá –, ha Maga írna róla. Végiggondoltam a nemzedéket, de azt hiszem, mégis elsősorban a Maga tollából szeretnék kritikát az *Újhold*ban. Megpróbáljuk Erzsébet verseit is kihozni *Újhold*-kiadványként. Erről ő valószínűleg részletesen ír majd. – Megkérdezem Kardos Lacitól majd Tardos Tibor címét (akinek az az érdekes novellája jött a *Magyarok*ban, a francia ellenállásról; egy pincér elmondja, hogyan ölték meg), ő párizsi, keresse fel. Egyszer találkoztam itt vele, és személyében is igen szimpatikusnak találtam. – Az *Új Magyarország* vitákat rendez ifjú szellemek között, máris nagy izgalmak vannak. Kár, hogy nem vitázhat. Majd mindent megírunk. Nagyon örültem a levelnek!

Szeretettel:

Ágnes

Címünk: < ... > XI. Bartók Béla-út 28.

Magyar bélyeg van a levélen. Az hogy lehet?

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: A KÖZNEVELÉS SZERKESZTŐSÉGE

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a levelének: nem ismert.

valóban Párizsban van: a címzett 1946–1948-ban három félévig a párizsi Sorbonne hallgatója volt, ahol főként filozófiai, magyar–francia irodalmi, folklorisztikai tanulmányokat végzett.

Erzsébetnek: Gyarmathy Erzsébet (1919–1987), költő.

Szabad Szóban: k. j. [Kelemen János], *Újhold*, lásd Szabad Szó, 1946. december 15., 7. p. A néhány bekezdésre terjedő írásban többek között a következő mondatok olvashatók: „Az Újhold írói nem szívesen beszélnek félreérthetetlenül. [...] Formai finomkodások, hosszú esztétikai viták, melyekből ép érzékű ember nem tudja kihámozni az értelmet [...] Az Újhold prózaírói és esztétikusai tolvajnyelven beszélnek [...] meg kell kérdeznünk, mi szükség van e nemzedék kartellszerű, zárt sorokban való fellépésére? [...] Vessék le magukról a szerzetesek gőgös magányát, de őrizték meg a szerzetesi alázatot. Alázatot a közösséggel és az alkotással szemben.” A szerző már korábban, az *Új Magyarország* 1946. július 16-i számában is megemlékezett a lapról, lásd BUDA 1999, 293–294. p. Kelemen János (1909–1982), kritikus, szerkesztő, a levél írásának idején a Szabad Szó munkatársa, írt az *Új Magyarország* és *Forum* című lapokba, 1959-től az *Élet és Irodalom* szerkesztőségének belső tagja volt.

kiírtuk a nevét a lapra: a decemberi szám tartalma alatt az olvasható, hogy Mándy Iván, Pilinszky János és Somlyó György közreműködésével szerkeszti LB.

a kötetemet: a levélíró első kötete, a *Kettős világban*, az *Újhold* jelentette meg. A címzett kritikájában Végh György Eszter könyve című kötetéről is írt: SOMLYÓ György, *Költők és utak*, lásd *Újhold*, 1947, 1–2/61–65. p. Lásd még az 5. és 6. számú leveleket.

Erzsébet verseit is kihozni: ez a terv nem valósult meg.

Kardos Lacitól: Kardos László (1898–1987), irodalomtörténész, ekkor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselője.

Tardos Tibor: Tardos Tibor (1918–2004), író; 1938 óta Párizsban élt; említett novellája: TARDOS Tibor, *Hogyan ölte meg?* lásd Magyarok, 1946, 4/154–165. p.

5. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

Budapest, 1946. december 28.

Kedves Gyurka!

Ágnes a lényegesebb megírni valókat már elírta előlem. Kótzian Katalin férje viszi ki ezt a levelet az *Újhold*dal és Ágnes kötetével együtt, s kér, hogy légy segítségére. A Tardos Tibornak szánt kötetet, ha tudod, juttasd el címére. Én is kérlek, hogy írd Ágnes kötetéről, ha lehet 15-ig küldd el a kéziratot. Nem tudom, mennyire vagy elfoglalva: foglalkozhatsz-e ilyesmikkel, s hogy hajlandó vagy-e *Újhold* kéziratokat olvasni. S hajlandó vagy-e írni?

Olvastam a *Magyarok*ban színikritikádat, kiválóan sikerült írás. Talán nem sért meg: egyre jobbakat írsz – Te is tudod.

Szeretném, ha nem rested a fáradságot, részletesebb beszámolóra szánád rá magad. Jövőre mi is szeretnénk hasonlóan kikerülni, s borzasztó érdekel és izgat minden próba-tapasztalatod. Vagy ott szellemi izgalmak most nincsenek? A *Válaszban* – a kitűzött programhoz híven – most Sinka fejtegetheti, hogy fog még ő (rigója) a mai válság (demokrácia) koporsóján fűtyörészni. Nem hinném, hogy a népes jobboldallal sokáig fogjuk a treuga deit tarthatni.

Az érdekesebb dolgokról majd beszámolok.

Szeretettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: ÚJHOLD / SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

elírta: lásd a 4. számú levelet, LB mintegy annak folytatásaként írta a magáét, és – ahogy a szövegből kiderül – alkalmi postással személyesen küldte a címzettnek.

Kótzian Katalin férje: Ranódy László (1919–1983), filmrendező.

Ágnes kötetével: lásd a 4. számú levelet.

színikritikádat: SOMLYÓ György, *Trójában nem lesz háború*, (*Giraudoux bemutató a Művész Színházban*), *Magyarok*, 1946, 12/813–815. p.

mi is szeretnénk: NNÁ és LB 1947. december közepe és 1948. augusztus eleje között Olaszországban és Franciaországban tartózkodtak ösztöndíjjal: „*Szorong a szívben a világ*”. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs itáliai, valamint franciaországi levelezése

1947–48-ból, közr., jegyz., kalauz Buda Attila, lásd BUDA 2014, 199–315. p. Lásd még a 6. és 9. számú leveleket.
Sinka fejtegetheti: SINKA István, *Rigófüty magyarul*, lásd Válasz, 1946, 3/230. p. Versének utolsó két sora: „Hidd el világ: e rigó még / ráfütyt a koporsódra.”
treuga deit: Isten békéje (lat.).

6. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

[Budapest,] 1947. február 19.

Kedves Gyurka!

Megkaptam Végh Gyurkára és Ágnesre vonatkozó kritikádat. Köszönöm. Azt hiszem, szép, sikeres írásod, mindössze egy helyen javítottam benne valami lényegtelen botlást. Ágnesről szóló jobb, lendületesebb, mint a Gyurkáié. Azt hiszem, Te vagy Vas Istvánt is beleértve Ágnes egyik legjobbszerű kritikusa. Persze szempontod más, mint a miénk, de a megállapításaid, ízlésed, mondjuk így kritikai figyelmed rokon. Sajnos az egzisztencializmus előrángatása (s ebben a kifejezésben ítélet is van, szántsándékkal, mert úgy képelem, ez is olyan kaptafa, amire sokféle cipőt rá lehet húzni), mondom az egzisztencializmus emlegetése nekünk rendkívül kellemetlen. Csodálkozni fogsz – hála új tényíróinknak –, ez most itt reakciót jelent. Így nagyon kínos nekünk, hogy ezzel is megnöveltük támadási felületünket. Az itteni irodalmi élet ugyanis még acsarkodóbb, mint valaha, s ez az összeesküvés, amelytől hangos a magyar sajtó, csak növelte a türelmetlenségeket. Csak tegnap történt, hogy Hegedüs Zoltán minden ok és értelem nélkül vagy harminc ember előtti nyilvános vitában az *Új Magyarországnál* rosszhiszeműnek bélyegezte véleményemet, s az összeesküvők közé sorolt volna, mert az írók félelemérzéseiről mertem néhány szót mondani. Nem vigasztal, hogy a többiek nyomban letorkolták, inkább megborzaszt, hogy | : ő : | milyen értelmetlen. Általában az utóbbi időben tündöklő értelmetlenséggel találkozom mindenütt. Tudod most már a kultuszminisztérium szabad művelődési osztályán dolgozom. Ma a szabadművelődési tanács titkára, Victor János egy könyvjegyzék összeállításánál kijelentette, hogy nem engedi a magyar népet olyan írókkal mérgezni, mint: Tóth Árpád, Juhász Gyula, főleg Babits és Kosztolányi, s hozzátette, hogy különben is selejtes írók olyan nagyságokhoz képest, mint Szabó Pál, aki különösen a legnagyobb élő író. Cs. Szabót és Illyést is fölöslegesnek találja. S mindezt az eltökélt, gondos

ítélkezés büszke öntudatának hangján! Vitatkozni, vagy szerénységre inteni nem is lehet. S gondold el, ez az a kerge barom, l: Karácsony-módon kitenyészve, :l akit fenéken kellene billenteni, [aki] irányító tényezője országunk szabad művelődésének, és a könyvekkel, művészi termékekkel való ellátást irányítja!

Ami mármost az *Újhold* harmadik számát illeti, azt hiszem, igen színes lesz. Körülbelül 1 hét múlva adom nyomdába. Vajda Endre írt bele tanulmányt az *Odisszejáról* [!] és *Ulisszeszről* [!]. Szauder Jóska Kosztolányi *Hajnali Rézségességéről* (nem tudom láttad-e ezt a tanulmányt, át kellett írni, szinte sorról sorra, de végül azt remélem, kitűnő tudományos tanulmány vált belőle.) Rába György Szerb Antaltól. Elbeszélést közlünk: Mándy Ivántól (készülő regényének valóban kitűnő részlete) Román Györgytől (kiderült, hogy az egyik általad átnyújtott novellája, a *Menyasszonyruhás lány* című már-már remekmű; sajnos Románnak is bicegnek a mondatai, és rengeteg munkát adott a hibák együttes kijavítása), Spira Györgytől *Félelem* címmel és valószínűleg Vajda Istvántól vagy Dékány Kálmántól. Hogy a negyedik novella belefér-e, azt még nem tudom. Versekkel Rába, Vidor, Csorba Győző (Pilinszkyvel együtt kapta az idei Baumgartent), Darázs Endre, Rákos Sándor, Mándy Stefánia szerepelnének. Erzsébet haragszik, s mondta, hogy ünnepélyesen kivonul, mert némi zavar volt a verse körül. (Ezt mint társszerkesztőnek írom.) Ez persze bánt. De azt hiszem l: és remélem, hogy :l harag nélkül fog adni a negyedik szám részére mást. A versekkel különben is baj van. Akármit csinállok, színtelenek. Rába és Vidor úgy rám erőszakolta magát, hogy [a] végén nem tudtam védekezni. Pedig hiába, üres< ek >, amit adtak. Gondold el, Vidor szinte naponta gyötört. Amellett én szeretnék inkább új neveket is hozni, s kicsit tágítanám a folyóirat kereteit. Az egyik Gavein [?] forma fordítást közölni fogom, némi változtatással. Magyarul nem lehet azt írni egy lányra, hogy a „szőke zöld”, nem hiszem, hogy ez a mi asszociációinkban ugyanazt a képzetet keltené, mint a költőében. A Kilátó rovatban Ágnes írt két széljegyzetet a mai irodalmi életéről. Egy Tóth Sándor nevű vidéki fiatalember, akinek két egészen jó novelláját olvastam már, pedig írt egy elemzést Weöres Sanyi *Eidolonjáról* (ez egy „Panyigai ú”-vers, megjelent a *Magyarokban*) s meglehetősen ügyesen bírálja Weöres új korszakát. Egyik érdekessége lesz a számnak a sok recenzió. Szabolcsi Huxleyről (*És megáll az idő*), Hernádi igen megnyomva a tollat: Hamvas Béláról, Rába: l: Benjámin László nevű költőről :l Darázs Endre kötetéről, Pándi Pál Benjámin László verseiről. Szauder József: Devecseriről és Keresztury: *Hírünk a világban* kötetéről. Ágnes Sötér tanulmánykötetéről. Te Véghről és Ágnesről, valaki, nem is tudom ki, igen jól írt Rilke: *Malte Laurids Brigge-géről* stb. Még

kifelejtettem, hogy Devecseri *Homéroszi Himnusz* fordításai közül adott, s hogy esetleg szívesen lehoznám a te *Orpheus az alvilágban* Rilke fordításod. S még Végh – vagy ha tetszik, *Költők és Utak* – [?] vonatkozólag: modorosnak tartom a kezdetét, azt, hogy édes barátom stb. – mi lenne, ha a valóban exponáló második bekezdéssel kezdenénk. Ne nyugtalankodj, nem húzok önkényesen, s mindenesetre ki fogom kérni Kardos Laci és Vas István véleményét. A cím rendben van – némi szomorkodás után belenyugodtam, egy szerkesztő legalább áldozzon ötletekkel lapjának. Én azt hiszem, hogy ebbe a számba nem írok semmit. Nem jó, ha a szerkesztő annyiszor szerepel. Gondoltam ugyan, hogy Thomas Mannról (most jelent meg a tetralógiája) írnék tanulmányt, volna is sok mondanivalóm – úgyhogy a tanulmányt mindenesetre megírom –, de most már kifogytam az időből. Amellett úgyis túl nagy a szám. Major akart mindenáron versekkel belekerülni, de nekem az adott versekhez nem volt kedvem, rábeszéltem így tanulmányra, de azt visszaadtam neki, hogy dolgozza át. Ugyanis a gondolatmenetét csupán improvizálta. Most egy másikat adott, amely már Kéryt megjárta, de ez is rögtönzött. Többek között így ír Rólad: „Egyik fiatal esszéistánk neofita buzgósággal arról ír, hogy a művésznek be kell állnia a most kialakuló nagy emberi közösségekbe.” E fiatal esszéistánk – kinek a közösségről alkotott fogalmai éppolyan semmitmondóak, mint esszéinek címei – valamelyik napilap úgy ünnepelte, mint hajdan az Új Testamentum a Paulussá lett Saulust. stb., és még itt az következik, hogy fogalmad sincs arról, mi a közösség. Nem bosszantásul írom, hanem csupán mint tényt. Majorkában az igazság keresésén túl van ugyanis valami alamuszóság – lásd a címeidre tett célzást.

Erzsébetet tegnap este búcsúztattuk, igen jókedvű, jóízű baráti beszélgetések közepette. Újabban volt valami zavar a barátságunkban, azt remélem, ez elmúlt teljesen. Bevallom, roppant idegesítő számomra az a gondolat, hogy elmegy s megint eggyel kevesebb barátunk van, akivel lehet „szót váltani”. A Te hiányodat is – ne haragudj, hogy érzelmes leszek – nagyon és állandóan érezzük Ágnessel. Nem azért nem írtunk, mert elmenvén megszűnt a kapcsolatunk, hanem egyrészt, mert levelezésünkben Ranódy László miatt kiesés volt, másrészt mert valóban nagyon zaklatott életet élünk. Kérlek, ne vedd zokon!

Irigyeltünk, hogy Cs.-vel és Illyéssel járkáltál Párizsban. Nemigen tudnék jobb „idegenvezetőket”. Nagyon megkérlek, hogy még annak ellenére is, hogy Erzsébet kint lesz, számolj be ottani életedről.

Arra kérlek, hogy Lelkest kérdezd meg: kapott-e az *Újhold* második számából? Azt hiszem, tudod, hogy őszre mi is ki szeretnénk menni, ha kapunk ösztöndíjat. Most pályázunk. Remélem, nem fogjuk éppen elkerülni egymást.

Hát édes Gyurkám, írd nekünk – *Újholdnak*, mindkettőt nagy örömmel vesszük. A verseidre kíváncsi vagyok!

Szeretettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: ÚJHOLD / SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

kritikákat: lásd a 4. számú levelet.

szempontod más: lásd Somlyó György Párizsból 1947. május 11-én LB-nek írt levelét: BUDA 1999, 19. p.

ez az összeesküvés: a Magyar Testvéri Közösség nevű szervezet a második világháború után jött létre hazafias szellemben. A német támogatású irredentizmust elítélték. A hatalomra törő Magyar Kommunista Párt a politikailag nem aktív szervezet ellen indított, konstruált „összeesküvést” használta fel a Független Kisgazdapárt – legjelentősebb politikai ellenfele – meggyengítésére, több perben folytatott eljárást, ezek következtében végezték ki Donát Ferenc országgyűlési képviselőt, s mondatták le Nagy Ferencet, a hivatalban lévő miniszterelnököt. 1947. január 5-én jelent meg az első hivatalos közlemény a „leleplezésről” – aznap jelent meg Révai József cikke a *Szabad Népb*ben, címe: *Összeesküvők és cinkosok* –, s kezdődtek a koncepciós perek.

Hegedüs Zoltán (1912–1989), költő, író, szerkesztő, családneve helyesen: Hegedűs.

Victor János: Victor János (1916–1962), korábban református lelkész, ekkor az 1947 januárjától megjelenő *Új Szántás* felelős szerkesztője – főszerkesztő: Karácsony Sándor –; irodalmi elképzeléseik, eszményeik, valamint a folyóirataik is konkurensei egymásnak, bővebben: SZÓRÓ Ilona, *Az „Új Szántás” című folyóirat egy új művelődéspolitikai szolgálatában*, lásd KARLOVITZ 2013, 287–293. p., valamint: SONNEVEND Péter, *A hazai könyvtárügy szovjetizálása felé (1947–1948)*, lásd Könyvtári Figyelő, 2016, 2/209–226. p.

Karácsony-módon: Karácsony Sándor (1891–1952), pedagógiai, filozófiai író; a két világháború között népszerűek voltak munkái, amelyekben inkább a személyes jelenlétre, példamutatásra, mint az átadandó ismeretre esett a hangsúly.

Vajda Andre: VAJDA Andre, *Odysseus és Ulysses. (A kaland morfológiája.)*, lásd Újhold, 1947, 1–2/1–10. p. A szerző jegyzetével.

Szauder Jóska: SZAUDER József, A „Hajnali részegség” motívumának története, lásd Újhold, 1947, 1–2/43–52. p.

Rába György: RÁBA György, *Gondolatok a könyvtárban. (Szerb Antal tanulmányai.)*, lásd Újhold, 1947, 1–2/73–75. p.

Mándy Ivántól: Mándy Ivánnak csak a következő, októberi – harmadik – számban jelent meg egy novellája.

Román Györgytől: ROMÁN György, *A menyasszonyiruhás leány*, lásd Újhold, 1947, 1–2/33–41. p.

Spira Györgytől: SPIRA György, *Félelem*, lásd Újhold, 1947, 1–2/23–31. p.

Vajda Istvántól: Vajda Istvánnak az 1948. évi első számban jelent meg egy novellája.

Dékány Kálmántól: Dékány Kálmánnak nem jelent meg írása az Újholdban.

Versekkel: a felsoroltak közül a júniusi – 1–2. – számban Rákos Sándor versei nem találhatók, viszont olvashatók még Nemes Nagy Ágnes, Fazekas László és Örvös Lajos versei.

Erzsébet: lásd a 4. számú levelet.

Gavein [?]: az Újhold számaiban nem jelent meg fordítás. De a szövegösszefüggés alapján a *Sir Gawain és a zöld lovag* című középkori verses históriáról volt szó. A zöld lovag valójában Lord Bertilak, akinek zöldes színű a bőre és minden testrésze, de még a fejszéje és a lója is.

két széljegyzet: nem jelentek meg.

Tóth Sándor: TÓTH Sándor, *Eidolon, a kettősképlet*, lásd Újhold, 1947, 1–2/65–67. p.

Szabolcsi: SZABOLCSI Miklós, *Huxley és Cini*, lásd Újhold, 1947, 1–2/68–69. p. ALDOUS HUXLEY, *És megáll az idő*, illetve KARINTHY Ferenc, *Szellemidézés* című kötetéről.

Hernádi: HERNÁDI József, *Anthologia humana – ötezer év bölcsessége. (Szerkesztette Hamvas Béla.)*, lásd Újhold, 1947, 1–2/76–78. p.

Rába: RÁBA György, *Kunyó füsttel. (Darázs Endre versei.)*, lásd Újhold, 1947, 1–2/75–76. p.

Pándi Pál: PÁNDY [!] Pál, *A betűöntők diadala. (Benjámin László versei.)*, lásd Újhold, 1947, 1–2/78–79. p.

Szauder József: nem jelent meg, az ismertetett számban más írása olvasható.

Ágnes: nem jelent meg.

Rilke: BÓDI László, *Malte Laurids Brigge feljegyzései. (Rainer Mária Rilke könyve. Bor Ambrus fordítása.)*, lásd Újhold, 1947, 1–2/71–72. p.

Devecseri: a fordítás prózai ismertetővel, összefoglalóval együtt jelent meg: DEVECSERI Gábor, *Achilleus és Priamos*, lásd Újhold, 1947, 1–2/54–58. p.

a te: nem jelent meg.

Végh: a címzett Végh György és Nemes Nagy Ágnes egy-egy kötetéről szóló, a levél elején már említett kritikája. A kritika változatlanul, megszólítással kezdődik.

nem írok: egyoldalnyi rövid írása olvasható: LENGYEL Balázs, *Kassák Lajos*, lásd Újhold, 1947, 1–2/60. p.

tetralógiája: lásd MANN 1946.

Major: Major Ottó versei a tárgyalat számban nem jelentek meg.

Kéry: Kéry László (1920–1992), irodalomtörténész, ekkor a VKM hivatalnok, a *Magyarok* szerkesztője.

Ranódy László: Ranódy László (1919–1983), filmrendező.

Cs.-vel: Cs. Szabó László (1905–1984), író, esszéista, kritikus; LB és NNÁ budapesti baráti körének egyik tagja. 1946–47-ben fél évet Nyugat-Európában töltött, s Rómában is megfordult. 1948 végén ismét Olaszországba utazott, majd az emigrációt választva előbb ugyanott, 1951-től pedig Nagy-Britanniában élt.

Lelkest: Lelkes István, 1946 és 1949 között a párizsi Magyar Intézet igazgatója.

7. Nemes Nagy Ágnes – Paul Bordrynak

Budapest, le 19. 2. 1947.

Cher Monsieur Bordry

votre aimable lettre m'est parvenue; c'est avec une joie et une surprise extrême que je l'ai lue, tenant pour un grand honneur, que les milieux littéraires français s'intéressent à la vie spirituelle hongroise – surtout aux jeunes écrivains hongrois. Ce geste témoigne d'une curiosité tellement bienveillante, qu'il me rend presque inutile de dire: chez nous, c'est vraiment une vie littéraire très animée, et la terminaison de la guerre, ainsi que les changements sociaux n'ont fait qu'augmenter l'élan des arts. Je suis sûre, que, nos amis, les écrivains plus âgés – MM. Bóka, Képes – auxquels vous avez aussi écrit, vous ont tracé plus détaillément l'évolution de la vie spirituelle en Hongrie – c'est pourquoi il ne me reste qu'à vous rendre compte de la situation des jeunes.

Vu, qu'il s'agit de la littérature vivante, c'est tout naturel (et surtout après une telle guerre) qu'il nous faut parler tout particulièrement des disputes. Ce sont les mêmes discussions, qui sont actuellement en cours dans toute l'Europe, entre marxisme et existentialisme, réalisme et surréalisme, entre écoles et sectes idéalistes et matérialistes. La jeunesse proprement dite a deux < écoles > revues, autour desquelles ces débats se cristallisent : c'est le

Valóság (Réalité), périodique des jeunes marxistes, de caractère politique ou plutôt sociologique (dont le rédacteur est M. Márkus...), et le *Újhold* (Nouvelle Lune), rédigée par mon mari, L. B. (...) critique, essayiste. Puisque vous vous intéressez surtout aux écrivains, je vous en présente quelques jeunes (entre 20–30 ans), groupé autour de la „Nouvelle Lune”.

Georges Somlyó, (...), actuellement à Paris, poète, critique, choisissant des formes difficiles, compliquées à l'extrême, toujours en recherche passionnée de la vérité, traducteur et disciple de Valéry – et des marxistes.

Jean Pil[inszky], poète passionné et ascétique, qui < nous semble maintenant d'avoir une période féconde > semble se développer vers des hauteurs éblouissantes – le porteur du prix Baumgarten 1946 (le plus grand prix litt. en Hongrie).

Georges Rába, poète fin, élégant, poésie harmonieuse, philologue cultivé.

Georges Végh, poète, notre „éternel adolescent”, d'une verve, d'un humour farouche, en constante révolte contre la société et soi-même, < ... > et tout cela dans les dormes on ne peut plus harmonieuses, équilibrées.

Iván Mandy, écrit des nouvelles, puisant ses thèmes de la vie des couches sociales inférieures, d'un style dur, d'une architecture solide.

François Kar[inthyl], fils d'un de nos plus grands écrivains satiriques, Frédéric K., mort avant dix ans, qui semble se vouer au roman ; nous attendons beaucoup de lui d'après ses deux derniers ; l'un de la vie des adolescents intellectuels, d'autre des étudiants de la faculté philologique.

Nicolas Gy[árfás], prosateur et publiciste, écrivain aussi des drames, avec un fort penchant vers le grotesque abstrait.

Nic[olas]. Sz[abolcsi], critique, professeur de lycée, s'occup< ent > surtout de la philologie française. Unit une tension scientifique avec de l'esprit vif, un filologue – < ... > me.

Et, pour satisfaire à votre vœu, que j'écrive encore quelques chose de moi-même ; j'écris des vers, mon premier volume vient de paraître, d'ailleurs, je viens de terminer un roman, pour ainsi dire, policier-littéraire. La Nouvelle Lune, et avec elle moi-même, nous sommes les partisans de l'art pour l'art (il me faut ajouter que je ne sais pas quel retentissement ce mot a-t-il en ce moment en France – chez nous, il veut proclamer l'autonomie et l'exemption des influences étrangères de la littérature, de principe que l'écrivain ne doit – qu'écrire. Il faut remarquer, sachant qu'en Europe occidentale d'autres rumeurs circulent – que chez nous chaque „clerc” peut proclamer ce qu'il veut, tout naturellement dans les cadres d'une idéologie progressive. (Ce qui est prouvé par l'existence même de notre ??) Tout naturellement,

une manière de voir qui se manifeste principalement dans les oeuvres, dans les rapports les plus cachés du style et de la composition, est très difficile et même comique à caractériser globalement. Pourtant, j'espère que les lettres que vous avez reçu d'autres, vous ont aidé de former un image complet de notre littérature.

J'ai fait parvenir la lettre jointe à Weöres, qui, d'ailleurs, est < incontestablement > sûrement l'un des plus intéressants, j'oserais même dire, géniaux poètes de notre peuple.

Je vous remercie encore une fois pour votre intérêt, et je serais heureuse, si j'aurais pu contribuer avec quelques chose < à la > au programme de la Radio. Si vous vous intéressez à des problèmes concrets, ou à un compte-rendu plus détaillé de notre vie spirituelle, je suis volontiers à votre service – car nous sommes tous heureux, si nous pouvons donner quelques signe de la jeune litt. hongr. vers la France.

Avant de terminer, encore quelques chose : ici, nous suivons avec attention toutes les manifestations de la vie littéraire française, vous connaissez sûrement la vieille nostalgie qui nous traîne vers la France, et nous lisons vos livres et vos périodiques. Pourtant, nous voudrions aussi connaître, les organes des plus jeunes.

Remerciant encore une fois votre aimable lettre, je vous salue

A. Nemes Nagy

A levél fordítása:

Kedves Bordry úr

megkaptam kedves levelét; rendkívüli örömmel és meglepetéssel olvastam, nagy megtiszteltetés számomra, hogy a francia irodalmi körök érdeklődtek a magyar szellemi élet iránt – különösen a fiatal magyar írók iránt. Ez a gesztus olyan jóindulatú kíváncsiságról tanúskodik, hogy szinte fölösleges elmondanom: nálunk az irodalmi élet nagyon mozgalmas, és a háború vége, valamint a társadalmi változások ugyancsak emelik a művészetek fellendülését. Biztos vagyok benne, hogy barátaink, az idősebb írók – Bóka és Képes – akiknek ugyancsak írt, részletesen jellemezték Önnek a szellemi élet változásait Magyarországon, ezért én a fiatalok helyzetéről tájékoztatom Önt.

Mivel az élő irodalomról van szó, teljesen természetes (főként egy ilyen háború után), hogy főként a vitákról kell szólnom. Ugyanezek a viták zajlanak mindenhol Európában, marxizmus és egzisztencializmus, realizmus és

szürrealizmus, idealisták és materialisták között. A fiatal íróknak két < iskolájuk > folyóiratuk van, amelyek között a viták zajlanak: az egyik a *Valóság*, a fiatal marxisták politikai vagy inkább szociológiai folyóirata (főszerkesztője Márkus), a másik az *Újhold*, amelyet férjem, L. B. (...) kritikus, író szerkeszt. Mivel főként az írók iránt érdeklődik, bemutatok közülük néhány fiatalot (20–30 év közöttiek), akik az *Újhold* körül csoportosulnak.

Somlyó György, (...) jelenleg Párizsban, költő, kritikus, nehéz, a végletekig összetett formákat választ, az igazság szenvedélyes keresője, Valéry és a marxisták fordítója és tanítványa.

Pil[inszky]. János, szenvedélyes és aszketikus költő, < akinek, úgy tűnik most termékeny korszaka van > aki káprázatos magasságok felé fejlődik – 1946-ban Baumgarten-díjat (a legnagyobb irodalmi díj Magyarországon) kapott.

Rába György, finom, elegáns költő, harmonikus költészet, művelt filológus.

Végh György, költő, a mi „örök kamaszunk”, nagy hév fűti és vad humora van, állandóan lázad a társadalom és önmaga ellen, < ... > és mindezt harmonikusan és kiegyensúlyozottan.

Mándy Iván, novellákat ír, témáit az alsóbb társadalmi rétegekből meríti, kemény stílusban, jól megkomponáltan.

Kar[inthy]. Ferenc, az egyik legnagyobb satirikus írónk, a tíz éve elhunyt K[arinthy]. Frigyes fia, regényeket ír; sokat várunk tőle a két utóbbi műve után; az egyik értelmiségi kamaszok életéről szól, a másik egy bölcsészkarra járó diákról.

Gy[árfás]. Miklós, prózaíró és publicista, drámákat is ír, erősen hajlik az absztrakt groteszk felé.

Sz[abolcsi]. Miklós, kritikus, középiskolai tanár, főként francia filológiával foglalkozik. A tudományt éles, filológus elmével ötvözi.

És hogy megfeleljek kívánságának, még magamról is írok néhány dolgot; verseket írok, első könyvem nemrég jelent meg, egyébként éppen most fejeztem be egy regényt, krimiszerű. Az *Újhold*, és vele jómagam is a „l’art pour l’art”-t valljuk (hozzá kell tennem, hogy nem tudom pontosan mi a jelentése ennek Franciaországban – nálunk az irodalom autonómiáját, idegen hatásoktól való mentességét jelenti, az írónak csak írnia kell. Meg kell jegyezni, tudván hogy Nyugat-Európában más szóbeszéd járja, nálunk minden író azt hirdeti, amit akar, természetesen egy haladó ideológia keretein belül. (Ezt már önmagában bizonyítja a mienk léte?) Teljesen természetesen, egy látásmódot, ami főként a művekben, a stílus és a kompozíció legrejtettebb kapcsolataiban tükröződik, nagyon nehéz, sőt komikus általánosan jellemez-

ni. Ugyanakkor remélem, hogy a levelek, amelyeket ön másoktól kapott, segítettek önnek teljes képet alkotni az irodalmunkról.

Mellékelt levelét eljuttattam Weöres [Sándor]hoz, aki egyébként < tagadhatatlanul > bizonyosan népünk egyik legérdekesebb, azt is merném mondani, legzseniálisabb költője.

Köszönöm még egyszer az érdeklődését, és boldog lennék, ha valamivel hozzájárulhattam a rádióműsorhoz. Ha konkrét problémák vagy szellemi életünk részletesebb összefoglalása iránt érdeklődik, akkor örömmel állok szolgálatára – mert mindannyian boldogok vagyunk, ha a fiatal magyar irodalom jeleit adhatjuk Franciaország felé.

Befejezés előtt még néhány dolog: itt nyomon követjük a francia irodalmi élet minden megnyilvánulását, biztosan ismeri a régi nosztalgiát, amely Franciaországba vonz minket, és olvassuk a könyveiket és folyóirataikat. Mégis szeretnénk megismerni a fiatalok szervezeteit.

Köszönöm ismét a kedves levelét, üdvözlettel

Nemes Nagy Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, piszkos. A levél szövegében a kipontozott helyek a levélírótól származnak. Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Monsieur Bordry: a címzett a Franciaország Fiatal Művészei (Jeunesse Artistique de France) elnevezésű, 1943-ban alapított szervezet elnöke. Bordry ebben az időben nemcsak a magyar irodalmi életre volt kíváncsi, hanem az amerikaira is, hasonló kérdéseket intézett például Robinson Jeffers (1887–1962) amerikai költőhöz, lásd KARMAN 2015.

MM. Bóka, Képes: Bóka László (1910–1964), költő, író, irodalomtörténész. Nem sokkal a levél írása előtt érkezett vissza a hadifogságból, áprilistól a VKM államtitkára lett. Képes Géza (1909–1989), költő, műfordító.

M. Márkus: Márkus István (1920–1997), szociológus, kritikus, szerkesztő.

de la vie des adolescents intellectuels: lásd KARINTHY 1946.

d'autre des étudiants de la faculté philologique: lásd KARINTHY 1947.

mon premier volume: lásd a 4. számú levelet.

un roman: lásd NEMES NAGY 2005. A kísérőtanulmány írója, Balogh Tamás 1948-ra teszi a regény befejezését.

8. Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

Budapest, [1947.] március 27.

Édes Pankám!

Megkaptam kártyádat, amelyen meghívsz bennünket ápr. 13-ára: előjegyeztem, felmegyünk. De különben is szerettem volna írni Neked mostanában; születésnapod előtt pár napon át nyaggattam a telefont, minden eredmény nélkül. Egész biztos, hogy rossz a készüléketek. Mi lenne, ha egyszer megcsináltatnátok? Vagy ez csak hiú ábránd?

Aztán beteg lettem – majd szóban elmondom, hogy ez mi volt – s így nem tudtam kimenni Hozzád 21-én, ahogy terveztem, még akkor is, ha nem tudom telefonon megbeszélni Veled. Így megkésve bár, de törve nem, kíváncsi vagyok Neked minden jól. Milyen szép születésnapod van! Milyen szép az idő is! – A levelezőlapod még ágyban ért, nagyon megörültem neki, bár megvallom, csak nagyjából voltam képes rájönni, hogy mit írtál. Írásod megrázó. (Igaz, én sem dicsekedhetem.) Remélem azért, hogy a meghívást nem értettem félre. Azt is írtad: elváltunk. Elváltok – riadtam meg, és nem értettem, hogy ezt milyen mellékesen közlöd, és egyáltalán... De Balázs kiderítette, hogy csupán arról van szó, hogy: elvártok. Most mi az igazság?

Milyen főnököd lesz ott nálatok? Csak nem a londoni? Már megjöttek volna? De lehet, hogy ezt is félreolvastam.

Pankám, légy szép és kövér, ahogy ez illik, Allah növecsse hosszúra a szakálladat, meg minden. Ezek a névnapi jókívánságok. Ne mászkálj túl sokat hóvirágok után, mert az mégsem egészséges. Igaz, gyárba járni talán jobb? – Isten éltesse!

Nagyon sokszor csókol:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron – a cégjelzés áthúzva –, borítékkal.

A fejléc felirata: A KÖZNEVELÉS SZERKESZTŐSÉGE

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Nagy Lászlóné / úrhölgynek / Budapest / XII. Remete-út 4.

[Feladó:] dr. Lengyel Balázné, XI. Bartók-Béla-út 28.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

születésnapod: a címzett március 21-én született.

megrázó: a címzett és a levélíró kézírása egyaránt nehezen olvasható.

9. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

Budapest, 1947. május 12.

Gyurkám!

Ne neheztelj. Rettenetes munkán estem át az utolsó két hónapban. Egyetlen szabad percem nem volt, minden éjszaka kettőig, de végül már inkább négyig is, végkimerülésig fordítottam. Egy új Lin Yutangot ültettem át magyarra. Első fordításom s nagyon sietve kellett megcsinálnom, s bizony nem valami jól sikerült, viszont szükségünk volt a pénzre. – Egy biztos, szörnyű munka valami hosszabbat fordítani. Nemrégén szabadultam ebből a rabságból. S közbe a hivatalomban – most a kultusz szabadművelődési ügyosztályán dolgozom – is rendkívül sok dolgom akadt. Tudod, ez egy „mélymagyar” osztály, amely mindössze a népi kultúra tudatosítását tekintette egyetlen feladatának (a népi írók terjesztését). Szóval megint a legjobb úton járunk ahhoz, hogy egyetemes magyar kultúra helyett szétszakítsuk „idegen” ízű urbánus és valóban „magyar” kultúrára műveltségünket. Karácsony Sándort például az osztály megjelenteti a kiadó. [!] Még oda leszek, azt szeretném, és arra foglak kérni, hogy Te csináljad.

Ami terveinket illeti, ősszel feltétlen el szeretnénk indulni világot látni. Sőtér Pista azt ígérte, hogy mindet megtesz, hogy megkapjuk a párizsi ösztöndíjat. S ebben bizakodunk. A verseidet még nem kértem el Bródy Andrástól, de hamarosan felmegyek hozzá. A *Magyarok*ban olvastam a versedet. Azt hiszem, ez a legszebb versed. Sikertült önmagadban sok minden fölöslegest. [!] Szép hiteles hang. Különben köztetszést aratott, s még azok is, akik fölényed miatt nem nagyon szeretnek, elismerték, hogy milyen szép és igaz. Őszintén gratulálok hozzá. – Nem kell a legjobb darabjaidat Kasinak adnod, ugyanis az *Alkotás* szép külsőben nem jelentős irodalom, olyan valamivel jobb *Budapest*.

Változatlanul a *Magyarok* a reprezentatív lap. A *Válasz* irodalmilag szar. Így egyszerűen. Illyés különben is elzárkózik, és a népi szociológusokkal veszi körül magát. Viselkedése semmiképpen sem rokonszenves. Hallottam, hogy odakint Illyéssel és Cs. Sz.-vel igen jóba lettél, de Illyés akármilyen elbűvölő is *odakint*, itthon nem ez, s pláne nem mint irodalompolitikus. Múltkor együtt voltunk vele Szombathelyen kultúrnapokon, s mondhatom, a többi íróval szemben jólfejlett „taszítóköre” van. Senkivel sem állt szóba, s mondjuk Dérytől, Laczkótól s még Kasitól is elzárkózott. Különben Kasival meglehetősen „összebarátkoztunk”, sőt most, hogy megjelent az *Egy ember élete* és *Hatvan év* címen összes versei újból, egyre többre és többre tartom,

egész Kassák-lázban élünk Ágnessel. Utólag igazat adok szép tanulmányodnak. Ha bizonyos fokig fárasztó, már-már unalmas < ... >, mindenesetre hiteles, emberséges, rokonszenves költő. „A ló meghal< t > a madarak ki-repülnek” már-már remekmű. Az *Egy ember élete* pedig fenntartás nélkül az. Összevetve Illyés *Hunok Párizs[banj]*ával – ha igazságtalan is ez az összevetés – Kassák messze túlnövi Illyést. Nem kétséges, hogy Kassák regénye közelebb áll az epikához, mégpedig a nagy epikához, mint Illyés a regényhez. Számomra legalábbis a legnagyobb regény olvasó élvezetet nyújtja az *Egy ember élete*, s Illyés olvasása közben, ha el is ismerem erőnyeit – egyre bosszankodtam. Nem tudom, olvastad-e azt a *Magyarokat*, amelyben a *Hunok Párizsban*ról írtam? Meggyőződése, hogy a regénynek nem ez a keresett, stilizált, kacér és jobbra-balra kacsintgató a stílusa, mint amilyen[ben] ez az esszéíró nemzedék (Illyés, Cs., Illés, Németh) ír. De nem ismétlem azt, amit megírtam már.

Nagyon hiányát érzem már annak, hogy nagyobb tanulmányokba fogjak. Az utóbbi fél évben kenyérkereseti gondok miatt nem írtam semmi érdemlegest. Fordítottam s egy csomó cikket írtam az *Új Magyarország*ba. Most azonban szeretnék újra komoly dolgokba kapni.

Vas Istvánnak kijön a kötete könyvnapra, róla szeretnék írni egy tanulmányt. Készülök Thomas Mannról tanulmányt írni, s ezzel fogom tölteni a nyarat.

Gyurkám, írd hamar-hamar! S küldj verseket. Erzsébettel mi van? Kézscsók és üdvözlét neki is, Téged ölelünk

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: ÚJHOLD / SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

Lelőhely: PIM kéziratár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Lin Yutangot: lásd LIN YUTANG 1947.

oda leszek: LB és NNÁ Olaszországba szerettek volna utazni ösztöndíjként, lásd az 5. számú levelet.

Karácsony Sándort: az Országos Széchényi Könyvtár számítógépes katalógusa 1945 áprilisa és 1949 eleje között tizenötnél több Karácsony Sándor-mű megjelenését regisztrálja.

azt ígérte: Sőtér István (1913–1988), író, irodalomtörténész, műfordító; ekkor a VKM alkalmazottja, három hét múlva kinevezték a X. főosztály vezetőjének.

Bródy Andrástól: Bródy András (1924–2010), közgazdász; a levél írása idején a Hungária Kiadó – amelynek tulajdonosa apja volt – alkalmazottja, az államosítás után vezérigazgatója.

a versedet: a címzettnek 1947-ben nem, csak az 1948. évi első számban jelent meg egy verse, címe: *Egy nyomorékhöz*.

Alkotás: 1947 januárja és 1948 áprilisa között megjelenő folyóirat, felelős szerkesztője Kassák Lajos volt.

Kasitól: Kassák Lajos.

Budapest: 1945. október 15-e és 1947. december 15-e között megjelenő havilap, Lestyán Sándor szerkesztésében.

kultúrnapokon: a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium munkatársaként Kassák Lajos 1946 májusától szervezte „A demokrácia kultúrnapjait”, 1947 májusában például Szombathelyen.

Laczkótól: Laczkó Géza (1884–1953), író, újságíró.

tanulmányodnak: SOMLYÓ György, *Kassák Lajos: Összegyűjtött versei*, lásd *Magyarok*, 1946, 6/326–329. p.

írtam: LENGYEL Balázs, *Hunok Párisban. Megjegyzések Rónay György kritikájához*, lásd *Magyarok*, 1947, 2/148–149. p.

egy csomó cikket: újraközlésük: LENGYEL 2002.; BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2016, 258–266. p.

a kötete: lásd VAS 1947. A tanulmány: LENGYEL Balázs, *Négy arckép. (Weöres Sándor, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Vas István.)*, lásd *Újhold*, 1947, 4/156–166. p.

10. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

[Budapest, 1947.] július 26.

Kedves Gyurkám!

Annyira megszoktad, hogy bennünket ki-kihagysz [?] levelezésünkért, hogy rá se gondolsz, válaszom meg nem érkezésének Te vagy az oka. Azt írtad: „új címem: július 20–21-ig Centre de plain air de F. F. C. J.,” La Barre Angler-Biarritz stb. Július 14-én repülőpostán feladtam számodra a fenti címre egy hosszú levelet. Légy szíves, írd oda, hogy továbbítsák számodra. Azóta sorra kapom a szemrehányásokat tőled, de azt a címet már nem emlegeted. A verseket és levelezőlapodat megkaptam. Nekem éppen az *Ars poética* tetszett a legjobban. Azt < ... > hiszem írtam, hogy mivel kísérletezel bennünk [!] (mármint a többiekben) | : de : | nem hiszem, s Te se gondolhatod így, hogy

ez már beteljesítés. Ha az *Ars poetikát* a *Valóság*nak adtad is, azt tanácsolnám a Truman szót valami mással helyettesítsd, mondjuk így: És az új vihogó stb. Ami ugyanis Párizsban bátor tett, az itt nálunk esetleg háborús uszítás, meg a < leg[...]jobb > publicistákkal sorol egy csoportba. Ne felejtse el: ez más környezet! Más a realitás. Nagyon lebeszelnék arról, hogy a verset máshol magyar folyóiratban így add közre.

Nem tudom, megírtam-e már, hogy az *Újhold* átalakul. Rába és Major kisebb lázadást szítottak, melynek végül is az lett az eredménye, hogy a tervek szerinti megszüntetés helyett, körülbelül úgy átalakítjuk a lap irányát, ahogy én akartam (főleg az új értelmiség [népi kollégiumok] stb. felé irányulna, mondjuk a *Valóság* irodalmi pandanjaként), s munkaközösséget alakítottunk a szerkesztési munkák elvégzésére. Így verseid fölött ez a munkaközösség fog dönteni (ne horkanj fel ezen), s így nem tudom megmondani, hogy mindet lehozzuk vagy melyiket közölük. Én magam az *Ars poetikát* szerettem volna – az ajánlott változtatással –, de most már ez elesik. Vagy inkább nekünk adnád? Őszintén szólva a naplórészleted nagyon érdekelt volna, és érdekel változatlanul, hiszen tudod, hogy a prózával mindig baj van. Szeptember 1-én jelenik meg a következő szám. Azután pedig havonta. Honoráriumok lesznek. Megállapodtunk a kiadóval. Még azt akartam megírni Neked, hogy egyelőre nem írunk a *Magyarokba*. Grandpierre modortalan szerkesztő, a múltkori cikkéhez kért hozzászólásomat minden megjegyzés nélkül visszaküldte. Ágnesnek egyik legjobb versét nyeglén és fölényesen vissza akarta adni. Máskülönben pedig nyilatkozatban, más kritikusok túlbiztosításával. Hajsztát rendez a fiatal költők ellen. Ha valakinek az a véleménye, hogy nem jó az irodalom, hogy szar, akkor ne szerkessze a *Magyarokat*. Magatartását Cs. Szabó modorában így jellemezném: Elnyerte a királyságot, és kijelentette, hogy az szemétdomb. Feltűzette a koronát, és kinyilvánította, hogy az serbli. A királyságon kívülállók: az irigyek, a féltéhségek tapsoltak neki. Így lehet a törvényesen trónra emelt uralkodó már első tetteivel Quisling –

Tardosnak írtam, és kértem tőle más novellát. Férfias< s >san elmondtam neki, hogy az, ami nálam volt, nem tetszett. Kíváncsi vagyok, mit válaszol. Csítsd, ha neheztel, bár őszintén kedves voltam, és főleg egyenes hozzá.

Várom válaszodat

Ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: ÚJHOLD / SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

Lelőhely: PIM kéziratár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Te vagy az oka: a címzett 1947. augusztus 1-jén Cannes-ból írt levelében a maga hibázását elismerte, lásd BUDA 1999, 19–20. p.

Centre: helyesen: Centre de plein air de F. F. C. J. La Barre Anglet-Biarritz.

a verseket: LB a 9. számú levélben kérte azokat.

Truman: Harry S. Truman (1884–1972), 1945 és 1953 között az USA elnöke; 1947-ben hirdetett harcot a kommunizmus feltartóztatására.

átalakul: az *Újhold* októberi, harmadik számában nem olvashatók az előzőben – 1–2. szám – feltüntetett nevek – lásd a 4. számú levelet –, helyett a szerkesztést „Az *Újhold* munkaközössége” látta el, LB felelős szerkesztése mellett.

pandanjaként: párhuzamként (fr.).

Szeptember 1-én: a harmadik szám októberi hónapjelzéssel jelent meg.

havonta: csak terv maradt.

Grandpierre: Kolozsvári Grandpierre Emil (1907–1992), író, műfordító, kritikus.

legjobb versét: NNÁ-nak a *Magyarok* márciusi számában jelent meg a *Bűn* című verse, talán erről volt szó.

serbli: bili, éjjeliedény (ném.).

Quisling: Vidkun Abraham Lauritz Jonnsøn Quisling (1887–1945), politikus, a náci-kollaboráló norvég kormány vezetője.

más novellát: TARDOS Tibor, *Vasárnapi Űma* [!], lásd *Újhold*, 1947, 3/115–118. p.

11. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

[Budapest,] 1947. szeptember 15.

Kedves Gyurka!

Már nem emlékszem bizonyosan, hogy miért, de tudom, hogy nehezteltél rám utolsó levedben. Erről, ha még egyáltalán aktuális, lebeszélnelek. | : Kiengesztelésül írom e levelet. : | *A zöld körben* című versed, ha jól emlékszem, jön az *Újholdban*, most szedik. Tardost pedig nem kell figyelmembe ajánlanod. Sajnos csupa „avult” szürrealista halandzsát adott eddig nekünk,

a jó dolgait pedig a *Magyaroknak* küldte. Most hozunk tőle egy karcolatot, hogy szent legyen a béke, de nekem nem tetszik. És a többieknek sem. Ellenben a *Magyarok*-beli novellája kitűnő. Nagyon szimpatikus, kedves őrült különben, s azt remélem, össze fogunk barátkozni. Most Hubay Miklós is itt-hon van, s így a hosszú távra emigráltak közülünk visszatértek. Már várunk Téged is. És készülünk novemberben egy kicsit mi is emigrálni. Kérek egy disznó: nem válaszolt levelemre. Sajnos időnként te is úgy válaszolsz, hogy folytatod a monológot, s nem reflektálsz arra, amit írok. Igaz lehet, hogy címvazaraid közepette eltűntek leveleim. Keveset írtam az utóbbi időben, most kezdenék bele egy nagyobb munkába: a XX. sz. magyar lírát foglalnám össze egy kisebb könyvben a „művelődni vágyó” nagyközönség számára. Csakhogy amikor Pintér barátunk a művelt nagyközönségnek írta irodalomtörténetét, ez nem létezett; ez a művelődni vágyó közönség viszont valóságosan létezik, sőt sokasodik, s ezért érdemes írni számukra. Hivatali munkám olyan, hogy beelátok, nagyrészt veszek éppen vidéki művelődési kérdéseink megtárgyalásában, s okkal reménykedem, hogy a mi < közönségünk > irodalmunknak pár év múlva már lesz közönsége. Törekvésünknek pedig azt hiszem, elmondhatom, hogy máris akad visszhangja – készítek egy fiatalok versantológiát. Sürgősen írd meg milyen verseidre gondolsz, 3–4-et jelölj meg.

Ölel szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejlcés levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: ÚJHOLD / SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM kézirtár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

A zöld körben: az említett vers nem jelent meg az *Újholdban*.

Tardost: lásd a 4. számú levelet.

Hubay Miklós: Hubay Miklós (1918–2011), drámaíró, műfordító. A levél írásakor ösztöndíjjal Genfben tartózkodott.

készülünk: lásd az 5. számú levelet.

magyar lírát: lásd az 1. számú levelet.

Pintér barátunk: Pintér Jenő (1881–1940), irodalomtörténész. Nyolckötetes, utolsó kötetében kétrészes, 1930 és 1941 között megjelent, *A magyar irodalom története* című összefoglaló kézikönyve, lexikális adatai miatt ma is használható forrás.

versantológiát: ez a munka nem készült el.

12. Nemes Nagy Ágnes – Somlyó Györgynek

[Budapest, 1947. szeptember 15.]

Kedves Gyuricám!

Azt hiszem, néhány levelünket nem kaptad meg, így azt sem, amit én írtam. Nem baj, nem hiszem, hogy valami különöset, válasz-várót írtam volna. De most éppen nagyon felizgat Tardos Tibi jelenléte. Tudniillik: nem tudok el-siklani az ő szürrealizmusa fölött. Neki ez szent meggyőződése, s úgy látom, a Te újabb verseidből is, hogy ez ott, Párizsban eleven hatóerő, a divat, vagy aktuális szellemi áramlat. Nyilván jól emlékszel rá, hogy ez nálunk éppen ellenkezőleg van. Nem gondolok most mindjárt Lukács Györgyre, nagyrea-lizmusra, stb.; de mindenesetre ez is éles ellentétben áll az automatizmussal és hasonlókkal, amiket Tardos mesél. Természetesen nem tudom lemérni, mennyi ebből a személyes hit, alkat, vagy egy esetleges szűk csoport meggyőződése – mindenesetre úgy érzem, hogy érdemes erről morogni. [?] An-nál is inkább, vagy annak ellenére, hogy általában magyar író ma nem lát célt a szürrealizmusban. S így vagyok ezzel magam is. Nem, hogy nem óhaj-tok „automatikusan” írni, hanem ellenkezőleg, minél élesebb tudatosítás a vágyam. Nagyon érdekelné, hogy hogyan is állnak ezek a dolgok. Valóban van-e ilyen – nyilván csak összefoglalóan úgynevezett – szürrealizmus; cso-port-szekta jelenség-e vagy általános? S ha van, *célját* látja-e ebben a francia irodalom, divatját, eszményét – vagy csak a Magyarországon oly sajnálatosan gyenge s ritka szürrealista *hagyomány* érezteti ott, olyan erős hatását? Mert persze – noha ez az eszmény alkatomtól távol áll – eszem ágában sincs törté-neti-biológiai (felszabadító) hatását lekicsinyelni. – Minket kissé meghök-kentenek Tardos új írásai – nem, nem „felfelé” hökkentem meg, inkább lefe-lé. Nem annyira csodáljuk őket, mint inkább démodé-nak érezzük. Nagyon kíváncsi vagyok a tényekre és véleményedre ezzel kapcsolatban. S nagyon várunk is már! Sokszor csókollak, üdvözöllek, Erzsébettel együtt:

Ágnes

(Szép volt Erzsébet verse!)

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás fejléces levélpapíron, boríték nélkül.

A fejléc felirata: ÚJHOLD / SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

Datálás az előző levél alapján. Lehet, hogy a két levél egy borítékban érkezett a címzetthez.

Lelőhely: PIM kéziratár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Tardos Tibi: lásd a 4. számú levelet.

démodé-nak: divatjamúltnak (fr.).

1949–1956

13. Nemes Nagy Ágnes – Lénárd Sándornak

Budapest, 1949. január 26.

Kedves Lénárd Sándor!

Roppant megörültünk levelének – és én külön a fordításnak. Azt hiszem, igen jó. Mert persze nem értek annyira a némethez, hogy minden részletek, leleményének a finomságait méltatni tudjam. Mégis, úgy érzem, ami [a] vers lényegét – az egységes lendületét – illeti, azt kitűnően adta vissza. Komolyan, a ritmikának a sodrása jobb a fordításban, mint az eredetiben.

Persze azt is tudom, hogy roppant rút módon viselkedtünk, nem írtunk Magának rendesen. Annál jobban esett, hogy nem felejtett el minket. De tudja, hogy van ez: ha az ember nem ír levelet, az még egyáltalán nem jelent feledékenységet, hálátlanságot (igaz, hogy modortalanságot igen). A barátság fürtösen nő: egyszerre, egy csomóban eszébe jut az embernek minden. Például Róma – s akkor napokon át térképeket néz és azon gondolkodik, hogy hány állomás a circolárén a Teverétől a porta del Popolo.

Nagyon-nagyon örülnék, ha új kötetéből küldene. Mi van Thomas Mannal? Igen, szeretném látni a várost a maga ablakából egyszer nyáron is. Bolond dolgokat tervezgetünk: hátha ősz felé sikerülne lemenni egy hónapra? Azt is bevettem, hogy csak Olaszthonba vágyom; Párisban elég elhagyatottak voltunk. Éppen a maga-fajta emberek hiányoztak. Lesz egy hónap szabadságunk – ki tudja? Talán sikerülni fog egy kis olasz múzeum-nézés. Tudom, hogy ezt – már mint a múzeumot – kissé megveti, sznobságnak tartja, de ez is kell! Azok a képek! Meg a cyrenei Vénusz térde!

Ebből azt hiszem elég, mert maga bánja. Balázs küldi a könyvét, remélem, nemsokára nekem is lesz kötetem, abból is küldünk. Képzelve: eposzt írok. 1944, határ menti katonaélet. Itt nálunk ez a műfaj most egyszerre felvirágzott – s azt hiszem, igen egészséges ez az új epikus-igény. Mit szól hozzá?

Csupa realitás, kis vaskosság, sok jellemrajz. – Remélem, hogy viszontlátásig, sok köszönettel, szeretettel:

Nemes Nagy Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM-Kézirtattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a fordításnak: a címzett Szabó Lőrinc, Juhász Gyula, Ady Endre, József Attila, Tóth Árpád és Weöres Sándor néhány versét fordította németre; nem lehet tudni, melyiket küldte a levélírónak.

Róma: lásd az 5. számú levelet.

circolárén: körjáraton (ol.).

új kötetéből: feltehetően az *Ex Ponto* címmel Rómában 1947-ben megjelent, német nyelvű kötetéről volt szó.

tervezgetünk: ez az olaszországi utazás nem valósult meg.

cyrenei Vénusz térde: ruhátlan hellenisztikus torzó, a római Museo delle Terme őrizte 2008. augusztus 30-ig, amikor visszaadták Líbiának, ahol 1913-ban megtalálták.

a könyvét: lásd az 1. számú levelet. A címzett egyébként már olvasta: „Szorong a szívben a világ”. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs *italiai, valamint franciaországi levelezése 1947–48-ból*, közr., jegyz., kalauz Buda Attila, lásd BUDA 2014, 288. p.

nemsokára nekem is lesz kötetem: a levélíró következő kötete 1957-ben jelent meg.

eposz írók: címe: *Mihályfalvi kaland. Részlet egy elbeszélő költeményből*. Egyik része megjelent a *Csillag* 1949. áprilisi számában, majd a *Szárazvillám* című kötetben körülbelül a vers fele. Teljes egészében csak az NNÁ halála utáni összes verseket tartalmazó kiadásokban olvasható.

14. Lengyel Balázs – Lénárd Sándornak

Budapest, 1949. január 27.

Kedves Sándor!

Nagy örömmel és komoly szégyenkezéssel fogadtam leveledet, ugyanis már nagyon réges-rég bánt a lelkiismeret, hogy nem írtunk Neked, s éppen ka-

rácsony napján határoztam el, hogy az ünnepet a levelek megírásával, s így bizonyos részben a Veled való társalgással töltöm. Ám persze akkor is közbejött valami. Rémes, hogy milyen nyugtalan és hajszott életet kell élnünk. Tudod, mikor hazaérkeztünk, akkor dermesztő légkör fogadott. Ha az ember hosszú ideig van külföldön, akkor az irigységtől még a barátai is meggyűlölik. Én meg könnyelműségemben még könyvet írni is merészeltem, pláne élő irodalomról! Mit mondjak? Olyanok is sértve érezték maguk, hogy költői nagyságukat nem zengtem, akik csak vicc-lapokban írnak bök-verseket. Szóval mindenkinek baja volt velünk, vagy azért, amit írtam másokról, vagy amit nem írtam. Tudod, hogy van ez, ha valaki szereti Kosztolányit, az még szeretheti és élvezheti a többi költőt is, ám gyakorlatban ez a szeretet kizárólagos, bármelyik költőre vonatkozik is, | : s így : | minden olvasó személyes bánatolmnak veszi nemcsak azt, amit kedvencéről ír az ember, hanem azt is, amit kedvence kortársairól. Szóval nagyon kínos helyzetbe érkeztünk haza, s nagyon sok munkába, diplomáciai műveletbe került, míg hogy így mondjam, „irodalmi helyzetünket” rendbe hoztuk. (Ami a könyvem elküldéséről illeti, én úgy emlékszem, hogy elküldtettem már egyszer, ígéretem szerint. De most újra utánanézek: kicsit komplikáltabb, mert a Nemzeti Bank engedélye kell hozzá. De pár nappal e levél megírása után ott lesz.) Mindezt a hosszú históriát csak azért írtam meg, mert dokumentálni akartam, hogy nem pusztán a lustaság tesz bennünket hűtlenekké. Egyébként gondolatban nagyon is sokat forgolódnak Róma körül (milyen furcsa ez: tudom, hogy te nemigen szereted a várost, s nekünk pedig úgy él, mint alakod mögött egy nosztalgikus háttér!), s Karinthyékkel, Weöresékkal sokat és sokszor emlegetünk. Ők ugyan gaz materialisták, mert egyre szakáscsművészetedet emlegetik. Így jár, aki egyszerre kínálja lelkét és ételét! Ágnes látom már megírta, hogy nyár végén vagy ősszel szeretnének egy hónapot lent tölteni, remélem, sikerül is. Már a napokban álmodtam is róla, hogy lenézek lakásod „ablakából” (az idézőjel < ... > annak szól, hogy ez tulajdonképpen fel is) és a via Babuinora a piazza Spagna felé. Persze a szokott kellemes rendetlenség fogadott, ami oly otthonossá teszi lakásodat. Még teával is kínáltál, azzal a remek, erős angollal, amelyet együtt ittunk. < ... > Nevetnem kell, ha elgondolom, hogy biggyeszted el erre a levélre a szádat: hogy lelkendeznek ezek – gondold Magadban – azért, ami számodra nem is kellemes és nem is csodálatos. De reménykedem, hogy azért elnézed nekünk ezt az eszeveszett Róma-rajongást, és ezeket a nosztalgiákat utánatok, hiszen számunkra ez az ünnep, hétköznapiakból való kikapcsolódás, és azt hiszem, Te sem tartod olyan lehetetlen, formátlan országnak, amiben élsz.

Hát kedves Sándor, elég hosszú ideje fenttartlak már fecsegéssel. Zárom e levelet azzal, hogy szeretnénk hallani, nemcsak fordításod történetét, hanem szeretnénk látni még új könyvedet is. Végezetül arra kérünk, hogy ne zárj ki bennünket egészen szívedből levélírói lustaságunk miatt, majd igyekszünk „fejlődni” e téren.

A legközelebbi levélváltásig szeretettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

könyvet írni: lásd az 1. számú levelet.

könyvem elküldését: lásd a 13. számú levelet.

Karinthyékkal, Weöresékkal: mindkét házaspár a Római Magyar Akadémia vendége volt NNÁ és LB ott-tartózkodása idején: BUDA Attila, *Kalauz Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs leveleihez*, lásd BUDA 2014, 302–303. p.

megírta: lásd a 13. számú levelet.

fordításod történetét: lásd a 13. számú levelet.

új könyvedet: lásd a 13. számú levelet.

15. Lengyel Balázs – Rába Györgynek

Budapest, [1949.] december 25.

Gyurkám!

Szilveszter este piknik-alapon nálunk lesznek egypáran, V[as]. Pista, K[álmár]. Laci, Cipi és nagyjából azok, akikkel össze szoktunk jönni. Nagyon örülnénk, ha el tudnál jönni. Hallottam, hogy beteg vagy, de bízom abban, hogy már túljutottál a dolgon, és nem akadályoz. Ha még mindig ágyhoz lennél kötve, akkor írd egy lapot, szívesen fölmennénk hozzád. Tehát mindenképpen várom értesítésedet.

Szeretettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levelezőlapon.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rába György / író / Budapest / V. Pannónia u. 44.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

V. Pista: Vas István (1910–1991), író, költő, műfordító.

K. Laci: Kálnoky László (1912–1985), költő, műfordító.

Cipi: Ottlik Géza (1912–1990), író.

16. Nemes Nagy Ágnes – Keszi Imrének

[Budapest, 1950. november 2.]

Kedves Imre!

Készen van a fordítás, s aggódom, hogy tán már nem kell Neked – mert nem sürgtetted. Ez olyan aljas műfordítói gondolkodás. Mindenesetre elküldöm express. Anna hogy van? Tündökölsz?

Üdvözet:

Á

Bocsánat a csúnya kézírásért, de nincs írógépünk. Igyekeztem szépen írni, s annál rútabb lett.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Keszi Imrének / Budapest / XIV. Vorosilov-út 63.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a **fordítás:** a levélíró 1948 után önálló kötetekkel nem jelentkezhetett, irodalmi pályáját fordítóként folytathatta. A címzett újságíróként, a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanáraként kérhetett tőle fordításokat.

Anna: Hajnal Anna (1907–1977), a címzett felesége.

17. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

[Budapest, 1956. április előtt]

Kedves Győző!

A napokban Abody Béla kért Ágnestől a *Dunántúl* részére verseket, mert, mint mondta, szívesen hoznátok tőle többet is. Így aztánadtunk három verset, bizonyára már megérkeztek hozzád. Most ebben egy kis változtatást szeretnénk. Mellékelve itt küldöm Neked a *Tristán* [!] és *Izolda* című verset. Ha nincs ellenetekre, az a kérésünk, hogy ezt közöljétek, és a *Paradicsomkert* címűt küldjétek vissza. A *Tristán és Izolda* megjelentetése azért fontosabb nekünk, mert mint értesültünk róla: Vas István – aki ismerte a verset – színdarabot ír *Tristán és Izolda* címen, és már kezdi is publikálni az *Új Hangban*. Ha Ágnes verse csak a darab megjelenése után lát napvilágot, mindenki azt fogja hinni, hogy Vas István művéből ihletődött, holott ez a vers legalább kétéves. Remélem, hogy ennek a cserének nem lesz akadálya. Lekoöteleznél, ha értesítenél a szerkesztőség döntéséről.

Szívésségedet előre is köszönve barátsággal üdvözl:

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf aláírással, boríték nélkül.

Datálás a tartalom alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Abody Béla: Abody Béla (1931–1990), író, műfordító, kritikus.

Dunántúl: NEMES NAGY Ágnes, *Verse*k, lásd *Dunántúl*, 1956, 4(18)/26–29. p. A közlemény a *Trisztán és Izolda*, valamint a *Mesterségemhez* című versekből áll.

Új Hangban: ILLÉS Endre – VAS István, *Tristan*, lásd *Új Hang*, 1956, 10/31–36. p.

18. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[Gyilkos-tó/Gyergyószentmiklós, 1956. szeptember 1.]

Kedves Csé,

nyolc év után ismét a könyveid nyomában járunk, újra is olvastuk az *Erdélybent*. Persze, megváltozott azóta a világ, tán a múlt jobban állja az időt, mint a nép. Most nálunk enyhébb szelek fújnak, de meddig? S lehet-e bízni bennük? Mindenesetre ígérik, hogy jövőre kiadják W[eöres]. S[ándor]., P[ilinszky]. J[ános]. és Ágnes verseit is. Meglátjuk. Én még mindig csak történelmiregény-író vagyok. Ki hitte volna? Ahogy ki hitte volna, folytathatnád a *Levelek a száműzetésből*. Jó volna egyszer már beszélgetni! Sokszor és nagy szeretettel gondolkodom Rád:

Balázs
Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Republica Populară Română, Lacul Roșu
< Gylkos > Gyikos

Datálás a képfelirat, valamint NEMES NAGY 2004, 2/56–57. p. alapján.

[Címzés:] Cs. Szabó László / British Broadcasting Corporation / Hungarian Section
/ London / Anglia

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

nyolc év után: a címzett 1948-ban emigrált.

a könyveid: Cs. Szabó László 1940-ben *Erdélyben*, 1941-ben pedig *Erdély öröksége* címmel jelentetett meg egy-egy kötetet. NNÁ és LB 1956 kora őszén járt Erdélyben: NEMES NAGY Ágnes, *Erdélyi út*, lásd NEMES NAGY 2004, 2/37–57. p.; LENGYEL Balázs, *Kalotaszentkirályon, Ady nyomában*, lásd LENGYEL 1995, 43–45. p.

enyhébb szelek fújnak: 1956. március 27-én Rákosi Mátyás Egerben egy pártaktíván elismerte a Rajk-per koncepció voltát, április 18-án a Petőfi Kör jugoszláv irodalmi estét tartott, június 6-án Orsó utcai házában megünnepelték Nagy Imre hatvanadik születésnapját. Bár időlegesen megerősödött Rákosi Mátyás pozíciója, a július 18. és 21. között megtartott MDP KV ülésén leváltották első titkári posztjáról; megkezdődtek a rehabilitálások, ekkor még csak a párton belül.

ígérik: Weöres Sándor *A hallgatás tornya* című válogatása 1956-ban, *Tarka forgó* című, Károlyi Amyval közös kötete 1958-ban jelent meg; Pilinszky János *Har-*

madnapon című kötete 1959-ben; a *Szárazvillám*, NNÁ versgyűjteménye pedig 1957-ben.

történelmiregény-író: utalás az *Ezüstgaras* és *A szebeni fiúk* című ifjúsági regényekre.

Levelek a száműzetésből: a levélíró kötetét 1937-ben jelentette meg a Franklin Kiadó.

1957–1980

19. Nemes Nagy Ágnes – Rába Györgynek [?]

[1957?]

Mon chéri,

je voudrais dire en français, que je ne peux dire en la langue maternelle. Tu ne parles jamais, et tu ne me laisses parler. Je suis presque hors de moi à cause de cette situation entre nous et parmi tous. Si nous pouvions parler, jamais cette situation ne pouvait se former. J'ai mon enfer – comme tout-le-monde – mais c'est un enfer assez nouveau et très bien fait, construit par un Bélial très ambigüeux – et c'est pour < quoi > cela, que je t'ai cherché. Tu le sais bien.

Et les spectres de cet enfer ne sont pas des spectres pour toi. C'est pour cela, qu'il ne fallait pas, que je téléphone. Ou: il n'aurait fallu. Mais: est-ce possible, que tu crois de moi, que je suis un ange noir ou un lys de marais? C'est absurde ! < Mais > Mes faiblesses sont les faiblesses d'un demi-mort; ma vie – en ce moment là – est une lutte aux murs de mon existence – si tu permets quelques < chose > lignes emphatiques.

Je suis fatiguée. J'ai bu une tasse de thé, mais la tasse est vide déjà, et moi je suis vide aussi, la ville est vide, absolument vide, et presque insupportable. Où es-tu?

Mon Dieu, qu'est-ce que j'ai écrit? Est-ce vrai? Oui ou non, la seule chose, que je te demande: viens, si tu peux, viens et soyez un bon garçon. Si tu ne venais pas, je vais dans cette ville, que je n'ai jamais vue, je chercherai cet endroit, dont je ne sais pas le nom, et je vais faire quelque chose épatante. Oh, les pauvres vieux professeurs excellents!

Et mon petit professeur trop jeune! Il a – je parle de ce jeune professeur – des yeux trop romantiques comme ceux des statues grecques, qui < étant > étaient faits d'une autre matière, comme la statue même. Oh, les yeux de mon espérance ! Hermès, de soyez pas trop hermétique!

Adieux et tout

A.

A levél fordítása:

Kedvesem,

szeretném elmondani franciául, amit nem tudok az anyanyelvemen. Soha nem beszélsz, és nem hagysz engem beszélni. Szinte magamon kívül vagyok emiatt, a közöttünk és mindenki közt lévő helyzet miatt. Ha tudnánk beszélni, akkor ez a helyzet soha nem alakult volna ki. Nekem megvan a magam pokla – mint mindenki másnak – de ez egy elég új és jó pokol, amelyet egy nagyon ambiciózus Belial épített – és ezért kerestelek. Tudod jól.

És ennek a pokolnak a kísértetei számodra nem kísértetek. Ezért nem kellett volna, hogy telefonáljak. Vagy: nem kellett volna. De: lehetséges-e, hogy azt hiszed rólam, hogy fekete angyal vagy mocsári liliom vagyok? Ez abszurd! Az én gyengeségeim egy félholt gyengeségei; az életem – mostanában – küzdelem a létezésem falainál –, ha megengedsz néhány nyomatékos sort.

Fáradt vagyok. Ittam egy csésze teát, de a csésze már üres, és én is üres vagyok, a város üres, teljesen üres és szinte elviselhetetlen. Hol vagy?

Istenem, mit írtam? Ez igaz? Igen vagy sem, az egyetlen dolog, amit kérek tőled: gyere, ha tudsz, és légy jó fiú. Ha nem jössz, elmegyek abba a városba, amelyet még soha nem láttam, megkeressem azt a helyet, amelynek nem ismerem a nevét, és valami nagyszerű dolgot csinálok. Ó, a szegény öreg kiváló tanárok!

És az én kis túl fiatal tanárom! Neki – a fiatal tanárról beszélek – olyan romantikus szeme van, mint a görög szobroknak, amelyek eltérő anyagból készültek, mint maga a szobor. Ó, reménységem szeme! Hermész, ne legyen túl hermetikus!

Viszlát és minden

A.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, piros tintaírás, boríték nélkül. Melléklete, ugyancsak piros tintaírással a *Nyíló gesztenye* című képvers.

A levél és a verskézirat Rába György hagyatékában található. Bizonytalan datálás az 1957-es év megpróbáltatásai, valamint a küldött levelek sorozata alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Bélial: az Ószövetségben az Istennel szembeforduló szellemi lény, a Sátán, a rossz, a gonosz, a hazugság és a csalás gonosz szelleme.

Hermès: 1. görög isten, római megfelelője Mercurius, Zeusz és Maia nimfa gyermeke, az istenek hírnöke, a pásztorok, utazók, kereskedők istene, továbbá az irodalom, az ékesszólás és az atlétika védelmezője is – a költészet kedvelőjeként Apollón egyik legközelebbi barátja. 2. Hermész Triszmegisztosz (Háromszor magasztos Hermész), fiktív alak, feltehetőleg Hermész és az egyiptomi Thot isten (az írás feltalálója) összevonásával keletkezett, számos alkimista és hermetikus szöveg szerzője

20. Nemes Nagy Ágnes – Rába Györgynek

[Szigliget, 1957. július 13.]

Kedves Gyurica!

Esik a villám, belecsapott egy házba, félig leégett; a gólyák (gólyafészkes ház volt) egész éjjel körülkeringték a tüzet, félelmes. Felmásztam a Királyné Sarkantyújára, térdig érő római vár, farkasalma, perjefű, egész Jávorka–Csapody benőtt. Különben esik. Vagy ezt már mondtam? Nyaralok!

Üdv:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Üdvözlöt Szigligetből.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rába György / Budapest / Budapest / < IV > I : XIII : I Pannónia-u 44.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Jávorka–Csapody: Jávorka Sándor (1883–1961) botanikus; Csapody Vera (1890–1985) botanikus, tanár, növényrajzoló. A magyar növényvilágot bemutató, akvarellekkel gyönyörűen illusztrált, *Erdő mező virágai* című munkájuk kiadásait generációk forgatták és tanultak belőle.

21. Nemes Nagy Ágnes – Kiss Károlynak

[Szigliget, 1957. október ?]

Kedves Kiss Károly,

nagyon jólesett figyelme, hogy külön elküldte bírálatát a kötetemről, s jólesett maga a bírálat is. Teljesen egyetlen dolog, hogy a megbírált hozzászóljon a kritikához, de annyit mindenesetre megkockáztathatok: örülök, hogy Maga az egész nemzedékünket látja. Ez a maga korosztálya számára – gondolom – eléggé ismeretlen.

Magam is mindig azt gondoltam, hogy esetem nem egyedi. Ámbár kételkedem benne, hogy a bírálat épp ezért s épp ebben a formában nyilvánosságot kaphatna. De hát: ki tudja?

Mégegyszer köszönöm figyelmét, fáradozását és vállalkozó kedvét. Hiszen elvégre ennek a vállalkozásnak a mértéke – *hic et nunc* – nem az én vékonyka kötetem.

Köszönettel üdvözl:

Nemes Nagy Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Kiss Károly / Budapest / XI. Barázda-u. 8. / I. e. 2.

[Feladó:] Nemes Nagy Ágnes, Szigliget, Alkotóház

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

bírálatát: Kiss Károly, *Nemes Nagy Ágnes: Szárazvillám*, lásd Magyar Nemzet, 1957. november 29., 7. p.

hic et nunc: itt és most (lat.).

22. Nemes Nagy Ágnes – Rába Györgynek

[Szigliget, 1957. október 21.]

Kedves Gyurka,

a lev-lapok nem nagy változatosságot mutatnak itt, de az ősz annál inkább. Minden sárga, piros, zöld stb., tehát levelem levél Írisz koszorújából. És minden milyen kövér! Maga is legyen kövér, szeretettel üdvözl:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Üdvözet Szigligetről.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rába György / Budapest / V. Pannónia-u. 44.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Írisz koszorújából: utalás Babits Mihály első kötetének címére: *Levelek Írisz koszorújából*.

23. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

[Szigliget, 1958. augusztus 26.]

Panka, László,

megkaptam a lapot, jelentkezem, ha megérkeztem; remélem, nincs zűr.

Sok csók:

Ágnes
és Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget – Írók Alkotó háza.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Nagy Lászlóné / úrhölgynek / Budapest / II. Bem-rakpart 26.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

24. Nemes Nagy Ágnes – Illés Endrének

Budapest, 1958. október 6.

Kedves Illés Bandi,

Megkaptam a szép könyvet, és mindjárt, egyhuzamban, végig is olvastam. Nagyon örültem a régi ismerősöknek, a Zsuzsa-novelláknak, *A párbaj* Mihókjainak, a professzoroknak és orvosoknak – mindenkinek. És annak is, hogy új ismeretség kötését sem tagadta meg tőlem: az utolsó részben van egy-két novella, amit nem ismertem.

Olyan Maga – ha megengedi az efféle könnyelmű hasonlatokat –, mint Velence; a világ legtöményebb városa, egészen kicsi szelet is Velence belőle. Azt hiszem, megint iskolát csinál; irodalmár diákjaim máris vadul boncolják a könyvét, lesik a hangját, a mozdulatait. Már a *Kréta*rajzok is felajzották őket. Nem olvastak ők, szegények, effélét sosem. Tehát újra felfedeznek és tanulnak. Bár tehetnék minél többször és minél többet.

Bizony, sok titkos, új olvasója van – s ez nem bolondság.

Azért a régi olvasók is megteszik a magukét. Kérem, adjon nekik – köztük az ezoterikus kritikusoknak is – minél több olvasnivalót.

Nagyon köszönöm a könyvét és a – velencei éghajlatot.

Köszönettel, szeretettel:

Nemes Nagy Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

szép könyvet: lásd ILLÉS 1958.

irodalmár diákjaim: a levélíró 1954 és 1958 között a budapesti Petőfi Sándor Gimnáziumban tanított.

Krétarajzok: lásd ILLÉS 1957.

25. Nemes Nagy Ágnes – Szabó Edének

[Szigliget,] 1958. december 7.

Kedves Edus,

ez a levél igen szomorú lesz, annak ellenére, hogy megkaptam a *Hüperiont*, és nagyon örültem neki. Nagyon szép Magától, hogy ide Szigligetre ne[m] röstellte elküldeni; de éppen Szigliget mivoltából következik, hogy még nem olvastam, bár rövidesen olvasni fogom. Ti. – meghökkentő bár, de sokat dolgozom. S itt jön a feketeleves. Sajnos, két orfeuszi szonettbe belebuktam. Nincs mit szépíteni rajta: nem tudtam megoldani. Nehogy azt higgye, hogy elkönnyelműsködtem a dolgot – keservesen megfizettem azért a tudomásért, [!] hogy képtelen vagyok hozzájuk nyúlni. Nagyon szomorú vagyok. Erre valahogy nem számítottam, és sajna, Maga se számíthatott rá. Kérem, ne haragudjék, próbálja valahogy megoldani, bár tudom, átkozottul nehéz ez az utolsó percben. Ez külön nyomaszt, hogy így becsaptam Magát.

Az ember azt képzei, hogy azzal a ménkű nagy rutinnal most már mindent megold – pedig dehogy. Rilke az Rilke. Ha talán 3–4 hónapig semmi mással nem foglalkoznék, mint ezzel a két verssel, talán sikerülne. 2 hét alatt nem megy. S az is baj, hogy annyira közel van hozzám ez a Rilke-fickó. 18 éves korom óta fura és intenzív viszonyban vagyok vele, minden szavát megraggom, nem tudok öt lépést hátrálni, hogy megszerezhessem a műfordítói távolságot és – tiszteletlenséget. Szükséges tiszteletlenséget, persze.

A tiszteletlenségről: a küldött anyagban van az Abiság. Második részében a rím-*elhelyezést* megváltoztattam. Ezt meggyőződésből tettem. Azt hiszem, Rilkében minden bonyolultsága mellett van valami legyőzhetetlen természetesség, evidencia. Azért csinál rím-bokrokat, mert így esik kezeügyébe. Tehát sokszoros rím esetében a természetesség kedvéért inkább veszem a kezem ügyébe eső rímet, mintsem verejtékes labirintust járjak be egy *éppen ott* kicsattanó nőrimért. Nem hiszem, hogy ezzel különös szabadságot vettem volna magamnak – így fogom csinálni a saját Rilkéimet is.

Kérem, Edus, ugye részvétellel [olvassa] azt, amit bírtam küldeni, és nagyon kérem, bocsásson meg az okozottakért!

Mégegyszer köszönettel és szeretettel üdvözl:

Ágnes

u. i. 13.-ától újra Pesten leszek.
(XII. Királyhágó-u. 5/b.)

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Hüperiont: lásd HÖLDERLIN 1958. A levélíró később Rónay Györggyel közösen fordította Hölderlin *Kenyér és bor* című versét, ő az első részt, Rónay a további nyolcat.

orfeuszi szonettbe: a fordítások az 1961-ben megjelent, kétkötetes Rilke-kötetbe készültek – lásd RILKE 1961 –, amelyben több NNÁ-átültetés is olvasható. A címzett választát lásd NEMES NAGY 2005B, 82–83. p.

Abiság [...] megváltoztattam: a második rész első verszaka németül: „Der König saß und sann den leeren Tag / getaner Taten, ungefühelter Lüste / und seiner Lieblingshündin, der er pflag –, / Aber am Abend wölbte Abisag / sich über ihm. Sein wirres Leben lag / verlassen wie verrufne Meeresküste / unter dem Sternbild ihrer stillen Brüste.” Ugyanez NNÁ fordításában: „Ült a király, múlatta a napot, / mult tetteken, volt vágyakon merengve, / s kedvenc szukáján, mit ápolgatott. / De Abiság ráboltozódva este / föléhajolt. S élete elhagyott / part lett, a tenger szikkadt, pusztá medre, / s a lánymell: csöndes csillagkép feletle.”

a saját Rilkeimet: az említett kötetbe készített fordításait, Rilkét különben már hamarabb is fordított, lásd BUDA 2017, 37–44. p., sőt, barátnője Hrabovszky Anna hagyatékában kiadatlan Rilke-átültetés is található:

Őszi nap

Uram: itt az idő. Nagy volt a nyár.
Borítsd be már a napórákat árnnyal,
s ereszd, hadd zúgjon szélről a határ.

Hagyd, hadd érjen az utolsó gyümölcs,
adj néki többet még két nyári nappal,
hadd teljesedjék, s végső, dús zamattal
a sűrű bort tökéletesre töltsd.

Kinek nincs háza most, már nem talál,
ki maga van, már így lesz változatlan,
virraszt, vagy olvas, levelet ír lassan,
s a nagy fasorban ődöng fel s alá
nyugtalanul, ha majd a lomb kipattan.

26. Lengyel Balázs, Nemes Nagy Ágnes
és Ottlik Géza – Lakatos Istvánnak

[Budapest,] 1959. január 13.

Kedves Pista!

Szeretettel üdvözlünk, és reméljük, hogy nemsokára személyesen találkozunk.

Balázs
Ágnes
Cipi

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

üdvözlünk: a börtönből való szabadulása alkalmából.

27. Nemes Nagy Ágnes és mások – Rába Györgynek

[Szigliget, 1959. október 22.]

Gyurica,

előfordul, hogy e házban irodalommal foglalkozunk. Így jutott kezünkbe a *Nők Lapjában* bizonyos R. Gy.-nek bizonyos verse, ami nagy szívbeli gyönyörűségünkre szolgált. Írjon még, még! Szeretet, üdvözlét, hódolat:

Ágnes

Szeretettel

Görgeyék [?]

Ölel

Balázs

A fentiekhez örömmel tiszteletteljesen csatlakozom. Üdvözl

Tóth Judit

Melegen üdvözl

Székely Magda [?]

Szeretettel ölel

Cipi

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget. Alkotók Háza.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rába György / úrnak, író / Budapest / XIII. Pannónia-u. 44.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

bizonyos verse: RÁBA György, *Utazás*, lásd Nők Lapja, 1959. október 15., [11]. p.

28. Lengyel Balázs – Mészöly Miklósnak és Polcz Alaine-nak

[Budapest, 1960. január 8. után–február eleje előtt]

Kedves Gyerekek!

Ne haragudjatok rám, hogy múltkori látogatásom alkalmából oly dögletesen unalmas voltam, de mostanában gyakran rám jön valami passzivitás, s olyankor esküszöm, magamnak is elég kibírhatatlan vagyok. Szóval, úgy örültem Nektek, s mégsem tudtam kellő kapcsolatba-kerüléssel kifejezni igaz örömet, amit hirtelen letört a fáradtság meg ebéd utáni álmosság. Igaz, ezt Ali ismeri. A fene egye meg az ember lelkét, hogy olyan makacs jószág, s annyi baj van vele. Pedig nemcsak öröm volt bennem, hanem hogy mondjam? hála is, a szerződés dologban. De hát s itt jön a nagy baj, iszonyatosan megijedtem ám én, hogy fogom azt a kötetet megcsinálni? Mert jó, jó, az ember aláírja a szerződést, nagy terve van, hogy megírja élete fő művét, s mikor aztán leül az íróasztalához, az a sok gondolat, amit mind meg akart írni, vagy kifut a fejéből, vagy csendben közhellyé devalválódik. Minden írás olyan próba, hogy legszívesebben felakasztanám magam előtte, hogy ne kelljen a

próbát megállni. Ezt persze csak családi használatra közlöm. Az ember hall egy hangot, amely szól benne, addig könnyen fut a toll a papíron, de jaj, ha a hang elakad – s bennem most valahogy elakadt és elapadt. Pedig magamból kihelyezkedve, a pillanaton túllépve, azt hiszem, nem is vagyok általában rossz periódusban. Miklós figyelmét ugylátszik elkerülte, a január 8-iki ÉS-ben volt egy hosszabb cikkem, amit szerettem volna, ha elolvastok, s a februári *Nagyvilág*ban is jön valami nem rossz. De a kötet! Pedig kiráncigálom én magam, ki én, ebből a passzivitásból, ha kell a hajamnál fogva is – pedig már ritkul, s spórolni kell minden szálával. No, erről ennyit. Amiről Miklós beszélt, az urbánus vita már jelzi magát, vagy meg is indult, kíváncsi vagyok, kin fogják dokumentálni? Z. Z. azt mondja, hogy nagy baj nem lesz, meg reklámnak se rossz? De el tudok képzelni ideálisabb reklámot is. Legalábbis izgalommentesebbet. Például, holnap tele lesz a város egy furcsa madár képével, minden gyufaskatulyán mondjuk feketével egy nagy madár, s alatta felírás: Ha meg akarja tudni, milyen madár, olvassa el M. M. új regényét. Így lehetne egyszerre népszerűsíteni az ornitológiát és az irodalmat. Meg is mondom Fehér Klárának, hogy írja meg. Újítás.

S nem az író igazul, hanem az olvasó. No, de a *Fekete gólya* megjelenésének nagyon örülünk, mert nagyon jó az, ha Miklós szépen megjelenget. Jó lenne, ha megint adna az ÉS-nek. Én már csak ilyen kis gyakorlati dolgokat nézek, s a hegyvidéki rémtörténetek elől, mint az idegbajos gyerek legszívesebben bedugom a fülemet. Úgyis annyi rémtörténetet dolgozott fel az európai mesekincs, szükségletem fedezve van. Aprólékos, irodalom, most olvastam egy nektek való könyvet: Powys: *Wolf Solent*-jét. Hát ez aztán egy olyan misztikus történet (Vajda Bandi fordította), hogy az én szegényes racionalista agyam belefáradt a megértésébe. Nagyon kíváncsi vagyok, hogy mit szóltok hozzá, híres, nagy könyv, nagy író, de én bizony járatlan vagyok ebben a Hamvas Béla-i mélylelki jelképrendszerben, s olyan nyugtalan zavarral olvastam, mintha mohamedánul írták volna. Tessék szépen elolvasni és magyarázni szegény fejemnek, másképpen írok róla egy tanulmányt, amely< l >ért az összes < ... > sznob< b >ok és teozófusok megszidnak majd. (Jaj, most jut eszembe, hogy ez még félreérthető lehet: nem rátok vonatkozik, csak elgondoltam magamban, hogy ez a könyv – minden nagyszerű íráskultúrája mellett – azoknak fog tetszeni, akik szeretik azt dicsérni, amit nem értenek, meg azoknak, akik a konkrét valóságban csupán egy magasabb világ megnyilvánulását keresik.) No, szóval ezer bocsánat, marhaság is, istenkednem a rossz kifejezések miatt, de mégis föladom Alinak a leckét, mert bízom az ő lélektani okosságában, és szeretnék megint jót vitatkozni veletek. Elvégre barátságunk alapja, hogy alkataink kissé súrolják is egymást,

úgy mint a frissen sült kenyérhéj. Ez minden, amit pillanatnyilag írni tudok, lassan kihagy a hang – s még csak annyit, hogy ne tekeregjetelek el, hanem várjatok meg szépen bennünket, hogy kibeszélgethessük magunkat. Ja, igaz, olyan passzív voltam, hogy Cipi könyvén se vitáztam veletek, pedig van rajta vitatkozni. Elolvastam Basch levelét, nagy ló az öreg. Ezt csak úgy megfélemlítésül, s a kedélyek felizgatása céljából vetem be.

Szeretettel ölel mindkettőtöket:

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, autográf aláírással, boríték nélkül.

Datálás a tartalom alapján.

Lelőhely: PIM kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a **szerződés**: nem tudni, milyen kötetről volt szó, a levélírónak ekkor, 1972-ig csak gyerekkönyvei jelentek meg. A házaspár leveleiből készült válogatás: *Részletek Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mészöly Miklós és Polcz Elaine levelezéséből*, összegy., szerk., jegyz. kalauz Hernádi Mária, Urbanik Tímea, lásd BUDA–PÁLYKÓ–PATAKY 2017, 474–497. p.

ÉS-ben: LENGYEL Balázs, *A költői mesterségről*, lásd Élet és Irodalom, 1960. január 8., 11. p.

Nagyvilágban: LENGYEL Balázs, *Az első modern regény (Madame de Lafayette: Clèves hercegnő.)*, lásd Nagyvilág, 1960, 2/288–290. p.

Z. Z.: Zelk Zoltán.

Fehér Klárának: Fehér Klára (1919–1996), író, újságíró; a Rákosi-korszakban a „régirend” elvakult ellensége, a *Szabad Nép* egyik legismertebb újságírója. Az 1956 utáni új pártba nem lépett be, a levél írása idején a *Magyar Nemzet* újságírója volt.

Fekete gólya: lásd MÉSZÖLY 1960.

Powys: Wolf Solentjét: lásd POWYS 1959.

Cipi könyvén: lásd OTTLIK 1959.

Basch: Basch Loránd/Lóránt (1885–1966), ügyvéd, Babits Mihály és Schöpfung Aladár kurátortársa a Baumgarten Alapítványban.

29. Nemes Nagy Ágnes – Rába Györgynek

[Szigliget, 1960. február 16.]

Kedves Gyurica!

Az a hír járja, hogy megnősült, s ezúttal hiszek Fama asszonynak, mert Vargha Kálmán szájával beszél. Hát hadd kívánjak Magának, Maguknak minden jót (ezen a feledhetetlenül szép lapon), szóló szőlőt, csengő barackot – és temérdek verset. Szívbeli gratulációval, szeretettel:

N. N. Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Üdvözlét a Balatonról.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rába Györgynek / Budapest / V. Pannónia-u. 44.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Vargha Kálmán: Vargha Kálmán (1925–1988), irodalomtörténész.

30. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

[Párizs, 1961. július 10.]

Édes Pankám,

itt ülünk tehát e városban, mely csakugyan a Szajna partján terül el; némileg összetörten a rémes utazástól (hőség!!), de már talpig Louvre-nézésben. A PEN-házban szép szobánk van; drágaság fantasztikus. Sétáltunk a Tuileriákban, néztem Rouault-képet; az egészben van valami különösen díszletszerű. Jó volna, ha itt volnátok! Ezerszer csókol, családdoddal együtt leghűbb barátnéd:

Ágnes

Kézcsók, üdvözlét

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Paris. Vue aérienne. Place et l'Arc de Triomphe de l'Etoile.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Nagy Lászlóné / II. Bem-rakpart 26 / Budapest / ~~Hongrie~~

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

itt ülünk: a Bécs és Zürich érintésével Párizs célállomás után Olaszországban befejeződött út kezdete június 27-én volt: FERENCZ Győző, *Jegyzet Nemes Nagy Ágnes útinaplóihoz*, lásd Holmi, 2010, 964–966. p.

PEN-házban: NNÁ, LB és Ottlik Géza 1961 júniusában utazott Párizsba a PEN Club meghívására. Gara László (1904–1966) megismertette őket néhány francia költővel, akikkel együtt dolgozott: Lucien Feuillade (1913–2007), Jean Rousselot (1913–2004), Paul Chaulot (1914–1969), Eugène Guillevic (1907–1997), André Frénaud (1907–1993). Közülük Frénaud volt NNÁ számára akkor a legszimpatikusabb.

Rouault-képet: Georges-Henri Rouault (1871–1958), francia festő.

31. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Rába Györgynek

Perugia, 1961. augusztus 10.

Kedves Gyurka,

a túloldali kép 3 napig életünk opera-kulisszája volt, sajnos azonban a cselekmény majdnem független a kulisszától. Az új felvonás, pár nap múlva már a szokott és helyzethez, cselekményhez illő díszletek között játszódik; s egy adósságtörlesztéssel kezdődik: könyvedről szóló kritikával. Kérlek, bocsáss meg – én se tudom igazán elhinni, hogy a kép valóság.

Ölel

Balázs

Gyurica,

verseit szakmányba fordítják és ünneplik; etruszk köveket tapogatni jó; sokszor és szívből üdvözli, kézcsókkal:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Perugia – Palazzo Comunale e scala della Vaccara.

[Címzés:] Rába György / XIII. Pannónia u. 44. / Budapest / Ungheria.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

kritikával: LENGYEL Balázs, *Rába György: Nyílttenger*, lásd Élet és Irodalom, 1961. december 2., 6. p.

32. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Csécsy Magdának

Perugia, 1961. augusztus 12.

Kedves Magda!

Mennyi minden történt velünk azóta. Firenze, Siéna s most Perugia – mennyire más élet megint. Dehogyan kikizárt [!] bennünket, az megint olyan gesztus, olyan pillanat volt, ami megmarad. Ugye érte? A réginél is nagyobb szeretettel öleli

Balázs

Édes Magdolna,

utazás ide, Párizs oda, azt hiszem, mégiscsak elsősorban osztálytársak vagyunk a Baár-Madasból, s ezt nem is felejtjük el. Igaz. Légy jó kislány, ne szomorkodj, gondolj ránk olykor, sokszor, sokszor csókol:

Ágnes

D. Ferit szeretettel üdvözljük.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Perugia, Fontana Maggiore.

[Címzés:] Madeleine Csécsy / C/0 Mme Ardoen / 13 Rue de Médicis / Paris 5° / France.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

azóta: Csécsy Magda (1921–2007), nyelvész, Keresztury Dezső minisztériumi titkár-nője, 1947-ben elhagyta Magyarországot.

D. Ferit: ez a mondat LB írásával; talán Donáth Ferenc.

33. Nemes Nagy Ágnes – Karinthy Ferencnek

[Budapest,] 1961. november 22.

Kedves Cini,

itt küldöm a novellát, ahogy megállapodtunk. Ez is nagyon tetszett, minden új vagy felújított erényed tündököl benne; tömör, feszes ábrázolás. Mégsem tetszett talán annyira, mint a másik, mert néhány veszély-lehetőséget szimatolok benne itt-ott.

1.) Csakugyan annyira vonz téged az, amit leírsz? Azt hiszem, ilyen témával nagyon kell vigyázni, nehogy olyan legyen, mint a csábos, pucér nő képe a képeslapban; aláírás – a kapitalizmus bűnei. Az természetes manapság, hogy az író felveszi a divatos blazírt-pofát, hogy a morális ítéleteit elrejtse. De mért venné fel a blazírt-pofát ahhoz, hogy az immorális ítéleteit elrejtse? Ezt persze *nem* Rád és *nem* erre a novellára mondom – csak halvány veszélyt érzek ez irányban.

2.) A honvágy. Nehéz ügy. Túl-hatásos, eme húrokra mindenki rezonál. Megint nem mondom, hogy nem csináltad jól, dehogynem. De azt hiszem, nagyon kell vele vigyázni.

A továbbiakban szeretném felhívni becses figyelmedet a novella két (számomra) fénypontjára: a rántotta-leírásra (csorgott a nyálam), és a záró mondatra (nem stilisztikai szempontból!). Ritka szerencsésen ül. – Mint motívum, a mosodák szívemhez inkább szóltak, mint az utcanevek.

Egyébként ne feledkezz meg róla, hogy én afféle lírai költő vagyok, és teljesen illetéktelenül ártom bele magam a prózába. Csak jártatom a pofám – de örülj, hogy olvasnak.

Hódolatom és gratulációm:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Karinthy Ferenc / író / Budapest / XI. Ménesi út 71. [LB írásával.]

[Feladó:] Nemes Nagy Ágnes / XI. Királyhágó u. 5/b. [LB írásával.]

Lelőhely: PIM Kézirattár.

34. Nemes Nagy Ágnes – Szabó Edének

[Szigliget, 1960–1961]

Kedves Edus!

Köszönöm levelét – szépeket, jókat ír. Ami a Rilkéket illeti, a nekem-szántakat szívesen vállalom, ha bele nem török a bicskám. A Rába-féle anyag már egy kicsit sok, rövid a határidő. Azt talán másnak lehetne? – Holnap, azaz szombaton, Szigligetre megyek, ha van valami, két hétig ott vagyok található. Most nagyon rohanok, pakolok; remélem, érintkezünk levélben, személyesen.

Sok szeretettel üdvözl:

Nemes Nagy Ágnes

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

Datálás a tartalom alapján.

[Címzés:] Szabó Ede / író / Gödöllő / Rózsa-u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Rilkéket: lásd a 25. számú levelet.

35. Lengyel Balázs – Áprily Lajosnak

Budapest, 1962. augusztus 9.

Kedves Lajos bátyám!

Édesanyám Visegrádon nyaral a volt írói alkotóházban, augusztus 14-ig. Végtelenül örülne, hogyha egyszer – ha amúgy is Visegrádon vagy – benéz-nél hozzá. Ő mindig is kivételes melegséggel emlegeti azt a néhány alkalmat, amikor találkozhatott Vele. Ha nem okoz Neked nagy idővesztést, hálás volnék, ha egy autóbuszvárás alkalmából pár percre felkeresnéd.

Elnézésed kéri az alkalmatlan kérésért és tisztelettel üdvözl

Lengyel Balázs

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Édesanyám: Lengyel Sándorné Gonda Irén (1884–1969).

36. Nemes Nagy Ágnes – André Frénaud-nak

[Budapest, 1962. december 13. előtt]

Cher André Frénaud,

J'ai reçu votre lettre aimable et je me réjouis beaucoup de votre opinion de l'Anthologie de la poésie hongroise. Mais la plus grande joie était pour moi, que vous avez témoigné des attentions à la traduction de vos poèmes. Je voudrais vous remercier pour votre aide amicale.

Comme vous avez raison! Il aurait fallu traduire pour la première fois „Ou est mon pays.” J'ai traduit six poèmes de vous; on a choisi „Armoirie pour une arrivée le jour de la fête des rois”. Parce que la dose est faite, deux poèmes de vous viennent de paraître dans la revue „Nagyvilág”. L'autre poème publié (l'autre Rois mages) est traduit par le poète et traducteur György Rába, qui s'occupait aussi de votre poésie et dont le travail j'estime beaucoup. Le résultat, quant à la quantité, n'est pas magnifique, mais quand

même plus que rien. Votre petite biographie (à la fin de la revue) est écrite d'un ton heureux et la rédaction ne se ferma pas d'une publication nouvelle. Enfin je suis heureuse, que je peux vous saluer comme un auteur hongrois. Aussitôt que possible je vous enverrai ce numéro de la revue.

Quant à mon voyage, j'espère bien que je puisse arriver à Paris au mois décembre. J'irais comme le membre d'une certaine délégation d'écrivains et mon mari comme un homme privé. C'est notre projet en ce moment-là; je serais très heureuse de vous rencontrer de nouveau et de parler de la nature de votre poésie – le mot dit peut exprimer mieux l'évènement vécu en une langue étrangère. J'aimais beaucoup cette „Armoirie”, le poème parle du bonheur, mais la voix, la mélodie est mélancolique. La forme (de versification) ne cause pas des difficultés, mais, je cherchais longtemps la possibilité de l'expression de votre pureté profonde et tendre de cette mélancolie (quelque fois sereine) dont le ton très délicat n'existe pas dans la poésie hongroise.

Je voudrais remercier encore une fois pour votre amabilité, j'ai profité et je vais profiter de vos indications et croyez, cher André Frénaud, à toute ma considération et à toute ma sympathie.

A levél fordítása:

Kedves André Frénaud,

Megkaptam kedves levelét, és nagyon örülök a véleményének a magyar költészet antológiájáról. De a legnagyobb öröm számomra, hogy figyelmet fordított a versei fordítására. Szeretnék köszönetet mondani a barátságos segítségért.

Hogy mennyire igaza van! Először a „Hol van az országom”-at kellett volna lefordítani. Hat verset fordítottam le Öntől; a „Címer a királyok ünnepének napjára” címűt választottuk. Mivel az adag kész, két verse megjelent a *Nagyvilág* folyóiratban. A másik megjelentetett verset (a másik *Háromkirályok*) a költő és műfordító, Rába György fordította, aki ugyancsak foglalkozott az Ön költészetével, és akinek munkáját nagyra értékelem. Az eredmény, a mennyiség tekintetében nem csodálatos, de még mindig több, mint a semmi. A rövid életrajza (a folyóiratszám végén) örömteli hangnemben íródott, és a szerkesztőség nem zárkozott el egy újabb közléstől. Végül örülök, hogy magyar íróként üdvözölhetem. A lehető leghamarabb elküldöm a folyóirat e számát.

Ami az utazásomat illeti, remélem, decemberben érkezhetek Párizsba. Én egy bizonyos íróküldöttség tagjaként mennék, és a férjem magánemberként.

Jelenleg ez a tervünk; nagyon örülnék, ha újra találkozhatnánk, és beszél-nénk költészetének természetéről – a kimondott szó jobban kifejezésre tudja hozni az átélt eseményt idegen nyelven. Nagyon tetszett ez a „Címer” vers, ami a boldogságról szól, de a hangja, a dallama melankolikus. A (verselés) formája nem okoz nehézségeket, de sokáig kerestem a lehetőséget, hogy mélységes tisztaság és a (néha nyugodt) melankólia kifejezésére, amelynek a nagyon finom hangzása nem létezik a magyar költészetben.

Szeretnék még egyszer köszönetet mondani a kedvességéért, használtam, és fogom is használni a megjegyzéseit, és fogadja, kedves André Frénaud, minden megbecsülésemet és szimpátiámat.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, piszkoszat.

Datálás a tartalom alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Cher André Frénaud: NNÁ 1962–1970 között levelezett a címzettel, aki a Közleke-dési és Idegenforgalmi Minisztérium munkatársa volt. NNÁ 1963-ban Budapestre hívta, de a magyarországi látogatás csak 1966 októberében, majd 1970 júniusában valósult meg. Frénaud Paul Chaulot-val együtt készítette az *Esprit* című folyóirat 1970. áprilisi, magyar tematikájú blokkot is tartalmazó számát, és bevezető tanul-mányt írt a kortárs magyar költőkről *Les poètes hongrois* címmel.

de l'Anthologie: lásd GARA 1962.

dans la revue „Nagyvilág”: André FRÉNAUD, *Háromkirályok*, ford. Rába György, lásd Nagyvilág, 1962, 10/1476–1477. p.; André FRÉNAUD, *Megérkezés háromkirályok ünnepe*, ford. Nemes Nagy Ágnes, lásd Nagyvilág, 1962, 10/1477–1478. p.

Quant à mon voyage: lásd a 37. számú levelet.

37. Nemes Nagy Ágnes – Rónay Györgynek

[Párizs, 1963. december 13.]

Kedves Gyurka,

ebben a bájos városkában mindenki Magáról beszél (ez nem vicc). Versailles hideg, a vörösbör jó, láttam karácsonyfát strucc tollból kötve. Állandó per-

manenciában gondolok mindazokra, akik helyett itt vagyok. Kérem, adja át üdvözleteimet családjának, meg az Asztalnak.

Szeretet, hódolat, kézcsók: Ágnes.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Paris et ses Merveilles.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rónay György / író / Budapest II. / Mandula-u. 36 / Hongrie.

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

bájos városkában: a párizsi utazás december 6-án kezdődött, és átcsúszott a következő év elejére, mint a levelekből kiderül: FERENCZ Győző, *Jegyzet Nemes Nagy Ágnes útinaplóihoz*, lásd Holmi, 2010, 964–966. p.

az Asztalnak: Rónay-asztal, lásd a 163. számú levelet, valamint: HERNÁDI Mária, *Rónay György és az Újhold*, lásd BUDA 2014, 27–37. p.

**38. Nemes Nagy Ágnes, Tóth Judit és Lengyel Balázs
– Rónay Györgynek**

[Párizs, 1963. december 13. után]

Kedves Gyurka,

itt ülünk a Coupoleszerű kávéházban, mely – mint mondják – nagyon irodalmi. Csak részben vesszük észre, mert mindenki franciául beszél. Ugye furcsa? Jövünk már, hamarosan, hazafelé. Sok-sok üdvözet, köszönet – a regényeket átadtam a Seuil-nak.

Kézcsók:

Ágnes

Sok szeretettel üdvözl:

Judit

Sok szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Paris. Le Théâtre de l'Opéra illuminé.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rónay György / II. Mandula u 36 / Budapest II. / Hongrie. [LB írásával]

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Seuil-nek: francia kiadó.

39. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Les Arcs Entrepôts, 1962. december 22.]

Édes Ellykém,

mi ugyan Napóleon útján jöttünk ide (mint a hátlap mutatja), de azért le-
hozták délre a delegációt. E percben egy francia kisvárosban ücsörgünk, Kis-
faludy Sándor emléktábláját szemléljük (mert itt volt francia hadifogoly), s
holnap visznek Nizzába. Balázs Párizsban vár, megjött baj nélkül. Minden
érdekes, minden rettentő fárasztó, *állandóan* kell beszélni, mármint franciául.
De jön a tenger. Majd írok, csók, kézcsók, haza-gondolás:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: La Route Napoleon.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Csongrád / Lenin-u. 6. / Hongrie.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Kisfaludy Sándor emléktábláját: a kisváros neve: Draguignan.

40. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

Párizs, 1963. január 4.

Kedves Csé!

Tengerikígyóhosszú sok mondandó helyett ez csak egy kis jelzés, hogy vagyunk, élünk és sokat gondolunk Rád. Jó volna már egyszer összefutni, ahogyan 56-ban írtad: Európa egyik országútján. Talán egyszer eljutunk mi is Angliába, egy kis zarándoklat ez is – Hozzád. Addig is sok szeretettel üdvözlünk és ölelünk

Balázs

Ne felejtsem el bennünket, kedveském, addig se, míg egyszer igazán találkozunk. Francia karácsonyfák alól sok-sok szeretettel üdvözl:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Paris, Le Pont Neuf.

[Címzés:] Monsieur / László Cs. Szabó / 48 Gloucester Mews / London (Angleterre).

Lelőhely: PIM kézirtattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Angliába: két évvel később Londonba utaztak, lásd a 49. számú levelet.

41. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Hajnal Annának és Keszi Imrének

[Párizs, 1963. január 4.]

Szép ez a város, még abban a képtelen hidegben is, amit a párizsiak 80 éve nem láttak. Szóval kifogtunk valami egészen különöset. Crime c'est bizarre. De azért mászkálunk, olyan fáradt vagyok, hogy leírhatatlan, ám ne sajnáljatok. Beszéltem Claudel fiával, kávéztam Cannes-ban, szedtem ciprus-gyümölcsöt. És nagyon jó lesz hazamenni. Írni kell. Ezer csók, üdvözlét, nyomaitokat követve:

Ágnes

Sok meleg üdvözlettel, kézcsókkal

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Paris – Le Pont-Neuf.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Madame et Monsieur / Hajnal Anna / Keszi Imre / Népstadion útja 65 /
Budapest / Hongrie.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Crime c'est bizarre: a bűnözés furcsa (fr.).

Claudel fiával: Paul Claudel (1868–1955), drámaíró, költő; három fia született: Pierre, Henri és Renée. NNÁ az elsővel találkozott. Ezt alátámasztja Pierre Paul Claudel NNÁ-nek 1962. december 22-én írt, a PIM Kézirattárában található levele.

42. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1963. február 17.

Kedves Barátom,

Mészöly Miklós szólt nekem, hogy küldjek Nektek valami épkézláb tanulmányt vagy esszét. Hamarjában nincs más készen, mint ez az Áprilyról szóló, örülnék ha Nektek megfelelne. Szívesebben is látnám a ti lapotokban, mint a Kortársban vagy az Új Írásban. Csillaggal jeleztem, hogy ez egy előadás, mert van benne olyan személyesség, amely ezt indokoltá teszi.

Szíves értesítéset várva szívélyesen üdvözl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, megcsonkított borítékkal.

[Címzés:] Tüskés Tibor / szerkesztő / Pécs / Széchenyi tér 2 / Jelenkor szerkesztősége.

[Feladó:] Lengyel Balázs / Bp. XII. Németvölgyi u. 20.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Áprilyról szóló: LENGYEL Balázs, *Áprily Lajos, a műfordító*, lásd Jelenkor, 1963, 4/360–363. p.

43. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1963. március 9.

Kedves Barátom,

köszönöm leveledet, s örülök, hogy az Áprilyról szóló cikket már az április számban közreadjátok. Leveledre csupán azért nem válaszoltam nyomban, mert gondolkoznom kellett az utolsó bekezdésre vonatkozó kritikai észrevételeiden. Valóban igazad van, az a rész lazább, inkább csak felolvasásra íródott. Mellékelten csatolok négy sort a helyébe, amely, azt remélem, hogy a cikket megfelelően lezárja. Ugyanis, ha csak elhagyjuk az utolsó bekezdést, túl hirtelen szakad meg a szöveg. Nagyon kérlek – remélem, hogy még nem későn küldöm – ezt a négy sort iktasd az utolsó bekezdés helyére.

Még egyszer köszönöm fáradságodat és a kritikát.

Szíves üdvözlettel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf aláírással, borítékkal.

[Címzés:] Tüskés Tibor / a Jelenkor szerkesztője / Pécs / Széchenyi tér 17.

[Feladó:] Lengyel Balázs / Bp. XII. Németvölgyi u. 20.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Áprilyról szóló cikket: lásd a 42. számú levelet.

44. Lengyel Balázs – a Jelenkor Szerkesztőségének

Budapest, [1963. március 9-e után]

Jelenkor Szerkesztősége

Pécs

Mellékelten visszaküldöm a korrektúrát.

Mivel a cím nincs kiszedve, lehet, hogy fölös óvatosságból jegyzem meg, hogy a *csillag alatti* szöveg a tanulmányhoz odakívánczik, mert a < ... > tanulmány két ízben is utal arra, hogy ez egy előadás. Valami olyat írtam oda – már nem emlékszem pontosan –, hogy „Elhangzott a Magyar Írók Szö-

vetsége műfordítói szakosztályának Áprily Lajos 75. születésnapja alkalmából tartott ülésén.”

Szíves üdvözléssel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal. A „csillag alatti” pirossal bekeretezve; az aláhúzott mondat ugyanolyan piros ceruzával aláhúzva, további ceruzavonalak a margón.

Datálás a tartalom alapján.

[Címzés:] Jelenkor szerkesztősége / Pécs / Széchenyi tér 16.

[Feladó:] Lengyel Balázs / Bp. XII. Németvölgyi u. 20.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

korrektúrát: lásd a 42. számú levelet.

**45. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Szigliget, 1963. július 24.]

Édes Ellykém

és családja, hát mi van veletek? Egy-egy lapot azért szoktam küldeni, de nem kapok Tőletek egy sort sem. Most Szigligeten egyensúlyozzuk a kánikulát, Pesten fulladásig főttünk. Mi lehet az Alföldön? Itt csak az a baj, hogy a víz messze van. Írjatok valamit Pestre, mert nem maradunk soká. Esőt kívánva sokszor csókol h[ú], h[úgod].

Ágnes

Kézcsókkal, szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget. Látkép.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Csongrád / Lenin-u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

46. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Budapest, 1964. december 23.]

Édes Ellykém,

nagyon sok boldog ünnepet kívánok Nektek, és sajnálom, hogy nem személyesen kívánhatom, legalább Bandinak. Igazán kár, hogy ha másképp nem, telefonon nem szólt ide Pesten jártában. Éva egyébként nagyon örült neki; jobban van, már kimegy a folyosóra. Hála Istennek! De karácsonyra még kórházban marad. Balázs letört egy darabkát a bokájából; csupa vidámság az élet; de már ő is csoszog. Minden jót, édesem, csók, kézcsók:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai üdvözlőlapon.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Csongrád / Lenin-u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Éva: Kertes Ottóné Nagy Éva, a levélíró húga.

47. Lengyel Balázs – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest,] 1965. április 25.

Kedves Csé,

nemcsak azért írok, hogy elmondjam: *Az öreg Michelangelo* irigylésre méltó, szép esszé, tárgyi mondanivalója impozáns, az író bujtatott, szubjektív beleérzése pedig megkapó és megható, hanem azért is írok, hogy értesítselek: május 22-én minden valószínűség szerint Londonba érkezünk, s ott töltünk két hetet. S az irodalomról ezúttal – annyi év után! – újra szóban szeretnék Veled beszélgetni. Nagyon boldogtalanok volnánk mindketten, ha dolgaid elszólítanának, s ez nem sikerülne. London vonzásához a Tate Gallery és minden más mellett ez a beszélgetés számunkra nagyon is hozzá tartozik. Szóval, most csak annyit: jövőnk és jelentkezőnk.

Szeretettel üdvözl

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Az öreg Michelangelo: CS. SZABÓ László, *Az öreg Michelangelo. A római évek 1534–1564*, lásd *Katolikus Szemle*, 1964, 4/259–286. p. A verseket Rónay György fordította, a közlemény különnyomatként is megjelent.

Londonba érkezünk: lásd a 49. számú levelet.

48. Lengyel Balázs – Áprily Lajosnak

[Budapest,] 1965. május 2.

Kedves Lajos bátyám,

leveled még idejében érkezett: a jegyzetet átalakítottam, olyasképpen, hogy Titus Livius *nyomán* keletkezett szállóige-féle; Liviust ugyanis, ítéletem szerint, teljesen elhagyni nem lehet.

Örülök, ha cikkem megérezte veled a kritikusi szándékot. Elvégre mi megállapításainkban gyakran és könnyen tévedünk – ez már olyan műfaj; a szándékainkban vagyunk a legtisztábbak.

Az, hogy a *Marathon* említése a lexikoncikket juttatta eszedbe – nem véletlen és |: másfelől |: nem is plagizálás. Annak a cikknek is én írtam az alapszövegét, csak sok mindent beleírtak, kihagytak, változtattak rajta. S úgy hiszem, hogy a saját gondolatához az ember több joggal nyúlhat vissza, mint a máséhoz.

Egyébként azt hiszem, hogy a legjobb, amit eddig Rólad írtam, az, amit az Írószövetségben olvastam fel, s ami némi átalakítással később a *Jelenkorban* jelent meg.

Most újra végigolvasom verseidet, mert jövőre egy kis kötetet szeretnénk a Móránál kihozni a gyerekeknek. Azt válogatom. – Az *Ábel füstje* I. kiadásban megvan, úgyhogy bár jólesik, hogy gondoltál rám, de ne fáradj az elküldésével. Majd csak az *Őzek, fecskék, farkasok* dedikálását fogom kérni. Nyár közepére megjelenik.

Jó egészséget kíván és tisztelettel, szeretettel üdvözl

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Áprily Lajos író / Visegrád.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a **jegyzetet**: lásd ÁPRILY 1965. A kötet végén lévő jegyzetszótár egyik magyarázata:
„Illo tempore Tarquinius Superbus regnabat – szállóige Titus Livius nyomán, jelentése – Abban az időben Tarquinius Superbus uralkodott.” A kötetnek LB volt a felelős szerkesztője. A címzettnek a kiadással kapcsolatban írt leveleit lásd BUDA 1999, 57–59. p.

cikkem: LENGYEL Balázs, *Áprily Lajos*, lásd A Könyv, 1965, 93–95. p.

Marathon: Áprily Lajos szonettje.

lexikonicikket: feltehetően a Benedek Marcell főszerkesztésével megjelent *Magyar irodalmi lexikon* első kötetének (1963) szócikkéről van szó, a lexikonnak LB is munkatársa volt.

a **Jelenkorban**: lásd a 42. számú levelet.

**49. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs
– Rónay Györgynek**

[North Newington?, 1965. május 13.]

Egy igazi, szép, piros autóbust küldök Magának, továbbá hódolatot. Közlöm, hogy átkeltem a Csatornán, és Dover sziklái csakugyan fehérek. Mindenkit üdvözlök egy londoni mérföldektől tántorgó és hazavágó utazó:

Ágnes

Kézcsókkal, öleléssel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, postai képeslapon. Képfelirat nincs.

Datálás a (részben olvashatatlan) feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rónay Györgynek / Budapest / II. Mandula-u. 36. / Hungary.

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

küldők: a londoni, majd – ahogy a következő néhány levél mutatja – a franciaországi és belgiumi kirándulás kezdete bizonytalan; vissza az 54. számú levél szerint, június 30-án indultak. Ferencz Győző május 25-i kezdetet ad meg, de mint a fenti lap is jelzi, a levélírók már e dátum előtt ott voltak: FERENCZ Győző, *Jegyzet Nemes Nagy Ágnes útinaplóihoz*, lásd Holmi, 2010, 964–966. p.

50. Nemes Nagy Ágnes és mások – Hajnal Annának
és Keszi Imrének

[Párizs, 1965. május vége]

Édes Anna, Imre,

teljesen hülye fejjel ülünk itt Párisban, nemcsak a teménytelen látnivaló (London!) miatt, hanem a jó Medárdos idő is megteszi a magáét. „Átkeltünk” a Csatornán – ugye így szokás ezt mondani? – fáztunk és izzadtunk, láttunk rododendront (Annuska, hogy ez milyen!) és Cimabuét, kb. 2.-án megyünk haza, hogy meséljünk.

Csók:

Ágnes

Szeretettel

Gara László

Kézcsók, ölelés

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Paris. La Conciergerie.

Datálás a feladási postabélyegző alapján, a nap és a hónap elmosódott.

[Címzés:] M et Mme / Anna, Imre Keszi / XIV. Népstadion útja 65 / Budapest / Hongrie.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Cimabuét: Talán Cimabue 1280 körül festett, 1813 óta a Louvre-ban őrzött *Trónoló Madonna* című festményét látták.

51. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Mészöly Miklósnak
és Polcz Alaine-nek

[London,] 1965. június 4. [?]

Édes Ali, Miklós,

a túloldalon látható hidat szét lehet nyitni tengeri hajók előtt, a parkok
akkorák, mint öt Szigliget, ez a London csupa természet és vidékiesség. Ro-
dodendron-vízesések, sárga akác, < ... > piros autóbusz. Közben fúj a szél,
zuhog az eső, kívül öt [?] ürge nézi a Big Bent. De ha kisüt a nap, mint pl. a
Csatorna fölött! Az aztán valami. Minden a kontraszt, igaz? – Remélem Ali
megjött azóta, édes Alikám sokszor csókollak Miklóssal együtt:

Á.

(gondolok Rád!)

Sokat beszélünk Rólatok. Kézcsókkal szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, felirat nélkül.

Datálás az (elmosódott) feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Mészöly Miklósnak / Budapest / XII. Városmajor u. 48. / Hungary

Lelőhely: PIM kézirtattár.

52. Lengyel Balázs és mások – Cs. Szabó Lászlónak

[Knokke, 1965. június 9.]

Kedves Csé,

Ezt a szobrot lepleztük le, úgy mondják, jelképezi korunk költőjét. Legyen.
– Leveledet megkaptuk, a könyvet elküldtem. Sokat és sokszor emlegetünk
s innen a kontinens széléről, át-átnézünk Hozzátok Angliába. Bözsinek kéz-
sókom, s téged ölel

Balázs

Szeretet, kézcsók, üdvözlét, hódolat:

Ágnes

Szeretettel ölel

Rónay György
Kotányi Magda

Lacikám, majd Párizsból írok

Laci
V. Pista

Szeretettel:

Somlyó György

Sok szeretettel

Gyula
Flóra

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, postai képeslapon, képfelirat: Lé Poète – Ossip Zadkine, sculpt.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzett:] Mr. / László Cs. Szabó / 48 Gloucester Mews / London W. 2.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Ezt a szobrot: ahogy a képeslap is mutatja, Ossip Zadkine (1890–1967) fehérorosz származású francia szobrász Knokke-Heistben felállított, *A költő* című bronzszobra a „szabadság énekesét” ábrázolja. A költő Orpheus lantját tarja kezében. A szobron Paul Éluard *Liberté* című versének részletei olvashatók.

Bözsinek: a címzett második felesége, Gecső Erzsébet.

Kotányi Magda: Kotányi-Huszár Magda (1924), költő, műfordító.

Laci: Gara László.

Gyula / Flóra: Illyés Gyula és felesége.

53. Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

Párizs, 1965. június 21.

Kedves Csé,

tisztában vagyok vele, hogy ezt a levelet csak jól-megérdemelt olasz utazása után fogja olvasni, de mégsem állom meg, hogy innen Párizsból hírt ne adjak magunkról.

Gyönyörű volt ez a London. Hála és köszönet érte Magának – és persze Londonnak is. De elsősorban mégiscsak Magának, mint London legnagyobb attrakciójának. Ez már így van, ezt már el kell viselnie. Belátom én, hogy talán nem is olyan kellemes, hogy talán fárasztó és feszélyező, ha szüntelenül körülállják, körülbámulják, mint egy St. Albans-i harangtornyot – de hát ez nincs másképp.

Most itt ülök egy párizsi ágyon, lent a St. Germain-bulváron trombitálnak a frissen érettségizettek, ez a város zűrös és kontinentális és – mi tagadás – otthonos. De végre van valami icipici, halovány fogalmam arról is, hogy mi az az angol. Fogalmam olyan értelemben, hogy kézzel foghattam, szemmel láthattam; ami azért fontos, mert – ugyebár – hittételeink között erősen hisszük a test feltámadását. Ezt az angol-fogalmat is nagyrészen Magának köszönhetem.

És most Bözsiről és Bözsinek. Kérem, mondja meg neki, hogy angyal. Az *Irgalom* novellától nyavalyatörést kaptam, s nemcsak az író, hanem a hősnő miatt is.

Búcsúzó, de csak átmenetileg. A viszontlátásig némán folytatom a társalkodást: olvasni fogom Magát. Csókkal, köszönettel és ugyancsak régi szeretettel:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

harangtornyot: a St. Albans-i óratornyot 1403–1412 között emelték. Ez az egyik középkori harangláb Angliában a kettő közül, amely épségben megmaradt.

54. Lengyel Balázs – Cs. Szabó Lászlónak

[London,] 1965. június 30.

Kedves Csé,

most indulunk, vissza a mélyvízbe. Lihegve a fáradtságtól s mégis boldogan. Az embernek, mármint nekünk lett volna egy élete, ami nincs. De a sors furcsa elrendezéseként Te tartod fenn nekünk azt a nincset, ami így valamiképpen mégis van. Bele lehetett bújni újra, meg lehetett fürdeni benne. Nemhiába írsz annyit és annyiszor tényekkel okadatolva és lírai átéléssel az emigráns író szerepéről. Azt hiszem, hogy a puszta valóság, hogy te ott ülsz Londonban, és olvasol, vagy legalábbis olvashatsz, még annál is többet jelent, mint, amit gondolsz róla. Magunkon mérem le, hogy így van, az ajándékon, amit Tőled kaptunk.

Ennél többet most nem is tudok mondani; vagy talán csak annyit: milyen irtózatosan jó volna állandósítani azt az életet, s ahogy írtad, valóban hoznád a teát a Belgrád rakparton. De hát, mit van mit tenni, így is nagyszerű volt; hála Neked, hála Bözsinek, aki az elvontságokhoz hozzáadta az otthonosságot, a melegséget.

Köszönet Mindkettőtöknek és éltet a remény, hogy megismételjük.

Kézcsókkal és sok szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a **Belgrád rakparton**: a címzett lakása – amit Petrovics Elek halála után utaltak ki neki 1945-ben –, ahol könyvtára, személyes értékei veszendőbe mentek, amikor 1948-ban hivatali főnöke hívására Rómából nem tért vissza.

55. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest,] 1965. július 18.

Kedves Csé,

itt küldöm a *Nyugatból* Cipi által nagy gonddal és eredeti helyesírással kimásolt Babits-cikket. Sajnos az *Erasmus Magyarországon* című könyv még nincs meg, kerestetem az antikváriumokban, s mihelyt megvan, küldöm. Tudom, ősze kellene.

Remélem, jól nyaraltatok, és kipihented a könyv leadása előtti hajsztát. A szörnyű londoni fáradtságon és túlfeszítettségen mi is túl vagyunk már, s a szokott mindennapokat, emlékeket idézve színezik a hozott könyvek.

Lehet, hogy szeptember elején kint leszünk a Knokke-le-Zouti költői biennálén.

Böksi kezét csókolom, Téged szeretettel üdvözöllek

Balázs

Sok szeretettel, üdvözlettel:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás félbe vágott papíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Babits-cikket: a levél gépírásos melléklete: BABITS Mihály, *Egy kis Dante-vita*, *Nyugat*, 1940. szeptember 1., 434–436. p. A címzett válaszát lásd NEMES NAGY 2005B, 32–33. p.

Erasmus Magyarországon: talán Trencsényi-Waldapfel Imre 1941-ben megjelent, *Erasmus és magyar barátai* című kötetéről lehetett szó.

londoni fáradtságon: lásd a 49. számú levelet.

biennálén: a helység neve helyesen: Knokke-le-Zoute. 1952 óta rendezik itt a nemzetközi költészeti biennálét. Ennek az utazásnak a fennmaradt levelekben nincs nyoma.

56. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest], 1966. december 1.

Kedves Csé!

Örültünk volna az új könyvednek, de így csak annak örülünk, hogy gondoltál ránk; a könyv nem érkezett meg. Vas Pista szerencsésebb volt nálunk. Talán nem ajánlva adták fel?

Áprilisban a Vörösmarty téri állami könyvesbolton keresztül feladattam nektek egy kis ifjúsági regényemet dedikálva, *Volt egy gólyám* a címe. Megkaptátok-e, mert ha nem, megreklamálom. A *Híd*-cikk csupa sajtóhiba, a nyelvtant nem felejtettem el. Az Illyés-bevezető jelentéktelen – inkább nem küldeném el, mert afféle lexikális ismertető, csak ha a kötet amúgy is érdekel. Annak inkább örülnék, ha a *Gólyakalifa* angol kiadásának előszavát elolvasnád.

Ágnes kötete kész. Írt is hozzá, ha nem is rengeteget, de, ha szabad nekem mondanom, jelentős verseket. Egy részüket láttad, vagy látni fogod az *ÉS*-ben és a *Kortárs*ban. A könyv maga jövőre várható. Ott derül ki, hogy végül mit csinált.

Különben február végén, ha igaz, Párizsban lesz egy költői találkozón. Kár, hogy nem Londonban tartják, akkor folytathatnátok a megszokott heves vitát.

Egy irodalmi csemege: Nemeskürty István, a filmcézár, írt egy könyvet *Ez történt Mohács után* címmel. Azt hiszem, fog érdekelni, én ugyan most szintén a török korról írok, de egy elsőrendű detektívregényt tettem félre a kedvéért.

Bözsinek kezét csókolom, Téged sok szeretettel üdvözöllek

Balázs

Sok-sok üdvözlettel, szeretettel:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Örültünk volna: a címzett november 8-án Londonból küldött levelében arról értesítette LB-t, hogy frissen megjelent könyvéből neki is feladott egy példányt, lásd BUDA 1999, 65. p.

új könyvednek: az említett levélből kiderül, hogy erről a kötetről volt szó: CS. SZABÓ 1966; a nyugatról érkező könyv- és folyóiratküldemények véletlenszerűen érkeztek meg, eltűnésük az „ideológiai védekezés” egyik eszköze volt.

ifjúsági regényemet: lásd LENGYEL 1966.

Híd-cikk: LENGYEL Balázs, *Kettős arckép. Szabó Lőrinc Babitsról a Tücsökzenében*, lásd Híd, 1966, 9/923–929. p.

Illyés-bevezető: lásd ILLYÉS 1966.

a Gólyakalifa angol kiadásának: 1966-ban jelentette meg a Corvina, Rácz Éva fordította, bevezetőjét LB írta.

Ágnes kötete: az 1967-ben megjelent, *Napforduló* című kötet.

Írt is hozzá: NNÁ köteteinek tartalomváltozását lásd BUDA 2017, 423–427. p.

Párizsban lesz: lásd az 58. számú levelet.

irodalmi csemege: lásd a címzett december 28-i válaszát: BUDA 1999, 66–67. p.

Nemeskürty: Nemeskürty István (1925–2015), író, irodalom- és filmtörténész; a levél írásakor a Mafilm vezetője.

57. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Keszi Imrééknek

[Szigliget, 1967. január 3.]

Édes Anna, Imre,

kifogyott a kastély-kép, így ismeretlen tájakat láthattok e lap túlsó felén. Süt a nap, de Ti hiányoztok. Kőrisfák rendben. Fenyvesek – ahogy voltak. Libák repülnek. Dolgozni kéne, de nem szeretek. A viszontlátásig csók és üdvözlét a végekről.

Ágnes

Boldog új évet

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Keszi Imrénének / Budapest / VII. Népstadion útja / 65.

Lelőhely: PIM Kézirtattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Balázs: LB január 5-én már Budapestről írt NNÁ-nak – lásd NEMES NAGY 2005B, 52.

p. –, amire NNÁ másnap válaszolt egy meglehetősen beletörődő kiábrándultságú levéllel, lásd BUDA 1999, 67. p.

58. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Párizs, 1967. március 7.]

Édes Ellykém, Bandi,

itt vagyunk Páris szép városában Balázssal, meghívtak valami irodalmi konferenciára. Életemben először föl is szólaltam franciául, ez bosszantó volt. De még élek. Sok mindenféle ember: közép-európaiak (lengyel, cseh), de arab, afrikai, olasz, kanadai is volt itt. Minden érdekes, minden fárasztó. Párizs iszonyú zsúfolt, zaj, fény, autó – de viszont tavasz van. Remélem, otthon is!

Csók, üdv:

Ágnes
Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, postai képeslapon. Képfelirat: Paris. Avenue des Champs-Élysées.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Madame / dr. Gálffy Endréné / Csongrád / Lenin-u. 6. / Hongrie.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

irodalmi konferenciára: erről az utazásról közelebbit nem lehet tudni, Ferencz Győző összefoglalója sem tartalmaz semmi evvel kapcsolatos ismeretet: FERENCZ Győző, *Jegyzet Nemes Nagy Ágnes útínaplóihoz*, lásd Holmi, 2010, 8/964–966. p.

59. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[Párizs, 1967. március 10.]

Kedves Csé,

megkaptuk az üdvözetet, a kis cikket Nemeskürtyről. Hát Istenem, a filmsítettt történelemben azért mégsem nyeret meg velünk a mohácsi csatát. Az a hír járja, hogy már jól vagy. Örültünk neki. A *Nyomozást* mégis elolvastam, s az Eliotról írt cikket el is vittem haza. Ágnesnek jön a kötete, majd elküldjük. Sok szeretettel üdvözlöl és ölel

Balázs

Az Odeon színházból üdvözlöm Magát és hitvesét sok-sok szeretettel:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Paris VIe – Le Carrefour de l’Odéon.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Monsieur / László Cs. Szabó / 48 Gloucester Mews / London, W. 2. / ~~Ang-~~
~~leterre.~~

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Nyomozást: lásd az 56. számú levelet.

Eliotról írt cikket: CS. SZABÓ László, *A négy vonós négyes*, lásd Új Látóhatár, 1966, 1–2/1–18. p.

kötete: lásd az 56. számú levelet.

60. Lengyel Balázs – Szabó Magdának

[Budapest,] 1967. szeptember 23.

Kedves Magda,

csak most olvastam el a *Mózes egy, huszonkettőt*. Ez megint őszinte és kemény könyved, leginkább a *Freskóra* emlékeztet, csak szikárabb, több epével keserű. Gratulálok! Eleinte félreértettem, azt hittem, hogy csakugyan a fiatalok

és öregek mai konfliktusáról van szó, most letéve és elgondolkozva, inkább azt hiszem, hogy általános vádirat, ha tetszik az élet ellen. Mert, ha igaz ez, hogy az öregek és a vének meghaltak a fasiszmusban, a háborúban, a személyi kultuszban, és mai életük pusztán lárva élet, akkor ezek a fiatalok nem többek, nem jobbak, mint az ő fiaik, és éppen írják alá a maguk halálos ítéletét. Másban és másképp, mint a szüleik, de hamarosan éppúgy elpusztulnak ők is azon az áhított Szigeten. Legelőször és legfőképpen Hugi, majd a férje, akit ugyan nem ismernek eléggé, s talán egyedül Ádámnak van némi sansza a megmaradásra. Mert Hugi – s nyilván így akartad megírni – ha még nem < ... > kialakult plaszticitással is, de magában hordja az anyját, annak önsajnálatát, megbocsátásra képtelenségét, hirtelen meginduló és éppúgy váratlanul elapadó érzelmi hullámszerűségét. És már meg is kapja Miklóstól azt az üteget, amelytől majd az érzelmessége kegyetlenné válik. Azt mondhatnám, sikerült ábrázolnod azt, hogy ezek a fiatalok mások és mégis : mindnyájan : ugyanazok, mint az öregek, legföljebb másképp hordják a keserűségüket, de ugyancsak hordozzák, s mikor Hugi azt gondolja a benne sarjadó magzatról, hogy jobbat nem tehetünk vele, mint hogy megöljük, akkor ez ugyanaz a szemlélet, amelyet a lárvaként élő öregek hordoznak, legföljebb < ... > inkább vitatható az indoklottsága. S így én könyvedet – lehet, hogy a magam módján szabadon – általánosabb érvényűnek érzem, mert belelátom a Sziget bukását. Egy becsületesebb és emberségesebb élet kísérlete nem is indulhat sikerrel ezzel a kikockázott [?] és máskülönben sem túlságosan emberséges kivonulással.

Hogy kéne az emberiséget és benne bennünket „embereket” megváltani? Nem tudom, persze. Csak reménykedem, hogy ilyesféle, kemény, keserű és igazat valló könyvekkel, apránként, fokról fokra, és talán egy cseppnyivel több megértéssel (nem érzelmes szájalommal) adok [?] írást, akik a pusztító századközepe lényegében túléltek (átvitt értelemben is), legföljebb így vagy úgy emberségükben torzultak. De ebben már Hugival vitázom, aki éppen indul, hogy megépítse a maga máglyáját, és felkötözze rá magát. Már hallom is a sivalkodását – de ez új regény.

A Mózeshez még egyszer gratulálok és a régi, [?] barátsággal köszöntelek

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás autográfkézirat javításokkal, megjegyzéssel, ugyanilyen aláírással, piszkoszat. A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Mózes egy, huszonkettőt: lásd SZABÓ 1967.

Freskóra: lásd SZABÓ 1958.

61. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Solymos Idának

Budapest, [1968] január 22.

Idám,

megkaptam hétfő reggel új szövegedet, tehát akkor, amikor kívántad. Elmondtam százszor, s újra mondom: az első kritika ellen sem volt kifogásom. Ez az új persze, hogy jobban tetszik, hiszen kedvezőbb. Hiányzanak belőle rosszkedvű hangsúlyok. Épp ezért: még kevésbé kívánok hozzányúlni. Te írod. Isten látja lelkemet: csak becsületsértések ellen óhajtánék védekezni a kritikákban – de azok ellen nincs módomban a védelem (legtöbbször).

Tehát tetszik írásműved, valahogy rokonszenvezőbb, mint az első volt. Gondolatmeneteiddel nagyjából egyetértek, bár – szerintem – többet bízol a sejtetésre, mint a világos ténymegállapításra. Bizonyos, hogy én efféle egyszerűbben, természetesebben csinálnék. Pláne olyan esetben, amikor a versekre, az egész attitűdre, rá is fér a magyarázat. De hát ez ízlés dolga. S ez a (második) kritika egészében világosabb, élesebb rajzú is, mint az első volt; kevesebbet markol, többet fog. Ezt csak ünnepelhetem.

Eszem ágában sincs a változtatás. Egy y-t írtam be, meg egy idézetet javítottam. Egyébként – bár fejből idéztél – jól idéztél. (Most látom itt a papíron ezt a kis postakürtöt. Milyen kedves. Itt kellett volna kezdeni az írást. Ez még szigligeti papír.) Szép és jó Tőled, hogy hajlandó voltál újraírni, amit már egyszer megcsináltál; hát hogy képezed, hogy belemászom?

De nem csak „gyöngédségből” nem mászom bele. Fölösleges volna. Ez így van, így kerek, így hasonlít Rád, s mondom, még sarkosabb is, élesebben körvonalazott, mint a másik. Nagyon fogok örülni, ha megjelenik. Nekem az csak szerencse.

Tehát köszönet és üdv, és dolgozz komolyan, és hívj fel, ha hazajössz.

Barátnéd:

Ágnes

Kedves Ida,

két kis belekontárkodásom van, engedelmeddel, vagy éppen a nélkül – ez az igazság. Esetleg hagyd el az első oldalon a zöld zárójelbe tett részt – és a második oldalon ceruzával jelölt mondatot. Ott valami zavar van. És ne haragudj. És fogadd gratulációimat.

Kézcsókkal

Balázs

Itt most csak ceruzám volt! Bocs!

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Solymos Ida / író / Szigliget / Alkotó-ház.

[Feladó:] Nemes Nagy Ágnes / Bp. XII. Királyhágó u. 5. b.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

új szövegedet: SOLYMOS Ida, *Nemes Nagy Ágnes*: Napforduló, lásd *Életünk*, 1968, 2/141–144. p.

Itt most: NNÁ írásával.

62. Lengyel Balázs – Anne Antynak

[Bécs, 1968. ?]

Ma chère Anne, mon cher Richard,

Je suis à Vienne pour quelques jours officiellement et je saisis l'occasion à vous écrire. Comme vous savez très bien, les circonstances sont changées, nous n'osons pas envoyer les lettres à l'Occident, ou très peu de fois à des gens presque officiels, à des poètes français par exemple, dans les cadres des relations culturelles. Et surtout nous n'osons pas écrire à l'adresse des Br. C. Nous avons envoyé une carte de Noël seulement, quel courage! Nous attendons votre adresse nouvelle, parce que – par conséquence de vos soins amicaux – nous avons entendu de Mme Molnár, que vous avez trouvé et adreté une maison, enfin. Grâce à Dieu; je crois bien, que le recommencement de

— |
votre vie en Angleterre n'était pas facile. Nous pensons à vous presque tous les jours et nous regardons votre maison à Vár – de loin, à travers de Vérmező – qui est un lieu nostalgique depuis votre séjour de Budapest. Comme c'est ridicule, la vie – ou notre vie – on trouve des amis „étrangers” (quelle idée paradoxale: ami étranger) et il faut se séparer presque tout-de-suite. C'est l'Europe Centrale. Mais laissons la philosophie, il faut que je vous écrive les circonstances : tout naturellement nous n'avons pas cru, que vous avez oublié vos amis de la Hongrie, au contraire, nous vous sommes très reconnaissants, que vous avez trouvé les moyens pleins de tact de nous avertir de votre vie – je pense à Mme Molnár. Et j'espère bien, que vous êtes convaincus de nos sentiments.

Il faut que je vous dise: c'était une idée typiquement des Antys, que vous nous avez invité chez vous, dans un cas très gênant et non-souhaitable – si, peut-être, il fallait émigrer de notre pays. Non; non; mes chers amis, mille remerciements pour votre bienveillance extrême, mais grâce à Dieu, nous ne sommes pas dans cette situation. Les choses ici, vues d'intérieur, ne sont pas tellement changées. Vous pouvez imaginer qu'est-ce que la Hongrie pense des événements tchèques – jamais une solidarité semblable n'existait pas entre les deux peuples – mais, et c'était une surprise, même notre gouvernement ne jouait pas un rôle détectable dans cette affreuse question. Le peuple, the man of the street, avait l'impression que le gouvernement a fait son mieux. Et le suicide – le suicide d'un petit peuple – en ce moment-là ne figurait pas à la liste des plans. Dans tous les dizaines d'années on ne le peut pas risquer. Les pauvres, pauvres tchèques. Comme ils étaient sages, beaucoup plus sages, que nous en 1956 – et quand même.

Ma chère Anne, j'ai entendu que vous aurez un engagement comme professeur – je suis vraiment très heureux. Et vous allez commencer l'enseignement en septembre. Madame M. a raconté aussi, que les enfants se sentent bien, ils ont trouvé leurs places dans l'école et Cristophe a écrit une leçon sur „une journée d'hiver” en Hongrie, à Normafa, une journée passée avec les Mészölys. Nous étions touchés; embrassez le grand garçon au nom des amis hongrois.

Quant à Miklós: je ne suis pas tout-à-fait content avec lui – entre nous. Il s'occupe trop de film, il cherche l'amitié de ces hommes de film, qui sont une société très inférieure et surtout: il prend sérieux ce demi-art plein de compromis exercé par cette „haute-volée [?]ldrérique” qui est le par-avant quelque fois insupportable de l'art vrai. S'il disait qu'il veut gagner d'argent, je pourrais le comprendre – mais il parle de „l'ART”, et c'est gênant. Mais il est un bon garçon, vieil ami; je plains d'un ami – aux amis. J'espère bien,

que c'est une période qui se passera vite. – Elaine, la chère; travaille et travaille; Agnès ne travaille pas, comme toujours. Mais peut-être, elle aura un recueil français (avec des traductions surtout de Paul Chaulot – et d'Anne Anty – Claude Roy); elle veut écrire de la prose maintenant, sur des questions d'atelier de la poésie. J'espère bien, qu'elle recevra un contrat d'une maison d'édition. Quant à moi, j'écris un livre pour la jeunesse sur la vie de la Hongrie pendant la domination turque – vous savez les Turcs. Qui étaient un thème toujours méritable. Je suis à la fin déjà – que les dieux soient bénis. Je suis hors d'haleine. Comme j'ai écrit, je suis à Vienne officiellement, à l'apropos d'une anthologie de la poésie de l'Autriche, que nous avons éditée maintenant (de la part de la maison d'édition des jeunes). On veut faire un peu de propagande à ce livre. Comme vous voyez de ce fait: nos relations avec l'étranger ne sont pas interrompues, et j'espère que les obstacles seront surmontés lentement. Espérons-le ! Espérons au moins, que nous pouvons vous voir à Budapest l'année prochaine. – J'ai écrit trop. C'était bon pour moi, parler avec vous; je vous souhaite que la lecture de mon français spécial soit aussi bonne à vous.

Mes chers amis, nous attendons votre adresse par Madame Molnár, et nous vous embrassons vingt fois – excusez-moi, Richard, mais je veux embrasser Anne aussi ou surtout.

A levél fordítása:

Kedves Anne, kedves Richard,

Bécsben vagyok néhány napig hivatalosan, és megragadom a lehetőséget, hogy írjak nektek. Amint nagyon jól tudjátok, a körülmények megváltoztak, nem merünk Nyugatra leveleket küldeni, vagy ritkán hivatalos emberek, például francia költők számára a kulturális kapcsolatok keretében. És különösen nem merünk írni Br. C. címére. Csak karácsonyi üdvözlőkártyát küldünk, milyen bátorság! Várjuk az új címeteket, mert – baráti gondoskodásokat eredményeképpen – Molnárné asszonytól hallottuk, hogy végül találtak egy házat. Hála Istennek; úgy gondolom, hogy az életetek újraindítása Angliában nem volt könnyű. Szinte mindennap gondolunk rátok, és látjuk a házatokat a Várban – messze, a Vörösmarty-körúton –, ami nosztalgikus hely lett számunkra a budapesti tartózkodásotok óta. Mivel nevetséges az élet – vagy az életünk –, „külföldi” barátokat találunk (milyen paradoxon ötlet: külföldi barát), és szinte azonnal el kell válnunk. Ez Közép-Európa. De hagyjuk a filozofálást, meg kell írnom a körülményeket: természetesen nem

hittük el, hogy elfelejtettétek magyar barátaitokat, épp ellenkezőleg, nagyon hálások vagyunk nektek, hogy megtaláltátok a tapintatos eszközöket, hogy hírt adjatok az életetekről – gondolok itt Molnárnéra. És remélem, bizonyosak vagytok baráti érzéseinkről.

Meg kell mondjam nektek, hogy tipikus antys ötlet volt, hogy meghívtatok magatokhoz, arra az esetre, ha talán emigrálnunk kellene. Nem, nem, kedves barátaim, nagyon köszönöm jóindulatotokat, de hála Istennek nem vagyunk abban a helyzetben. A dolgok itt, belülről nézve, nem sokat változtak. Elképzelhetitek, hogy Magyarország mit gondol a cseh eseményekről – soha nem volt még hasonló szolidaritás a két nép közötti – de, és ez volt a meglepetés, kormányunk nem játszott kimutatható szerepet ebben a szörnyű kérdésben. Az embereknek, az utca emberének, az volt a benyomása, hogy a kormány minden lehetőt megtett. És az öngyilkosság – egy kis nemzet öngyilkossága – nem volt a tervek listáján. Ilyent nem lehet tízévente megcsinálni. Szegény, szegény csehek. Milyen bölcsek, sokkal bölcsebbek voltak, mint mi 1956-ban – és mégis.

Kedves Anne, hallottam, hogy tanár lesz – nagyon boldog vagyok. És hogy szeptemberben elkezd a tanítást. M. asszony azt is elmondta, hogy a gyerekek jól érzik magukat, ők már megtalálták a helyüket az iskolában, és Christophe írt egy leckét „egy téli napról” Magyarországon, a Normafánál, egy Mészölyékkal töltött napról. Nagyon meghatott bennünket; csókolja meg a nagyfiút a magyar barátok nevében.

Ami Miklóst illeti: nem vagyok elégedett vele – köztünk szólva. Túl sokat foglalkozik filmmel, a filmes emberek barátságát keresi, ami egy sokkal alacsonyabb társadalom, és főként: komolyan veszi ezt a félművészetet, ami tele van kompromisszumokkal [?], és ami az igazi művészetnek néha csak elhanyagolható párja. Ha azt mondja, hogy pénzt szeretne szerezni, megértem – de „művészet”-ről beszél, és ez idegesítő. De jó fiú, régi barát; egy barátomról panaszkodom – barátoknak. Remélem, ez egy olyan időszak, ami gyorsan el fog múlni. – Alaine, a drágám; dolgozik és dolgozik; Ágnes nem dolgozik, mint mindig. De talán lesz egy francia verseskötete (Paul Chaulot, Anne Anty és Claude Roy fordításaival); most prózát akar írni, a költészeti műhely kérdéseiről. Remélem, szerződést kap egy kiadótól. Ami engem illet, írok egy könyvet a fiataloknak a magyarországi életről, a török megszállásról – emlékeztek a törökökre. Ez egy érdekes téma. Már a végén vagyok – hála Istennek. Nem jutok levegőhöz. Mint írtam, hivatalosan Bécsben vagyok, egy osztrák költészeti antológia kapcsán, amelyet most adtunk ki (az ifjúsági kiadónál). Propagandát akarunk csinálni ennek a könyvnek. Amint azt ebből látjátok: a külföldiekkel való kapcsolataink nem szakadtak meg, és

remélem, hogy az akadályokat lassan leküzdjük. Reméljük! Reméljük, legalábbis jövőre láthatjuk benneteket Budapesten. – Túl sokat írtam. Jó volt nekem veletek beszélni; szeretném, ha a különleges franciaságom olvasása nektek is kellemes lenne.

Kedves barátaim, várjuk a címeteket Molnárnén keresztül, és ölelünk benneteket – sajnálom, Richard, Anne-t is ölelem és főként őt.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, piszkozat.

Datálás a levél tartalma alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Je suis à Vienne: erről az utazásról közelebbi nem ismert.

nous n’osons pas: a hatvanas évek közepétől a magyar gazdaságirányítás – nem függetlenül a szocialista táboron belüli reformtendenciáktól – ellentétes hatásokat próbált érvényesíteni: az utasítások, a központi árak és a dotációk mellett egyszerre erősíteni kívánva a (korlátozott) gazdasági racionalitást is, ez volt az 1968-es reform. A szabadság és azonnali visszafogása, meg az 1973 utáni olajárak növekedése, ami a propaganda ellenére a táboron belül is érezte hatását, a belpolitika szigorodását is hozta, ez pedig a legkisebb, hivatalostól való eltérést is szankcionálta.

des événements tchèques: 1968 januárjában a már hosszú ideig hatalmon lévő dogmatikus cseh(szlovák) kommunista vezetés helyett reformerek kerültek az ország vezetésébe. Az akkor már folyamatos tiltakozások és tüntetések megfékezésére a párt vezetésével demokratizálódási folyamat kezdődött, többek között a politikai elítélteket szabadon engedték, eltörölték a sajtócenzúrát. A „testvéri” országok egy részének vezetői azonban magukra nézve veszélyesnek találták ezt a példát, s nem látták, mi lehet a végkifejlet, ezért 1968. augusztus 20-ról 21-re virradó éjszaka egyesített erőkkkel megszállták Csehszlovákiát, a reformvezetést eltávolították, majd újra keményvonalasok kapták meg a vezetést.

ne jouait pas un rôle: szovjet, lengyel, magyar és bolgár csapatok vonultak be; a levélíró azért hihette, hogy magyarok nem vettek részt, mert a hazai propaganda ezt közvetítette.

un recueil français: ez a terv nem valósult meg.

la domination turque: lásd LENGYEL 1971.

d’une anthologie de la poésie de l’Autriche: lásd HAJNAL 1968.

63. Nemes Nagy Ágnes – Paul Chaulot-nak

[Budapest, 1969 eleje]

Mon cher Paul,

S'il s'agit des excuses, il faut qu'il s'agisse de mes excuses. Je ne vous ai pas remercié pour votre traduction admirable de *l'Orage* ou je ne pouvais pas exprimer assez mes remerciements. J'ai entendu des nouvelles de votre maladie, de votre accident de circulation, vous pouvez imaginer comme j'étais surprise et touchée en voyant quand-même le résultat de votre travail, de votre intérêt amical et incircumspect en ce qui concerne la poésie hongroise.

Quant à la publication dans *l'Esprit*, < je crois bien que > j'ai envoyé mon recueil récent à Georges Kassai (*Napforduló* – Solstice) et je le vous enverrai toute-à-l'heure. < (que je n'ai pas fait jusqu'ici seulement par une sorte de fausse-modestie). > L'envoi des textes les plus récents, mon cher Paul, ce n'est pas une question tout-à-fait facile, hélas. < (Il faut demander des permissions, etc. Tout naturellement je ferais mon mieux et soyer convaincu, que je me sens assez ridicule dans cette situation. C'est VOUS, qui me demandez des textes et je ne peux pas les envoyer en hâte. Il y a une seule consolation pour moi – si c'est une consolation – que mes poèmes nouveaux ne sont pas nombreux.) > Je peux vous envoyer quand-même, ci-joint, quelques poèmes < nouveaux, > qui sont déjà publiés, et je crois, que c'est assez.

Cette question est d'autant plus importante pour moi, car – comme vous écrivez aussi – on m'a déjà < parlé > mentionné le projet d'une édition française d'un recueil de mes poèmes. < Timár m'a parlé > C'est Timár, qui est le protecteur de ce plan, c'est lui qui a déjà fait des pas pour acquérir un appui matériel de la part de la maison d'édition Corvina (< on vous a écrit > c'est-à-dire, de la part de l'Etat hongrois. Je suis vraiment reconnaissante pour ses soins.

Mais il y a une condition de base de cette affaire. Et c'est vous, Paul. Sans vous, sans votre travail, sans vos traductions on ne pourrait rien faire. Je suis vraiment embarrassée en essayant vous < dire > exprimer ma < grâce > reconnaissance; j'ai cru toujours, que je puisse vous < montrer > présenter le plus tôt possible votre recueil hongrois (avec mes traductions), cela me pourrait rassurer un peu. Bien entendu: un peu seulement. J'< en suis sûre, > espère bien que cet instant – même après cette attention trop prolongée – se situera vers la fin de l'année 1969.

Oui, naturellement, j'ai appris, que vous viendrez à Budapest et je vous attends impatiemment. En avril, alors.

En vous priant de croire à ma < reconnaissance > gratitude sincère, je voudrais vous remercier, cher Paul, encore une fois pour votre amitié vraiment fraternelle.

A levél fordítása:

Kedves Paul,

Ha bocsánatkérésről van szó, akkor nekem kell bocsánatot kérnem. Nem köszöntem meg a *Vihar* csodálatos fordítását, vagy nem tudtam eléggé megköszönni. Hallottam híreket a betegségéről, a közlekedési balesetéről, képzelheti, mennyire meglepődtem és meghatódtam, amikor megláttam a magyar költészet iránti barátságos érdeklődésének és munkájának eredményét.

Ami az *Esprit* c. folyóiratban való publikálást illeti, elküldtem a legújabb verseskötetemet Kassai Györgynek (*Napforduló – Solstrice*), és mindjárt elküldöm Önnek is. < amit eddig csak egyfajta hamis szerénység miatt nem tettem meg >. A legutóbbi szövegek elküldése, kedves Paul, nem könnyű kérdés, sajnos. < (Engedélyeket kell kérni, stb. Természetesen megteszek minden tőlem telhetőt, és elég nevetségesnek érzem magam ebben a helyzetben. Maga az, aki szövegeket kér tőlem, és én nem tudom elküldeni őket azonnal. Csak az vigasztaló számomra – ha ez vigasztal –, hogy nincs túl sok új versem) > Tudók küldeni azért ezúton néhány < új > verset, ami már megjelent, és úgy vélem, ez elég.

Ez a kérdés különösen fontos számomra, mert – ahogy írja is – már említették nekem egy francia versgyűjteményem kiadásának tervét. < Timár mesélt erről > Timár ennek a tervnek a védnöke, ő már tett lépéseket, hogy megszerezzék az anyagi támogatást a Corvina Kiadónál < írtak Önnek > tehát a magyar államtól. Nagyon hálás vagyok neki a gondosságáért.

De van egy alapvető követelmény ebben az ügyben. És ez Ön, Paul. Ön nélkül, a munkája nélkül, a fordításai nélkül semmit nem lehetett tenni. Nagyon zavarban vagyok, hogy kifejezzem hálámat; mindig is hittem, hogy a lehető leghamarabb meg tudom jelentetni a magyar verseskötetét (a fordításaimmal), ami egy kicsit megnyugtathatna. Persze: csak egy kicsit. < Biztos vagyok benne > Remélem, hogy ez a pillanat – még a túl hosszú várakozás után is – az év végén lesz.

Igen, persze megtudtam, hogy Budapestre jön, és türelmetlenül várom. Tehát áprilisban.

Fogadja őszinte hálámat, köszönetemet, kedves Paul, és valóban testvéri a barátság.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, piszkozat.

Datálás a levél tartalma alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

votre accident de circulation: a címzett balesete 1969 elején volt.

à Georges Kassai: Kassai György (1922), nyelvész, műfordító.

Timár: Timár György (1929–2003), író, költő, műfordító.

d'un recueil de mes poèmes: a címzett 1970-re NNÁ verseinek francia fordításai-ból könyvet tervezett kiadni, ami halála miatt – lásd a következő levelet – nem valósult meg.

64. Nemes Nagy Ágnes – André Frénaud-nak

[Párizs, 1970. január/február]

Cher André,

J'ai des dettes extrêmes; je n'ai pas encore remercié pour votre cordialité envers ma nièce Zsuzsa Takács; mais je sais, qu'elle vous a envoyé son poème, et soyez convaincu, cher André, que nous toutes les deux, nous sommes extrêmement reconnaissantes à vous. Elle peut être ravie (et elle l'est), qu'elle sera traduite en français par un Frénaud! Ou – si la traduction ne sera pas la votre – c'est une chance, qu'elle peut figurer par cette liste des poètes hongrois dans *l'Esprit*. (J'ai donné quelques textes de Zsuzsa à Paul Chaulot et à Georges Timár – mais, tout naturellement, je les pouvais seulement recommander à leurs bons soins.)

Paul. J'étais tout-à-fait paralysée par cette nouvelle. Je ne peux pas la comprendre – il n'avait pas encore 56 ans! Je sais, qu'il n'était pas en bonne senté depuis son accident, mais ici, en Hongrie, il était tellement frais, tellement pleine de bonne humeur, malgré tout. Il est arrivé avec une double-vue – c'était angoissant – mais ce symptôme commençait à cesser pendant son séjour. Comme il disait avec son humour: c'est rien; au plus, je vois vingt millions hongrois à la place de dix millions. Et quand nous avons fait une excursion à Visegrad par la très petite voiture de Blaise, il se congnaît la tête dans le couvercle de l'auto. C'était le seul cas de cette sorte, ni avant,

ni après cela n'arriva à personne. Je ne peut pas regarder le cuovercle de la voiture < sans y penser >.

C'est une tragédie, André, pas seulement à ses amis, à moi, mais aussi à la poésie hongroise. Notre Gara et puis notre Chaulot.

Vous m'écrivez dans votre lettre reçue aujourd'hui de cet hommage à Paul dans *l'Esprit*. Naturellement, je suis très heureuse, très honorée, et je peux lui dédier un de mes poèmes. J'ai pensé surtout à ce poème, dont le titre est Tempête – mais je crois c'est plus d'une page. Alors (au deuxième rang) peut-être le poème Arbres sera bon – c'est très (comme si c'était fait pour lui) bref. Les autres sont trop longs, ils ne répondent pas au but. Tout les deux poèmes sont traduits par Paul. – Je vais écrire tout-à-l'heure ces titres à Judith Tóth aussi. J'ai donné trois poèmes traduits de Paul à *Nagyvilág* et un petit essais. On va les publier en mars, je crois.

Et merci,

André

Merci, mille fois.

J'espère bien que nous allons nous voir en mai aux journées de Balaton et < je > peux vous dire que j'ai resté toujours votre amie reconnaissante.

A levél fordítása:

Kedves André,

szörnyű tartozásom van; még nem köszöntem meg kedvességét Takács Zsuzsa unokahúgomhoz; de tudom, hogy elküldte Önnek a költeményét, és higgye el, kedves André, hogy mindketten nagyon hálásak vagyunk Önnek. Nagyon örülhet (és örül is), hogy egy Frenaud fordítja franciára a versét! Vagy – ha nem Ön fordítja – akkor is lehetősége nyílik, hogy megjelenhet a magyar költők között az *Esprit* c. folyóiratban. (Paul Chaulot-nak és Timár Györgynek adtam néhányat Zsuzsa szövegeiből – de természetesen csak ajánlhattam nekik.)

Paul. Ez a hír egészen megbénított. Nem értem – még nem volt 56 éves! Tudom, hogy a balesete óta nem érezte jól magát, de itt Magyarországon olyan friss volt, tele jó humorral. Kettős látással érkezett – félelmetes volt –, de ez a tünet megszűnt a tartózkodása alatt. Ahogy humorosan mondta: ez semmiség; legfeljebb tízmillió helyett húszmillió magyart látok. És amikor Balázs kis kocsijával mentünk Visegrádra, a fejét a kocsí tetejébe ütötte. Ez volt az egyetlen ilyen eset, sem előtte, sem utána semmi sem történt. Nem tudok ránézni az autó tetejére (hogy ne gondolnék erre).

Ez egy tragédia, André, nemcsak a barátainak, számomra, hanem a magyar költészetnek is. Először Garánk, aztán most Chaulot-nk.

Az *Esprit* Paul-nak szentelt számáról ír nekem a levelében, amelyet ma kaptam. Természetesen nagyon boldog vagyok, nagyon megtisztelve érzem magam, és tudom neki dedikálni egy versemet. Különösen ezt a verset gondoltam, amelynek *Vihar* a címe – de azt hiszem, több mint egy oldal. Tehát (a második helyen) talán a *Fák* c. vers lesz jó – ez nagyon (mintha neki készült volna) rövid. A többiek túl hosszúak, nem felelnek meg a célnak. Mindkét verset Paul fordította. – Mindjárt megírom ezeket a címeket Tóth Judithnak. Három Paul-verset adtam fordításomban a *Nagyvilágnak*, és egy kis esszét. Úgy gondolom, márciusban közlik.

És köszönöm, André
Köszönöm, ezerszer.

Remélem, májusban találkozunk a Balaton Napokon, és elmondhatom Önnek, hogy igazán hálás barátja vagyok.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, piszkozat.

Datálás a tartalom alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

c'est une chance: az *Esprit* című folyóirat 1970. áprilisi száma magyar kortárs költőket bemutató tematikus blokkja.

cette nouvelle: Paul Chaulot 1969. decemberi halála.

Zsuzsa Takács: Takács Zsuzsa (1938), költő, író.

Esprit: lásd CHAULOT 1971.

Paul: Chaulot-t 1968 tavaszán közlekedési baleset érte, ezután 1969 májusában még járt egyszer Magyarországon, amikor együtt dolgozott NNÁ-val.

à Judith Tóth: Tóth Judit (1936), költő, író, műfordító.

à Nagyvilág: a lap 1970. évi harmadik számának 365–366. oldalain NNÁ fordításában a következő Paul Chaulot-versek találhatók: *Fordítás, magyarból, Kockázatok, Az átfutó halál domboldala*. Előttük a *Formahűség, szóválasztás* című kisesszé olvasható, lásd NEMES NAGY 2004, 1/587–589. p.

65. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Szabó Magdának

[Budapest,] 1970. június 14.

Kedves Magda,

Janika mondta, hogy megharagudtál rám. Nagyon sajnálom; de a kifejezés erőtlensége azt is mondhatnám: mélyen fájlalom. Bármilyen viharos is időnként a barátságunk – összetartozás ez, akár akarjuk, akár megtagadjuk. Egyre inkább látni kell, hogy bennünket akár az idő, akár a közös ifjúság, a csaknem azonosságig rokon irodalmi események úgy egymáshoz kötöttek, mintha valami galád ellenség összeszíjazott volna, s most úgy menetel az időben (amíg van!) ez az összebilincselte nemzedék, hogy ha elfordul is egymástól, a kezét egyik se bírja kiszabadítani. Senki más az utánuk jövők közül nem fog emlékezni arra a Szabó Magdolnára, aki Te voltál húsz-huszonöt évvel ezelőtt, sem arra a Mátyás Ivánra, aki a *Hajnali széllel* megrendített bennünket, sem arra a Lengyel Balázusra, aki fiatalos hévvel egy nemzedék vagy egy egész irodalom szervezője és kritikusa akart lenni. Igazi törekvéseinket és igazi értékeinket mások nem fogják tudni, belülről ismerni, még akkor sem, ha nagyon sokat tudnak és ismernek majd < ... > belőlünk. < ... > Ha olvaslak, ha azt olvasom, amit [?] frissen írtál, akkor is az egész jut eszembe, lényednek az a teljes egysége, amelyben benne van a 45 utáni vágy és boldogság, ifjú és oly rútul megtaposott vágyaink és terveink, hitünk és tisztaságunk, és benne van annyi nehéz – és sajnos semmi sikerrel, hírnévvel, jóvá nem tehető –, < ... > : keserves év : | emléke. Te is tudod, másképp olvaslak, s [?] az olvasóid, többen tudva rólad, mélyebben érintve, meghatódásra és nehezitelésre egyszerre készen. Kapcsolatunknak ez a felbonthatatlan teljessége teszi, hogy olykor nehéz, irritálható ez a kapcsolat. Megértem, persze, hogy megértem, hogy most haragszol. Azt hitted, -hetted, hallgatásomban közöny van, műved meg nem becsülése, sikere el nem ismerése vagy ilyesmi. Talán sohasem mondtam volna el Neked, ha most meg nem haragszol, hogy mért nem tudtam folyamatosan elolvasni az *Ókutat*. Azt mondtam volna csupán, hogy két könyvem nyomdai leadása előtt állok, mind a kettő rengeteg apró munkával jár, teljesen elfoglal a saját dolgom. A török korról szóló könyvemnek még a képanyagát is én válogatom (annyi a kép, amennyi a szöveg!), s [?] végre, 22 év után megjelenő tanulmánykötetemnek végső csiszolása, válogatása, elrendezése minden figyelmemet felemészt. S tudom, < ... > hogy Te aki tudod, milyen fontos a létünket, magunkat, minden törekvésünket objektíváló könyv, megértetted volna figyelmemnek ezt az önös koncentrációt. De igazából mégsem erről volt szó. Az *Ókútban* Te nemcsak a gyerekek Szabó

Magdát rajzolod elénk, hanem művészeted minden erőfeszítésével két már eltávozott emberi lénynek < ... > újra éltet. Akiknek a legtöbbet tartoztál, akiket a legmélyebben szeretted. Nem tudtalak elismerni, el-elakadtam könyved olvasása közben, mert ez a verekedésed elmúlással, a visszahozhatatlan tragikusan reménytelen és művészileg mégis sikeres újraélesztése túlságosan mélyen [?] érintett. Szegény anyámra kellett gondolnom mindig – apám nekem távolabb van, és az a seb már beheged < ... >, ha fel is tépte újra és újra a Te emlékezésed, és könyved ki-kibillant a kezemből, miközben azon töprengtem, hogy miként tudnám őt megeleveníteni magamnak, mit tud[ok] róla, mennyit értek meg az életéből. De mondom, elsősorban anyám alakját és közeli halálát idézted elem, az ő hiányát, melybe beletörődni nem lehet. Mert ahogy írod, a tárgyak ittmaradnak velünk, s mint apád sifona, mondják, mondják emlékeinket. És én még nem tudtam könyvtárpolcot eszkábáltatni belőlük. Még nem megy a beillesztés és átalakítás.

Nem tudok mást mondani, nagyon szép könyvet írtál, sokat sírtam rajta. Bocskásd meg hallgatásomat, ha tudod.

Kezeidet csókolja,

Balázs

Magdám, mint láthatod, most kaptam meg a könyvet Balázstól. Hát ne haragudj! Csókol, Tiborral együtt s [?] Abigélre gondolva:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás kézírásos javításokkal, piszkoszat, NNÁ kézírásos megjegyzésével és autográf aláírásával.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Ökutat: lásd SZABÓ 1970A.

a török korról: lásd a 62. számú levelet.

tanulmánykötetnek: lásd LENGYEL 1972.

Tiborral: Szobotka Tibor, a címzett férje.

Abigélre: SZABÓ 1970B.

66. Nemes Nagy Ágnes – Tompa Kálmánnak

[Szigliget, 1970. augusztus 7.]

Édes, arany Kálmánom,

nem tudom, Füreden van-e még, avagy hazánk fővárosában, de mindenképpen nagyon köszönöm szép, hosszú levelét, és nagyon remélem, hogy jól van. Ha hazamegyek, beszélünk. Sok csókkal a Maga hű barátnéja:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget, móló.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Tompa Kálmán / főorvos úrnak / Budapest / XII. Kékgolyó u. 2/b.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Tompa Kálmán (1897–1978): orvos, saját szavai szerint „több száz magyar író és művész barátja – orvosa”, magángyűjteménye a pécsi Janus Pannonius Múzeumban található.

67. Lengyel Balázs – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest, 1971. augusztus 22. körül]

Kedves „Csé”,

hovatovább két hónapja áll a *Római muzsika* az ágyam melletti polcon az előkészített esti olvasmányok között. S közben már társai is kerültek, Ilylyés *Hajszálgyökerek*je, Keresztury *Öröksége* s eleve ott állt mellette Rónay *Jegyzetlapok*ja. Nostalgikus együttes így, mindig is ilyen könyvek mellé szerettem volna odailleszteni – méltán vagy méltatlanul? – a magamét. Régi nosztalgia... De máskülönben is a múltat idézi számomra a könyved, nemcsak a fedőlapján levő fénykép miatt, mely tegnapian eleven és megható, s nemcsak azért, mert Róma, amit idézel, amit az olvasóval újra bejáratsz, számomra az ifjúkor emlékei közé tartozik (1948-ban láttam utoljára), hanem az a mód, ahogyan írsz, amit láttatsz és ahogy láttatod, varázsosán viszszaemel ifjúkoromba, amikor a *Nyugatban* és a *Magyar Csillagban*, egy-egy

új számot kézbe kapva, elsőnek vagy elsőik között olvastam el, faltam fel írásaidat. Ezért most hiába figyelmeztetted a *Római muzsika* előszavában, hogy nem lapozgatva, hanem lehetőleg egy ültő helyben kell olvasni könyvedet, a felidézett múlt egyre-másra közbeszólt, meg-meg akasztott az olvasásban. Ezért is írok ennyi idő múlva, ezért köszönöm meg ily késve a könyvet. Azt hiszem, csalogod magad, amikor azt hiszed, hogy azt az italt, amit kínálsz csak úgy fel lehet hajtani; nem, kortyolgatva, ízlelgetve lehet csak élni vele. S ez nemcsak olvasói renyhesség, hanem nagyrészt a Te teljességre törekedésed következménye, hogy nem hagysz ki egy asszociációt, egy kulturhistóriai vonatkozást, egy feltörekvő képzetet vagy megfigyelést. Egyre inkább úgy hiszem, hogy a magamfajta entellektüel alkatnak csaknem minden érdekes, ami az emberrel történt, vagy amit az ember gondolt, cselekedett, de mindent tudni, ismerni nem lehet. A megismerésvágy, ez a legnagyobb öröm, egyben alkotói veszedelem is, mert mindig jobb kielégíteni, mint írni. (Egy ízben majd egy évig olvasgattam XVIII. század erdélyi levelezést, ahelyett hogy belefogtam volna egy regénybe, amelyet ebben a korban akartam játszani.) Éppen ezért bánatom, hogy Te milyen termékeny egyensúlyra vagy képes; ismeret és közlés (pontosabban önkifejezés) micsoda egyensúlyára. S erre, azt hiszem, azért vagy képes – könyved elolvasása közben feledékenységemen mulatva ismertem fel újra egy régi eszmémet –, mert az entellektüel anyagot egy mohó, soha el nem nyugvó lírikus hullámoztatja benned. Ami persze megfordítva is igaz, sőt így igazabb: a kulturhistóriai anyag örökös termő feszültségben tart egy lírikust. Csak ezzel a költő-tudattal közelíthető meg a műfajod, az a sajátos esszé, mely tágasan helyet ad a tárgyias tanulmánytól a legsubjektívabb, önéletrajzi érzelmi-gondolati rebbenésig. Ha nem volna előtted Victor Hugonak rossz ázsiója, mint ahogy bennem nincs – hogy miért, azt hosszú volna elmagyarázni –, akkor azt mondanám: Te vagy az esszé Victor Hugoja. Félelmemben, hogy félreérted, mégis körülhatárolom: a bőséget és a tollban való kételytelen hitet szerettem volna ünnepegni.

De beszéljek már a *Római muzsikáról*. Hiszen arról beszélek! A könyv részleteiben annyira gazdag, annyi emóciációt [!] megindít, hogy egy ilyen levél keretében csak általánosítva a szerzőjéről lehet beszélni; vagy olyan korántsem tartalmatlan összefoglalásban, hogy megindító, megrendítő – mint egy verseskötet. Nem részletezem, hogy antenna-ember tulajdonságodat nem egy írásodban én is felfedeztem, hogy örültem a Vergilius-esszének, bár Lakatos műfordítói elveit (főleg latinizálását) nem mindenben osztom, hogy jólesően fedeztem fel öniróniádat, hogy a szomorúság ellenére jó volt Veled kalandozni Olaszországban. De ez már általánosítás; oly sok a részlet, hogy

nem lehet belefogni. Végezetül tehát csak annyit: jólesett, hogy gondoltál ránk. A könyvet s az olvasói élményt együtt köszönjük.

De ha már ilyen hosszan írok, még néhány szóban feltartalak, magunkról. Annál is inkább, mert most érkezett meg Rónay, s örömmel hallottunk Veled való találkozásáról, s felidéződik bennem a Nálad töltött esték a Belgrád rakparton és Londonban. Szóval Ágnes – hadd panaszoljam – kicsit keveset ír, mostanában inkább esszé[et]. Annyira másképp csinálja, mint én, hogy bú nélkül irigyelhetem az esszéiért. Csak hiányolom az elmaradt verseket – s ez már igazi fájdalom. Velünk is fut ám nagyon az idő! Közben írtam egy történelemkönyvet (fél történelem, fél esszé, fél szépirodalom) a török korról (nem Nemeskürty!). A nyáron fog megjelenni, a címe: *A török Magyarország*. A serdülő ifjúságtól mindenkinek. Majd elküldöm. A tanulmányaim (egy válogatott kötetben) is jönnek, de csak a jövő év elején. Főleg az érdekelné, mit szólsz majd akkor, a líráról írok. Mit takargassam: abban szeretnék meggyőzni – londoni vitánk folytatásaként.

No, magunkról ennyi elég.

Szeretettel üdvözl

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gép- és kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Datálás a 68. számú levél alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

Tárgyi és nyelvi jegyzetek

Római muzsika: lásd Cs. SZABÓ 1970. A címzett választát lásd BUDA 1999, 76–77. p.

történelemkönyvet: lásd a 62. számú levelet. A címzett küldeményt megköszönő levelet lásd BUDA 1999, 78–79. p.

tanulmányaim: lásd a 65. számú levelet.

68. Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest,] 1971. augusztus 22.

Kedves Csé,

mindenekelőtt szeretném tisztázni: kizárólag az én hibám, hogy ilyen nevetésgesen későn köszönjük meg a *Római muzsikát*. Balázs azonnal megírta levelét, és én – én azt hittem, hogy megírtam. Meg voltam győződve róla, hogy a levél elment. Nyilván azért, mert magamban megfogalmaztam, mindjárt a könyv olvasása után. Nagyon kérem, bocsássa meg szubjektív képtelenségeimet.

Pedig hogy örültem a könyvnek! Sok okból; főleg azért, mert a könyv nagy vezérmotívumai közlőről szólnak hozzám. Tudniillik azt nem szabad hinnie, hogy a *Muzsika* könnyű olvasmány: ez bizony antológia Cséből, irratózatot nagy anyaggal, és senki sem képzelheti, hogy egy ültőhelyében elolvassa. Nagyon helyes a használati utasítás, amit ad hozzá: nem egyszerre, de folyamatosan, lépésről lépésre olvasandó.

Igenis folyamatosan. Igenis regényszerűen. Mert – mint mondtam – belépnek a nagy motívumok. Az az alak, az az atmoszféra, aki Bözsi. Ez nagyon érintett. Soha nem volt annyira a helyén az emocionális motívum – ami Magánál legtöbbször rejtett –, mint éppen itt, ebben, ekkor. Szép.

Aztán belép a történelem, ahogy szokta, és belép Róma, megint Róma, újfent Róma. Ez ismét olyasmi, ami erősen szól hozzám. Nyilván csecsemők vagyunk Magához képest a Róma-ismeretekben, de voltunk ott (összesen 4 hónapig, a háború után) és nem hiába voltunk. Nekünk is alaprétegünkhöz tartoznak a római utcák („összekapcsolódó, színes érvek”), és végtelenül jólesett olvasnunk a Santo Stefano Rotondóról, egyik titkos szerelmünkről. És nem csak arról. Hanem arról az egész, nagy komplexusról (a szó legjobb és mindenféle értelmében), amit a Város nekünk is jelent.

Nagyon örültem a nagy könyv után egy kis cikkének. A *Nyugatról* írta a *Vigiliában*. Jó, hogy megírta (bár írta volna hosszabban), és jó, hogy megjelent.

Kedves Csé, hálás köszönetet és szertartásos, Csés mozdulatokat utánzó meghajlást küldök Magának – bár az utóbbi végül is utánozhatatlan.

Sok szeretettel

Ágnes

ui. Szept 18–20-án valószínűleg Londonban leszek. Ha igaz – felhívnam Magát, Dublinból visszatérőben.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Római muzsikát: lásd a 67. számú levelet.

voltunk ott: lásd az 5. számú levelet.

Santo Stefano Rotondóról: Róma egyik legrégebbi bazilikája a Celio dombon. Azért kedves templom a magyaroknak Rómában, mert 1454 és 1578 között a magyar alapítású pálos rendé volt.

cikkének: a *Vigilia* júliusi számában *A Nyugat emléke* összefoglaló cím alatt Falu Tamás, Cs. Szabó László, NNÁ, Ottlik Géza és Zelk Zoltán írásai olvashatók.

Londonban leszek: lásd a 70. számú levelet.

69. Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

Budapest, 1971. szeptember 8.

Kedves Csé,

Jugoszláviából hazatérve találtuk itt elbűvölő kettős levelét, s értesültünk belőle, hogy Maga meg éppen Jugoszláviába utazik. Mi egyébként nem Dalmáciában voltunk, hanem Makedóniában, az Ohridi-tónál; vad hely, elefánthegyek, kő, juhok, bizánci templomok, mecset, rézkovács, papucs. És luxusszállók, persze.

De hogy a tárgyra térjek: sajnos egyáltalán nem tudom, hogy bírok-e maradni még egy napig Londonban (21-én is). Az sok mindentől függ. Még Boldizsár Ivánnal nem tudtam beszélni telefonon (úgy látszik, onnan könnyebb); nincs Pesten. Talán már el is utazott, talán Párizsba. Chi lo sa? Tehát majd csak ott, helyben tudom eldönteni, megspektálván a körülményeket, hogy mi legyen. Mindenesetre – képzelheti – nagyon fogok igyekezni, hogy Magát láthassam. Ha sikerül maradnom, természetesen telefonálok. S mindenesetre megadom leendő londoni címemet: Regent Palace Hotel, Piccadilly Circus, London W1B 5RT. Tel: 01-734-7000. (Mitől ilyen átkozott hosszúk ezek a telefonszámok? Vagy valamit nem értek bennük?)

Szóval reménykedjünk, hogy sikerül a találka. Egyelőre az a benyomásom, hogy az egész utazás még mindig bizonytalan.

Még egyszer nagyon köszönjük mindketten szép, hosszú levelét (ki-ki a magáét), s kívánok nagyon jó pihenést az Adria kies partjain.

Sok szeretettel a viszontlátásig

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Jugoszláviából hazatérve: erről az utazásról annyit lehet tudni, amennyi ebben a levélben olvasható.

Boldizsár Ivánnal: Boldizsár Iván (1912–1988), író, újságíró; a Rákosi-korszak irodalmi elitjének tagja, ekkor a *The New Hungarian Quarterly* szerkesztője.

Chi lo sa: ki tudja? (ol.).

hosszúk: a budapesti telefonszámok ekkor hat számjegyből álltak, s telefont birtokolni az információk szűrése, elzárása idején különleges kegyet vagy szerencsét jelentett.

70. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Dun Laoghaire, 1971. szeptember 14.]

Édes Ellykém, Bandikám,

itt vagyok Írországbán, ezt úgy sem lehet elhinni, itt speciel nem lőnek a gárdisták meg a polgárháborúsok. PEN-kongresszus van; csak az elnökválasztáson veszeksünk. De mit nekem Hekuba? Nézem az Ír-tengert, szól a ködkürt, szép ősz van, még pálmák is nőnek a kis kertekben (óceáni éghajlat!). Most voltunk az alkirályi palotában, fogadás volt: nagystélyi ruhák és hippik. Este 9-kor megy le a nap. Dublin mellett lakunk, egy üdülőhelyen, minden vadzöld, a házak fehérek. Csók-csók h. b.

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Mailboat and Ferryboat, Dun Laoghaire Harbour, Co. Dublin, Ireland.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Csongrád / Lenin u. 6. / Hungary.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

nem lőnek: Észak-Írország hovatartozásáért 1969-ben vallási köntösbe öltöztetett (fegyveres) politikai konfliktus és harc robbant ki, amely évtizedekig tartott, számtalan polgári áldozatot követelt.

h. b.: hű barátnéd.

71. Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[London, 1971. szeptember 19.]

Kedves, szép és láthatatlan Csé,

innen Londonból írok Magának, a Regent Palace Hotelből. Írok pedig azért, mert sajnos, nem találkozhatunk; holnap (20-án) el kell utaznom. Kínszenvedések után jutottam egyáltalán ide; Dublinban kaptam angol vízumot, haza nem érkezett meg, stb. stb. Egész sor kellemetlenség (nem csak várás) után egy nappal sem maradhatok tovább. Azt hiszem, ez a sors, és senki sem tehet róla. Ezerszer csókolom:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: The Houses of Parliament and Parliament Square, London.

Datálás a tartalom alapján.

[Címzés:] Mr. / László Cs. Szabó / 48 Gloucester Mews / W2 / London.

Lelőhely: PIM kézirtár.

72. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Rónay Györgynek

[Szigliget, 1972. október 13.]

Kedves Gyuri,

fülembe suttogta nekem valamely Irodalmi Manó (aki tudvalévőleg mindent tud), hogy Magának mostanában van a születésnapja. Hát hadd gratuláljunk hozzá innen Szigligetről, s kívánjunk minden jót, drága Gyuri, mindent, amit csak akar. Sok-sok szívbeli szeretettel (Nellinek is):

Ágnes

Ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Várvendéglő.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rónay György / Budapest / II. Gábor Áron u. 63.

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a **születésnapja**: a címzett 1913. október 8-án született.

Nellinek: Radnóti Kornélia, a címzett felesége.

73. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Tapolca, 1973. nyár]

Édes Ellykém,

ismét Szigligetről csókolatlak. Összebeszéltünk egy páran ismerősök, úgy jöttünk le, hogy játszassuk játékunkat, a szójátékot. A villany csak egyszer dögölt be, de akkor 2 napra, olyan volt a kastély, mint a 18. században. A kazán működik. Viszont sok a betegünk, szegény Tatay Sanyit tegnap vittek be infarktussal Tapolcára, és mások is nyavalyások. Nekem csak a hang-

szálaim rosszak. Ma itt volt a tévé, „felkértek (Vas Pistával) szavaló-zsűribe”.
Írd meg kérlek, hogy vagy. Ezer csók

Ági

Kezedet csókolja szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget. Látkép a várrommal.

Datálás az (elmosódott) feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Tatay Sanyit: Tatay Sándor (1910–1991) író.

74. Lengyel Balázs – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest,] 1973. december 8.

Kedves Csé!

Most fejeztem be *Petőfiék* c. kis könyvedet, amelyet az Aurora Verlag megküldött Ágnesnek. Szép könyv; főleg a második tanulmány, a Júliáról szóló tetszett nagyon. Elrendez valamit, ami az emberben rendezetlen és bizonytalan; okadatolt, okos, meggyőző. Igazi esszé, amely az író személyének és stílus-szándékának fitogtatása nélkül, reveláló erővel elénk tár egy igazságot (vagy valami olyat, amit az író igazságnak ismer fel).

Más írásaidat is olvastuk az utóbbi időben, nem ily egyetértéssel és nem ily örömmel. A magyar líra értékelését illetően – mint azt olvashatod is – nem vagyunk teljes egyetértésben (hogyan szépítve fogalmazzak); ami persze nem jelent semmit se, mert a magam részéről egy esszéíróként nem azon mérek, hogy egyetértek-e vele, hanem azon, hogy mennyire indít gondolkozásra. A kisebb öröm nem is nézeteink különbözőségén alapszik, hanem azon az értékelési módon, amely belőle fakad. Kicsit kihegyezve a dolgot, azt mondtam Ágnesnek: „Csé, hogy el ne bízzuk magunkat, annyira azért nem becsül bennünket, mint a mai magyar művészetpolitika.” Pedig aligha mondhatnám, hogy az túlbecsül.

Nem tagadom, rossz néven vettem, hogy elküldött tanulmánykötetemre egy sor választ se kaptam mind ez ideig, pedig azóta megírtam csaknem egy új kötetet. Hogy a líráról más a koncepcióm, nem hagyományörző, népies-nemzeti (ahogy ezeket nem *leszűkítve* kint és bent értelmezik), nem Illyés-centrikus? Hát tessék vele vitatkozni. Vajon nem ez a szellemi fair play? Persze, szégyenkezve mondom, és fölöslegesen. Csak a régi emlékekre tekintettel. Különben oly mindegy.

De a *Petőfiék* c. új könyvhöz szívesen és örömmel gratulálok.
Barátsággal üdvözöl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Petőfiék: lásd CS. SZABÓ 1973. A címzett választát lásd BUDA 1999, 88–89. p.

Más írásaidat: CS. SZABÓ László: *Egy nép s a költészete*, lásd Új Látóhatár, 1972, 345–376, 385–409. p.

tanulmánykötetemre: lásd a 65. számú levelet.

**75. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Rónay Györgyné
Radnóti Kornéliának és Rónay Györgynek**

[Szigliget, 1974. február ?]

Nelli, Gyuri,

itt ülünk Szigligeten, térdig ér a hó, most éppen olvad. Megértünk egy nagy telet és egy kezdődő tavaszt, továbbá rengeteg szárcsát látunk. Remélem, jól vagytok; ezt ellenőrizni fogjuk, amikor hazamegyünk. Csókkal, kézcsókkal, 24 naszád-ágyúlövessel:

Ágnes
Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget, Alkotóház.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rónay Györgynek / Budapest / II., Gábor Áron u. 63.

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

76. Lengyel Balázs – Nemes Nagy Ágnesnek

[Moszkva,] 1974. szeptember 16.

[...] a túloldalit, vagy lenn hasonlót már láttam autóból, mellyel a rep. térről behoztak. Baj nélkül megjöttem és vártak is, nagy baj lett volna, ha nem várnak. A dolgok bonyolultak. Mikor a gép belemerül a felhőkbe. Egyelőre angol tolmácsom van, de biztatnak egy franciával. 8 fok van, de minden zöld. Furcsa az egész.

Sok-sok csók

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Moszkva. Szpasszkaja vasnya Kremlja.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Nemes Nagy Ágnes / XII. Királyhágó u. 5/b. / Budapest / Hongrie.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

77. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest,] 1974. december 18.

Kedves Csé,

két okból írok Magának.

1.) Hogy szép karácsonyt kívánjak, meg jó újévet. És komolyan gondolom, szívemből kívánom mindkettőt.

2.) Hogy megköszönjem a verseskötetét. Megkaptam már rég – elnézést a késő válaszáért. Mindig is tudtam, hogy Maga költő. Prózája már régtől fogva kész volt arra, hogy verssé tömörüljön. Gondoljon az Őrjáratokra, a Glosz-

szákra és Megjegyzésekre (és így tovább, titulálhatnám őket sokféleképpen) már prózai epigrammák voltak azok is. A *Nyugatban* meg a *Magyar Csillagban*; most is folyton olvasom a szép, fehér füzeteket. Csak annyi történt, hogy itt, a *Pokoltornácban* megfordította az irónia meg az emóció arányát. Csak. És már kész is a Csé-vers. Mert van irónia (fanyarság, groteszk-látás stb., amit mindig úgy szerettem Magában) a versekben is, csak másképp, máshol, más hangsúllyal. Más szövetbe szőve. Szóval a kötet eredeti, autentikus, Csé-hangon beszél prózaversben is. És milyen jólesett hallanom a hangját.

Annál jobban érdekelt a kötete, márcsak mesterségbelileg is, mert magam is prózaverseket írok mostanában (no persze csak annyit, amennyit én szoktam – évente egyet). És versről szóló prózát: elmélkedést, szösszenetet, tünődést (nem kívánt törlendő). Okulok egy kicsit Magából, mindkét műfajban.

Köszönöm tehát verseiben a különféle összetevőket, meg össze-nem-tevőket, amik olyan jól egybe-illenek. És az utazást (útiképet, tájélményt, amszterdami hajókázást, olasz oltárt) meg a maradást („Városom”).

Sokat gondolok Magára – ha nincs is látszatja írásban – tegnap is Magáról beszélünk Rónay Gyurival. Vigyázzon magára így téli napfordulókor! Sok szeretettel üdvözlí régi barátnéja

Ágnes

Boldog karácsonyt, új évet kíván és szeretettel üdvözlí, ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM kéziratár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

verseskötetét: lásd Cs. SZABÓ 1974.

78. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Párizs, 1975. május 25.]

Kedves Ellykém,

sajnos nem tudom itt, Párizs városában előadni az irányítószámomat. Úgy kerültem ide, hogy meghívtak előadni a Nők Évével kapcsolatban, egy konferenciára, majd a frász tört ki, mit értek én a nőkérdéshez. Az már egy nagy tudomány, statisztikák stb. De lement az előadás, hál' Isten, baj nélkül (25 perc franciául) egy szép palotában, sok-sok nemzetközi nő között, portugál, egyiptomi stb. Most lihegek. És Rád gondolok, majd otthon is jelentkezem, ezer csók:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Paris. Panorama sur les sept pons.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Csongrád / Lenin u. 6. / Hungary.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a Nők Évével: az „értékteremtő nő” tematikájú, 1975. május 22-i konferencián való részvétellel Pierre Emmanuel (1916–1984) és Jean de Beer (1911–1995), a Francia PEN Club elnöke és alelnöke kérte fel NNÁ-t 1975. március 7-én kelt levelekben. PIM Kézirattár.

79. Nemes Nagy Ágnes – Bruce Berlindnek

[Budapest, 1976]

Cher Monsieur Berlind,

J'ai reçu votre lettre après des longues absences: je n'étais pas à Budapest. Excusez cette réponse arrivée trop tard.

Vous m'encouragez de vous écrire en français; cela m'est confortable en parlant en français et *pas* en anglais (hélas). J'espère bien que notre compréhension bilatérale en deux langues, d'autant plus, que vous me parlez d'une chose toujours flattante pour chaque poète: de la traduction de mes poèmes

par vous-même. Je suis informée depuis quelques temps déjà de votre intérêt en ce qui concerne la littérature (poésie) hongroise, c'était Miklós Vajda qui m'a parlé de vous et de votre activité. Soyez convaincu, Monsieur Berlind, que je suis non seulement heureuse mais surprise en entendant de traductions de 19 poèmes de moi. Comment c'est possible? je me demande. Un intérêt personnel qui se produit par et parmi des difficultés linguistiques (et pas seulement linguistiques) presque invincibles, c'est un phénomène dont je rencontre pour la première fois. Nous, les hongrois, les hottentots etc. nous ne sommes pas gâtés de ce point de vue-là.

Je serais très heureuse en lisant vos traductions dans le *PEN Bulletin* ou dans le *Quarterly*. Tout naturellement vous publiez vos traductions où vous voulez, dans les revues américaines.

En vous attendant à Budapest le printemps de 1977 pour bavarder un peu de notre métier commun, de la poésie, je vous prie, Professeur M. B. d'agréer mes salutations les plus amicales.

A levél fordítása:

Kedves Berlind úr,

Hosszú távollét után most kaptam meg a levelét: nem voltam Budapesten. Elnézést, hogy túl későn válaszolok.

Arra bátorít, hogy franciául írjak Önnek: ez kényelmes számomra, mivel franciául beszélek, de angolul sajnos nem. Remélem, hogy kétnyelvű levelezésünk jól fog működni, annál is inkább, mert olyan témáról írok, amely minden költő számára hízog: verseim Ön által készített fordításairól. Egy ideje már tudok a magyar irodalom (költészet) iránti érdeklődéséről, Vajda Miklós beszélt nekem Önről és ilyen irányú aktivitásáról. Higgye el, Berlind úr, nemcsak örülök, hanem csodálkozom is, hogy lefordította angolra 19 versemet. Hogy lehetséges ez, kérdezem magamtól. Egy majdnem legyőzhetetlen nyelvi (és nem csak nyelvi) nehézségek közepette megnyilvánuló személyes érdeklődés olyan jelenség számomra, amellyel először találkozom. Mi, magyarok, hottentották stb. nem vagyunk elkényeztetve ilyen szempontból.

Nagyon örülnék, ha olvashatnám fordításait a *PEN Bulletin*-ben vagy a *Quarterly*-ben. Természetesen ott közli a fordításait, ahol akarja, amerikai folyóiratokban. Várom Önt professzor úr 1977 tavaszán Budapesten, hogy költészetről beszéljünk, fogadja baráti köszöntésemet.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, piszkozat.

Datálás a tartalom és a levelek sorozata alapján.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Bruce Berlind: (1926–2014), amerikai költő, író, egyetemi tanár. 1976-ban vette fel a kapcsolatot NNÁ-val. Levelei még nem kerültek közgyűjteménybe.

de la traduction de mes poèmes par vous-même: a címzett fordításkötete, amely NNÁ válogatott verseit tartalmazza, 1980-ban jelent meg az iowai egyetem kiadásában.

80. Nemes Nagy Ágnes – Bruce Berlindnek

[Budapest, 1976]

Cher Monsieur Berlind,

Vous m'avez posé deux questions dans votre lettre écrite en français. (C'est très gentil de vous mais vous pouvez m'écrire en anglais aussi.)

1. Medárd-zöld: „Vert-de-Médard” Médard est un saint des calendriers européens dont le jour est le 8 de juin. Par la foi de peuple si le jour de Médard était pluvieux, on pourrait attendre une période de pluie de 40 jours. La croyance a un fond réel, la période d'après- Médard peut être celle d'une sorte de mousson en Europe, celle des tempêtes équinoxales („nap-éj-egyenlőségi vihar”). Alors, le „vert-de-Médard” veut dire : un vert fort des prés sous la pluie d'été, un vert frais, puissant, même orageux, plus vert que le vert. D'ailleurs cette expression („vert-de-Médard”) n'existe pas en hongrois, c'est faite par moi, mais un hongrois après une minute de réflexion la comprend. Si la fonction de Saint Médard „qui porte de la pluie” est inconnue chez vous – et je le crois bien – il ne faut pas mentionner son nom ancestral. Un adjectif du „vert” (fort? rageux? virulant? sauvage? de début d'été?) sera assez en remplacement.

2. Dobrokol: une forme fréquentative du verbe „dobog” (ici: piaffer; ce sont les chevaux qui piaffent dans mon poème). Une expression rare en hongrois, venue du dialecte, sans importace notionnelle. Je l'ai usée pour l'acoustique du mot; c'est bon pour faire entendre les mouvements des chevaux (citons le bons vieux Virgile: Quadrupedumque putrem sonitu...)

Mais c'est une petite nuance seulement, plus caractéristique de la langue hongroise que de moi.

Cher Monsieur le Professeur, je suis vraiment très heureuse en voyant vos questions qui touchent les détails même les plus modestes de mes textes. Mille remerciements!

En vous attendant à Budapest, je voudrais vous envoyer, M. Berind, mes salutations les plus sincères.

A levél fordítása:

Kedves Berind úr,

Két kérdést tett fel franciául írt levelében. (Nagyon kedves öntől, hogy franciául írt, de angolul is írhat nekem.)

1. Medárd-zöld: „Vert-de-Médard” Medárd egy európai szent, akinek június 8-án van az ünnepe. A közhiedelem szerint, ha Medárd napja esős, akkor negyvennapos esős időszakot várhatunk. A hiedelemnek valódi alapja van, a Medárd-nap utáni időszak lehet egyfajta európai monszun, a nap-éj egyenlőségi viharok időszaka. Tehát a „Medárd-zöld” jelentése: a rétek erős zöldje a nyári esőben, friss erős, viharos zöld, zöldebb a zöldnél. Ugyanakkor ez a kifejezés („Medárd-zöld”) nem létezik magyarul, hanem én alkottam, de egy magyar egypercnyi gondolkodás után megérti. Ha a Szent Medárd mint „az esőt hordozó” ismeretlen önöknél – és azt hiszem, hogy az –, akkor ne használja ezt a nevet. A „zöld” valamilyen jelzője (erős? élénk? vad? kora nyári?) elég lesz helyettesíteni.

2. Dobrokol: a dobog szó gyakorító formája. (itt: dobogni, a lovak dobognak a versenyben). Ez egy ritka szó a magyarban, a nyelvjárásból származik, nincs fontossága a jelentésben. A szó akusztikája miatt használtam; a lovak mozgását jól érzékelteti (idézzük a jó öreg Vergiliust: Quadrupedumque putrem sonitu...). De ez csak egy kis árnyalat, a magyar nyelvre jellemzőbb, mint énám.

Kedves professzor! Nagyon örülök a kérdéseinek, amelyek a szövegeim legkisebb részleteire vonatkoznak. Ezer köszönet!

Addig is, míg Budapesten találkozunk, Berind úr, fogadja őszinte üdvözlétemet.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, piszkozat.

Dalálás a tartalom és a levelek sorrendje alapján.

[Címzés a megszólítás előtt:] Bruce Berlind-nek, Colgate University, Hamilton N. Y.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Medárd-zöld: olvasható a *Vihar* című versben.

Dobrokol: olvasható *A lovak és az angyalok* című versben.

Quadrupedumque putrem sonitu...: részlet Publius VERGILIUS Maro *Aeneis* című eposza nyolcadik énekének 596. sorából, Lakatos István fordításában: „patás paripák dübörögve rohannak”.

**81. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Brüsszel, 1977. június 10. körül]

Édes Ellykém,

innen Brüsszelből köszönöm meg a leveledet. Nagyon jó volt Nálad, a virágzó rózsafa, amelyik felmászott a tujára és az íriszek. Ennél szebbet úgyse látunk. De azért látunk egyet-mást, gót katedrálisokat, fantasztikus várakat, középkori utcákat. Az egész ország olyan, mint egy park, nagyon ápolt, még a tehenek is (fekete-fehérek) mosakodnak talán. Egy nagyon előkelő hotel cselédszobájában lakunk (valahogy olyan), de az csendes. Visznek kirándulni; szép minden, de esős.

Csók:

Ágnes

Kezedet csókolja nagy szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Bruxelles. Grand'Place.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6440 Csongrád / Lenin u. 6. / Hungary.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Brüsszelből: a belgiumi utazás június 9-től 24-ig tartott, írásos nyoma is maradt: NEMES NAGY Ágnes, *Brüsszeli napló*, köz., jegyz., kalauz Dobás Kata, lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 151–175. p.

82. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs
– Rónay Györgynek

[Bruges, 1977. június 16.]

Kedves Gyuri,

teljesen valószínűtlen, de újra eljutottunk Brugesbe. Zuhog az eső, hattyút csak távolról látunk, de így is gyönyörű. Emlékszik a kis hajóra, amivel körbevittek minket a városban és a középkorban? Ez volt az egyetlen közös utazásunk, de milyen jó volt! Nellinek ezer csók, üdv:

Ágnes

A könyveket majd külön köszönjük meg, kézcsók, ölelés

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás, postai képeslapon. Képfelirat: Bruegge. De Dyver.

Datálás a *Brüsszeli napló* alapján.

[Címzés:] Rónay György / Budapest / Gábor Áron u. 63 / ~~Hongrie~~.

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Brugesbe: a közös út 1965-ben volt, lásd az 52. számú levelet. Az első úton a B. 64-es számú hattyú lett a kedvence, amelyet a második úton is keresett, ahogy a 64 *haty*-*tyú* című esszében olvasható, lásd NEMES NAGY 2004, 1/7. p.

83. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának

[Szigliget,] 1977. július [?].

Édes Ellykém,

nagyon örültem szép, hosszú levelednek. A kertedről írott cikkem még nem jelent meg, pedig azt hittem, hogy ma (vasárnap) benne lesz a *Magyar Nemzetben*. De nincs. Vederemo. Itt esik az eső (es az es), gondolom, Te is tovább élvezed a Medárdot, ami idén nem akar véget érni. De itt még ez is szép. Talán augusztusban meg tudunk nézni Téged; újabb veserohamom nem volt. Amerikáról nincs hír, ezer csók hű hugodtól:

Ágnestől

Sok kézcsókkal

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Alkotóház.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

cikkem: nincs nyoma az említett írás megjelenésének.

Amerikáról: lásd a 88. számú levelet.

84. Nemes Nagy Ágnes – Aczél Györgynek

Budapest, 1977. július 18.

Kedves Aczél Elvtárs,

szeretném tudomására hozni a következőket: a Graves-díj bizottságának Robert Graves által megbízott, alapító tagja vagyok, és mind ez ideig azon igyekeztem, hogy ez a kis irodalmi díj minél jobban betölthesse hivatását, amely – véleményem szerint – elsősorban a figyelemnek felhívása valamely irodalmi jelenségre, kevésbé ismert vagy méltatott költőre, amely és aki azonban a

figyelmet megérdemli. Ennél többre ez a díj nem vállalkozhat. Néhány év óta azonban a bizottság hivatalos ülései egyre kellemetlenebbek lettek, légkörük feszültté vált, olyannyira, hogy a legutóbbi ülés eseményei nagyon is kétséssé teszik előttem: egyáltalán részt vegyek-e továbbra is a bizottság munkájában.

Ez történt: a bizottság 3 : 2 arányban megszavazta az idei díjat Palasovszky Ödön: *A fürdőző Zsuzsánna* című versének. Mellette szavazott: Vas István, Somlyó György (aki ugyan nem volt jelen, de voksát előzőleg leadta) és én. Ellene szavazott: Juhász Ferenc, aki hivatalból tagja a bizottságnak mint az Írószövetség költői szakosztályának elnöke és Vajda Miklós. A leszavazott kisebbség azonban – Juhász Ferenc mellett Garai Gábor és a minisztérium küldötte, szavazati jog nélkül – olyan pressziót fejtett ki a többségre, olyan hangnemben és légkörrel igyekezett megváltoztatni döntésünket, azt egyszerűen el sem fogadva, jegyzőkönyvbe sem véve, hogy az a bizottság munkáját alapjában véve lehetetlenné teszi.

Ha van a Graves-díjnak valamicske funkciója irodalmi életünkben, akkor azt – úgy gondolom – csak azáltal tudja betölteni, ha a szabad véleménynyilvánítást, a szavazás demokratizmusát a bizottságban nem gátolják.

Hozzáfűzöm ehhez az általános érdekű esethez, hogy – sajna – még személyben is megsértettek. A történet háttere ugyanis az, hogy férjem, Lengyel Balázs megbírálta Utassy József egyik verseskönyvét, és ezt bizonyos körök rossz néven vették. Juhász Ferenc, miközben főjelöltjét, Utassyt kívánta ránk erőszakolni, erős megjegyzéseivel világossá tette, ami úgyszólván nyilvánvaló volt, hogy a Graves-díjjal való erőszakoskodás mintegy megtorlás lenne Lengyel Balázs kritikájáért. Szeretném tudni: mi köze a Graves-díjnak egy kritikához, és hogy kerül ebbe bele az én személyem a „retorzió” alanyaként?

Nyilvánvaló, hogy a dolognak ez a „személyes” része is közérdekű. Azért említettem. Világossá kívántam tenni az ügy voltaképpeni hátterét. Nem az a fontos itt, hogy valaki ellenséges megjegyzéseket tesz egy más személyre, hanem az a fontos: lehet-e, szabad-e alávetni ilyen indítékú heves presszióknak egy irodalmi díjat.

Szeretném Aczél elvtárrsal közölni: Vas István ezek után bizottsági tagságáról lemondott. S szeretném megismételni: előttem is kétséssé vált további tagságom. Ezeket az antidemokratikus, „szubjektív voluntarista” mozzanatokat meggyőződésemmel, lelkiismeretemmel összeegyeztetni nem tudom.

Amennyiben a Graves-bizottság munkája végleg lehetetlenné válik (az új ülést az Írószövetség július 22-én kívánja tartani), és lényegében megszűnik a díj – amely Robert Gravesnek oly jó szándékú *gesztusa* a magyar költészet iránt – szívesskedjék a fentieket indokolásként elfogadni.

Tisztelettel

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás autográf javításokkal, piszkozat.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Graves-díj: Robert Graves (1895–1985), angol költő alapította, miután 1968-as magyarországi látogatása honoráriumával, külföldi beválthatatlansága miatt nem tudott mit kezdeni. A kapott összegből létrehozott egy alapítványt, amely minden évben a legjobb magyar verset jutalmazta. Első kuratóriumának tagjai: Nemes Nagy Ágnes, Devecseri Gábor, Vas István. A díjazott Palasovszky Ödön lett, ebből az alkalmából dedikálta *Opál himnuszok* című kötetét: „Nemes Nagy Ágnesnek nagyrabecsüléssel és szeretettel Palasovszky Ödön 1977. aug. 15. A Graves-díj alkalmából.” lásd <https://axioart.com/tetel/palasovszky-odon-opal-himnuszok-valogatott-koltemenyek-de>

Palasovszky Ödön: (1899–1980), költő, író, színpadi darabok szerzője, a magyar avantgárd mozgalom egyik legjelentősebb tagja.

Juhász Ferenc: (1928–2015), költő.

Vajda Miklós: (1931–2017), műfordító, kritikus, szerkesztő.

Garai Gábor: (1929–1987), költő, író, műfordító; ekkor a Magyar Írószövetség főtitkára, egyben párttitkár is.

megbírálta: LENGYEL Balázs, *Utassy József: Csillagok árvája*, lásd *Élet és Irodalom*, 1977. június 18., 11. p. (A kritika első részében Bella István *Igék és igák* című kötetéről van szó.)

Utassy József: (1941–2010), költő.

85. Lengyel Balázs – Komlós Aladárnak

Budapest, 1978. február 16.

Kedves Aladár!

Megkaptam Déry-válogatásodat, és nagyon köszönöm. Azt remélem, szép, reprezentatív kötet lesz, hiszen valóban a legjavát emelted ki elbeszélés-művekből. Más kérdés, hogy ez a mű – magánvéleményem szerint – kitűnő színvonalú, műves megmunkáltsága ellenére valahogy kényelmetlen. Valami túlhajtottság és bizarrság érződik benne; a történetek azért is torkollnak minduntalan szinte szerzői önkényből halálba, gyilkosságba, mint a romantikusoknál.

A kötetbe bele kellett tennem a *Niki* című kisregényt, mert az a gimnáziumban kötelező olvasmány. Így elsősorban terjedelmi okokból három novellát elhagytam, részben a gyengébbek közül, részben a *Vidám temetést*, ami kiváló, de érzésem szerint keveset mond az ifjúságnak, mert a tőle roppant távoli irodalmi belvilágot szatirizálja, és azt is elég morbidan. Aki nem ismeri azt a személyi kultuszos társadalmi légkört, amelyben játszódik, mert meg sem született még akkor, s aki Gáspár Endréről mit sem hallott, az aligha élvezi; vagy ha mégis, akkor se tudja úgy elhelyezni, ahogy kellene.

Intézkedtem, hogy a munka tiszteletdíját utalványozzák. Szívesen rátenném a könyvre (a hátsó fedőlapra) néhány sorodat, amelyet Déryről írtál. Szívesen venném, ha tájékoztatnál, hogy a nekrológon kívül írtál-e róla és ha igen, hol.

Még egyszer köszönöm, hogy vállalkoztál erre a munkára, és ilyen gyorsan elvégezted.

Jó egészséget kívánva, tisztelettel szeretettel üdvözl

Lengyel Balázs
< Móra Ferenc
Ifjúsági Könyvkiadó
Lengyel Balázs >

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás cégjelzéses levélpapíron, boríték nélkül, autográf aláírással.

A fejléc felirata: MÓRA FERENC IFJÚSÁGI KÖNYVKIADÓ

Címzés a megszólítás fölött: Komlós Aladár író / Budapest, III. / Lajos utca 37.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Déry válogatásodat: lásd DÉRY 1977.

Gáspár Endréről: Gáspár Endre (1897–1955), író, műfordító.

86. Nemes Nagy Ágnes és mások – Rónay Györgynek

Szigliget, 1978. [április 8. előtt]

Drága Gyuri,

már megint nem tudjuk, mi van Magával ősidők óta. Pedig szeretnénk tudni! Most itt ülünk Szigligeten egy csomóban Ottlikék, Vasék, Pilinszky, Vidor Miklós – soha ennyi ismerős együtt nem volt. De én Magát is szeretném látni. Nellivel együtt üdv., csók, kit hogy illet:

Ágnes

Milliószor ölel

Cipi

Kézcsókkal, öleléssel

V. Pista és Piroska

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget.

Datálás az (elmosódott) feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Rónay Györgyék / 1026 Budapest / II. Gábor Áron u. 63.

Lelőhely: OSZK Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

nem tudjuk: a címzett április 8-án váratlanul meghalt.

Piroska: Szántó Piroska (1913–1998), festő, grafikus, Vas István felesége.

87. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Balatonföldvár, 1979. július 24.]

Édes Ellykém,

itt vagyunk Balatonföldváron egy röpke nyaralás-félére, mert Szigliget be van zárva. És képzeld! Ülünk a földvári mólón, s egy nő megszólít: Nem N. N. Á? Mondom, hogy igen. És ki volt az ismeretlen hölgy? Rásony [?] Jutka, férjével és egy barátnőjével. Aztán egyre jobban ráismertem. Nagyon jól

fest. Ő is a tévéből ismert rám, mert különben 40 év az 40 év. – Hogy vagy, Ellykém? Javul a szemed? Nekem fültőmirigy-gyulladásom is volt (van?) De igyekszem gyógyulni.

Csók-csók

Ágnes

Kézcsókkal, szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Balatonföldvár.

Datálás a feladási postabélyegző alaján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

88. Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

[Iowa City,] 1979. szeptember 11.

The Mayflower

Iowa City

Pankuskám,

elkezdem Neked ezt a levelet a notesz egy lapján. A helyzet ugyanis az, hogy minden csomagunkat elvesztettük. Nem érkeztek meg New Yorkba, elképesztő volt kb. egy óra hosszat végigvárni, míg mindenki elvitte a magáét a körforgó csomagszalagról – és a mienk nem jött. Most nincs semmink. Egy szál kombiné, bugyi, ruha, kékításká – slussz. A könyvek nagy része. De csak angol–magyar szótárunk van, a magyar–angol ki tudja, hol pihen. Még egy idős magyar házaspár volt ott, azok sem kapták meg a csomagaikat. Valószínűleg Frankfurtban maradtak. Ha ugyan ott! Most várunk. Vagy megjön a 4 kofferünk, vagy nem. Hja igen, télikabátom is van. Ha nincs velünk az az ember, aki csakugyan várt ránk, nem tudom, mit csinálunk. Az szaladt ide-oda, jegyzőkönyvet vettek fel, kaptunk egy igazolást az elveszettekről. Ha két napig nem jönnek meg, majd meglátjuk.

Még az a jó, hogy teljesen fásultan csináltuk már végig az egészet. Chicágó [!] felé a repcsin annyit röhögtünk a csomag-elveszésen Balázssal, hogy egymásra dőltünk a kacajtól. Mert ilyen nincs is. Ez már szürrealizmus.

Mondom, mert ülünk a gyönyörű appartement-unkban – egy napfényes erdőre néz, madarak produkálják magukat – egy szál kombinében, Balás [!] megfelelő férfi-micsodában, és nézünk a szemünkkel. Az út sok volt. Nekünk már nem egészen emberi 24 órát utazni alvás nélkül, a külön izgalmakról nem is szólva. A lábam elefántnyira dagadt. Majd folytatom, ha lesz levél-papírom.

Nem igaz, hogy itt vagyunk. Teljesen abszurd. Egy néger feminista hölgyet már látni kellett ma hallgatnunk; Balázs egész jól érti. Vannak rokonszenves emberek. Ma este még valami muzsikába is elhurcolnak, valami „fekete zene”. Minek az nekem, mikor a fehér se kell? De bizonyos dolgok látni – már látom – megkívánnék. Pedig tegnap este érkeztünk csak.

[Iowa City, 1979.] szeptember 12.

Hurrá! Megjöttek a csomagok! Mind a 4 hiánytalanul. Hogy voltaképpen mi történt velük, azt lehet, hogy elmondták nekünk, de nem értettük. Csak irányszavakat értek a beszédből. Ma volt angolóránk. Járnunk fogunk, ha már itt vagyunk, tanuljunk. És a csomagok végre, végre! Legszebb ruháim, az Iby-féle, drága kosztümök és nem utolsósorban a kéziratok. Esszék, felbontás, tervek, Balázs megkezdett kritikái, tanulmányai. Pótolhatatlan nekünk. – A „fekete zene” egy jó show volt, amit egy broadwayi társulat produkált, 20-as évek stílus, mint nálunk. Este megyünk Engle-ékhez.

[Iowa City, 1979.] szeptember 15.
szombat

Nem tudtam feladni firkálmányomat Neked, mert elromlott a bélyegautomata a házban (itt is van ilyen!!), és a város félóránnyira van gyalog. Elefánt-lábam nem bírja. Viszont szinte minden d. e. és d. u. hurcolnak ide-oda, ami jó és rossz, mert egyáltalán nincs időnk magán-tevékenységre. Engle-ék elvittek egy farmra, inkább kisvárosba, ott gyapjút dolgoznak fel, állítólag birkák is vannak. Német alapítás, német, rusztikus étterem, remek vacsora, sok kínai. Itt a kínaiak a menők. Ma pl. kínai nap lesz; van köztük Kínából való; ez a nagy szám. Egyáltalán: sok a távol-keleti, a színes. Ennek ellenére: angol tudásunk rossz. A nyelvi proletariátushoz tartozunk. A mi nyelvkészségünk az alsó határ, amivel erre az útra vállalkozni lehet. Ebben igazam volt, sajnos. De Balásnak jobban megy; isten áldja a Ref. Gimnáziumot Bp.-en. Most ezt

a levelet feladom; ezerszer csókolom mindnyájatokat. Köszönöm, csillagom, pakolási és minden segítségedet.

Csók:

Ágnes

Csók

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás kockás noteszlapokon, borítékkal. A borítékon a címzett írásával: „érk. szept. 24. válasz okt. 3.”

A feladási postabélyegző dátuma: Cedar Rapids, 17 Sep 1979. A datálás kiegészítése NEMES NAGY Ágnes, *Amerikai napló*, lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 178. alapján.

[Címzés:] dr. Nagyné Hrabovszky Anna / I. Bem rkp. 26. / 1011 Budapest / Hungary / Europe.

[Feladó:] Exp. Nemes Nagy Ágnes / The Mayflower / 1110. N. Dubuque Str. / Iowa City / Iowa / USA.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Iowa City: ennek, valamint a 89–95. számú levelek magyarázataihoz, mivel ugyanazon körülményekről van szó, párhuzamosan használható: NEMES NAGY Ágnes, *Amerikai napló*, közr., jegyz., kalauz Buda Attila, lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 176–310. p.

elvesztettük: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 177. p.

néger feminista hölgyet: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 178. p.

„fekete zene”: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 179. p.

érkeztünk csak: a margón függőlegesen írva: „Címünk: The Mayflower, 1110 North, DUBUQVE, Iowa City, Iowa”.

a csomagok: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 179. p.

kéziratok: erről nincs szó ilyen részletesen az *Amerikai napló*ban.

Engle-ékhez: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 179–180. p.

bélyegautomata: erről nincs szó az *Amerikai napló*ban.

egy farmra: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 179–180. p.

kínai nap: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 185–186. p.

89. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Nagy Lászlóné
Hrabovszky Annának

[Iowa City,] 1979. október 1.
The Mayflower
Iowa

Édes Pankám,

ebben a szent percben kaptam szept. 21-i leveledet, tehát elég hamar megjött. Azóta Te is megkaptad első macskakaparásomat, noteszlapon. Krisztináékkal még mindig nem beszéltünk, mert csak tegnap este tudtam megszerezni a kanadai (torontói) kódszámot. Ma este okvetlen felhívom őket – de minden nagyon nehéz, mármint nekünk. A telefon pl. másképp bűg, nem értjük, mért ad folyton mással-beszélt, stb. Nagyon örülök, hogy láthatod Krisztinádat és a legfrissebb unokát. – Angyalka vagy, amért rögtön írtál a Malév-lapon; ez volt az első levelünk, amit otthonról kaptunk. – Örülök, amit a Jókai-cikkemre írtál, s örülök, hogy Bódiék meglelik a helyüket nálam. – Az itteni helyzet. Megpróbáltam már Neked megmagyarázni egy párszor, hogy miért féltünk idejönni. Ez nem családi meghívás vagy turista-út, ahol a családtagok segítik az embert mindenben, vagy ahol a turista úgy beszél angolul, ahogy tud, fő, hogy el ne adják. Ez íróosztöndíj, itt kultúr-társalgást kell (kellene) folytatni, itt előadást kell (kellene) tartani hazánk irodalmáról vagy „az én lelkem”-ről, ahogy Karinthy írja. Engle-ék nekem kvázi elengedték az angoltudást, hiszen nem árultam zsákbamacskát, kezdettől közöltük velük a helyzetet; franciául is leveleztem velük. De azért itt nagyon nehéz a mi angolunkkal. Nem mintha nem volnának, akik annyira sem tudnak. De én ehhez nem vagyok hozzászokva, én Európát bizonyos fokú nyelvtudással jártam végig, és most elvesztettem egyetlen vagyonomat, amim volt életemben, a nyelvemet. Szóval ez nehéz, az egészségem se jó, kimerülök, megdagadok stb. Tehát minden napom küzdelem. De azért vannak nagyon érdekes dolgok. Voltunk kirándulni egy fantasztikus gyárban (John Deere művek), amelynek főépületét Saarinen építette, csupa csokoládészínű acél és csokoládészínű üveg, óriási parkban, távol, hattyúval, a szigetkén Henry Moore-szobor, elképesztő elegancia. Hajóztunk a Mississippin Mark Twain stílusú kishajón, voltunk farmon, ahol birkát sütöttek a tiszteletünkre, sok partyn (nagyon kell a barna-fehér ruha, amit rám beszéltél!), sok-sok előadáson, szemináriumon. Van itt minden emberfajta, fekete, fehér, sárga; két kínai Kínából, ez nagy szenzáció. Ketten tudnak magyarul, egy bolgár és egy palesztin. Engle-ék és mindenki, aki gondoskodik rólunk, rendkívül szívé-

lyes. Lakásunk remek; egy 8 emeletes modern óriásház 7. emeletén 2× másfél szoba, középen konyha és fürdőszoba; vagyis lakosztály Baláznak és nekem. Gyönyörű erdőre nézünk, benne mátyásszajkók ordítanak és szürkemókusok zabálnak valami különös diófélét. Sajna, ez az egész Mayflower kívül van a városon, autóbusz óránként és szeszélyesen. Egy hétre kell bevásárolni, főzni kell. Az indián nyár forró, nyári ruha kellett volna! De hova tettem volna?? A húsz kilóba? – Balázs egész jól belejön [az] angolba; Agathe Christie-t olvas angolul. Írásról szó sem lehet. Mikor? ? Naponta átlag 2 program; közben lihegek. De kellenél nekem, Panka! Hogy sűrögj-forogj, hogy megmondd, hogy cipelj ide-oda! Fiatalon, bezzeg, de jól bírtam az utazást. Most megpróbálok bemenni a városba. – Mindenkinek csók, üdv, Nagyinak külön – írj, ha tudsz, nagyon jólesik. Puszi hű barátnéd, az amerikai

Ágnes

Pankám,

drága vagy, nagy örömet szerezteél a leveleddel. Reánk fért, Ágnes lefokozottnak érzi magát és szorong, pedig olyan kedvesek vele, hogy, na hogy is mondjam illendően? Állandóan tanulni kell mindent, most éppen nyelvtanozok, a fene egye meg. Sok csók mindenkinek

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése NEMES NAGY Ágnes, *Amerikai napló*, lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 178. p. alapján.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

noteszlapon: lásd a 88. számú levelet.

Krisztináékkal: a címzett lánya, nincs szó róla az *Amerikai napló*ban.

Jókai-cikkemre: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 254. p. Mivel a cikk novemberben jelent meg, NNÁ nyilvánvalóan elküldte kéziratát a címzettnek olvasásra.

Bódiék: Nagy Boldizsár, a címzett fia.

franciául is leveleztem: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 290–297. p.

fantasztikus gyárban: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 186–188. p.

Hajóztunk: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 188–190. p.

lakosztály: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 178, 180. p.

Nagyinak: a címzett anyósa.

90. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Márványi Juditnak

Iowa City, 1979. október 17.

Kedves Juditkám,

a túloldali képről látható, hogy a rekonstruált múlt itt éppolyan divat, mint nálunk. A kukoricatermő Iowa a pápát is almával, búzával, kukoricával üdvözölte. (Mint egy világméretű Kiskunhalas és vidéke.) Sokat gondolunk Rátok, a Labanc utcában, már amikor gondolkozni tudunk a nagy rohanásban. Pedig itt erdők is vannak, csodaszép őszi színekben, valamint mókusok. Jövő héten jön Chicago. A mókusoktól kevésbé félek.

Szeretettel csókol

Ágnes

Kézcsókkal

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Iowa's famous Ol' Mill Stream.

A datálás kiegészítése az autográf cím alapján.

[Címzés:] Márványi Judit / II. Labanc u. 7. B. / 1021 Budapest / Hungary, Europe.

[Feladó, cím:] [Nemes Nagy Ágnes] The Mayflower, 1110 H / Barbique Str Iowa City, Iowa, 52240.

Lelőhely: Márványi Judit hagyatéka, Mesterházi Mónika tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a túloldali képről: a képeslapon egy folyami malom látható.

a pápát: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 208–210. p.

91. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának

[Cedar Rapids, 1979. november 17.]

Édes Ellykém,

leveledet megkaptam, nagyon örültem neki. Írj, ha bírsz. Kell itt a magyar szó. Írtam egy lapot Violetnek. Voltunk Chicagóban; ez aztán a félelmetes

város. Gyönyörű, óriás, sok-sok banditizmus. Fent voltunk a világ legmagasabb épületén; a Michigan tónak onnan se látni a túlsó partját. Egy hét múlva megyünk Kaliforniába. De azért, ki a Tisza vizét issza...

Ezer puzi:

N. N. Ágnes

Szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: The First National Bank Building Chicago.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Lenin u. 6. / 6640 Csongrád / ~~Hungary, Europe~~.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Chicagóban: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 236–242. p.

Kaliforniába: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 256–270. p. Lásd még a 91–95. számú leveleket is.

**92. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Santa Ana,] 1979. november 26.

Édes Ellykém,

hihetetlen ugyan, de elérkeztünk a Csendes-óceán mellé. Ez a gyönyörű, pirosvirágú bokor egy spanyol kolostor udvarán nyílik, már közel Mexikóhoz. Hasonlít ez a kert a tiédre. Láttuk San Franciscot (csodaszép), Los Angeles, San Diegot, most egy bűbájos kertvárosban lakunk, néhány napra Balázs bátyjánál, Béláéknál. Palma, ciprus, óceánszag, messze felhőkarcok. A fűvet hetente 3-szor nyírják. Riviera, rengeteg munkával.

Csók:

Ágnes

Kézcsókkal, öleléssel

Balázs

Kéziratleírás, lelőhely

Kézírás, postai képeslapon. Képfelirat: Mission San Juan Capistrano California.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / Lenin u. 6. / 6640 Csongrád / Hungary, Europe.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

**93. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Nagy Lászlóné
Hrabovszky Annának**

[Santa Ana,] 1979. november 26.

Kap az én Pankuskám egy szikvója-fenyőt emlékül (lásd a túloldalon), bár kissé elhanyagolja hű barátnéjét. Ez az erdő, San Francisco mellett csodálatos. Láttuk Los Angeles, San Diegot, naponta szemügyre veszem a Csendes-óceánt. Nagy. És kék. Vannak seprű-pálmák is, meg banánfák. Csók, üdv. mindenkinek:

Ágnes

Csókkal, öleléssel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHLY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Muir Woods National Monument Pinchot Memorial Tree.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Nagyné Hrabovszky Anna / I. Bem rkp. 26. / 1011 Budapest / Hungary, Europe.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

94. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Solymos Idának

[Santa Ana,] 1979. november 27.

Kedves Ida,

Te nekem csodálatos angyalokat szoktál küldeni, de ilyen e földrészen nincsen. Hiába hívják a helyet, ahol vagyunk Los Angelesnek. Ezért *szelíd* állatokat küldök, amik a Csendes-óceánban lubickolnak, mint egy sűrűbb kék égben. Van itt pálma, banánfa, felhőkarcoló, spanyol-indián atmoszféra – de azért örömmel üdvözöltem a Queen Maryt a kikötőben, mint a jó öreg Európa nyugdíjas attrakcióját.

Csók, üdv:

Ágnes
Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELÓHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Hanna-Barbera's Marineland. A képeslapon delfinek láthatók.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Solymos Ida / I. Batthyány u. 48. / I. e. 3. / 1015 Budapest / Hungary Europe

Lelőhely: PIM Kézirattár.

95. Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

Thunderbird Lodge, 1979. november 28.

Pankuskám,

itt ülök a Grand Canyon egy szép és hetyke szerű hoteljében, amit az emblémából is láthatol. Az ablakon a kanyonra (-ba) látni egyenest, ma alaposan megnéztem a világhírű „alkonyatot a Grand Canyon felett”. Joggal világhírű. Kis híján lefagyott ugyan az orrom (estefelé –5 fok és szél, szél), de megérte. Egyébként láttuk azt a negatív hegyláncot, meg a piszkos palackzöld „kicsike” folyót, a Coloradót, az alján nemcsak Viharmadarunk ablakából, valamint környékéről, hanem autóbustúrán is – hallj te csudát – kisrepülőgépről. Ez a döbbenetes kis technikai állat belement magába a szakadékba is, majd kitört a nyavalya tőle. De a híre rosszabb a repcsitúrának, mint maga a

repülés. Mindössze 10-en ültünk a gépben, nem férnek többen, és kaptunk némi élményt a repülés őskoráról. Egyébként akar a fene repülővel bujkálni a Coloradó szakadékaiban, véletlenül kerültünk bele. De nem bánjuk. Holnap indulunk vissza Iowába.

Hogy mi volt ezen a kéthetes utunkon? Jézus Mária. Borzasztó, mi minden. Baj, hogy nem tudtam jegyzetelni, naplót vezetni, mert arra egyáltalán nem volt mód. Majd megpróbálom utólag összerakni napról napra, mert szörnyű, mennyire felejt az ember. Főleg ha ilyen gyorsan, sűrűn rétegeződnek a dolgok, mint a kanyon közetrétegei. Szóval volt először San Francisco. Csodaszép. Félsziget a Csendes-óceán és hatalmas öble között, azon hófehér, délszakias növényzetű, vidám, fényes város. A hidak. A szigetek az öbölben. A parkok. Vitorlás és nagy hajók. Remek a felhőkarcolók aránya a kis (többnyire angolosan családi) házakhoz képest. A szikvója-erdő. Az azután Neked való. A vérvörös óriástörzsek, sötétzöld lomb-tűlevél, patak és levegő. Micsoda levegő! Csikágó [!] mindezekhez képest rideg, sötét, piszkos Drakula-város. – Aztán Los Angeles, ami nem is egyetlen város, hanem szétfolyó megalopólisz, sok jó résszel; láttam kóser mészárszéket, előtte pajeszos bennszülöttel, mexikói vásárt, spanyol [?]-táncot, mégis shaw-ot. Tulajdonképpen Balázs bátyjáéknál laktunk egy távoli kertvárosban. Ez nem volt éppen a legjobb; légkörük nem elragadó. Viszont – vigasztaltam Balázst – rengeteg helyre vittek, például végig a kaliforniai parton délnek, San Diegóig. Dacos magyar tekintetem átvillant Mexikóba. Kapisztrán János is integetett nekünk a magyar történelemből; egy gyönyörű, félig rom kolostor viseli a nevét. Micsoda rododendronok, bougainvilleák! A San Diego-i Óváros átmenet a skanzen és a bóvli-attrakció közt, de a delfinek, amint érthetetlen jóindulattal mosolyognak ránk, undok emberekre, és vakartatják gumi-hátukat, azok remek. Voltam szafárin, oroszlánok szabadon, egy zsiráf unott lassúsággal vonult el az autó előtt, kis híján átlépte a karosszériát. Egy Thanksgivings day svéd–amerikai családi körben, bibliás hangulatok, a Queen Mary megsejmlélése, előtte londoni, piros autóbusszal – és főleg az óceán. Végül is a legnagyobb kék lavor ezen a földön. Most már visszafordítjuk az iránytűt. Ideje is. Karácsonyra (21-re) otthon. Könyvem még nem jött ki. Krisztinával beszéltem, mint tudod, mindnyájukat csókollak, ne felejtsetek el

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás cégjelzéses levélpapíron, borítékkal. A borítékon a címzett írásával: érk.
dec. 15.

A fejléc felirata: Grand Canyon National Park Lodges.

[Címzés:] dr. Nagyné Hrabovszky Anna / I. Bem rkp. 26. / 1011 Budapest / Hungary,
Europe.

[Feladó:] Exp. Nemes Nagy Ágnes / The Mayflower / 1110. N. Dubuque Str. / Iowa
City / Iowa / USA.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

**96. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Nagy Lászlóné
Hrabovszky Annának**

[New York,] 1979. december 18.

Pankuskám,

angyalom, egy búcsúlap New Yorkból. Mindössze 3 nap itt, de az tömény.
„Egy pillantás balra: Guggenheim, egy pillantás szembe: Fifth Avenue.” Zuhog a hó. Sirályok az Atlanti fölött. Csodaszép „Sky-line”-ok. Tiszteletünkre a Met-múzeumban Ferenc József-korabeli kiállítás. Magyar huszármerte, „sarkantyú” stb. Megyünk haza!

Kösz a levelet!

Csók–csók! (Tusi néni!)

Ágnes
Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Solomon R. Guggenheim Museum.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Nagyné Hrabovszky Anna / I. Bem rkp. 26. / 1011 Budapest / Hungary,
Europe.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

búcsúlap: lásd BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015, 279–288. p.

97. Nemes Nagy Ágnes – Püski Sándorné Zoltán Ilonának
és Püski Sándornak

[Budapest,] 1980. március 1.

Kedves Ilus, kedves Sándor,

nehogy azt képzeljétek, hogy eltűntünk az éji homályban, hogy végleg elhúztuk a csíkot, hogy örökre felhúztuk a nyúlcipőt. Csak arról van szó, hogy hazaérve úgy esett a fejünkre a temérdek, elvégezetlen teendő, mint egy hasábfá. Még most is szédelgünk tőle.

De azért ne higgyétek, hogy egy percre is elfelejtettük New Yorkot, benne a Második Sugárutat és benne egy bizonyos titokzatos labirintust, amely könyvvel van kibélelve. Pontosan emlékszem a fára is, amely ott áll a lakások mögött, az udvarban – azt hiszem, szilfa. Azért mondom, hogy „azt hiszem”, mert télen aránylag nehéz egy fa minéműségét megállapítani. Ugye már mondtam Nektek már akkor is, hogy lakások kivételesen jó regényhelyszín. A rejtélyessége meg egyenesen detektívregényre teszi alkalmassá. (Félreértés ne essék: én bizony szeretem a jó krimi.)

Az az igazság, hogy csodálatosan jól éreztük magunkat Nálatok. Amit illetlenség megemlíteni is, mert hiszen valósággal kitúrtunk Benneteket saját házatokból. Ha én tudom, hogy szinte-szinte az ágyatokat vesszük el, bizony nagyon meggondoltam volna, hogy a nyakatokra menjünk-e. De Ti, Ti még azt is elhittetek a jámbor vendéggel, hogy Nektek az nem nehéz. És mit tesz a jámbor vendég: elhiszi.

Egész amerikai tartózkodásunk egyik legvonzóbb, legkedvesebb szelete az volt, amit Nálatok töltöttünk. Balázs fájdalmas nosztalgiával emlékszik Ilus töltött káposztájára, arra a fehér magyar kenyérre, amely sehol másutt az USA-ban nem található. Azonkívül egyikünk sem fogja elfelejteni azt az egészen szokatlan New York-képet, amelyet Pista fiatoknak köszönhetünk. New York zuhogó hóesésben, a Manhattan csücske az Atlanti-óceánnal, amelyből három négyzetmétert és egyetlen sirályt lehetett látni – olyan volt, mint egy vízió. Gyönyörű volt az a kis tér is, amelyen Pista bemutatta nekünk New York időbeli rétegeit, a régi felhőkarcolóktól a legújabbakig, középen egy legislegújabb képzőművészeti téralakzattal. Vagyis: egy mesterségesen létrehozott óriás-gombával. No de hát, ha mindent el akarnék sorolni, amire emlékszem, akkor három regényt írhatnék össze. És ez mégsem regény, hanem levél, amelyben Ti vagytok a főszereplők, és nem a szerző végeláthatatlan lelkiélete.

Még valamit az „utazás” címszó alatt. Hazaérve megfogadtuk, hogy soká, de soká nem hagyjuk el a kis hazát, hogy itthon fogunk ülni, mint a kotlós tyúk. És mi történt? Egy hét múlva indulok Angliába néhány magyar költővel együtt (Weöres, Károlyi Ami, [!] Pilinszky, Vas, Juhász). A British Council meghívására néhány felolvasóestet fogunk tartani. Már úgy értem: angolul tudók fogják felolvasni angolra fordított verseinket. Milyen szerencse, hogy verseskötetem időközben megjelent Iowában. Nem tudom, Sándor megkapta-e már a nevére küldött könyvcsomagot kötetemből? Itthoni könyveinkből már útnak indítottunk néhányat.

Kedveseim, csak tudnám olyan természetesen és mégis világosan kifejezni azt a jóérzést kifejezni, [!] amit nekünk a Nálatok töltött idő jelentett, ahogyan Ti fogadtatok minket.

Nagyon várunk ám Mindkettőtöket Magyarországra!

Szívbeli szeretettel, köszönettel:

KÉZIRATLEÍRÁS, LELÓHELY

Gépírás, piszkozat. Jobb felső sarkában LB kézírásával: Ágnes levele / nem tudom kinek / Püskiéknek és Kerek Vera kézírásával: Püskiéknek.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Indulok Angliába: lásd a következő levelet. A március 9–20. közötti látogatásnak a levélírón kívüli résztvevői voltak: Juhász Ferenc, Károlyi Amy, Pilinszky János, Szántó Piroska, Vajda Miklós, Vas István és Weöres Sándor.

98. Nemes Nagy Ágnes és mások – Nagy Lászlóné
Hrabovszky Annának

[London, 1980. március 17.]

Pankuska, Walesben voltunk, Skóciában is, most megyünk vissza London felé. Ráz a vonat. Általában jó, remek részletekkel. Láttam Llandudnót és a skót tavakat. Mindenkit csókolok márc. 15-én, egy angol vonaton:

Ágnes
Vajda Miklós
Jancsi
Juhász Ferenc
Károlyi Amy
Weöres Sándor
Vas István
Szántó Piroska

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Caernarvon Castle.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Nagyné Hrabovszky Anna / Budapest / Bem rkp. 26. / Hungary

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

99. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Budapest,] 1980. március 31.

Édes, tündéri Ellykém,

megkaptam leveled, és köszönöm a híreket angliai utakról, mert abból sose elég. Mi csak utólag hallottuk őket. Minden nagyon jó volt, csak éppen egy szürrealista novellában éltünk, olyan dolgok történtek velünk, amilyenek nincsenek is. (Velem nem, hál' Isten.) 2× szállt ki miattunk a rendőrség, a British Council és a magyar konzulátus. Hol leitatták valamelyikünket, hol házkutattak heroinért (?), hol kórházba vittek. Különben tenyerükön hor-doztak. Skócia, Wales csodálatos, remélem, hamarosan megyünk Hozzád.

Csók, üdv., boldog husvétot:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai üdvözlőlapon. Postai kezelés nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Leitatták: olvasható így is: leütötték.

**100. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Budapest,] 1980. április 5.

Édes Ellykém,

nagyszombaton írtam neked ezt, mert már van posta. Érdekes, mennél jobban könyörgünk Neked, hogy kevesebb süteményt küldj, annál többet küldesz. Valósággal hegyet mászunk az édesség-sarkokon, és persze rögtön elkezdjük enni, mihelyt megjött. De az isten szerelméért: ez sok, ez rengeteg. Meg fog száradni, ami rettenetes kár. És hányféle, és mennyi munka van benne. Ottó hozta át, döbbenten, a felét. A fele volt annyi, mint az egész kellene lenni. – Rengeteget dolgozom, a 3. cikket írom ezen a héten, nagyon összejött. Kedden, ápr. 8-án megyek Kaposvárra, költészet ill. József A. napjára még 22 költővel. Szörnyű, ennyi költő. Ezerszer puszillak, üdv. Aranyiéknak, Kalugyiéknak, [!] kösz. Szép húsvétot

Balázs
Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Budapest, Országház, Budai vár.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján. A képeslap feltehetően csomagban érkezett a címzetthez, postai kezelés nyoma nem látszik.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Ottó: Kertes Ottó, Nagy Éva férje.

101. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának

[Szigliget,] 1980. augusztus 6.

Ellykém,

édesem, hallottam Rólad Évától. Fura egy nyár van, hol északisark-idő, hol trópus. Most éppen trópusi, viharos előjelekkel. Szinte először fennállásom óta, nem nagyon jó ez a Szigliget. Szobám a falura néz, reggel 4-kor jönnek a traktorok és egész nap autóbusz, teherautó, főleg motorbicikli, ez az istencsapása. Igyekszem dolgozni. Remélem, édesem, jól vagy, szemed nem hullámszik, házad gyönyörű, új, rendbe hozott. A viszontlátásig csókol:

Ágnes, a hű.

Csók, kézcsók

Balázstól

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget. Alkotóház.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

102. Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs
és Ottlik Géza – Solymos Idának

[Szigliget,] 1980. Karácsony [december 24.]

Idácska,

való igaz, több, mint gyalázat, amit a Benn-írásokkal csinálok. Nem tudom fölmenteni magam azzal sem, amivel Te nagylelkűen fölmentesz: a tanulmánykáimmal. De nagyon örülök, hogy olvastad. Fölemelem két ujjam a szigligeti égre, és „Eskümintá” szerint fogadom, hogy felhívlak, ha hazamegyek.

Üdv, köszönet, a link:

Ágnes

Balázs

Ottlik Géza

Csók

Székely Magdi

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget, Alkotóház.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Solymos Ida / Budapest II. / Batthyány u. 48. / I. e. 3.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Benn-írásokkal: nem lehet tudni, milyen Gottfried Benn-nel kapcsolatos kéziratról (?) esett szó a levélben. A *Vándorévek* Benn-fordítást nem tartalmaz, azok később keletkez(het)tek, lásd BENN 1991, 127, 144. p.

**103. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Szigliget, 1980. december 24. körül]

Édes Ellykém,

nagyon összejöttek a dolgaim: egyik nap felvétel volt a Rádióban (verstanról csevegtem Latorral), másnap irodalmi estem az Angelikában (jól sikerült), harmadnap reggel indultunk Szigligetre. Most itt vagyunk. Az esten kék luxur blúz volt rajtam fekete szoknyával és fekete csipkekendővel – itt nadrág és hócsizma. Nagy a hó, sok a szárcsa, dolgozunk és sokszor csókolunk:

Ágnes
Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Alkotóház.

Datálás a tartalom, NEMES NAGY 2004, 2/400. és az előző tétel alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

csevegtem Latorral: lásd NEMES NAGY 2004, 2/400–407. p.

104. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának

[Szigliget,] 1980. Karácsony [december 24. körül]

Édes Ellykém,

hát ha a fejünkre állunk, Te akkor is sütsz-főzöl. Persze, hogy megjött a süteményes csomag, amely tüneményes. A gesztenyés krém, az egész extra és új, a dióspatkó pedig abbahagyhatatlan, mármint, ha az ember elkezd enni. Ami csekélység maradt, azt Évákra bízom, eleve úgy is osztottunk. Szigligeten egyelőre nincs hó – az idei tapasztalatok miatt nem is kívánom – csak köd és bénaság [?]. Ezerszer csókollak, köszönet és jó kívánság:

Ágnestől

Itt is nagyon [?] a koszt. Alig bízok [?]
Kézcsók

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Alkotóház.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

1981–1989

105. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Cs. Szabó Lászlónak

[Budapest,] 1981. január 20.

Kedves Csé,

véletlenül kinyitva a rádiót ma este a rövidhullámon egy előadást hallgattam végig a népi írók mozgalmáról. A *Válasz* alapításához érve, legrangosabb íróként Téged emlegetett. Joggal hihettem hát, hogy Londont hallom, hisz néhány perc múlva egy interjúrészletet is bevágtak tőled a népi írók és Gömbös viszonyáról. Elmondod, hogy arra a bizonyos vacsorára természetesen téged nem hívtak meg, hogy az egész Zilahy csacsisága l : volt : l (ezt a szót Zilahyról beszélve biztosan használtad), s aztán arról beszéltél, hogy a „népi író” bizonytalan kategória, Németh, Szabó Lőrinc vagy akár Illyés miért volna népi író, s hogy erről a kérdéstről Illyéssel sokszor beszélgetek, stb. Jó volt megint hallani a hangodat, bár nem London sugározta, hanem a budapesti rádió *Szülföldem* „Honismereti” adása. Szerkesztette: Horváth Gitta. (Nem tudom, ki.) S lezárta egy Révai-idézet, még a 30-as évek végéről való, s a népi írókkal, l : vagy : l az irodalommal szemben még nem ellenséges.

Gondoltam érdekelni fog, azért írtam meg. Bár nem ez az egyetlen alkalom, hogy az utóbbi időben – személyes találkozásunk óta – hallgattalak. De ezért személyesen még jobb.

Szeretettel üdvözöl

Lengyel Balázs

Bár én nem hallottam az adást, és így nem tartozom a tárgyra, [!] de azért küldök egy szép téli üdvözlést egy cserép < sárga > sárga tulipán mellől, a Királyhágó utcából

♥-ből

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Mr / László Cs. Szabó / 48 Gloucester Mews / London W. 2. /England.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1126 Királyhágó u. 5/b / Budapest, Hungary.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

egy előadást hallgattam: a címzett választát lásd BUDA 1999, 114–115. p.

arra a bizonyos vacsorára: 1935-ben Gömbös Gyula, akkori miniszterelnök és Móricz Zsigmond, valamint nem sokkal később a népi írók elnevezéssel azonosított írók találkozója.

**106. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Szigliget,] 1981. január 29.

Édes Ellykém,

csodálatosképpen már megint Szigligeten vagyok. A szójáték-klub – amelynek, ugyebár alapítója vagyok! – majdnem teljes létszámban megjelent a szigligeti kastélyban, ahogy évente szoktuk, s itt űzzük kisdéd játékainkat. Innen köszönöm meg a névnap, szül-napi jókívánságaidat és viszonttag: minél előbbi tavaszt kívánok (az nekünk sem ártana).

Ezer csók:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Hajóállomás.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

107. Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

[Budapest,] 1981. március 4.

Pankuskám, édesem,

tegnap estefelé egyszer csak beállított Bódi fiad, aminek önmagában is örültem, hát még, hogy levelet hozott Tőled. Leveled kiállításán külön elámultam. Honnan a csudából van neked színes ceruzád a kórházban? Ez megint tipikus Panka, gondoltam. És – hálsten – van kedved virágrajzokkal ellátni pankaságos leveledet. Lászlóval is beszéltem tegnap telefonon, szóval el vagyok látva értesülésekkel.

Jót mondtak mindketten, Lászlóka is, Bódi is. Hogy sokkal színesebb az arcod, hogy a vérátömlesztés jót tett (itt most kifogyott az amerikai Parke-romból a tinta, ami teljesen jogosult. Kicseréltem). Úgy látszik, Neked nem árt, ha töltenek hozzád még egy keveset. Amint hallom, a dolog lényegéről, hogy mi a bajod tulajdonképpen, még mindig kevés a hír, legfeljebb föltevések vannak. És – ahogy mondtad is – Te sem bízol valami hevesen a bajmegállapításban, hiszen ez eddig sem sikerült. De talán, hátha, egyszerre csak rájönnek. Az azért nem volna rossz. Ami az egyik orvosnak nem sikerült, sikerülhet a másiknak. A fő mindenestre az, hogy kijavulj; a tünetmentesség itt győzelem. Nagyon bízom benned, javulási hévségedben, mert ki nem állhatom, hogy beteg vagy. Nekem Te ne légy beteg.

Hallom, leveledben olvasom, hogy elhelyezésed pocsék, hogy a belosztály felét lezárták, stb. Még csak ez kell a Jánosnak, egyáltalán a magyar kórházaknak. Földszinti folyosóra rakni titeket! Reméljük, ez elmarad. Miközben is apokaliptikus csőjavításban élek, feltörték a konyhát, WC-t, vasárnap dolgoztak és azóta is dolgoznak a gyorssegély-brigádok (4 lakást és a pincét is elöntötte a víz), arra gondolok, hogy milyen semmi ez a Te kórházi séjoudhoz képest. Csak légy jó (javuló), angyalom!

Bóditól elkértem tanulmányát, szívesen adja. Megnéztem a „szürke sáv”-okat, már csak azért is, mert bevallottam neki, hogy egyre kevésbé szeretek irodalmat olvasni és egyre inkább mást, krimit, útleírást, memoárt, népszerű természettudományt, a buta fejemmel – csak azt a sok fictiont nem –, meg azt a gyönyörű költészetet nem. Telítve vagyok. Te bezzeg olvasol, rám is pirítasz ezzel, de csak tedd, mert lám, engem is olvasol. Kösz. (Sándor Mátyás.) Azóta írtam egy újat a *Filmvilágnak*, egy gyönyörű állatfilmről. Továbbra is tudni akarok Rólad, és mielőbb látni Téged idekint.

Csókol a hűd:

Ágnes

Gerléket etetem, galambokat zavarom, de nagyon erőszakosak. Holnapután megyek a belga követségre, mert egy író barátunk belga becsületrendet kapott, hisz „une compe de Champagne”. Hogy fogok innen elszabadulni?

Betegségeimmel nem foglalkozom, csak azzal, hogy nincs WC-m. Ez leköti. És még 3 napig nem lesz! Ha minden jól megy. Ma 18-kor 4 kőműves, 2 vizes és 1 gondnoknő ébresztett.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Bódi fiad: Nagy Boldizsár (1953), nemzetközi jogász.

Lászlóval: Nagy László, a címzett férje.

séjoudhoz: tartózkodásodhoz (fr.).

tanulmányát: NAGY Boldizsár, *Nemzetközi jog – nemzetközi magánjog (Jogfilozófia – normatan – gyakorlat)* lásd NAGY 1981, 1–37. p.

Sándor Mátyás: NEMES NAGY Ágnes, *Sándor Mátyás kapitány – Decourt, J. P.: Sándor Mátyás* (1980), lásd Filmvilág, 1981, 2/55–57. p.

állatfilmről: NEMES NAGY Ágnes, *Például a Baktérítő – Uys, J.: Sivatagi show*, lásd Filmvilág, 1981, 6/22–23. p.

Gerléket: a levél előoldalán, a margón függőlegesen írva.

Betegségemmel: a levél hátoldalán, a margón függőlegesen írva.

108. Lengyel Balázs – Mészöly Miklósnak

[Budapest,] 1982. január 10.

Kedves Miklós,

vagy három hete hordozok a táskámban egy Neked szóló levelet, amelyben arra kérek, kértelek, hogy ne ezzel a csúnya és félreérthető, félre is magyarázott összeszólalkozással: <...> zárjuk le barátságunkat, ha azt egyáltalában – amit én nem hiszek – le kellene zárni. Nekem is fáj, engem is nyugtalanít, ami közöttünk történt, s mivel Te Ágnesnek írt leveledben máris magyarázod a történeteket, engedd meg, hogy én is magyarázzam. Kezdjük azon, hogy valóban felindult voltam, és nem is fejeztem ki magam megfel-

előleg. Bár rögtön meg kell jegyeznem, hogy a karrierizmust nem Rád értettem, és azt világosan meg is mondtam. De azt Te – szintén felindulva – már egyáltalában nem hallottad meg, nem vetted tudomásul. Kezdjük azon, hogy Pándi tartott egy hozzá méltó beszédet, melyben Téged is, Konrádot is, Harasztit is támadott, azon a módon, ahogyan ő támadni szokott. Egy l : etlen : l új vonás volt benne: most arra az álláspontra helyezkedett: becsüljük meg az értékeket, ne értékelje fel az írói műveket semmilyen irányú politikai szereplés se. Erről nekem eszembe jutott egy vele való beszélgetésem, amelyben csöppet sem volt ennyire érték- és irodalom párti. Ezt elmondtam Neked és a körülötted állóknak. Erre Te és a melletted állók kissé gunyorosan biztatni kezdtek, hogy miért nem mondom el a nyilvánosság előtt. S Te akkor azt mondtad egy feledhetetlen mosoly kíséretében: „Mi megtapsolnánk érte.” Ez a mosoly és ez a velem szemben alkalmazott „mi” bántóan beszédes volt számomra. Körülbelül ezt mondta: csakhogy ehhez te gyáva vagy. Magatartásom ilyesféle minősítésére, mely több ízben is megfogalmazatlanul bár, de felmerült beszélgetéseink során, meglehetősen al l : l : l ergiás vagyok. Érthető hogy miért, de elmondom.

Fölösleges talán neked feltárnom, ismételtem, de ha nem lebegne pillanatnyilag a szemed előtt, hát elmondom, én is, mint barátaink, eltörtem a tollamat 48–49-ben. Amit viszont, úgy érzem, nem veszel egyáltalában tudomásul; egy kritikusi pálya még annyira sem jövátéhető, kifoltozható, mint egy költői vagy szépprózaírói pálya. Én, nálatok < jobban > l : még : l inkább, nem azt [az] ívet futom be, amit befuthattam volna. Amikor tíz évvel ezelőtt – kb. húszéves kritikusi hallgatás után – elkezdtem az ÉS-beli szereplésemet, arra szántam el magam, hogy mindig a lehetséges szélső határokig elmenve, mondjam, amit gondolok. Jó néhány botrány árán – elhallgattatásomra nem egy akciót szerveztek – ez nagyjából sikerült. Nem hiszelgek magamnak azzal, hogy költészetünk értékelését egyedül én fordítottam meg, de azt nyugodtam elmondhatom, hogy értékek sorát tudtam elismertetni, és ilyen vagy olyan ügyeskedőkről írtam meg, hogy pusztá ügyeskedők. A magam módján így szolgáltam l : – : l egy kritikus nemigen tehet mást – irodalmi tudatunk becsületesebb, manipulálatlanabb értékelését.

Azok között a determináltságok között, amely l : ek : l ben élünk, ezt lehet tenni. Analógikusan ugyanaz a cselekvés ez, mint a prózaíróé vagy a költőé, mikor irodalmunk gazdagítására (és önmaga kiteljesítésére) létrehozza életművét. Determinánsaink – a Rákosi-koréval szemben – ezt lehetővé teszik. Csak nekem nehezebb, mint Nektek.

Most térek rá < ... >, hogy arra a bizonyos gyávaságra miért vagyok allergiás. Azért, mert idebent és odakint egyaránt tapasztalnom kellett, hogy

irodalmunknak ez a szerintem stabil építése, művek által való gazdagítása sokak szemében mellékes. Irodalmunk és szellemi életünk hőse – extrém példát mondok – az a Moldova vagy az a Végh Antal, aki itt vagy ott : „ : l jól beolvas. l : ” : l Másfelől l : pedig : l – ne értsd félre, elválasztom én őket egymástól – az a társaság, akiknek a nevében Te – velem szemben – azt a „mi”-t kimondtad. Ők a bátrak, de mivel és hogyan?

Egy levél keretében nem szeretnék erre a kényes kérdésre választ adni. Csak annyit mondok: nem veszem észre, hogy valóban művekkel. Kezemben volt Konrád és Szelényi közös könyve, végighallgattam Harasztit, hosszú méltatást hallottam Eörsi új könyvéről. Csak mellesleg: Eörsi új könyve Lukács Györgyről szól, azt az embert isteníti, aki – Neked tudnod kell l : ! : l – a sztalinista gleichsajtolást végezte nálunk, aki a magyar irodalomnak, Révai mellett, főfő-ellensége volt. Igaz, Eörsitől sok jó publicisztikai cikket olvastam, megbecsülöm e nembeli tehetségét, de sok más ok mellett nem kíváncszom az ő bátornak mondott szekértáborába. Vagy a barátaiba. Nem azért, mert gyáva vagyok, hanem mert a bátorság más formáját tartom a magam számára követendőnek és az irodalom ügye érdekében hasznosnak.

Nem nyújtom tovább ezt a levelet. A lényeg annyi, hogy nem Rád mondtam azt a bizonyos karrierizmust. Felindult voltam, azért fogalmaztam rosszul és élesen. Még azt is akceptálom, hogy a probléma még annál is sokkal összetettebb, mint ahogyan itt kifejtettem. Te mindig is hajlamos voltál arra, hogy beleh l : e : l lyezkedjél egy másik gondolatmenetébe, és akceptáljad azt; ha úgy gondolod, hogy erre velem szemben is képes vagy, úgy ülünk össze, és próbáljuk egymást megérteni. Nem tudok mást mondani: sajnálnám, ha ez így maradna, ennyiben.

Igaz, ami igaz: szeretettel üdvözöllek

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás, piszkozat, autográf javításokkal és aláírással.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Pándi: Pándi Pál (1926–1987), irodalomtörténész; ekkor az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, a *Népszabadság* kulturális rovatának szerkesztőbizottsági tagja.

közös könyve: lásd KONRÁD–SZELÉNYI 1978.

Eörsi új könyvéről: feltehetően a *Megélt gondolkodás* című, Lukács Györggyel készített életinterjúról van szó, amelyet Eörsi István és Vezér Erzsébet készített; 1982-

ben Zoltai Dénes adott közre egy tanulmányt ezen a címen a *Lukács György és a magyar kultúra* című gyűjteményben.
sztalinista gleichsajtolást: a politikai, ideológiai – irányzatokban és szerzőkben szűkítő – direktívák irodalmi érvényesítését.

109. Nemes Nagy Ágnes – Solymos Idának

[Budapest,] 1982. május 22.

Iduskám,

nem szokás köszönőlevelet megköszönni, de most azt teszem. Nagyon jólesett, amit írtál. Nemcsak mert dicsértél, hanem mert okosan, szívemhez szólóan dicsértél, mintha hájjal kengettek volna. Senki sem vette és nem is fogja észrevenni az ilyen stílfordulatokat: ... „néhány kifogást összekotor-ni” – csak Te. Érdemes Neked írni, érdemes talán magunkra venni azt a csalánruhát – meszes agyunkra is ráborítva –, ami az írás. Annyiszor éreztük magunkat fölöslegesnek, nevetségesnek (gondoskodtak erről!), hogy a múltó-nyúló évtizedekkel elfáradtunk. A jellem: időkérdés – mondja Brecht, egy jómondásában, mert tele van vackokkal is. Valóban: meddig, milyen hosszú-ideig bírja az ember önnön életben-tartását, mikor oly sokan kívánták – kívánják mielőbbi megdöglését, és szorgosan elő is segítették. Nohát: segítettél nekem az ellenkezőjében, adtál egy kis oxigént. Kösz.

Hja: Jókai Móric. Hogy < Mi > miért írtam Móricot. Ez idegesít Téged. Egyszerűen azért írtam, mert így hívták. Így hívta apja-anyja, neje, minden barátja, egész világa. A Mór későbbi képződmény. Azt csak rárakták. Móric volt a régi magyar név-készletben, Mór nem. Nehéz volna Benyovszky Móricot Benyovszky Mórnak elképzelni. A családiasságot, a közelséget, a nagybáncsiságot céloztam meg Móriccal, de úgy látszik, nem sikerült, ha Téged ingerel. Nekem volt „Ignác” nevű rokonom is (Kacsóh Ignác), a Náci bácsi. Efféle rokoni c betűket éreztem Móricban – túl a megfontoláson, a magyar név-nyelv egy – megváltozott jellegű – archaikusabb rétegét.

De hát ez mellékes. Azért térek ki rá, mert te is kitértél. Külön jólesett, amit Rónayról és a háláról írtál. Igen, igen. A hála, a hűség. Ilyesmi már nincs is a földön, komikus ómódiságok ezek, ugyebár. Nem bírja bevenni a gyomrom ifjaink (és véneink!) közül nem egynek feneketlen antiszolidaritását. Elképzelem magam, amint az öreg Áprilyval vagy Rónayval, vagy bárkivel úgy viselkednék (-kedtem volna), mint ezek. Kész röhej. És nem elég,

hogy cefetül viselkednek, s korántsem pusztán a hála területén, hanem még büszkéek is rá, mint Arisztid az ágybavizelésre. – Köszönöm gyönyörű leveled tehát, s kívánok minél több Himaláját* a nagy utazásnak, szeretettel:

Ágnes

(aki különben a legrosszabb levélíró a világon)

* Mért nem írsz „úti levelek”-et?

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Solymos Ida / 1015 Budapest / Batthyány u. 48.

[Feladó:] Nemes Nagy Ágnes / 1126 Budapest, Királyhágó / u. 5/b.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

„néhány kifogást összekotorni”: a *Film a 18. századból* című, Kazinczy Ferenc *Fogságom naplójáról* szóló esszé egyik mondatának részlete: „Ha nagyon akarnám, persze tudnék néhány kifogást összekotorni a könyv ellen.”

Jókai Mór: NNÁ egy tévéfilm nyomán íródott esszében használja ezt a névalakot, címe: *Jókai Mór bánata*.

Benyovszky Móricot: Benyovszky Mór (1746–1786), utazó.

110. Nemes Nagy Ágnes – Somlyó Györgynek

Szigliget, 1982. július 11.

Kedves Gyuri,

itt küldöm a Lakatos Pistáról szóló összefoglalót. Vas Pistának még aznap (pénteken) beolvastam telefonon; Téged is kerestelek, de hiába.

Egyébként bocsánatot kérek azért a patáliáért, rémes jelenetért, amit Vas Pistával a Te kocsidban, a Mátyás kútja mellett, Mitterrand látogatása alkalmával csaptunk. Csak azt a megjegyzést fűzöm hozzá: örülnék, ha elolvasnád ez összecsapás-sor kiindulását, kis tanulmányomat a *Metszetekben*. Hihető-e, ésszel felérhető-e, hogy az az írás ilyen döbbenetes, makacs dühöt váltson ki belőle? (S amely egyébként nem Vas Pistáról, hanem Arany Jánosról szól.)

Azt írtam, hogy tévedett, ő visszabunkózott azzal, hogy én hazudom (az ÉS-ben). Ezt én hallatlanná tettem, nem válaszoltam rá, részben emberi okból, mert őt éppen operálták, mert láttam, hogy milyen képtelenül mellre szívtá a jambus – ősi nyolcas-ügyet; részben mert nem kívántam azt a látványt nyújtani a világnak, amint két költő kölcsönösen lehazugozza egymást – hiszen csakis ez következett volna. Mert – a fent említett Mátyás kútjánál – én közeledtem hozzá; az eredményt hallottad. Azok a jellegzetesen projekciós szidalmi! Megáll az ész.

Ha aztán valami igazítani-valód volna a Lakatos-szövegen, kérlek, közöld Garamvölgyinével. Most párhuzamosan neki is elküldöm az indokolást, ő kérte, hogy tegyük minél hamarabb, én innen, Szigligetről, kicsit nehezkesebb intézni a dolgokat. Javításaidba eleve belenyugszom – carte blanche.

Nem, nem az Alkotóban vagyunk itt; egy parasztházban, amely gyönyörűen, otthonosan van rendbe hozva, csak kissé kényelmetlen. Stílus és komfort csatája. A nagy diófa viszont csodálatos, ó, pannon dombok, ó, édességes nosztalgiák – alatta ülök és irodalmi nyavalyákkal foglalkozom.*

Remélem, minden rendben lesz, ami a Graves-díjat illeti.

Üdv és barátság mindkettőtöknek

Ágnes

* A szék ferde; kis fekete csirkék csipognak. 15-én Pesten leszek.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Somlyó Györgynek / 1137 Budapest / XIII. Szent István park / 14a.

[Feladó:] Nemes Nagy Ágnes / Szigliget, Kisfaludy u. / 11–13.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

összefoglalót: a Graves-díjhoz, Lakatos István 1982-ben megkapta.

Mitterrand látogatása: François Mitterrand 1982. július 7–9. között járt hivatalos látogatáson Magyarországon.

az **ÉS-ben:** NEMES NAGY Ágnes, *Verstani veszekedések*, lásd Jelenkor, 1981, 1/79–81. p. Az előzményekhez tartozik Vas István 1967. december 17-én LB-nek írt levele, majd 1972. július 1-ji és 10-i sorai, lásd BUDA 1999, 70–71, 79–82. p., illetve LB, NNÁ és Vas István 1969–1970-es levélváltása, lásd *Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs és Vas István levelezéséből*, közr. Monostory Klára, lásd LENGYEL 1995, 141–154. p.

Garamvölgyinével: Garamvölgyiné Marika, az Írószövetség tisztségviselője.
mindkettőtöknek: Somlyó György felesége, Csernus Mariann.
carte blanche: korlátlan hatáskör (fr.).

**111. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Szigliget,] 1982. július 14.

Édes Ellykém,

azóta már mindent tudsz Éváék új lakásáról, ami gyönyörű. Igazi luxus-lakás, remek helyen, és van benne egy külön szoba! Olyan, hogy oda télen vígan beköltözhetsz, teljes kényelemben és szeparáltságban. Éva már biztosan elmondta. Nagyon-nagyon örülök. – Mi Szigligeten vagyunk ugyan, de nem a kastélyban, hanem egy bérelt, rendbe hozott, szép parasztházban. Teljesen szétesett a nyaralásunk, mert felmentünk Pestre Mitterrand író-fogadására. De a diófa – ami alatt írok – szép.

Ezer csók, jó-e a nyár?

Ágnes

Kezedet csókolja szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Várvendéglő a várrommal.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Mitterrand író-fogadására: lásd a 110. számú levelet.

112. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

[Budapest,] 1982. december 6.

Kedves Győző,

képtelen dologgal foglalkozom: lapalapítási tervekkel. Későn-e, fölöslegesen-e, nem tudom. Köpeczi mindenestre (több felszólítás után) egy hosszabb beszélgetésben azt ajánlgatta, hogy barátaimmal együtt csináljak valami ahhoz hasonló lapot, ami az *Újhold* volt. Mire én azt mondtam: olyan kellene, amilyen a *Nyugat* volt, szellemileg nyílt, nívós, rangot adó. A nyomtatott szó hitelét, a különvélemény becsületét, a szellemi ember integritását, sőt tekintélyét visszaadó. Erre ő helyeselt, és azt fejtegette: a szellemi életben a vélemények pluralitását kívánják létrehozni, ami nem csaphat át politikai pluralitásba. Ezt tudjuk.

Nos egy sereg emberrel beszéltem, s bár kételyek között hányódva, azt gondoljuk, nem utasítjuk vissza ezt az ajánlatot. Meglátjuk megy-e.

A lap felállítását valahogy így látjuk: szerkesztőbizottság: Mándy, Nemes Nagy, Ottlik, Weöres Sándor. Ők már igent mondtak. Szeretném még felkérni Vast, Szabó Magdát,* Kálnokyt,* Takáts Gyuszt*. És természetesen Téged, azért írok. A szerkesztést én vállalnám, belső munkatársként Lator Lászlóval, Székely Magdával és Vargha Kálmánnal. Velük szintén megállapodtam már. Mint a nevekből láthatod, világos, hogy mire és milyen színvonalon törekszünk. De mivel mi már nem vagyunk termékeny fiatalok, de még mennyire nem! a fiatalabb nemzedékekre is támaszkodnánk.

Az egész dolgot próbának szánánk: lehet-e még utoljára az életünkben egy igényesebb irodalmi elrendezést létrehozni. A valódi tekintélyeknek nagyobb nyilvános tekintélyt kiharcolni, a megjelenési kérdést magasabbra emelni, az értékek, az irodalom autonómiáját ezzel a közös fellépéssel jobban szolgálni. Hogy s mint látod a kérdést, érdekelne. S ha lehetőséget látsz te is benne, részt vennél-e az ügyben? Támogatnád-e célunkat munkáddal? Neveddel?

Múltkori leveledet köszönöm. Nagyon jólesett. Támogatást ad abban, támaszt a képtelenségben, amit csinálok. Abban is teljesen egyetértek, hogy Bertók munkásságának ismertetése komoly hiány. Én is felfigyeltem rá, s előbb-utóbb írok róla. De persze jobb lett volna előbb.

Mielőbb várom e nehéz ügyben választ.

Régi barátsággal és szeretettel üdvözöllek

Lengyel Balázs

A *-gal jelöltekkel közben beszéltem, és igent mondtak.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

lapalapítási tervekkel: lásd Kardos György 1981. november 20-án és Vargha Kálmán december 27-én LB-nek írt leveleit: BUDA 1999, 116–117. p.

Köpeczi: Köpeczi Béla (1921–2010), irodalomtörténész, művelődéspolitikus; 1982. június 25-e óta volt művelődési miniszter. A folyóiratterv nem valósult meg – lásd a 118. számú levelet –, helyette lettek a (fél)évkönyvek.

113. Lengyel Balázs – Szederkényi Ervinnek

Budapest, 1983. január 9.

Kedves Ervin,

köszönöm leveledet. Vártam is Tőled valamilyen reflexiót, s örültem, hogy a Babits-tanulmány tetszett. Hiszem, gondolom én is, hogy a java írásaim közül való. Még egy másik tanulmányt is írtam Babitsról, művét „világirodalmi szemekkel” mérve fel; az a *Nagyvilágban* jön. Kihasználni igyekeztem, hogy Babits-év van; végre szabad, lehet dicsérni. Nem kell mondanom, rengeteg munka van az ilyen hosszabb tanulmányokban, s aztán mikor megjelennek, gyakran süket csend fogadja őket. Múlt nyaram legjobb írása most jelent meg a *Vigiliában* Rónay György költészetéről, senki sem vette észre, s ráadásul két számban, folytatólagosan hozta a lap, gondolatmenetét megtörve. De nem kesergek. Hiszen a Te reflektálásod jóleső vigasz volt.

Takács Zsuzsa költészetét én is becsültem – így is írtam annak idején róla. De nagyobb tanulmányra nem merek vállalkozni. Nemcsak mert fáradt és agyonhajszolt vagyok, és a nyaram máris túlszűfolt tervekkel, hanem mert úgyis elégedetlen volna azzal, amit írok. A kapcsolat, ami részben családi is volt közöttünk, megromlott, érdes lett, sérüléseket okozó. Zsuzsa alapvetően nem érti, hogy mire jó a kritika, az irodalomról való elvontabb gondolkodás, s amikor egyszer – nagy nehezen – elolvasta egyik tanulmánykötetemet, csak a lényegét nem értette, a magatartást nem fogta. Csatlakozni is olyan körökhöz csatlakozott, amelyek nekem idegenek. Mintha még életünkben már múlt lennének számára, olyan múlt, melynek erkölcsi indítékait, alko-

tás-világát terhes megismerni. Hiúságában és sebzettségében (melyet eleve szenvedésre fogékony alkata mellett objektív tények is magyaráznak) csak egyoldalú elismerésre vár. Legalábbis úgy látom, ezt tapasztaltam. Kora ifjúságunktól kezdve hozták hozzánk Péterrel együtt az írásait, de már a tanítványi viszonyt is rosszul túrték, és aztán tanítványból nem nőttek fel társakká. Nem úgy, mint Székely Magda vagy Tóth Judit, akik különben személyes kapcsolatunkból többet is profitáltak. Bizony sajnálom, és csak elszomorodom miatta. Valahol az intellektuális fogékonyságuk más hullámhosszon működött, mint a miénk [?], de mindegy, hagyjuk.

Örülök, hogy Te gondolsz rá, becsülöd, és jólesett, hogy engem mindjárt új munkára akartál biztatni. Heroikusan nehéz dolog ma szerkesztőnek lenni, és mindig az „ügyre”, mások dolgaira, valamilyen méltányos igazságtevésre gondolni.

Erről jut eszembe, eljártam Makay Ida kötetének ügyében, most várni kell. El is olvastam Ida és Bertók új elrendezését. A kötet olyan jó színvonalú, hogy egyáltalában nem értem, hogyan lehet kiadásának kérdése egyáltalában probléma. A Makay-cikk honoráriumát megkaptam, köszönöm, most várom a lapot.

Sok szeretettel üdvözöl

Lengyel Balázs

Ui. Megkaptam a lapot. Szép, méltóan ünneplő a Weöres-anyag. Gratulálok hozzá! Meg kell kérdeznem, nem sajtóhiba-e a 601. oldalon Béládi kitétele: „hígmagyarul verselő költők”? < ... > Félreértettem, bocsánat a külalakért.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Szederkényi Ervin / főszerkesztő / 7621 PÉCS / Széchenyi tér 7.

[Feladó:] Lengyel Balázs / Budapest I. / 1016 Naphegy tér 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Babits-tanulmány: feltehetően *A Babits-élmény nyomában* című emlékezésről van szó, amely 1983-ban egy szekszárdi – *In memoriam Babits Mihály* – és egy budapesti – *Mint különös hírmondó. Tanulmányok, dokumentumok Babits Mihály születésének 100. évfordulójára* – kiadványban is megjelent.

„világirodalmi szemekkel”: LENGYEL Balázs, *Babits Mihály „világirodalmi szemekkel”*, lásd Nagyvilág, 1983, 11/1695–1705. p.

Rónay György költészetéről: LENGYEL Balázs, *A belső nyár felé. A költői önmegvalósítás története, 1–2.*, lásd Vigilia, 1983, 4/282–286. p., 5/363–367. p.

részben családi: Takács Zsuzsa (1938), költő.

Péterrel: Lengyel Péter (1939), 1962 és 1981 között Takács Zsuzsa férje. A rokonság áttételes: Lengyel Pétert, Lengyel Balázs bátyja, Lengyel Sándor (1914–1990) fogadta örökbe.

Székely Magda: Székely Magda (1936–2007), költő, műfordító, Mezei András felesége.

Makay Ida kötetének: 1986-ban jelent meg *A hetedik szoba* című versgyűjteménye.

Makay-cikk: LENGYEL Balázs, *Makay Ida költészete*, lásd Jelenkor, 1983, 570–573. p.

Megkaptam: az utóirat több mint háromsoros áthúzást tartalmaz, az utolsó mondat a bal oldali margó alján, függőlegesen olvasható.

114. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

Budapest, 1983. január 13.

Kedves Győző,

köszönöm leveledet, s örülök, hogy elvileg elvállalod a szerkesztőbizottsági vagy főmunkatársi (még nem tudjuk, hogyan nevezzük) tagságot. Leveled világos, egyszerű, sugározza az egyenességet és belső nemességet. Már bocsásd meg, de Ágnes fogalma l : z : l ta így. Nem kívánunk tőled utaztatást, semmi adminisztrációt. Csupán azt, hogy kéziratot adj, s esetleg, ha nem terhes, úgy a Dunántúl legjobbjaitól kéziratokat, vagy biztas l : d: l rá őket, hogy küldjenek.

Hogy a találkozás előtt is már informáljalak, elküldöm azt a beadványt, amelyet Köpeczinek benyújtottam, s amelynek elfogadásával elvileg megállapodtunk. Az egészet ő kezdeményezte, illetőleg Aczél és nem mi. Csak, ha szükség lett volna ránk, akkor miért telt el több mint harminc évünk úgy, ahogyan eltelt? De nem folytatom. Arra a feltételemre, hogy mások is kapjanak lapot, Köpeczi azt felelte, hogy ugyanúgy megajánlott egy havi folyóiratot az Illyés–Csoóri–Domokos Mátyás társaságnak, mint nekünk is. Utólag megtudtam, hogy ők ezt visszautasították, mert kéthetente megjelenő, publicisztikus lapot akarnak. Hogy ezt megkapják-e, nem tudom. Két-három hét után várom a végleges választ. De az elvi megállapodás megtörtént.

A többi majd szóban, l : márc. 9-én a Makay Ida esten. : l [?] A beadvány másolatát visszakérem.

A személyes találkozásig barátsággal ölel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, autográf aláírással és javításokkal, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

elvállalod: lásd a 112. számú levelet. A címzett válaszát lásd BUDA 1999, 126. p.

beadványt: LENGYEL Balázs, *Feljegyzés az oktatási miniszterhez*, lásd LENGYEL 1995, 132–134. p.

Aczél: Aczél György (1917–1991), a Kádár-korszak egyik legfontosabb kulturális ideológusa és irányítója.

Illyés–Csoóri–Domokos Mátyás társaságnak: lásd a 118. számú levelet.

Makay Ida esten: Pécsett a Várkonyi Nándor Könyvtárban volt. LB beszédében visszaemlékezett az *Újhold* folyóirat körére, ahol Makay Ida először jelentkezett verseivel.

115. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Szigliget, 1983. január 27.]

Édes Ellykém,

csodálkozhatasz, hogy ilyen nyári lapot küldök, de kívánom is Neked a nyarat. Köszönöm aranyos névnapi kártyádat! Itt én nyavalygok a fogammal, már egy hónapja; gyulladások, húzások, szörnyű „rendezések”. Majd csak lefolyik. Az Arany-gyerekek küldtek nekem egy lapot? Üdv nekik.

Neked ezer csók, szerető húgod:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai üdvözlőlapon.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

116. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának

[Szigliget,] 1984. február 1.

Ellykém, édes,

bár lábammal változatlanul nyavalygok (még mindig nem tudják, hogy voltaképpen mi bajom van), mégis lejöttem Szigligetre. Úgy értem: autón hozott Balázs. Hiszen megvolt a beutalóm, és csak jobb egy szép, havas parkra látni, mint a Böszörményi útra. Adnak enni finomakat és nagyokat játszunk este a társalgóban. A hó szép; de én mindig arra gondolok, hogy Neked mennyi bajt okoz. Tűrhető telet kívánok.

Ezerszer puszil:

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget. Látkép.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

117. Lengyel Balázs – Szederkényi Ervinnek

Budapest, 1984. április 10.

Kedves Ervin,

megtisztelsz felkéréssel, elvileg vállalom is, bár a dolognak rengeteg nehézsége van. Legelőször is: nem annyira folyóiratszámot, hanem meghatározott terjedelmű antológiát kellene szerkesztenem. Ez meglehetősen különbség. A kritika, amely egy folyóirat profiljának fontos része, elesik. Marad a próza (epika), vers, tanulmány. De mivel a határidő rövid, itt se rendelhetek, pl. ilyen és ilyen tanulmányt, hanem az írók kész anyagát kell akceptálnom. A kész anyagból pedig alig van válogatási lehetőségem; ha valakit pedig a részvételre felkérek, azt milyen alapon nem akceptálom, ha írása nem tetszik. Példát mondok: ha Kálnokynak azt mondom, ne a megverselt anekdotáidból adj, vérgigérek. Ha Mészöly valami extrémeket ad (hajlamos olyankor írni), mit tegyek vele?

De nézzük a problémát közelebbről. Kikre gondolk? Íme egy megvitat-
ható névsor: Ottlik (ad regényrészletet), Mátyás (adja az egyik már nálatok
lévő novelláját), Mészöly, Nádas Péter, Esterházy, Lengyel Péter; kérnék
prózát persze még kevésbé nevesektől is, de ha a fentiek adnak – és ez va-
lószerű –, lesz-e helyem? Vers: Weöres, Károlyi Amy, Vas, Keresztury (?),
Lakatos, I: Rába, I: Csorba, Csoóri, Takáts, Tandori (?), Orbán, I: Székely
Magda: I és Nemes Nagy (ha ír), és a továbbiakban színvonalban bizony
már lefelé. Az esszéről most nem is beszélek. Bárhová nyúlok, bármibe kez-
dek, rázós, hol a színvonal, hol a politika miatt.* Cs. Szabó, Határ Győző,
mint a fent felsoroltak, éppúgy kellenének. Ha a neveket végigfutod, csak-
nem kivétel nélkül munkatársai a *Jelenkornak*. Csak az egymásmellettiségük,
összeállításuk lenne töményebb.

Egy folyóirat a maga folyamatosságával küzdeni tud az ízléseszményeiért.
Kritikáival aktívan is. Ez az antológia, ha sikeres, csak passzívan küzdhet:
színvonala példájával. De ehhez is szerencse kell, nem elég a jó szándék.

A fentiekben csak hangosan mondtam problémáimat. Vagy még inkább
azok kis részét. A honorárium kérdése másod-harmadrendű. Az is természe-
tes, hogy a kultúrpolitika határain belül mozogjunk. Eszemben sincs a Te
kontódra botrányt csinálni. Legfőljebb irodalmi érdekességet teremteni az
összeállítás révén. De erről majd szóban. Mindenképpen jó volna, ha mielőbb
beszélni tudnánk. Ne hidd, hogy a leadásig (júl. 15.) valami sok időm van,
nem tudom, nem volna-e jó, még egy hónapot ráadni?

Várom válaszodat, és szeretettel üdvözöllek

Lengyel Balázs

* De azért itt volna egy elég merész, de elég látványos elképzelésem.

Ui. 1. Amikor a bizalmadat és kedvességedet újból megköszönöm, fel kell
tennem a természetes kérdést, kértél-e fel vagy szándékoz van-e másokat is
felkérni ilyen vendégszerkesztésre? S ha igen, kiket?

Ui. 2. Nem tudnál-e Mátyásnak egy példányt küldeni a Babits-számból?
Kétszer is kérte, hogy küldjek neki, de nem találom a magam példányát.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzett:] Szederkényi Ervin / a Jelenkor főszerkesztője / 7621 PÉCS / Széchenyi tér
17.

[Feladó:] Lengyel Balázs / Budapest / 1016 I. Naphegy u 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

felkéréseddel: a *Jelenkor* 1984. évi, decemberi újjholdas számának vendégszerkesztésére, a címzett leveleit lásd BUDA 1999, 136–137., 139–140. p.

Babits-számból: a *Jelenkor* 1983. novemberi száma.

118. Lengyel Balázs – Köpeczi Bélának

Budapest, 1984. május 25.

Kedves Béla,

bár köztünk folyóiratügyben a tárgyalások rég megszakadtak, és az egykori tervet megghiúsultnak kell tekintenem, mégis a korrekt eljárás kedvéért, szeretném az alábbiakat tudomásodra hozni:

A napokban felkeresett bennünket Domokos Mátyás, és elmondta, hogy az annak idején még Illyés Gyula által kért folyóirat, illetőleg hetilap tervét Aczél elvtárs elfogadni és jóváhagyni látszik, és őt a szerkesztőbizottság és a szerkesztőség névsorának benyújtására szólította fel. Közölte továbbá, hogy a lapengedély kérelmezői, az alapítók abból az elgondolásból kiindulva, hogy az irodalom jelenlegi értékeit egyesítsék, és a régtől való népi–urbánus szembenállást meghaladják, bennünket is felkérnek a szerkesztőbizottságban való részvételre.

Tekintettel arra, hogy az alapítók részéről ez olyan béke-gesztus, amire eddig nem volt példa, Nemes Nagy Ágnes, Mándy Iván és magam igent mondtunk a felkérésre, azzal a kikötéssel, hogy amennyiben mi netán külön folyóiratengedélyt kapnánk, úgy részvételünket visszavonjuk, valamint visszavonjuk az esetben is, ha a lapnak a gyakorlatban megnyilatkozó irányvonalával nem tudnánk egyetérteni.

A régi barátsággal üdvözl

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, másolat.

[Címzés a megszólítás előtt:] Köpeczi Béla / művelődési Miniszter / Budapest

[Feladó a megszólítás előtt:] Lengyel Balázs / I. Naphegy utca 28.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

megszakadtak: lásd a 112. számú levelet. A címzett 1984. január 13-i levelét lásd BUDA 1999, 132–133. p.

az annak idején: a többféle terv alapján létrejött *Hitel* első száma 1988-ban jelent meg.

119. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Polcz Alaine-nek
és Mészöly Miklósnak

[Szigliget,] 1984. június 10.

Alikám, Miklóskám,

azóta is szorgalmasan hívogatlak titeket telefonon, de hiába. A legutolsó hír, amit hallottam, hogy Miklós kijött a kórházból (épp egy órája jött ki, amikor telefonáltam; nem a legjobb pillanat érdeklődésre), hogy *nem* infarktusa volt, hanem tüdőembóliája. Megdöbbentő hír. Jó, hogy mégsem infarktus, de hát ez a másik, ez sem látszik vonzónak. És ennyi időbe telt, míg rájöttek, miről van szó? Ha ugyan rájöttek. Mert az ember már kételkedik. Mindenestre kiengedték; az is valami.

Most tehát – feltételezés szerint – otthon kéne lennetek, Miklósnak lábadozóban. De hát nem vagytok otthon, esetleg kimentetek Orosziba (azt szabad?), vagy kihúztátok a telefont. Nagyon szeretnék tudni valamit rólatok. Aggódom. Még a kéz-operációt sem beszéltük meg, bár Miklós a saját szerzői estjén elég vidornak látszott. Remek volt az a betlehemi istálló – no meg a többi. Szerintem Miklós is „objektív lírikus”. Tárgyakban lakó látomások, végül is ez az alaprétege. Hja persze, századunkban líra és epika újabb házasságot kötött.

Itt van Ali nyugdíjazási ügye is. Mi van vele? Hogy halad? Sikerül valami tisztességesebb összeget kiperéselni belőlük? Lelkesen helyeslem, hogy Ali nyugdíjba menjen; túl sok, már régóta túl sok, amit csinál. Az aztán más kérdés, hogy félállásban vagy negyed-állásban megtartja-e a munkafolytonosságot. Mert az is kell, azt hiszem.

Mint a dátumból látható, Szigligeten vagyunk Balázssal. Valaki lemondott, ezért szívhatunk egy kis jó levegőt. Vesegörccs után vagyok – vizsgálatok, szaladgálás, rémes. De nincs nagy baj (remélem), van ugyan kövem, de kicsi. Baláznak fáj a háta, nekem, némileg javulva, a lábam.

Nem tudom, tud-e Miklós dolgozni. De tudjon. Ne felejtsetek el: lesz egy száma a *Jelenkornak*, amit Balázs fog szerkeszteni, mint vendég. Balázs már szólt Miklósnak, ez csak emlékeztető. Valami kis remekmű kellene Miklós-kám, valami tömör halhatatlan. Legyen jó egy nem-létező lapnak a búcsúfelépése. Ha ugyan lesz; akkor hiszem, ha látom. Láttunk mi már karón varjút, csalogatásokat és visszavonásokat. Itt van Szederkényi Ervin is, Mátyás Iván is feleségestül, cseveghetünk a lap-számról. Határidő: augusztus vége.

Írjatok egy sort (Pestre), vagy telefonáljatok. Próbálom én is. Csók és gyógyulás:

Ágnes

Kedves Ali, Miklós,

én se tudok mást mondani, minthogy illik jól vigyázni az egészségre, egymásra. Miklós kéziratát nagyon várom, de ha lehet inkább augusztus közepére. Kézcsók, ölelés

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] Mészöly Miklósnak / 1022 Budapest / XII. Városmajor u. 48.

[Feladó:] Nemes Nagy Ágnes / Szigliget, Alkotó-ház.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

lesz egy száma: lásd a 117. számú levelet.

Miklós kéziratát: Mészöly nem írt a *Jelenkor Újhold*-számába.

120. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

Szigliget, 1984. június 10.

Ellykém, édes,

éljen, éljen! Megvan a lakás-restauráció! Ez aztán férfi-munka volt. Druk-
kolok, hogy az egészséged – utólag – meg ne érezze. Remélem, most pihensz,

élvezed a szép, tiszta lakást. Mi is élvezük Szigligetet, én éppen veseroham után. De nincs nagy baj, van kövem, de kicsi. Mikor jössz Pestre?? Ezerszer puszil és ünnepel a nagy munkáért:

Ágnes

Kézcsók, csók

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Várom.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

**121. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs – Gálffy Endréné
Vityi Gizellának**

[Szigliget,] 1985. február 1.

Ellukám, édes –

megint Szigligeten. Nem volt könnyű idejutnunk, mert nemcsak hogy én nyavalyogtam 6 hétig influenzával és 2 fogam kihúzásával, hanem még Balázs foga is begyulladt, a szeméig feldagadt, és 38 fokos lázt produkált. Ilyen kellemetlenségek után mégis lejöttünk; itt szép és jó. Csak a madarak nem jönnek az ablakra, pedig tettem ki vajat, almát. Minden jót, édes, szelídebb telet, meleget. Csókollak, kicsi kezeddal együtt:

Ágnes

Kezedet csókolja

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon. Képfelirat: Szigliget, Látkép.

A datálás kiegészítése a tartalom alapján.

[Címzés:] dr. Gálffy Endréné / 6640 Csongrád / Lenin u. 6.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

122. Lengyel Balázs – Határ Győzőnek

[Budapest], 1985. február 22.

Kedves Győző,

hát komolyan vetted levelemnek azt a kitételét, hogy regényed meg se jelenhetne nálunk ateista, blaszfémikus mivolta miatt. Ezt viccnek szántam, melynek persze lehet némi igazságalapja. Mindenesetre a regényt eljuttattuk a Magvető igazgatójához, akinek Lakatossal és Cipivel (küldöttségileg) közösen felvetettük, hogy adjanak ki Tőled valamit. Lakatos egy színdarab mellett kardoskodik – én arra már nem emlékszem. Mindenesetre roppant művedben lehetne találni megfelelőt. Könyörögve kérlek azonban, hogy kérésünk akceptálása esetén ne ellenséges maffia működésére gyanakodj, hanem tudd, hogy barátaid igyekeznek a magyar (itthoni) olvasók kezébe juttatni. Esetleges negatív álláspontod bennünket dezavvál. Tehát félre az Ottlik-féle hisztériával, < ... > : amely : l ívben röpíti ki azt, aki tőle kéziratot vagy nyilatkozatot kér.

A Magvetővel megállapodtunk abban is, hogy rendszeresen (esetleg évente két ízben is) kiadnak *Újhold-évkönyvet*. (Mintegy folyóirat helyett.) Ez ügyben most már csakugyan kérek Tőled kéziratot, elsősorban prózát szeretnék, nem túl hosszú, 20 és 40 oldal között. Mit szólnál ahhoz, ha az *Özön* könyvből kivennénk egy részletet, és ha nem bánnád, melyik részletet szeretnéd? El kellene ugyan újra olvasnom, most hirtelenjében nem bukkantam rá a könyvben, a Szt. Tamás-bírálat jár az eszemben. Vagy más könyvedből, pl. a börtön-lázadásról írtakat? Könyveid megvannak, csak oldalszámot kellene írjál.

A dedikált, ajánlott versek fénymásolatát megkaptuk, annak idején jóleső érzéssel olvastuk is a küldött kötetben. Azért Mándynak, l : Ottliknak : l átadom, szegény Zsolinak a compókat és a combokat sajna már nem.

Rövidesen várom válaszodat, mert az évkönyv tervét két hónapon belül létre szeretnénk Lakatos Pistával és Ágnessel hozni.

Szeretettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

regényed: feltehetően a *Köppönyeg sors* című munkáról van szó, vagy talán a levélben is említett *Özön közönyről*.

dezavuuál: megcáfol (fr.).

Újhold-évkönyvet: lásd a 112. és 118. számú leveleket.

prózát szeretnék: HATÁR Győző, *Szélhárfa*, lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1986, 1/126–131. p.

küldött kötetben: a címzett fekete–arany borítójú köteteit rendszeresen küldte a ki-választottaknak, nem lehet azonosítani, LB melyikre gondolt.

szegény Zsolinak: Jékely Zoltán (1913–1982), költő, műfordító.

compókat: compó: halfaj.

123. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

Budapest, 1985. február 22.

Kedves Győző,

nem hallottam ugyan a Társalgó múlt heti adását, de beszámoltak nekem róla, hogy egyik kritikus megállapításomat említetted. Jólesett, köszönöm. Mindig is tudtam, hogy egyike vagy azoknak a ritka-ritka íróknak, akik tudják, hogy milyen munka van egy-egy kritikus megállapításban, és ha ez tisztességes munka, megbecsülik.

De nem csak ezért írok. Valamiképpen folytatni szeretnénk a *Jelenkor Újhold*-számát. A Magvető felajánlotta, hogy kiadna évenként (esetleg fél-évenként) egy-egy *Újhold-évkönyvet*. Ez 15–20 íves könyv lenne, aszerint, hogy mennyi anyag gyűlik össze. Vers, próza, tanulmány. Folyóiratszerű, de mégsem folyóirat. Megszerkesztés után úgy 6 hónappal jelenne meg, s ez annyiban hátrány, hogy a benne megjelenő anyagot (más könyvvel szemben) nem lehet előzőleg folyóiratban publikálni, hiszen ez a folyóirat. Előnye, hogy egy-egy költőtől nem egy-két verset hozna, hanem termését bővebben be tudná mutatni. Kérdezem: részt vennél-e ebben a vállalkozásban?

Lakatos Pistával és Ágnessel csináljuk egyelőre, de lehet, hogy kialakítunk egy szerkesztőbizottságot azokból, akik még vagyunk.

Tehát, ha igen a válasz, küldnél-e verseket. De esetleg mást. Olyan költőnek, a pálya csúcán, mint amilyen te vagy, a személyiségrajzához hozzátartozik az életrajza is (versben tudom részben megírtad, de prózában). Nem

gondolsz esetleg ilyesmire? Továbbá nem készül-e Rólad valami épkézláb tanulmány, életrajz, pályakép. Ez is érdekelne. Egyáltalában kivel lehetne írni egy összegző pályaképet? Tehát, ha a kisujjad majd nyújtod, akkor egész magadat szeretném.

A válaszodra hamarább, a kéziratokra kb. két hónap múlva volna szükségem.

A régi és újabb mély barátsággal ölel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, telejegyzetelt, a Móra kiadó cégjelzésével ellátott borítékkal. A cégjelzés leragasztva.

[Címzés:] Csorba Győző / 7624 PÉCS / Damjanich u 17.

[Feladó:] Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó < ... > / Lengyel Balázs / 1126 Budapest XII. / Királyhágó utca 5/B.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

a *Jelenkor Újhold-számát*: lásd a 117. számú levelet.

évkönyvet: lásd a 122. számú levelet.

szerkesztőbizottságot: a szerkesztésben később részt vettek még Györe Balázs, Kukorelly Endre, Balassa Péter és Ferencz Győző, lásd BUDA 1999, 301–302. p.

verseket: a címzettnek folyamatosan megjelentek versei az *Újhold-Évkönyvek*ben.

épkézláb tanulmány: egy évvel később jelent meg a *Tiszteletadás Csorba Győzőnek* című gyűjtemény, többek, köztük LB írásával.

124. Lengyel Balázs – Haldimann Évának

Budapest, 1985. március 4.

Kedves Éva,

nem küldtettem el Magának a *Jelenkor* decemberi számát, mert mondta, hogy úgylis megkapja. Reménykedem, hogy átnézte. Ezt a kísérletet, mely az *Újhold*nak afféle tovább folytatása, nem hagyjuk abba. A Magvetővel megállapodtunk, hogy *Újhold-évkönyveket* fogunk kiadni, évente egyet-kettőt. A *Jelenkor* számnál szélesebb írói gárdával, lényegesen több és nem csak irodalmi tárgyú esszével. Nem volna-e kedve ebben a vállalkozásban részt vennie?

Nem tudom, szokott-e még írni magyarul? Alig hiszem, hogy el lehetne az ilyesmit felejtetni.

Örülnék, ha igent mondana, ha szívesen részt venne. Jobb volna beszélni a kérdésről, jobb volna, ha tudnám, mi az, ami foglalkoztatja, így csak vaktában ajánlok fel témákat. Így például: A mai magyar irodalom külföldi (genfi) szemmel; a magyar művek tolmácsolási problémái a német nyelvterületen; mi az, ami érdekli a nyugati olvasót, és mi az, ami nem, stb. (ez még az előző téma); vagy: egy nem túl részletes madártávlatkép arról, hogy mi van ma az irodalomban a német nyelvterületen. (Megint csak zárójelben: érdekes volt számomra ebből a szempontból az egyik Schwabisch Hall-i beszámoló.) Látja, kénytelen vagyok a legkézenfekvőbb dolgokat ajánlani. Mi volna, ha Maga ajánlana, ha egyáltalán kedvet érez hozzá? Jó volna, ha a témában legalább egy hónapon belül meg tudnánk állapodni. Nincs esetleg valami <ly> : j : le eleve készen? Egy portré Mészölyről például?

Remélem, hogy felkéréssel nem érintettem érzékeny területet : et : és reménykedve várom igenlő választ.

Kezét csókolja

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Gépirás postai levélpapíron, másolat a levélíró autográf javításaival.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

decemberi számát: lásd a 117. számú levelet.

Újhold-évkönyveket: lásd a 122. számú levelet.

részt vennie: a címzettnek nem jelent meg írása az *Újhold-Évkönyvek*ben. Válasza:

Haldimann Éva – Lengyel Baláznak; Genf, 1985. március 21., lásd BUDA 1999, 142–143. p.

125. Nemes Nagy Ágnes és Lakatos István – Csorba Győzőnek

Budapest, 1985. július 27.

Kedves Győző,

szégyenkezve mentegetőzőm, hogy ilyen későn válaszolunk remek verseire. Én vagyok a hibás; a Balázs levele íróasztalomon elkeveredett, azt hittem, rég föladtuk.

Kérem, ne haragudjék. Még egy mentség: hál' isten megint betegeskedem, úgy látszik, gyomorfekélyem van, de nem biztos. Ezzel szórakozom.

De az *Újhold*-anyag szép, Maga pedig előnyére [!] válik.

Köszönet, mentegetőzés, üdv,

Ágnes

Drága Győző!

Pénteki lapom ezek szerint tárgytalan. Ágnesnél, Baláznál elfelejtettem érdeklődni, hogy befutott-e a küldeményed, most tudtam meg, hogy itt van már. Nagyon örülök, én is gratulálok és nagy szeretettel ölellek

Lakatos Pista

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

Címzés:] Csorba Győző / 7624 PÉCS / Damjanich u 17.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest XII. / Királyhágó utca 5/B.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

verseidre: lásd a 123. számú levelet.

126. Lengyel Balázs – Nádas Péternek

[Budapest,] 1985. november 6.

Kedves Péter,

az *Újhold-Évkönyv* első száma már nyomdában van, könyvhétre fog megjelenni. A másodikat jövő karácsonyra ígéri a Magvető, januárban zárjuk. Nagyon örülnénk, ha ebben már szerepelnél, s tudnál adni valami prózát (novellát, regényrészletet, színdarabot, esszét), ami a tollad alól kikerül, amihez kedved van.

Rólad már az első számban szerettünk volna íratni, de a tanulmány nem készült el. Írója – Lakatos Pista kádere – állítólag évek óta foglalkozik az írással. Honti Katalinnak hívják. Persze jobban szeretnék neves íróval íratni, csak akit Te ajánlottál, Fogarassy (?) Miklós például inkább egy Rábáról

szóló esszét vállalt. Még beszélek vele újból. Balassát is megkérdezem, és ha ő nem, hát kit ajánl.

Nem annyira válaszleveledet, hanem inkább kéziratodat várjuk.

Barátsággal üdvözl

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás, másolat.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

valami prózát: NÁDAS Péter, *Egy bőven termő barackfa*, lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1986, 2/19–69. p.

Honti Katalinnak: az *Újhold-Évkönyvek*ben nem jelent meg írása, lásd evvel kapcsolatban a címzett LB-nek írt leveleit – Gombosszeg, 1986. június 4., június 23. –: BUDA 1999, 144. p., 155. p.

Fogarassy (?) Miklós: nem jelent meg a tervezett tanulmány az *Újhold-Évkönyvek*ben.

Balassát: BALASSA Péter, *Közelítések az Emlékiratok könyvéhez*, lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1988, 1/312–322. p.

127. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Budapest,] 1985. december 30.

Édes, szépséges Ellukám,

ha arra gondolok, hogyan fagyoskodtál a jéghideg konyhában, küzdöttél gázzal, vízzel – akkor valósággal megdöbbsz az a nagyszerű tészta-tömeg, amit megint csak küldtél, postára-cepeltél, pakoltál. Lesül a képemről a bőr, míg zabálom (zabáljuk) a csemegéket. Az almás – ez valahogy felséges volt. A diós – ez a porózus-száraz. És a többi mind-mind a legek közé tartozik.

S méghozzá: nemcsak tésztákat küldtél, hanem hús- és húsneműt is! Kolbászt, öt kilométernyit és kacsamellét, a legjobb falatot. Még csak az kéne, hogy disznótorost is küldj, Isten őrizz. Egyrészt nem is nagyon imádjuk, másrészt alig bírjuk felfogni az eddigieket.

Szégyenkezve köszönöm sok-sok fáradozásod. Egyébként nem telt rosszul a karácsony. Tudomásul vettem, amit az orvosnő mondott, hogy idén ne szá-

mítsak karácsonyra, és mert felkészültem rá – a fel-nem-készülésre –, egész jó volt. Nem marcangoltam magam, hogy nem tudok kimenni, vásárolni, leszámoltam vele: úgyse tudok semmit se csinálni. És így egész jó volt. Évák felugrottak, Balázssal néztük a gyönyörű színes tévét. Micsoda szerencse, hogy még lesántulásom tűrhető idején sikerült megvenni (a Kossuth-díjból; azt hiszem írtam már. Erre vágytam).

Meglátjuk, mit találnak ki. Megint szerencse a pechben, hogy nem fáj mindig a lábam, csak járva és állva, no meg fekvéskor ügyesen kell elhelyezni – de ülve egészséges vagyok. Dolgozni is elkezdtem megint, van mit, bőven.

Most éppen köd van, a szembe-házsört sem látni, meg hidegszik az idő. Ezt nem kívánom Neked, viszont kívánok, édes angyalom, minden jót az új évre, egészséget, tanítványokat, cinkét és hogy megtarthatd a Te ellai kedélyed. Csókolok mindenkit, az ifjabb Aranyi-nemzedéket, Kaluzsáékat [?] – búék, búék.

Köszönet, csók:

Ágnestól

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirtár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Kossuth-díjból: a levélíró 1983-ban kapta meg.

128. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Várady Szabolcsnak

Szigliget, 1: 1986 : 1 január 28.

Kedves Szabolcs,

örömmel olvastuk el „kis dolgozatodat” az *Alkonyról* és a rímről. Pompásnál pompásabb megállapítások sorakoznak benne; mindig éreztem, hogy a vers rejt valami különlegességet, de a szerkezet, a szerkesztés párhuzamossága csak a Te felfejtésedben világosult meg számomra. Amit általában mondasz a rímvonzásról, a divat-szavakról, divat-rímekekről (Herz–Schmerz stb.) mind kitűnő, példájuk szellemes, s még abban is nagyon igazad van, hogy a rím, mint hatótényező visszatérhet, vagy visszatérése máris időszerű.

Szívesen leközzöljük az írást, és köszönjük. Mégis szeretnék felvetni vele kapcsolatban egyetlen gondolatot. Nem tudnád-e tárgyalásmódodat esetleg egy-két | : elegáns : | fordulattal vagy összevonással egyirányúbbá tenni? Megmagyarázom: vannak mondatok, melyek tekintetbe veszik az átlagolvasó tájékozatlanságát, és olyan ismereteket is közölnek, melyeket tudottnak lehet venni. Másutt meg magas és tartalmas esszéelőadás a szöveged. Ha az ismeretközlést egy kicsit hátrébb vonnád? Vagy egy-két olyan fordulattal lepleznéd, hogy „Nem kell szót vesztegetnem arra, hogy”, „Ki ne tudná” stb. Hogy ezzel is jeleznéd, hogy egy értőbb, magasabb olvasóréteget céloz meg a beszédeddel. Megkérlek, hogy gondolkozz rajta, még ha esetleg munkát is jelent.

Február 3-ától otthon leszünk. Örölnénk, ha Ágnes felhívnád, szóban és a szöveget kézben tartva, talán könnyebb elmagyaráznom, hogy mire gondolok.

Barátsággal üdvözöl

Lengyel Balázs

Kedves Szabolcs,

itt találtam a szigligeti íróasztalomon üzenetét és írását. Kellemes fogadtatás volt, lángolóan helyeslem, hogy ilyen hozzáértő, elmélyült verselemzéseket is közöljön az *Újhold-Évkönyv*. Úgyis alig van, aki ilyet képes produkálni. Ami – csekélyke – ellenvetésem volna, azt Balázs már megírta: néhány közismert dolgot talán el lehetne hagyni az új, eredeti, revelatív megállapítások mellől, vagy csak úgy, mellékesen belesmirglizni a szövegbe. Hogy úgy legyen ott, mintha nem is lenne. De hát ez jelentéktelen, stiláris apróság. A lényeg: köszönet és barátság.

Üdv

Nemes Nagy Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Várad Szabolcs / 1117 Budapest / Orlay u. 4.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 Budapest I. / Naphegy u. 28.

Lelőhely: Várad Szabolcs tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

„kis dolgozatodat”: VÁRAD Szabolcs, *Vers tiszta, kancsal rímekre és asszonáncra*, lásd

LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1988, 2/400–411. p.

129. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

Budapest, 1986. május 20.

Kedves Győző,

megelőztél leveleddel, én is kétségbeesve láttam, hogy az utolsó versed két sora lemaradt. Minden korrektúrát megnéztem, de az ember hiába félti a munkáját, s tesz meg mindent érte. Az imprimatúra pillanatában a pártközpont hírvetve, hogy egy Petri-vers is lesz a kötetben. Meg egy Radnóti Sándor-tanulmány. Mindkettőt kiszedette, a könyvet áttördelték. Egynapi telefonálgatásomban került, hogy legalább a Radnóti-tanulmányt megmentssem. Erre újra át kellett törölni a könyvet. Versed nyilván e műveletek közben csonkult meg. (Más hiba is keletkezett: Ottlik írásának két oldalát felcserélték.)

Mit tehetünk? Természetesen minden jóvátételre kész vagyok. Javaslatom kettős. 1. a karácsonyi könyvvásárra megjelenő második számba (már nyomdában) megpróbálhatom egy jegyzettel újra betenni a teljes verset; 2. adsz még, mondjuk két verset augusztusig, és azokhoz (esetleg csillaggal jelölve az ismétlést) mellékelem az elrontott vers szövegét. Nekem ez a megoldás tetszenék jobban. Gondolhatod, hogy nekem is mennyire fáj ez az ügy, nem ok nélkül tettem ezt a verset utolsónak, záróversnek.

Fájlalnám, ha ez a szörnyűség végleg elvette volna a kedved az antológia olvasásától, pedig itt is, mint máskor is, igyekeztem költészeted iránti kivétel-s megbecsülésemet és személyed iránti rokonszenvememet kifejezni.

Várom válaszodat, hogy milyen megoldást javasolsz. Sajnálom, hogy a szívveddel betegeskedtél, mielőbbi teljes javulást kívánok. (Én is hetente ismételtelen kapom az injekciókat.) De hogy mi ez a betegség tanította doktorság, azt Te jobban megírtad [?].

Sok szeretettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Csorba Győző / író úrnak / 7624 PÉCS / Damjanich u 17.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 I. Naphegy u 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

két sora: a *Majd* című vers csonkult, az évkönyv 1987. évi első kötetében teljes változatában jelent meg.

Petri-vers: Petri Györgynek három verse jelent meg az évkönyv 1988. évi első kötetében.

Radnóti Sándor: RADNÓTI Sándor, *Pilinszkyvel New Yorkban*, lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1986, 1/325–338. p.

Ottlik írásának: OTTLIK Géza, *A Valencia-rejtély*, lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1986, 1/195–210. p.

130. Lengyel Balázs – Köpeczi Bélának

Budapest, 1986. május 25.

Kedves Béla,

szeretném ez úton figyelmedbe ajánlani az *Újhold-Évkönyv* most megjelent számát. Ez az évkönyv, ha távolabbról is, de annak a kezdeménynek a következménye, amelyet néhány évvel ezelőtt Te inauguráltál, de aztán nem valósult meg. (Hogy miért nem, erről valahogy sohasem kaptam Tőled közvetlen értesítést.) De ha te akkor nem szólítasz fel arra, hogy indítsuk újra az *Újholdat*, sosem jutott volna az eszünkbe, hogy negyven év után (!) ilyesmivel próbálkozzunk.

Ezt a kötetet követi majd még ez évben egy második – aztán majd meglátjuk, kell-e, továbbra is, és hogy lesz-e hozzá kedvünk, erőnk.

Szeretném, ha komolyabban beleolvasnál. Mi, mint írtuk is, a különböző korosztályok és irányok kulturált, egymást becsülő együttélését szeretnénk megvalósítani olyan emeltebb szellemi-minőségi fokon, melyre ma – a tehetségek adottságai mellett – lehetőség adódik. Nem hisszük, hogy csodát csináltunk – csodát még olyan tehetségek jelenléte mellett is, amilyen a nagy *Nyugat*-nemzedék volt, csak szerencsével lehet csinálni –, de tisztességes irodalmi és szellemi produkciót kívántunk adni. Az esszék, tanulmányok, dokumentumok részt ajánlanám e szempontból különösen a figyelmedbe, ezt tartom a legsikerültebbnek, és a következő „számunkban” még inkább annak. Itt módunkban volt a tudomány területéről, különösen a történelemszék közül, néhány kiváló embert megszólaltatnunk, kik a rangosabb szellemi élet létrehozásában nagy segítségünkre voltak, és azt remélem, lesznek is továbbiakban, ha lesznek továbbiak.

Ennyi előzetes információt vagy *captatio benevolentiae*t fűznék csupán évkönyvsorozatunkhoz, amely a személyes kapcsolattól függetlenül is, úgy

gondolom, számot tarthat figyelmedre, tudósként, irodalomszerető magán-emberként éppúgy, mint a kulturális élet irányítójaként.

Barátsággal üdvözl

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás, másolat.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

megjelent számát: lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1986/1. A címzett válaszait lásd BUDA 1999, 153., 168. p.

inauguráltál: felavat, beiktat, bevezet (fr.), lásd a 111. számú levelet.

captatio benevolentiae: a jóindulat elnyerésére irányuló kérést (lat.).

131. Nemes Nagy Ágnes – Radnóti Sándornak

[Budapest,] 1986. június 17.

Kedves Radnóti Sándor,

örülök, hogy tetszett Magának az *Újhold-Évkönyv*. Kevésbé örülök annak, amit tetszéséhez mellékelte; no de hát Maga éppen azért küldte levelét, cikket, hogy hadd ne legyen köztünk félreértés. Hadd ne legyen; tisztázzuk az én oldalamról is: nem Magáért „angazsáltam” magam – hogy a Maga kifejezését használjam –, sem másvalakiért, hanem saját meggyőződésemet, azért, amit irodalomról, kultúráról gondolok.

Azt a véleményét, hogy az „angazsálódás” okán (amely félig sikerült), a „kirekesztés vétlen eszközévé” lettem-leltünk, persze, megjegyzés nélkül hagynám – Istenem, annyi mindent hagytam megjegyzés nélkül életemben –, ha nem mellékelte volna Eörsi alkalmából írt és Babits-könyvemre l : is : l reflektáló Lukács-apológiáját. Mert érdekes ez. Ha maga olyan érzékeny a kirekesztés megnyilvánulásaira, nem meglepő-e, hogy olyan hevesen méltatja a vallott, akart, gyakorolt önkénynek olyan jellegzetes figuráját, amilyen Lukács? Maga szerint Lukács csak fenntartotta (bölcs) véleményét Babitsról (és annyi minden másról), csak úgy „megkritizálta” a költőt, ahogy szellemi emberek között szokás. Nem tűntek fel Magának e „kritikák” következményei az irodalomban, az életben, a berendezkedésben? Lám csak:

megbotránkoztattam, érzelmeiben megbántottam azzal, amit Babits-könyvemben Lukácsról merészeltem írni. Ebben különben azonos a véleménye Ungvári Tamáséval (az ÉS-ben közölt írás), még a mondatformájuk is hasonló. Maga szerint „morális eleganciámat” félretéve, Ungvári szerint a tölem megszokott „fairséget” levetve, arra vetemedtem, hogy bíráljam a jeles professzort, hogy „méltatlan iróniával” kezeljem. Két ilyen azonos vélemény két ilyen eltérő oldalról: érdekes egybeesés ez, és nagyon is alátámasztja saját véleményemet.

Gondolom, megengedhető szubjektívizmus, ha egy írócsoport, amelyet Lukács kiradírozott a magyar irodalomból, amelynek második számú likvidálója volt (az első számú Révai), nem rajong kivégzőjéért. De – mint annyiszor a mi esetünkben – e szubjektívizmus rögtön objektívumba úszik át, hiszen korántsem csak egy írócsoportról van szó, hanem a magyar irodalom, sőt, az irodalom, a kultúra, a szellemi szabadság minimális alapjainak felszámolásáról. Értsük meg egymást: nekünk Lukács és véleményei szellemileg irrelevánsok, nem léteznek, kívül esvén az érvek szféráján. Vitázzunk egy ránk szegezett gépfegyver „érvei”-vel? Egyébként érdekes, bár szokásos jelenség ez: az erőszaktevők gyakran igyekeznek megindokolni tetteiket, előre vagy utólag. Indokaik – természetesen – szentek.

Ami még érdekesebb: vajon miért tetszik ő még ma is a fiatalabbak egy csoportjának? Mi teszi ma is oly egybehangzóan, minden oldalról védett szent tehénné? Látja ez – Lukács sajátos szexepilje – olyan kérdés, amin érdemes gondolkozni. Mi, magunkfajta öregek, ezt nem értjük; nekünk még elemi felháborodásunkon, még veritékes halálfélelmünkön is (amit az ő neve halatán érzünk) átszűrődik valami mosoly: ámultan nézzük a hozzá-nem-értés ama hatalmas monumentumát, ami az ő irodalomtudósi műve.

Hogy valakinek a filozófus Lukács tetszik? Netán az etikus? A politikus? A „magatartása” tetszik? A stílusa? Magyarázza el ezt egyszer, szívesen elolvassám. Esményeink bármennyire különbözzenek, *nekem* óhajom ugyanis, hogy mindenki elmondhassa a mondókáját. 38 éves szünet után – bármily sokoldalú ellenkezést szülve – engedtessek meg, hogy még én is elmondhassam.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás, autográf javításokkal és datálással, piszkozat.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

cikkét: RADNÓTI Sándor, A „*lekiüzdetlen öreg hang*”. Eörsi István: AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN, lásd Beszélő, 1986, 16/83–87. p. A levélíróra vonatkozó részlet: „Olvasom Nemes Nagy Ágnes gyönyörű verselemzésekkel teli könyvét Babitsról (1984). A szerző, a moráljára és erkölcsi eleganciájára egyként kényes jelentékeny költő itt eleganciáját félretéve azt találja írni, hogy Lukács 1970-es Babits-bírálatát annál különösebb, mert akkor már senki nem kívánt ilyesmit a »jeles professzortól«. Feledi, hogy Lukács akkor is bírálta Babitsot, amikor még senki nem kívánt tőle ilyesmit, s mintha nem sorolhatna műveltsége tárházából számtalan példát arra, hogy jelentős emberek más jelentős embereket nemcsak alantas okokból szoktak kritizálni.”

„angaszáltam”: az esetet LB később felidézte: „Össze kell fogni az értékeket” – Emlékezés az Újhold-Évkönyv megindítására és első 5 évre (Lengyel Balázssal beszélget Kelevéz Ágnes), lásd BUDA 2014, 116–117. p.

Ungvári Tamáséval: UNGVÁRI Tamás, *Vizafogóba hajtott halak*, lásd Élet és Irodalom, 1986. február 28., 10. p.

132. Nemes Nagy Ágnes – Gálffy Endréné Vityi Gizellának

[Budapest,] 1986. szeptember 15.

Édes Ellykém,

mint valószínűleg tudod: fent volt nálam Vekerdy Sanyi. Azt mondta, amit Neked is mondott: állapotod egyensúlyban van. Ami neked gondot, fájdalmat, kellemetlenséget okoz, az, hogy sebed vérzik, nyugtalankodik, az ugyanakkor hasznos is: állandóan kilökődik belőle a nem-kíváncsi anyag. Sanyi azt mondja, hogy van erre példa a szakirodalomban, de aránylag ritkaság. Ezért van az, hogy nincs áttételed. Kímélned kell magad, és szedni a Béres-cseppeket (valamint más roborálókat); ő sokra tartja a Béres-cseppet, remek eredményeket látott tőle.

Azt, hogy egy-egy téli hónapra felgyere Pestre, nagyon helyesli. Megismétlem tehát, amit százszor elmondtunk Évával: gyere legalább karácsony környékére. Gondold meg. Úgy látszik, a bajban egy jóindulatú baj a tiéd. Ezért örülök neki, hogy végre-végre orvos elé kerültél; mégis van kihez fordulnod ott, Csongrádon, van, aki tudja, mi van veled. Ez mégiscsak szükséges!

Sanyi nagyon rendes volt; telefonált, és azonnal eljött hozzám. Biztosan tudod: fia nagyon beteg, az Onkológián operálták, azért jár Sanyi Pestre

mostanában. Úgy látszik, rendbe jön a fiú – 30 éves, mérnök, Prágában dolgozik feleségével együtt –, sikerült megfogni a bajt.

Édes drágám, mindent összevéve, én nagyon helyeslem, hogy orvos szemé elé kerültél. Már régen-régen kellett volna. Gondold meg: most tudod, hogy egyensúlyban vagy, hogy állandósult, nem kellemes, de nem veszélyes az állapotod!

Ezerszer csókollak-puszillak, Sanyinak még egyszer hálás köszönetem, támaszkodj rá! És írj egy-két szót, hadd halljak rólad.

Kézcsók is, kis kezedre:

Ágnes

Új (visszakapott) telefonszámomat ideírom, bár a múltkor, Nálad, felírtuk: 757–156.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levelezőpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

133. Lengyel Balázs – Mészöly Miklósnak

[Budapest,] 1986. szeptember 28.

Miklós!

1. Rám árasztott szemrehányásodnak annyiban van igazságtartalma, hogy kíváncsiságból, mely innen | : is : | onnan is hallott híreszteléseken alapult, valóban részt vettem olyan beszélgetésben, amelyet kifogásolsz. Indulatkitörésed olyan váratlanul ért, úgy megzavart, hogy sejtelmem sem volt róla, hogy mi módon. Az ilyesféle érdeklődés vagy pletykás kombináció minden összezárt társaság jellegzetes témája. Nincs is különösebb jelentősége – kivált, ha alaptalan. Ne feledd azonban, hogy amikor a természetes férfiszolidaritás hallgatásra kötelezett, azt meg is tartottam. Te tetted akkor az ügyet lehetetlenné, Te hoztad óvatlanul nyilvánosságra (lásd a 2. pontot). Én mindenesetre megfogadtam magamnak, hogy magánügyeidet soha többé nem érintem, a róluk való beszédet meg sem hallgatom.

2. Bármilyen sérelem éri is az embert, vagy bármilyen indulatos is, szükséges, hogy megválogassa szavait. Ahogy Te velem beszéltél, úgy nemcsak

velem, senkivel sem lehet beszélni. Gondolj vissza arra, hogy amikor kizártál a lakásomból, és nekem a kulcsomért igen gyanútkeltő körülmények között fel kellett ugranom hozzátok, vagy amikor tudtom és felhatalmazásom nélkül ráírtad nevemet feladóként leveledre, s azt az íróasztalomon hagytad, s emiatt igen kínos, megalázó beszélgetésem volt Alival (az ő nagylelkűsége tette elviselhetővé), vajon azután én milyen szemrehányást tettem, fenyegetőztem, ordítottam, hogy ilyen helyzetbe hoztál? Pedig a jogtalan névhasználat és főleg következménye talán van olyan súlyos ügy, mint amiben engem hibáztat – bár ezúttal, hangsúlyozom, semmiféle diszkrécióra nem voltam kötelezve.

Maradjunk tehát a jövőben a természetes és elkerülhetetlen irodalmi egymás mellett élés kulturált formája mellett. A magánügyek teljes kizárásával, bármi volt is a múlt, bármit tudunk is kölcsönösen egymásról. Ez lehetővé teszi, hogy munkáidat olvassam, gondolkozzam róluk, esetenként örüljek nekik, mint irodalmunk gyarapodásán, vagy akár írjak is róluk. Én ugyanis sohasem keverem bele irodalmi ítéleteimbe rokonszenvemem vagy ellenszenvemem, vagy akár személyes konfliktusok miatti haragomat. Arra a rövid időre, ami még előttünk áll, ez éppen elegendő kapcsolat lesz.

Üdvözlettel

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás, másolat autográf javítással.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában, s egy másik másolat a PIM Kézirattárában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

férfiszolidaritás: evvel kapcsolatosak a levélíró *Két Róma* című emlékezésének Pilinszky Jánosra vonatkozó sorai: LENGYEL Balázs, *Két Róma (Emlékezés 1948–1993.)*, lásd LENGYEL 1998, 288. p.

134. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1986. november 11.

Kedves Tibor,

a kritikai szakosztály ülésén beszélgetésünk megszakadt, nem tudtunk megállapodni. Két témát vetettél fel. Az egyik volt a Pilinszky-levelezés, de a másikra, sajnos, nem emlékszem. Mintha egy költő portréját ígérted volna?

Viszont, úgy emlékszem, hogy ez konveninána jobban nekem. Ne érts félre, *Újhold*-szempontból szívesebben foglalkoznék Pilinszkyvel, de látnom kellene a leveleit. Tudni kellene, hogy kihez írta őket és miről. (Ágnesnek például egy nagy köteg levele van, de nem kívánja kiadni őket.) Jancsi ugyanis prózájában erősen oldotta, ismételte magát, gyakran széplélek lelkével írt, s ha „lilaságaiért” istenítik őt ma, jobban szeretném, ha csodálatos nagy műveiért istenítenék. Szóval, arra kérlek, ebből a szempontból is mérlegeld az anyagot. Másfelől arra is kérlek, hogy a másik témára emlékeztess. A kézirat-ra január 15-ig volna szükségünk, akkor októberre megjelenhetnénk.

Mindhárman szerkesztők előre is örülünk részvételednek. S én, másfelől, külön köszönöm, hogy a Csorba tiszteletére szerkesztett gazdag kötetben teljes egészében közölted írásomat.

Meleg barátsággal üdvözöl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Tüskés Tibor író úrnak / 7625 PÉCS / Surányi M. u. 25.

[Feladó:] < ... > Lengyel Balázs / 1016 Budapest. I. Naphegy u 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Pilinszky-levelezés: a címzettnek nem jelent meg írása az *Újhold-Évkönyvek* sorozatában, evvel kapcsolatos leveleit lásd BUDA 1999, 170–171, 179. p.

Csorba tiszteletére: az 1986-ban Pécssett, a Baranya Megyei Könyvtár kiadásában megjelent *Tiszteletadás Csorba Győzőnek* című gyűjteményben olvasható LB *Életigenlő, halált látó* esszéje.

135. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1987. február 19.

Kedves Tibor,

mondanom sem kell, hogy bánt a dolog, hogy Téged a szakosztály vezetőségéből kihagytak. Nincs senki, magamat is beleértve, akinek a működését, kritikai életművét a Tiédnél fontosabbnak és súlyosabbnak tartanám. Neked kellett volna a szakosztály elnökének lenni; amit most rám lőcsöltek.

Nem tudom még, hogyan lehetne a dolgot jóvátenni, de Veres Miklóssal együtt az a véleményünk, hogy jóvá kell tenni.

Nem mintha túlzott jelentősége volna ennek az egész írószövetségi munkának, de akkor is, akárhogy is, köztünk a helyed.

Barátsággal üdvözöl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Tüskés Tibor író úrnak / 7625 PÉCS / Surányi M. u 25.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 Budapest. I. Naphegy u. 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Veres Miklóssal: Veres Miklós (1942), költő, műfordító; ekkor az Írószövetség főtitkára.

136. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1987. április 2.

Kedves Tibor,

kéred, s úgy hát visszaküldöm a kéziratot. Én még szívesen melengettem volna, de Lakatos Pista így értesített, hát legyen így. A Te összefoglalód kitűnő, Fülep ellentmondásos egyéniségét is kirajzoló, maga a dokumentum viszont helyi lapáliákkal van tele, melyek, igaz, a kortörténet szempontjából jellemzőek. De nekünk, sajnos, hosszúak.

Miután más terveidről is beszélünk, reménykedem abban, hogy ezzel nem szakad meg a kapcsolatunk, s hogy alkalomadtán más kéziratot küldesz. Legközelebbi „számunk” zárása július hónap. Örülnék, ha számíthatnék munkádra. Máskülönben még egyre bánt az a méltánytalanság, amelyet a kritikai szakosztály szavazása elkövetett. Ágnes is képtelenségnek tartotta, amikor beszámoltam róla.

Meleg baráti üdvözlettel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

A Te összefoglalód: TÜSKÉS Tibor, *Fülep Lajos „maga mentsége”*, lásd Dunatáj, 1987, 4/61–73. p. A szerző Fülep Lajos 1929. aug. 9-i levelét közlést és bevezeti.

Fülep: Fülep Lajos (1885–1970), művészettörténész, református lelkész.

137. Lengyel Balázs – Mezey László Miklósnak

[Budapest,] 1987. június 10.

Kedves Laci,

elolvastam a *Dilettánsok és emigránsok* című szép, alapos tanulmányodat, mely, feltételezésem szerint, valójában egy készülő könyv bevezetése vagy első fejezete. A könyv maga nyilván a szlovákiai magyar irodalomról szól vagy fog szólni. Azért gondolom, hogy ez egy nagyobb munka első fejezete, mert az alapvetés részletezésével beszél, feltérképez egy összetett szituációt, melyből a későbbiekben izgalmas szellemi mozdulások eredtek. Nem mondom azt, hogy amit elmondasz, hogy helyzetábrázolásod nem érdekes, de miközben azon gondolkoztam, hogy közöljem-e tanulmányodat, eszembe jutott, hogy engem és az olvasót a tárgyalt időszak utáni történések, igen, a Sarló mozgalom érdekelne elsősorban. Az, amit itt elmondasz a későbbinek, a sokkal izgalmasabbnak az előtörténete. S én annak a történetét közölném szívesebben, azt egyenesen lekötne Tőled. Ez a tanulmány ugyanis önmagában, ha nem egy könyv első fejezete, némileg hosszadalmas, túlrészletező, meg ismétléseken át halad előre. Hiszen mondanivalóját egyszerűen össze lehet foglalni. Nem mondom azt, hogy a viszonyok rajzában nem vagy pontos és distinktív, s hogy az összefoglalhatóság és a distinktív állapotrajz nem komoly érdeme a tanulmányodnak, de ha a további történéseket írnád meg, akkor az itt elmondottakat 10 oldalon is össze lehetne foglalni. Tettem néhány ceruzamegjegyzést az oldalak szélére, ne haragudj érte. Lényeges kifogást nem, többnyire csak stiláris észrevételt tartalmaznak. Egy lényeges észrevételem van: Ady, Móricz és Szabó Dezső hatása nem annyira a közvetlen Trianon utáni állapotokra, hanem a Sarlós mozgalomra jellemző. És

még egy megjegyzés. Jászi Oszkár és feleségének szerepét jobban ki kellene emelni, szellemi központokról Krleza is ír.

Összegezve: ha csakugyan könyvet írsz a felvidéki szellemi mozgalmakról, úgy szívesen közlném következő számunkban (határidő: 1987. december 1., vagy inkább november vége), ha viszont nem készülsz folytatásra, akkor szó lehet arról, hogy ezt a tanulmányodat közlöm, de rövidebb változatban. Úgy képelem, hogy 20-25 oldalon, kissé tömörebben fogalmazva és az ismétléseket kihagyva közlendőidet el lehetne mondani. Így nekem, olvasóimnak kicsit sok. Gondolkozz ajánlatomon, és alkalomadtán hívj fel telefonon, délutánonként, sőt valószínűleg délelőttönként is megtalálsz a 763–004 számon.

Köszönöm, hogy az érdekes írást elküldted, és remélem, hogy valamilyen egyezségre tudunk jutni.

Barátsággal üdvözl

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás, másolat.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

tanulmányodat: MEZEY László Miklós, *Dilettánsok és emigránsok. A szlovákiai magyar irodalom kezdeteiről*, lásd LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1988, 2/307–325. p.

közölném: a címzett választát lásd BUDA 1999, 172–173. p.

138. Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes – Somlyó Györgynek

Sikonda, 1987. augusztus 15.

Kedves Gyuri,

megkaptam a kéziratot, sajnos nem tudom már ebbe a számba betenni, mert az „n”-ezéskor kiderült, máris túlléptem a l: szabott : l terjedelmem. De ha nálunk hagyod, örömmel venném az 1988/2-be.

Finom, mély értésre vall a Borges-elmélkedés, egészen kiváló a Mándy-ról írott, s örömmel láttam, hogy Te is felfedezed – oly szemetszűrő –, hogy

Mándynak a tárgyi világ elioti értelemben objektív korrelatívja. Már a színiírók és a színházak konfliktusa többször is megtárgyalt téma. Érvelésed is hagy némi kétséget maga után, nem bizonyos, hogy a példák a maguk korában remekművek voltak, s az se bizonyos, hogy a mai írók csupa remekművet írnak. Szakonyit, I: Csukát, I: Gyurkovicsot láttam vagy olvastam (persze mást is), s aligha hihetem, hogy Spiró Kertjét vagy Csirkefejét időtálló értéknek tarthatnád. Persze, te tudod, hogy mi lappang előadatlanul. Örültem okfejtésednek az irodalom és a politika viszonyáról; nagyon világos és pontos a megfogalmazásod – bár a személyes hitel erősítésére mellékesen megjegyezhetnéd, hogy nem voltál mindig ezen az állásponton. A fordítás nehézségeiről írva viszont példáid meggyőzőek, végkövetkeztetésedben van igazság.

Tehát gondold meg, nálunk hagyod-e a kéziratot.

Barátsággal üdvözl

Lengyel Balázs

Kedves Gyuri,

hozzáfűzöm a Balázs mondókájához, hogy nemcsak jó, amit írtál, hanem ehető is, élvezhető, élvezetes – hál' istennek. Annyi okosat (?) ámde ehetetlent olvas az ember. Egy ellenvetés volna: az első mondatot nem érzem megoldottnak. Természetesen azt csinálsz, amit akarsz, de ez éppen az első mondat, s ha kicsit homályosnak érzem, talán nem ártana mérlegre tenni újra.

Örülnék, ha nálunk hagynád a köv. Újhold-Évkönyvre.

Itt es az es, köd van, jég hideg. Szép kis nyaralás.

Jobb nyarat kívánva üdvözl

Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

1988/2-be: a címzettnek csak az 1989. évi első évkönyvben jelent meg egy Karinthy

Frigyes-versről szóló tanulmánya.

139. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

[Budapest,] 1987. szeptember 8.

Kedves Gyuri,

kifejezett kérésedre mellékelten visszaküldöm írásodat. Sajnálom, hogy nem hagyod nálunk. Eleve megmondtam, nem biztos, hogy a lezárt számba bele tudom tenni s | : végül : | nem tudtam, mert a szabott terjedelmet amúgy is túlléptem harminc oldallal. Más, már elfogadott írást kellett volna elhagynom. Sajnálom hogy jóvátevő gesztusom ezt eredményezte, s mint értesültem róla, ezt is sérelmezed.

Ha összeszámolom, legalább öt ízben írtam különböző könyveidről. A *Rámpáról* is némi tapintatos bírálat mellett nagyon elismerően. Két tanulmánykötetetről pedig egyenesen lelkesen számoltam be egy-egy esszében. Vedd elő, olvasd csak el. Aztán tedd fel magadnak a kérdést, hány könyvemről írtál Te?

Barátsággal üdvözöl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

visszaküldöm: lásd a 138. számú levelet.

Rámpáról: LENGYEL Balázs, *Somlyó György: Rámpa*, lásd Kortárs, 1985, 9/146–150. p.

140. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1987. december 20.

Kedves Tibor,

köszönöm, hogy visszaküldted a *Csend és építkezést*. Elolvastam újra. Van a korszakot és Rónay egyéniségét feltáró pátosza, megrendítő ereje annak, amit írtál. Mindkét feltárást nagyon fontosnak tartjuk. A jegyzeteidből még az is kiderül, hogy a magyar kritikaírásnak még jobb képviselői is, milyen

ideológiai elfogultságokat tanúsítottak, milyen slengben beszéltek < ... > | : akkoriban : | Amit annak idején írtam, hogy a munka monografikus jellege miatt ismertetni kényszerülsz, vagy legalábbis tényeket részletezni, ez persze fennáll, s ezáltal kissé hosszabb a tanulmány terjedelme, mint mi szeretnénk, de ahogy írtam és mondtam, így is szívesen közöljük írásodat. Egy probléma van, komoly probléma, melynek megoldásában kénytelen vagyok a segítségedet kérni: meg kellene tudni, hogy könyvedet az Akadémiai Kiadó valójában mikor hozza ki. Tudom, hogy a kiadóknál semmi sem biztos. Az az *Újhold-Évkönyv*, amelynek most van a leadása, 1988 téli könyvvásárra jelenne meg. Bennünket már a párhuzamos megjelentetés miatt is támadtak, bíráltak. Őszintén meg kell mondanom, nem szeretnénk olyan helyzetbe kerülni, hogy már egy piacon levő könyv részletét közöljük. Én is érdeklődni fogok a kiadónál, de arra kérek, informálj, próbálj informálódni, hogy mi várható. Örölnék annak – ami persze Neked nem öröm –, ha a kiadó kissé csúszna könyveddel.

Ami rendkívül kedves könyv-ajánlatodat illeti, Thienemann-nak, Hamvasnak nagyon örülnék, és persze szívesen belenéznék, csak nem szeretnék szerénytelennek lenni, Várkonyi Nándor könyvének > | : be : | is. Az egész program nagyon érdekes, ínycsiklandó (pl. a Weöres-facsimilé, stb.) Ehhez a tervhez csak gratulálni lehet!

Mielőbbi szíves válaszodat várva, sok szeretettel köszönt

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, autográf aláírással, borítékkal.

[Címzés:] Tüskés Tibor író / 7625 PÉCS / Jurányi u 25.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 Budapest. I. Naphegy u 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Csönd és építkezés: a készülő Rónay-monográfia részlete; Tüskés Tibor, *Csönd és építkezés. A „kizökkent idő” Rónay György életművében*, Katolikus Szemle, 1988, 3/224–230. p.

könyv-ajánlatodat: a felsoroltak az ekkor újdonságnak számító, vidéki könyvkiadó, a Pannonia Könyvek tervezett kiadványai.

141. Nemes Nagy Ágnes – Köpeczi Bélának

[Budapest,] 1988. január 1.

Kedves Köpeczi Béla,

Köszönettel megkaptam meghívását az irodalmi-kiadói Tanácsadó Bizottságba. Az a helyzet azonban, hogy éppen karácsony szent napján újult ki egy betegségem (is< ... >iász) (< ... >), amely előzőleg már majdnem egy évig kíntott. Így nem vagyok használható állapotban.

Engedjen meg még egy-két megjegyzést: feltételesen és őszintén remélem, hogy ez a Tanács nem azonos azzal a tanáccsal, amely a múlt évben volt alakulóban, hiszen a helyzet megváltozott. Az irodalmi felső vezetés és az Írószövetség között helyreállt a partneri kapcsolat, aminek < szívből > örültem, gondolom, számos író társammal együtt. Most mindenki hazamehet és dolgozhat, gondoltam magamban, ami végül is az írók szíve-vágya. Ha azonban Maga szükségesnek tartja egy ilyen tanács létrehozását, csak azt kívánhatom, hogy ebben a nehéz gazdasági helyzetben, amely az irodalmat, l: a könyvkiadást : l is nagymértékben fenyegeti, sikerüljön fenntartani a jó szellemi légkört, és megtalálni a tűrhető anyagi megoldásokat.

Kérem, tekintse < távol > l: részvételem el : l maradásomat kimentettnek.

Barátsággal üdvözlí

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHELY

Kézírás postai levélpapíron, fogalmazvány.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

142. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

Budapest, 1988. február 17.

Kedves Tibor,

nem reflektáltál előző levelemre, s így magamnak kellett kinyomoznom, hogy Rónay-könyved mikor jelenik meg. Nekem fájdalmamra, de neked nyilván örömdre nyomdában van, és a megjelenést az évfordulóra tekintettel sürgetik. Így hát azt a szép fejezetet, amelyet a hallgatás éveiről írtál, előbb betettem a most nyomdába adott *Újhold-Évkönyv* < ből > l: be : l,

majd most, az utolsó pillanatban kénytelen voltam kivenni. Az utóközlést nem vállalhatom – bármennyire fontos nekem a téma, bármennyire vágyom a szerző közlésére, s bármennyire gonddal megírt maga a tanulmány.

Roppant mód fájlalom az ügyet. Mert, ha nem vagyok maximalista és annak idején nem küldöm Neked vissza ideiglenesen, némi kiegészítést kérve csupán az összkép kedvéért, csupán azért, hogy ne egy fejezet legyen egy könyvből, hanem az egész életműről távlatkép, akkor már a most könyvnapra kijövő számunkban benne lehetett volna. Mea Maxima culpa. De ebből a „bűnből” legalább annyit vállalj el Te is, hogy kissé megnehezteltél rám, és a kéziratot nem küldted vissza. Legalábbis nem akkor küldted vissza, amikor még az előző számba betehettem volna.

Tibor, a sajnálkozáson és bosszankodáson túl, nem tudok mást mondani: tegyük kölcsönösen jóvá a dolgot. Mindenképpen szeretném, ha szerepelnél évkönyvünkben. És ha megnézed az esszé-anyagát, látni fogod, hogy ez a szereplés nem diffamáló, nekünk pedig a Te részvételed fontos. A következő számot júniusban zárjuk. Kérdezem tehát, min dolgozol? Vagy mit volnál hajlandó az elkövetkező hónapokban megírni? Kérlek, válaszolj erre a levélemre, kalap levéve és tisztelegve, nem tudlak szebben-jobbban engesztelni és együttműködésre biztatni.

Meleg barátsággal üdvözöl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, autográf aláírással, borítékkal.

[Címzés:] Tüskés Tibor / 7625 PÉCS / Surányi M. u 25.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 Budapest. I. Naphegy u. 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Rónay-könyved: lásd TÜSKÉS 1988.

min dolgozol: lásd a 134. számú levelet.

diffamáló: becsületsértő (lat.–magy.).

143. Lengyel Balázs – Tüskés Tibornak

[Budapest, 1988. március 5. után]

Kedves Tibor,

előbb elintézetlen ügyünkről szólok. Nálam maradt a Mándyról szóló írásod a *Csutak és a szürke lóról*. Bármennyire is kiváló írás, mélyreható elemzés, Mándyról átfogóbbat szeretnénk. Ezen az írásodon érződik, hogy a fiatalok számára készült, a fiatal olvasóknak egy stílus és szemlélet közelhozására, magyarázatul. A mi olvasóinkról feltételezzük, hogy nem ez kell nekik. Ne haragudj, de hosszas habozás után a szerkesztőség végül is így döntött. Kíváncsra [!] visszaküldöm.

Ezzel szemben áll: nagyon szeretnénk már Tőled írás< d > l : t : l hozni. Hiszen l : együtt : l működésed az *Évkönyv*nek nagyon hiányzik. Megkérdezem tehát, nem vállalnál-e egy tanulmányt Takáts Gyuláról? Április végéig kellene. A témában otthon vagy, és Gyszi is nagyon-nagyon megérdemelné, hogy évfordulóján vagy évfordulójától függ l : e : l tlenül méltassuk. A Te tollad volna erre a legilletékesebb. Örölnék, ha egy lapon válaszolnál, és igent mondanál.

Abban a reményben, hogy nem marad köztünk harag, nagyrabecsüléssel és szeretettel üdvözl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf aláírással, borítékkal.

Datálás BUDA 1999, 179. alapján.

[Címzés:] Tüskés Tibor író úrnak / 7625 PÉCS / Jurányi u. 25.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 Budapest. I. Naphegy u. 28. / Tel: 175-5488 (bélyegzővel)

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

nem vállalnál-e: lásd a 134. számú levelet.

144. Lengyel Balázs – Lakatos Istvánnak

Szigliget, 1988. augusztus 4.

Kedves Pista,

ámulok és bámulok, nemcsak nagyon kedveset és kedvezőt, hanem ropant okosat írtál rólam. Hála és köszönet. Madártávlatképet adtál, a főbb jegyeket kiemelve, s okosan megtartóztatva Magad attól, hogy a jelzőkkel túlméretezd megállapításaidat. Összképedben minden lényeges elem benne van, még a műfordításaimat is felsorolod, anélkül hogy belemennél írói módszerem elemzésébe. A Tóth Aladárral való párhuzamosítás is plasztikus, hát még Kosztolányi emlegetése – egyenesen megtisztelő, túlbecsülő. A szerkesztői munka kiemelése pedig, hogy így mondjam, szerepem pontosítása.

Még egyszer köszönet érte. Nagyon jólesett.

Ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf aláírással, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

írtál: LAKATOS István, *Újholdtól Újholdig. Lengyel Balázs hetvenéves*, lásd Nagyvilág, 1988, 8/1237–1239. p.

Tóth Aladárral: Tóth Aladár (1898–1968), zenetörténész.

145. Nemes Nagy Ágnes – Marisa Di Ioriónak

Budapest, 1989. március 6.

Chère Madame,

J'étais vraiment très surprise, quand j'ai reçu ce recueil bilingue de mes poèmes: *Solstizio*. Naturellement j'ai déjà entendu ces nouvelles agréables, de l'apparition du livre par Marinka Dallos, mais je ne savais pas la date précise. Ma surprise alors était profonde, d'autant plus que la typographie et en générale l'extérieur du livre est très elegant.

Quant à la présentation du livre à l'Académie de la Hongrie: j'espère bien que ma condition physique – qui n'est pas la meilleure – me permettra la présence de ma part très souhaitée à Rome.

Chère Madame, je voudrais vous remercier encore une fois pour vos aides bienveillantes et veuillez agréer l'expression de mes sentiments les plus distingués.

Ágnes Nemes Nagy

A levél fordítása:

Kedves Asszonyom,

Nagyon meglepődtem, amikor kézbe vettem verseimnek ezt a kétnyelvű kiadását: *Solstizio*. Természetesen hallottam a könyv megjelenéséről Dallos Marinkától, de nem tudtam pontos időpontját. Csodálkozásom annál is nagyobb, mivel a tipográfia, és a könyv egésze nagyon elegáns.

Ami a könyv Magyar Akadémián való bemutatását illeti: remélem, hogy fizikai állapotom – ami nem a legjobb – lehetővé teszi jelenlétemet Rómában.

Tisztelt Asszonyom! Szeretnék még egyszer köszönetet mondani a kedves segítségért, és kérem, fogadja tiszteletemet.

Nemes Nagy Ágnes

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás autográf aláírással, másolat.

[Címzés a megszólítás fölött:] Marisa Di Iorio per le Editioni Empiria / 00 187 Roma

Via di Gesu e Maria 13.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

ce recueil bilingue: a *Napforduló* című kötetnek, lásd NEMES NAGY 1988b.

par Marinka Dallos: Dallos Marinka (1929–1992), műfordító.

1990–2005

146. Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának

[Budapest,] 1990. április 5.

Pankuskám,

ez bocsánatkérő levél azért, amiért nem is lehet bocsánatot kérni. Hogy elfelejthettem azt, amit – mindketten – 50 éve nem felejtettem el, és éppen most, amikor szinte mindennap látlak, amikor jórészt Neked köszönhetem az életemet: ezt el nem tudtam képzelni. Nem tudom másnak tulajdonítani, mint nyavalyámnak – nyomorúságomnak, amiből éppen Te segítesz épülni.

Nem bízhatom másban, mint óriási aranyszívedben ♥, amely talán talál rá mentséget. Majd igyekszem rendbe hozni a rendbehozhatatlant.

A bocsánatkérés és a hála nem megfelelő szavak most – de nincsenek egyebek. Hát ezeket használom. Megérted Te a „mögöttes lelki tartományokat”. Bocsáss meg, szegény, hülye betegnek.

Ezer csók, kézcsók barátnédtól

Ágnestől

KÉZIRATLEÍRÁS, LELÓHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Nagy Lászlóné Hrabovszky Anna hagyatéka, Nagy Boldizsár tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

elfelejtettem: a címezett születésnapját, március 21-ét. De nem felejtette el a következő évben, sokkal betegebben, öt hónappal halála előtt, ahogy a Hrabovszky-hagyatékban olvasható, kéziratos köszöntője mutatja:

1991. március 21-ére

Piros pünkösöd napján? Nem akkor, nem akkor.
Amikor a csodakovács pirostoját patkol?
Nem akkor, nem akkor. Hát mikor? Tavaszkor:
Kerek évünk fordulóján jelent meg (*tavaszkor*)
A kékszemű, pirosarcú (nekem döntő) faktor.

Pankuskának
születésnapjára
szeretettel
Ágnes

147. Lengyel Balázs – Lakatos Istvánnak

Budapest, 1990. június 20.

Kedves Pista,

mellékelve megküldöm az *Újhold-Évkönyv* 1990/2 tartalomjegyzékét.
Értesítelek továbbá, hogy a Magvető által az *Évkönyv* új számának honoráriumrendezését a következő módon gondoltam el:

A főszerkesztőnek	25 000 Ft.
Balassa Péternek	20 000 Ft.
Ferencz Győzőnek	20 000 Ft.
Nemes Nagy Ágnesnek	10 000 Ft.
Lakatos Istvánnak	10 000 Ft.

A felosztás indoka: tarthatatlannak tartom, hogy a felosztás továbbra is – az elvégzett munkától függetlenül – az egyenlő felosztás alapján történjék. Ugyanis a kilencedik kötet kivételével ezen az alapon is mindig rosszul jártam. Nem az elvégzett munka, a dolgok összefogása és általános adminisztrációja alapján vettem fel a honoráriumot. (Csak mellékesen: 1000 forint fölötti telefonszámláim voltak, nem beszélve a levelezés elvégzéséről és a postaköltségről.) Nagyon remélem, hogy a végzett munkára tekintettel, nem tartod majd igazságtalannak vagy méltánytalannak ezt az elosztást. Megjegyzem még, hogy a mostani elosztás nem prejudikál a jövőre nézve.

Gondold meg, hogy a mostani szám összeállítása – Ágnes betegsége miatt – csaknem teljesen az én vállamon volt. Ahogy a betegségem alatti szám végső rendbe tévése Ágnesén, közös segítségünkkel.

Érdeklődd meg, hogy a Magvető mikor folyósítja a honoráriumot.
Öllelek

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Gépírás postai levélpapíron, autográf aláírással, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

148. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

[Budapest, 1990. július 10.]

Kedves Győző,

ahogyan öregsünk, úgy magányosodunk, ahogyan írtad egyszer – bocsásd meg, ha rosszul idézem –, saját testünk betegségdoktorai leszünk; nem írunk levelet barátainknak, s mikor valami művük nagyon tetszik, akkor sincs erőnk gratulálni hozzá. Így vagyok Veled is; nincs erőm megköszönni az elolvasott könyvet, csak a lelkiismeretem zuborog hosszan. Az adósságaim miatt.

Valamit talán tudok törleszteni most, mert Csordás Gábor megígért egy tanulmányt rólad – nekem nincs hozzá erőm. De ha már – régi adósság törlesztésként – születik egy tanulmány a jövő könyvheti számban, nem kaphatnánk-e hozzá Csorba Győző verset/verseket? Úgy augusztus végéig, szeptember elejéig?

Hát ilyen önző célból írok, de nem barátság és szeretet híján.

Ölel

Lengyel Balázs

Ui. Sajnos Ágnes súlyos beteg, a vele való törődés teljesen lefoglal; idegzetemet az aggodalom őrli. Nem volt elég tehernek a kor, amelyet át kellett élnünk? Döbbenet olvastam, mi minden ment át Bertók Laci. És milyen szerényen, póztalanul írja meg. Így lesz vérlázító hatású. Ágnes gyakran emlegeti az óragyűjteményedet, a Nálad töltött idő feledhetetlen hangulatát.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal. A borítékon függőleges kézírás olvasható fekete tintával: „Verskérés / H. i.: 90. aug. vége / szept. eleje / Írtam L. B.-nek / 90. aug. 9. / Cs. G.”

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Csorba Győző / Kossuth-díjas író úrnak / 7624 / PÉCS / Damjanich u 17.

[Feladó:] Lengyel Balázs / Naphegy u 28. / 1016

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

megígért: a tanulmány nem készült el.

verset/verseket: a címzett versei az utolsó, 1991-es kötetekben nem olvashatók.

mi minden ment át: Bertók László emlékezéseinek részleteit több közlésben a *Hitel* és a *Magyar Napló* hozta.

149. Lengyel Balázs – Csorba Győzőnek

Budapest, 1990. szeptember 12.

Kedves Győző,

legszívesebben így kezdeném: Drága, drága, régi barátom, megrendülve olvastam verseidet. Hát ezt kell átélnünk mindnyájunknak, ezt kell, és tennünk közben a dolgunkat: csak belülről látva, csak belülről, írni – kristályos tiszasággal, ahogyan Te teszed – azt, amit tapasztalunk.

A magam gyarló módján én is megpróbáltam. Erőt kívánok Neked, hogy tudd tenni. Ágnes a szörnyű kezelések miatt már nem tudja. Talán-talán, ha sikeres lesz a szörnyűséges kúra, visszatér majd az ereje. Szenvedését látni maga is tortúra.

Csordás Gábor október végére ígéri a tanulmányát. Tegnap beszéltem vele. < ... > | : Ágnes : | nevében is köszönöm a verseket.

Erőt, jobb egészséget kívánva, nagy szeretettel öllelek

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Csorba Győző / 7624 PÉCS / Damjanich u 17.

[Feladó:] Lengyel Balázs / 1016 Budapest. Naphegy u 28.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

október végére: lásd az előző levelet.

150. Nemes Nagy Ágnes és mások – Márványi Juditnak

[Szigliget, 1991. április 26.]

Májaskrémes Juditka,

sokszor csókollak innen, Szigligetről, egy pocsék tavaszról. Megvagyok. Balázs volt velem egy hétig, most Alainé. Mi van az unokák frontján? Nagyon drága vagy (dráguce, dráguce – Füst Milán), egyetlen óhajom, hogy a májas krém kevés legyen.

Ezer üdv:

Ágnes

Csók Bohus Magdának!!

[olvashatatlan]

Szeretettel csókol

Karig Sára
Timár György

ezerszer csókol

Alainé

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai képeslapon, képfelirat: Szigliget. Alkotóház.

A datálás az fpb. alapján.

[Címzés:] Márványi Judit / 1021 Budapest / II. Labancz út 7/b.

Lelőhely: Márványi Judit hagyatéka, Mesterházi Mónika tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Májaskrémes: NNÁ betegsége miatt csak pépes ételeket tudott enni, a címzett vitt neki látogatásakor májkrémet.

Bohus Magdának: Bohus Magda (1931–2016), szerkesztő.

151. Lengyel Balázs – Lakatos Istvánnak

[Budapest,] 1991. augusztus 27.

Kedves Pista,

engedd megjegyeznem, hogy Balassa Péterrel, Ferencz Győzővel nem egyeztünk meg azzal, hogy versed záróvers lesz.

Nem sokkal a beszélgetés után I: Ágnes :I arra kért, hogy még Orbán Ottó verse se szerepeljen < az anyagban > az ő nevével. Minden módon elnevezte az ő szerkesztésében neve kipolcolt emlegetését. Ezt szeretném ma is az ő nevében. Versed címe alatt az In memoriam N. N. Á. nem szerepelhet.

Remélem megérted az ő etikáját.

Szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

záróvers: Nemes Nagy Ágnes augusztus 23-án meghalt. Az *Újhold-Évkönyv* ez évi második – utolsó – kötetében jelent meg a címzett *Suttogás az éjszakában* című verse, amelyet az ő emlékének ajánlott.

152. Lengyel Balázs – Lakatos Istvánnak

[Budapest,] 1991. október 6.

Kedves Pista,

nincs értelme egy régi barátunk veszekedni; az In memoriam N. N. Á. rajta van a versen. [!] Nagyon jól tudom, hogy ez eleve halálvers volt, még Ágnes életében, de a félreérthető szerelmi allúziók zavartak, Ágnes nagyon kényes volt ilyesmiben, még ha a csupán értetlen olvasó gondolhatott is bármit is a versről.

Ami a továbbiakat illeti, egy pillanatig sem kétséges, hogy az *Újhold* újra-indítását te találtad ki. Én csupán azt tettem hozzá, hogy ne múlt anyagot közöljünk, vagy a régi korosztályt, hanem csináljunk egy új évkönyvet. Ez történt. Így lett közös I: erőfeszítésünk : I nyomán vagy 10 évkönyv, irodalmi jelentőségű. Sajnos az utóbbi időben kevésbé folytál bele a szerkesztésbe – és nemcsak azért, mert „kihagytak” belőle, hanem mert Te maradtál el. Ágnes egész betegsége alatt fájlalta, hogy elkerülted, holott szüksége lett volna arra, hogy ne a halálra, hanem az irodalmi életre vonatkozóva beszélgesse, eltávolodva az eltávolíthatatlantól. Az „és mintha Lakatos is ott lett volna” kétségtelen ügyetlenség részemről, pillanatnyi kihagyás. Még nagyobb kihagyás, hogy Pilinszkyt egyáltalán nem említettem. Az ilyen interjúknak a betegség utáni állapotban ilyen a sorsa, de a bizonytalanság vagy a felejtés ilyenkor megesik. Sajnálom – s ne tulajdoníts jelentőséget. Ezt a szöveget, illetve beszélgetést újra leírtam írásban, Mészölynél van, s ott helyesbítve van.

Somogyi I: Panni: I nevét nem én mondtam ki, hanem Ágnes, éppen akkor, amikor ő felvette a telefont, s én megjelentem. Tégy egy csillagot Székely Sz. Magdának a szöveghez. Az Arany János Alapítványról nem tudok, beteg voltam, a pénzt, vagy 60 000 Ft-ot Balassa és Török Endre szedték össze. Így lett az utolsó szám.

Mielőtt ide jöttünk volna Verával, kétszer is felhívtam Sárít, hogy beszéljek vele, nem felelt a telefon. Utoljára hallottam a hangját mikor a Te értesítésedre felhívtam. Döbbenetes a halála, kétségbeejtő minden, ami történik és történt.

Próbáljunk valahogyan megnyugtatni egymást arról, ami közöttünk történt. Az évek, a történetek nem múlnak el, mi múlunk el.

Ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

veszekedni: Lakatos István hosszú, az előző levélre született válasza a hagyatékban olvasható.

Török Endre: Török Endre (1923–2005), irodalomtörténész.

Verával: Kerek Vera, LB második felesége.

Sárit: Varga Sári, neve, betegsége és halála Lakatos István 1991. november 1-jei, LB-nek írt levelében olvasható, a PIM Kézirattára Lakatos-hagyatékában.

153. Lengyel Balázs – Mesterházi Mónikának

[Budapest,] 1993. március 26.

Kedves Mónika,

kis verseskötete valahogy elkeveredett az asztalomon-polcomon, s csak most került elő, s tudtam végigolvasni. Köszönöm, hogy elküldte, és gratulálok hozzá. Magam részéről nem rajongok a szellemes ötletköltészetért, de maga, bár fordulatos-szellemes, igazi lírát tud teremteni. Olyat tud teremteni, ami már-már meghökkentő, ám éppen mélységénél, líraiságánál fogva hoz újságot.

Öröm volt verseit végigolvasni és gratulálok. Biztos vagyok abban, hogy mint olvasó fogok Magával találkozni – biztos jó érzésekkel.

Kezét csókolja

Lengyel Balázs

Ui. Külön igen tetszett és megjegyeztem: „Volna Isten, nem kéne verset írni.” Bizony, jó volna.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

[Címzés:] Mesterházi Mónika / Mesterházi Márton címén / 1161 Budapest / Rákóczi u. 61.

[Feladó, bélyegzőről:] Lengyel Balázs / 1033 Budapest / Apát u. 4.

Lelőhely: Mesterházi Mónika tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

verseskötete: lásd MESTERHÁZI 1992.

154. Lengyel Balázs – Nádas Péternek

[Budapest,] 1983 [1993]. április 29.

Kedves Péter,

két könyvet is küldtél nekem, és jó ideje nyom már, hogy írásaidat megköszönjem. Nem vagyok azonban elég jó állapotban, hogy kedvességedet méltó módon részletezzem, l : elmondjam : l – ha nagyon vázlatosan is – értékeit a könyveknek. Persze, látszólag a *Párbeszéd* című a nagyobb vállalkozás, de én a *Talált pertliben* [!] is igen nagy gazdagságot találtam. Az ilyen cikkgyűjtemények ugyanis az olvasó számára azt a képzetet keltik, hogy ezek valamilyen megörökítésre való nyomdai summázatok. Holott, ha valamire való, jelentékeny író írja őket, akkor a személyiségnek igen gazdag árnyalatát (egyetlen művön túli árnyalatát) tudja létrehozni. Olyan gondolatokat és felismeréseket, amelyek fontosak, s amelyek az író nagyobb vállalkozásaira nézve is színt, jelentőséget képesek adni. Létrehoznak gondolati-írói teljességet. A *Talált pertliben* [!] ezt találtam. Még a kis futamodban is a gondolkozásmód és a stílus (a kettő nagyon hasonló fogalom) egységét. Nem részletezem a *Talált cetli* írásainak azokat a részleteit, amelyekben < ... > találatokat fedeztem fel, gondolatmeneteket örvendezve ismerve rokonságokat, meg régóta észlelt tapasztalatokat vagy evidenciákat. Ismerve gondolkozásod és műved igényességét és kritikád tárgyilagosságát, inkább egy különbséget szeretnék jelezni. Valamit, ami meggondolkoztat és némileg elkülönít. Három cikkben is, igen keményen, de egyértelműen jellemzed Mészöly mester voltát. Nos, ez azért kapott meg, mert számomra Mándy vagy Ottlik a mester. S ha a Te művedre gondolok, akkor Thomas Mann. Igen, ő l : az : l nemcsak stílusban, hanem ösztönös, genetikus gondolatmenetben. (Még ha az ösztön

és a gondolatmenet együtt ellentmondásnak látszik is.) Amellett, ha nem szívesen mondom el, nagyon is elismerem Mészöly pompás tehetségét, de a mester mivoltát? Ágnes gyakran jellemezte Miklóst, hogy ő az írásban tudja a csínját-bínját az elemi iskolai és az egyetemi foknak, de a gimnáziumokat kihagyta. Kiváló regényeiben itt-ott a hiány. A stiláris paradoxonjai például, melyek olykor ötletesek, de bonyolultságuk ellenére üresek. Persze olykor revelációk is vannak köztük. Az *atléta halálában* a visszatérő lepke-motívum – nyíltan kimondom – könnyelmű ötlet, rossz szimbolizmus. A *Saulus* szuggesztív és leghibátlanabb írása. De a *Pontos történetek* meg nem csinált írás, mely Polcz Alaine-től származik. (Sajnos, ezt meg is mondtam, ez rontotta meg a barátságunkat.) Az általad is keményen bírált *Film* nemcsak kegyetlen írás, de a hajhászott, szimbolikusra vett fekália-jelleggel túlméretezett. Igazságot akar mondani, de így már nem igaz. Hogy Camus? Nem.

Ne haragudj, hogy ezt ilyen kisarkítva leírtam, és könyved más gondolatait nem részleteztem. De a különbözőség suggeráló.

Könyveidet újból köszönve, szeretettel üdvözl

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, piszkoszat.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Párbeszéd: lásd NÁDAS–SWARTZ 1992.

Talált pertliben: lásd NÁDAS 1992.

155. Lengyel Balázs – Lakatos Istvánnak

[Mátraháza,] 1994. szeptember 21.

Kedves Pista,

gratulálok a TV-szerepléshez. Főleg a *Kosáry Domokosnak* (hoz?) című vers nagyon szépen, plasztikusan kijött, általános érvénnyel megszólalt. A másik vers is patetikusnak tetsző régiségével új, erőteljes. Csak az elsőt ismertem, talán a *Kortársból*. Az ilyen fontos versekkel úgy van az ember, hogy jó, ha a hallgató a szövegüket ismeri, akkor erősödnek fel. József Attilával is ez a

helyzet. Az ember azért is gyönyörködik a megszólalás alatt, mert a verseket már-már betéve tudja. De Te még a hanggal is erőt tudsz adni a versbeli szavaidhoz.

Mátraházán vagyunk |: Verával :| az akadémiai üdülőben. (Kiválóan jó.) Fiam mondta, hogy kerestél. Igen örülök, hogy az ügy sikerrel járt. Majd a hét végén felhívlak. A Schein Gábor-ügy igazán várhat. Az Ágnesről szóló tanulmány a maga nemében jó. Az első. De a további a *Liget*ben (két részben) közölt tanulmány Ágnesről bizony madárnyműven íródott. Kulcsár Szabó-féle írásmód, át kell tenni magyarul; amennyiben lehet. Bizonyára láttad, olvastad.

Meleg köszönettel ölel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Kortársból: LAKATOS István, *Kosáry Domokoshoz*, lásd *Kortárs*, 1993, 12/17–18. p.

madárnyműven: SCHEIN Gábor, *Ekhnáton az égből*. *Nemes Nagy Ágnes poétikai szemléletéről*, lásd *Alföld*, 1994, 3/69–81. p.; SCHEIN Gábor, *Villamos-végállomás*, 1–2., lásd *Liget*, 1994, 6/51–59. p., 7/44–53. p. Még ugyanebben, de a levél kelte után: SCHEIN Gábor, *Utazás*. *Nemes Nagy Ágnes költészetéről*, lásd *Kortárs*, 1994, 10/32–40. p.

156. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

Budapest, 1995. május 18.

Kedves Gyuri,

abba a nevetséges helyzetbe hozol, mintha én volnék vétkező abban, hogy egy nyilvánvaló tényt eltitkolok. Hogy elmismásolom azt, hogy Te az *Újhold* egyik szerkesztője voltál. Igaz, hogy az voltál, ám annak a szellemiségnek, amely az *Újhold*ban kifejeződött, töményen és üldözötten jelen volt, nem voltál részese. Míg bennünket kiebrudaltak az irodalomból, Te a vonalas irodalomba benevezteél. Lásd az előttem fekvő *Seregszemle* című kötetedet, töb-

bek között. Mi 1948-ban azt képeztük Ágnessel, hogy az irodalmon belül és az *Újholdon* belül, lehetséges a különböző eszmék liberális és többirányú részvétele. Annak ellenére, hogy Lukács György lényegében feljelentett engem (lásd cikke végső mondatát), ám a mi naivitásunkban azt képeztük, hogy mi csupán vértelenül vitatkozunk. Így gondoltam, mint másirányú vitalehetőséget: ilyen: | a Te Kérdés és felelet című cikked | : is : |, szemben Major Ottó nézeteivel. Ebben a szellemi naivitásban képezttem azt is, hogy például az alatt, amíg mi távol voltunk, szerkeszd Te az *Újholdat*. Jól ráfáztunk mi, a liberalizmusunkra! A szocializmus napsugara korántsem volt számunkra meleg. Jól tudod, hogy nyomorogtunk, hogy Ágnesnek titkolnia kellett verseit, míg – igaz, másfajta versekkel – mások dicsfénnel ragyogtak. Most Te azt mondd, a tényeket meghamisítom, és erkölcstelen vagyok, mert nem írom le, hogy Te szerkesztő voltál közöttünk, ami azt jelenti, hogy egy fészekaljban húzódtunk meg a rettenetes idők < között > | : alatt : |. Igen, csakhogy ez nem igaz. Mi meghúzódtunk, Te nem. Azt a szellemiséget, amely akkor, azután jelent[kez]ett, Te megtagadtad. Szabolcsi Miklós is mondhatná, hogy ő is újhaldas volt, mégsem mondja. Igaz, hogy Te sokkal közelebb voltál később, mint ő, sosem mondtam és mondom, hogy a későbbiek során nem volt hasonló vagy azonos gondolatmenetünk, ízlésünk, eszméink. Műveid jó részét becsültem, sőt nyilvánosan is – alapos okkal – a legjobbakat mondtam esszéidről. De ez neked nem elég. Te azt akarod bizonyítani, hogy egy szellemiségben, egy viharban, egy hányattatásban, egy erkölcsi magatartásban voltunk együtt. Egy *Újhold*-magban. Hát abban a nyomorúságban és megaláztatásban nem voltunk, évekig nem voltunk együtt. Le sem írtad a nevünket akkor, sem az *Újholdról* nem dicsekedtél. Jól emlékszem az *Irodalmi Újság* ekkori cikkeire, ha később más nézeteket vallottál is. De azelőtt – és arról nem lehet elfelejtkezni – fölényesen leírtál bennünket. Mindezt egy gesztussal elfelejteném, hiszen számos kiváló érdemed tudom, ha Te nem erőszakolnád azt, ami jóllehet, bús tény, de igazságnak nem az. Sok közünk van egymással, de a szenvedésben, mely ötven év után talán túlzottan is glóriás, nem vagyunk egyet. [!] Különösen nem, mikor számonkérőn, felháborodva követeled. Mikor sok-sok év múlva, a *Jelenkorban* úgy írsz, ahogy írsz.

Engedtem – természetesen – leveleink közlését, de egyikünk sem tudta, sem Ágnes, sem én, hogy a következmények, a zsarnokság miatt átformálódnak a szavak. Minden viszonylat átfordult. Minden igenből nem lett. Te is tudod, hiszen ha nem is egy időben, egy sorban, te is átfordultál. Egy írásnak vagyunk a munkásai. Ma már, sőt már tegnap is.

Ha Te a tényeket kéred számon, én a magatartást, mely szétbontotta az egykori tényeket.

Gondolj bele a dolgok lényegébe, mielőtt a tényeket felháborodva nekem szegezed. Azt is csak kérem, mert nem szeretném, ha béka volna közöttünk, mint ahogy dedikáltam is könyvemben olykor értő barátság.

Nem szeretném, ha rosszízű beszélgetésekkel vagy levelezésekkel töltenék az időt.

Tehát több barátság, érts meg engem is. Az én igazamat, amely nem-formális igazság. Különbözik könyvem 181. oldalán Téged is felsoroltalak mint újhollandist.

L. B.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Gépirás, másodpéldány, autográf javításokkal és datálással. Az utolsó mondat és a monogram a levélíró kézírásával.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Seregszemle: lásd SOMLYÓ 1950.

feljelenített: LUKÁCS György, *Újhold*, lásd Fórum, 1946, 9/112–115. p. Utolsó mondata: „Ha Lengyel Balázs ezt az individualista, elefántcsonttorony-tiltakozást akarja megújítani, úgy ez az ország demokratikus megindulásának ignorálását vagy tagadását jelenti, mint a »negyedik nemzedék« lírájának központi témáját.”

cikked: SOMLYÓ György, *Kérdés és felelet*, lásd *Újhold*, 1946, 2/73–81. p.

nézeteivel: MAJOR Ottó, *Az esztétikus problémája*, lásd *Újhold*, 1946, 2/129–134. p.

távol voltunk: Olasz- és Franciaországban, 1947 végén, 1948 tavaszán és nyarán.

Szabolcsi Miklós: (1921–2000), irodalomtörténész.

181. oldalán: lásd LENGYEL 1995. A kötet befejező közleménye, amely a 181. oldalon kezdődik, beszélgetés Budai Katalinnal, címe: *A múlt nélküli jelen veszélyei*.

157. Lengyel Balázs – Somlyó Györgynek

Budapest, 1995. május 19.

Kedves Gyuri,

írtam rólad, mint az *Újhold* munkatársáról a *Két Róma* című könyvem 167. és 181. oldalán. Nem igaz, hogy kihagytalak. Ne kívánd azonban, hogy az újhollandasok magatartását, úgy ahogy történetünk megíródott, Te képviseljed. Nézz szembe Te is a ténnyel, ahogy tőlem követeled. S főként nézz szembe

az igazsággal. Mi hogyan éltünk, és Te hogyan éltél? Egy korszakban miket írtál, bár a mai életrajzokban nincsenek jelezve, sem kötetek, sem kiáltványok, sem „béke”-konferenciákban való részvételek. De az azért benne van, hogy 1951-ben, 1952-ben, 1954-ben kaptál József Attila-díjat, sőt a Rákosi-kor után még 1966-ban is. Mikor kaptam én József Attila-díjat? 1981-ben. Ez a 1 : harmincévnyi : 1 korkülönbség nem mond neked semmit?

Különben a múltakat a magam részéről szívesen elfelejteném az értékeket becsülő baráti szándékkal. Sőt lényegében el is felejtettem: négyszer vagy ötször írtam rólad elismeréssel. Jobb volna, ha te nem éleznéd viszonyu[n]kat. Más életünk volt, másképp gondolkoztunk sok kérdésben, az *Újhold*-ügyben gyökeresen másképp látjuk az igazságot. Még később a *Jelenkorban* is. Téged felháborít ez – engem legalább úgy felháborít az. A kölcsönös számonkérés csak kölcsönös feszültséget kelt. Jó ez bármelyikünknek? Gondold meg. Én békepárti voltam és vagyok.

Üdvözlettel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, autográf aláírással, kézírásos kiegészítéssel, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Kedves Gyuri: feltehetően az előző levél alapján készült, ez misszilis, az nem.

Két Róma: lásd az előző levelet.

Jelenkorban: SOMLYÓ György, *Poháralátét*, lásd *Jelenkor*, 1984, 12/1114. p.

158. Lengyel Balázs – Zimonyi Zoltánnak

Budapest, 1997. június 7.

Kedves Zoltán!

Bármennyire is melegszívű és jó szándékú barátunk tartalak, kénytelen vagyok kapcsolatunkban a dolgokat pontosítani, és a pontosítás után a konzekvenciákat levonni. Kezdjük a dolgot az elején. Megállapodtunk a múlt nyáron, hogy az *Orpheus* következő számát két-három témakörből állítjuk össze. Így kaptam egy részt Szarajevóval kapcsolatban, láttam Vezér Erzsébet Füst-

tanulmányát, és beszélünk arról, hogy lesz egy még vázlatos anyagú Somlyó-szám, melyet elvileg elfogadtam, de pontosan nem ismertem. Amikor legutoljára találkoztunk, közölted velem, hogy a szám nagyjából elkészült, s elküldöd nekem végső alakításra és megbeszélésre. Vártam híradásodat egy ideig, majd nem sok idő múlva megkaptam kinyomtatva az új számot. Ezt a váratlan gesztust igen furcsának tartottam. Szóvá is tettem egy telefonbeszélgetés alkalmából Németh Gábornak, aki a vázlatot l : számot: l illetőleg előzőleg hasonlóan gondolkozott, mint én. Nem akartam azonban az ügyet élesebben szóvá tenni, mivel amúgy is azzal foglalkoztál, hogy az *Orpheus* dolgait lezárod, a folyóirat működését befejezed.

Igen, de feltételezésem téves volt. Az *Orpheus*, mint a napokban megtudtam, nem szűnt meg, mint hírlik, új számok vannak folyamatban. Ez az érdemes és gyümölcsöző múlt ellenére új helyzetet teremt. Meg kell mondanom világosan: úgynevezett tiszteletbeli szerkesztő nem leszek, nevemet csak akkor tudom adni, ha az *Orpheus* egész működését vállalni tudom. A nélkül nem tudom vállalni. l : Hagyjátok ki [a nevemet] a szerkesztőségből. : l Sajnálom, de Neked tudnod kell, hogy irodalmi múltam alapján nincs más választásom. A legjobbakat kívánva szerkesztőtársaimnak barátsággal üdvözöllek

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, piszkozat, autográf kiegészítésekkel.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

159. Lengyel Balázs – Kis Pintér Imrének

Budapest, 1999. február 3.

Kedves Imre!

Az „elfogultságaiban számomra elképesztő”, idézett, impresszionisztikus megjegyzésre röviden a következőket tudom hozzátenni. Minden egyoldalú csoportérdek számomra kevéssé szerencsés, az Írószövetség lapja, az *írók egyeteme részéről* elfogadhatatlan.

A *Kortárs* viszont egyetlen írói csoportosulás folyóirata, méghozzá némi egyoldalú, rejtetten elfogult, nemzetieskedő irányzattal. Olyan, amiről Domokos Mátyás a *Gens una sumus?* kérdőjeles cikkében ír.

Némileg kibontva a témát, a *Kortárs* közössége a múltat speciálisan félretolja. A harmadik *Nyugat*-nemzedéket éppúgy, mint a negyediket, vagyis az *Újhold*-nemzedéket. Olyan sok nyelven lefordított és nagy példányban kiadott, sikeres íróról, mint Szabó Magda, a *Kortársban* szó nem esik. Egy negatív ítéletű kritika jelent meg csupán újszerű, igen érdekesnek tekinthető Vörösmarty-könyvéről. Más semmi. Prózánk értékelése szempontjából ez a súlyozás-nélküliség képtelenség.

Nemes Nagy Ágnesnek hat kötete jelent meg a halála után (1991). Egyetlen recenzió, tanulmány nem foglalkozott a *Kortársban* műveivel. Mentség lehet erre egyáltalán az, hogy Schein Gábor egy nem kvalitás nélküli, de igen kevésbé olvasmányos tanulmánykötetről [!] írt róla recenziót?

És kik írtak igazán Mándyról? Nem a *Kortárs*, hanem a *Holmi*. Pilinszky-ról? Rákosról, Végh Györgyről?

Az *Újhold* testes évkönyvei tudatosan úgy kiiktatódtak írógárdád emlékezetéből, mintha sohasem lettek volna. Pedig 1986 után – sőt, már a *Jelenkor* megjelenésekor (1984) – a kádárizmus végén az egész magyar irodalom minőségi harcát : főleg : l az vívta. A prousti mélyemlékezés helyébe a mélyfelejtés jelensége lépett – idézhetném.

Megint csak Domokos Mátyás mondja abban a tanulmányában, amelyet emlegettem már fentebb, és l : ennek : l gondolatmenetében párhuzamos a *San Gimignano harcvárai* című cikkemmel. Az ő elemzése a múlt szempontjából persze mélyebben feltáró, gazdagabban elemző. Babitstól Domokos Mátyás például ezt idézi: „ha egy nemzetről tudni akarunk valamit, akkor jogunk van a nemzeti irodalomban keresni az adatokat az illető nemzetre vonatkozólag, de nincs jogunk a nemzeti szempontot keresni, ha – az irodalomról akarunk lényegeset megtudni...”

És arra az idézetére is érdemes figyelni, amely Arany János *Alkalmi verséből* való: „Író pedig írónak / szemét ki ne ássa”; hozzáteszi : „De bizony kiássa”.

Citálhatnék olyat a *Kortársból*, amit történetesen szóvá is tettem, de mondhatnék még mást is, eddig el nem mondottat. De egy zárójeles közbevetésért fölös tovább ragozni.

Szíves baráti üdvözléssel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Gépírás postai levélpapíron, piszkos, autográf aláírással és javításokkal.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Domokos Máttyás: DOMOKOS Máttyás, *Gens una sumus? Fodor András útja*, lásd Kortárs, 1998, 6/110–112. p., másodközlés: Magyar Szemle, 1999, 1–2/26–36. p.

Vörösmarty könyvéről: BÍRÓ Béla, *A színkép logikája* (Szabó Magda: A lepke logikája.), lásd Kortárs, 1997, 8/95–99. p.

írógárdád: a címzett 1991-től volt a Kortárs főszerkesztője.

160. Lengyel Balázs – Ács Margitnak

Budapest, 1999. március 6.

Kedves Mara,

meghatott levele, és sajnálom, hogy azt gondolja, hogy érdemes gondosan végigvennie a Kortárs tartalomjegyzékét. Kik vannak benne és kik nem. Egyáltalában nem az a fontos számomra, hogy benne van-e Lakatos István vagy Tóth Judit, Albert Pál vagy Csokits. Nem ez számomra az alapprobléma. Mit írt Schein Gábor? Ugyan! Ez teljes félreértés. Minden emberi szimpátiám és őszinte szeretetem mellett a Kortárs szellemét tartom nehezen elfogadhatónak. Azt, hogy alapvető szempontból még mindig Németh László, Illyés Gyula a fő szellemei a lapnak. Az, hogy amit előttünk mondott Domokos Matyi, hogy a fiatal népi tehetségek „liftje” a lap. Liftje? Karrierizmusuk alapeleme ebben a negyven : –ötven : l évben. És hogy Németh nemzetieskedése és Illyés taktikussága – minden tehetségének nagy formátuma ellenére – példaképe a Kortársnak. Az a Németh, aki megírta nemcsak a *Kisebbségbent*, hanem az *Ember és szerepet*, a túrhetetlenül önös *Égető Esztert*. Olvassa csak el, mit ír magáról, a „nagy emberről” Németh. Az önösség frenézisét! Bizony, nem szégyenli. A *Kisebbség[ben]* fajelméleti gondolatát hagyjuk, úgysem fog meggyőzni. Az se számít, hogy amikor Szekfű Gyula tisztességgel hadakozott a l : német : l nacionálsocialista eszmék ellen a magyar történelmiség nevében, Németh akkor írt róla pamfletet. És Németh további dolgai, a szélsőséges cikkei a *Magyar Életben*, hova akkor tisztességes ember nem írt. Miért ment el Németh Hódmezővásárhelyre? Mert félő volt, hogy szélsőséges nacionalista dolgai miatt baja lehet. Domokos Matyi nagyon okosan és helyesen idézi Babitsot a nemzeti problémáról. Éspedig nem a *Pajzssal és dárdával* cikkben, hanem sokkal-sokkal előbb, akkor, amikor én is el voltam ragadtatva Németh *Tanújától*. De Babits pontosabban tudta a dolgot. 1933-ban, vigyázzunk, a *Tanú* idején ezt írta: l : B. M. Könyvről könyvre

102–104 lap : l (Németh) l : az ő : l „kritikája nem a szereteté és a megértés. Tanunak mondja magát – hideg és többnyire terhelő tanu ő – nem tanu, hanem bíró... mindenttudó és minden fölött álló. Mohó tudásából azon frissen születik a szintézis: Énkritika nem igen jellemzi. Mindenesetre kritikus ő, csak önmagának és elméletének nem, mert azokat mértékül használja. ... fő kritikusi ösztöne a gyanakvás” stb. De ami a legfontosabb l : a mű helyett az embert bírálja : l „A magas műbíráló mellé valami cselédszoba- és hátsólépcsőszagú kritika férkőzik. Az esszéből szinte pamflet lesz, s a tanítvány arca mögött föltűnik olykor mesterének, a szerencsétlen Szabó Dezsőnek savanyú profilja.” (Közismert, hogy Szabó Dezső rendőrileg feljelentette Babitsot, s miatta volt rendőri felügyeletben, mellesleg mocskos ügy volt.) De tovább idézem: „Szeretném kezemet nyújtani neki (Némethnek), hogy el ne csússzon ezen a veszélyes és bizony sáros úton, amelyet választott.” Újból mondom: 1933-ban. De nem beszélek tovább Némethről, akivel 1956-ban egy házban éltem, és kicsinyes hiúságát, mániáit jól láttuk Kálnoky Lászlóval együtt. Szívesen elmondanám, mi minden történt ott.

De hagyjuk. Ott van Illyés. A nagy taktikus, aki a horthysta vezérkari főnökkel is tárgyalt – később a Feketealmi Nagy (!) kiszabadítása miatt (a bíróság kikerülésével l : Feketealmi : l német náci tábornok lett, a vezérkari főnököt a szerbek ezért kivégezték, elvégre az újvidéki vérengzés Feketealmi műve volt.) Illyés hát tárgyalt a horthysta vezérkari főnökkel, Rákossal, Kádárral. És nem felejttem el, hogy a *Kortárs* képes volt azt a halála utáni szörnyűséget is közölni, hogy Kádárnak gratulált. Hogy volt szabad azt elmondani, a magyar irodalomra nézve ilyen kompromittálót közölni? Hogy lehet Gombos Gyulának a *Kortárs* vezető cikkében azt írni, hogy Márai-nak nincs köze a magyarsághoz? Hogy Kolozsvári Papp Gönczöt mocskolja. De Illyésre visszatérve, hogy tehette Illyés, hogy 1951-ben Kuczkát dicsérve azt mondja, hogy ő még mindig tud az apja kérges kezéről verset írni, és a polgári író, úgysem komolyan tehetséges, vagy egyáltalában kétséges, hogy tehetséges-e – mondta –, mire Ágnes megkérdezte, hogy mit tegyen hát egy úgynevezett polgári író? Mire Illyés: „akassza fel magát”. Flóra a másik szobából: „Miért mondasz ilyet, hiszen olyan kétségbeesettek?” Mire Illyés kétszer egymás után: Akassza fel magát – mást nem mondhatok. Hát el lehet ezt felejteni? El lehet felejteni azt, amit Veres Péter írt – akinek különben volt néhány jó novellája – l : de : l Móricz lapjában, a *Kelet Népe*-ben azt írta: „A polgári író nem tehet mást, minthogy támogatja, segíti az igazi tehetségeket, a népieket.”

Hát nem. Az az igazság, hogy a *Nyugat*-nak van egy nagy nemzedéke, az első, van Kassák és Füst, van néhány kitűnő tehetség a harmadik nemzedék-

ben (Rónay, Jékely, Ottlik stb.), és van a negyedik, az *Újhold* nemzedéke. A másodiknak – nem tagadom, van nagy formátuma –, de az ideológiája szörnyű. És sajnos a *Kortárs* sok szempontból ezt az ideológiát plántálja tovább, s azért írtam, hogy a *Kortárs* „elfogultságaiban elképesztő”.

Minden szeretetem és megbecsülésem ellenére – hiszen igazán mélyen becsültem és becülöm Magukat –, de igenis tiltakoztam Ágnessel :l együtt :l és vitatkoztam Magukkal, mert egyszerűen mást gondolok. És ha Magukat tiszta és nagyszabású embereknek gondolom is, az eszményesített embereket, Illyést és Némethet bizony, minden nagyformátumú mivoltuk ellenére, nem kedvelem. Szellemük jelenlétét – kivételes művüktől eltekintve – nem szeretem. Hogy volt a *Puszták népe*, volt a *Rend a romokban* és az illyési [–] életmű :l: végső, lezáró :l: nagyszabású eredménye, azt tudom. Ahogy – bár kevésbé – tisztelem Németh életművének is egy-egy fontos részletét, pl. a *Gyászt*, az *Iszonyt* :l: ugyan :l: kevésbé.

Elmondtam hát a Maga számára a véleményemet, és megköszönöm, hogy vette a fáradságot, és Maga is elmondta. Legszívesebben – Pintérnek – semmit sem írnék, mert úgysem értené meg, vagy ellenem fordítaná. Vagy éppen Maga ellen. Ezt semmiképpen sem akarom. Tegyen hát úgy, ahogy akarja.

Egy biztos, a magyar irodalomban, ha valaki [olvashatatlan] Az maradandón is biztos érték. :l: Pl. Szabó Magda néhány regénye :l: Még ha valami gyengét is írt volna. Az van, ami fontos, a magyarság és a világ szempontjából. Nemcsak a fent nevezettek, hanem Maguk is megtették a magukét. Benne vannak a mi törékeny maradandóságunkban. Matyinak [olvashatatlan] Tisztelem, becülöm és szeretem Magukat. Mégis olykor fontos, sarkalatos dolgokban mást is gondolok. Kérem, ezt ne felejtse soha.

Még egyszer köszönöm levelét. Szeretettel és számomra nem változó barátsággal

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás, másolat, autográf javításokkal és aláírással.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Schein Gábor: lásd a 155. számú levelet.

frenézisét: dühöngését, őrzöngését (gör.).

161. Lengyel Balázs – Sebestyén Ilonának

Budapest, 2000. augusztus 21.

Kedves Ilus!

Régi és nem változó barátságunk alapján mondom azt, amit elszomorodva mondok. Az *In memoriam* kötetben összesen megjelentetted a Pilinszky János-kötetet, Hafner Zoltán szerkesztésében. Örülök, persze, ha ez a kötet és Pilinszky csodálatos írása megjelenik. De ne jelenjék meg a szerkesztő olyan ügyeskedésével, amely igyekszik Nemes Nagy Ágnes értékeit csökkenteni. Amely az ő értékeit negatívvá akarja tenni. Hafner persze mondhatja, hogy Pilinszkyról szóló írásait ő beletette az *In memoriam*-kötetbe. Ez igaz, de úgy tette bele, hogy Pilinszky és Ágnes rokon értékelése ne kerüljön be a kötetbe. Ezt úgy hozza létre, hogy Pilinszkyról írt írásaimat (számosan vannak) egyetlen alkalom kivételével (*Pilinszky Kossuth-díjáról* : című :) kihagyja a kötetből. Nem deríti fel egyfelől azt, hogy 1974-ben írt írásom : ban : „A hiány költője” (milyen képtelenül nehéz volt Pilinszkyról beszélni, róla igazat írni, másfelől, ami fontosabb, milyen kapcsolat volt, hol döbbenetesen mély, hol hűvös Pilinszky és Ágnes között. Hafner úgy tesz, mintha az ő testvéri kapcsolatuk nem létezne. Pedig nagyon is létezett, érdemes írásosan utána nézni. Lásd, „Az összes Pilinszky” (*Két sorsforduló* 168–173 oldal) „A Mirabeau híd alatt” (*Két sorsforduló* 174–179. o.) és a „Két Róma” című írás : t : < ... > akár : < ... > : 280. 283–288. oldalakon.

Nem kívánom tovább részletezni, pedig további írásokban tudnám. Anynyit tudok csupán mondani, hogy nem hagyom Ágnes mellőzését lehetővé tenni. Az én írásaimban ugyanis a két nagyszabású költő hasonló, mégis különböző karaktere dokumentálódik. Ha Hafner Zoltán Nemes Nagy Ágnes értékeit, szemléletét nem tartja értékeseknek, lelke rajta, de én a továbbiakban csak ahhoz tudok hozzájárulni, ami részben Ágnes, részben az én írásaimból kiderül. Tehát lényeges változtatások nélkül, sem az általa önkényesen választott : „Egy vers születése” : sem a Nemes Nagy Ágnes által írt írásokhoz, nem kívánok szerzői jogot adni.

Kedves Ilus, nagyon sajnálom, de kénytelen vagyok így tenni. Ha jobban megnézed a szövegeket, te is látni fogod, hogy igazam van. Ami a Kálnoky-szövegeket illeti, minden rendben van. Csak Alföldy Jenő számára azt tenném hozzá, hogy az *Alföldben* idézett : 2000. 8. számú : Pilinszky-szöveg („ : Pilinszky : lefelé barátkozik”) nem tőlem való, hanem Nemes Nagy Ágnestől. „Maga, Jancsi, újabban mindig is lefelé barátkozik.” *Két sorsforduló*, 178. oldal. Értem én, hogy Alföldy némileg neheztel rám, pedig igyekez-

tem tapintatos lenni. Domokos Matyi, úgy tudom a *Holmi* új számában, újra visszatér a problémára. A tények: tények. De ne bántsuk egymást.

Barátsággal és szeretettel

Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás, másolat, autográf javításokkal.

Lelőhely: Kerek Vera tulajdonában.

162. Lengyel Balázs – Határ Győzőnek

Budapest, 2001. szeptember 29.

Kedves Győző,

elolvastam a *Nyugati kancsal-látás* című írásodat. Gratulálok. Vagyis igen hasonlókat gondolok, csak Te tudományosabban fejezed ki magad. Visszamenőleg és az eredetét ismerve, mondd el az alapproblémát. Azt, hogy a nyugati „keresztény világ” halad az ateizmus felismerése felé. Ráébred arra, hogy az Isten élet-lánc-menete: iszonyatos. Vörösmarty jól tudja. „El< retent >| : borzadt :| a < rettentő >| : roppant :| | : mű :| felett”.* S így a jövő, a XXI. század az iszlám és a felvilágosult, európai–észak-amerikai | : élet :| harca. S ők győznek, mert sokan lesznek. Mármost az iszlám.

Nem a mi problémánk, már nem az, de Európa, az európai ember menthetetlen. Csak még nem tudja.

No, szomorúan örültem világos gondolatmenetednek. Tudom, hogy Neked géppel kell írni, de hadd mondjak rosszat is: európai ember kézzel ír. Piroska majd europaizálja a levelét.**

Ölel

Balázs

* Ui. ez az *iszlámista* ideológia. Az igazság az, hogy nem szeretek gépelni, mert melléütök.

** „Elborzadt a zordon mű felett”

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: PIM Kézirattár.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

írásodat: HATÁR Győző, *Nyugati kancsal-látás*, lásd *Élet és Irodalom*, 2001. szeptember 28., 12. p.

163. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2003. március 20.

Tisztelt Hernádi Mária!

Eloolvastam Ottlik Gézáról az írását, és csodálkoztam, hogy kiket emleget forrásként és kiket nem. Engedje meg, hogy elmondjam, a legkorábbi hiteles kritikákat Rónay György írta. Később Nemes Nagy Ágnes a *Szó és szótlanság* című esszégyűjteményben meg az *Újhold-Évkönyvekben* (12 kötet, 1986-tól 1991 végéig). Balassa Péter is (később) részt vett a szerkesztésben.

Engedje meg, hogy elmondjam Ottlik (vagyis Cipi) Nemes [Nagy] Ágnessal és velem a legjobb barátságban voltam < am >. Életünk végéig mindennap beszélgettünk telefonon egymással. Nem részletezem. Megtalálja „Újholdak és régi mesterek. L. B. levelezése” című könyvemben. Megtalálja az alábbi köte : te : l mben: *Egy magatartás története* : (1972), *Közelképek* (1979) : l, *Zöld és arany* : (1988) : l, *Visszatérés* (1990), *Iskola a határon*, 7–15. oldal, Ottlik flottája, 16–22.) *Két sorsforduló* : (1998) : l (160–162.) < ... > Végül: *Ki találkozik önmagával?* (2001. 50–53. oldal).

Örülnek, ha valamelyest tovább körülnézve, még többet írna Ottlikról, akit, örömmre igazán nagyra tart, és szépen, okosan beszél róla.

Szívélyes üdvözlettel

Lengyel Balázs

Továbbá Nemes Nagy Ágnes és az én életrajzom és könyveink az interneten: www.irodalomakademia.hu (névsor szerint mind megtalálható.)

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Kézírás postai levélpapíron, boríték nélkül.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

írását: HERNÁDI Mária, *Vég és határ*. (Ottlik Géza: *Iskola a határon* – Nádas Péter: *Egy családregény vége*), lásd MADÁCSY-BENE 2002, 181–199. p. A tanulmány-

kötetet, amelyben az említett írás szerepel, Sánta Gábor küldte el a levélírónak. Sánta Gábor (1967–2016), irodalomtörténész, kritikus a SZTE JGYTF Magyar Irodalom Tanszékének tanára volt, ugyanitt a címzett kollégája, évek óta LB levelezőpartnere. LB a kötetet végigolvasva nemcsak Sánta Gábornak válaszolt, hanem a gyűjtemény szerzői közt szereplő címzettnek is. Ez az első levél még a Sánta Gábornak címzett postai küldemény részeként érkezett, ezért nincs hozzá külön boríték.

164. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2003. április 12.

Kedves Hernádi Mária!

Megkaptam részletes és kedves, igen meggyőző levelét, s megpróbálok kérdéseire kicsit részletesebben válaszolni. Azt is mondhatnám, hogy tekintse olyan életrajzi résznek, amelyet nyilvánosságra hozhat. Ottlikról, Nemes Nagy Ágnesről, az *Újhold*-ról és rólam. Íme:

Publikálni 1938-ban kezdtem, a *Századunkban*, *Korunk Szavában*, *Jelenkorban* : Katona Jenő katolikus lapja : l (lásd: Origo, 2002.) De már akkor jóban voltam Radnóti Miklóssal (a *Meredek út* című kötetének dedikációja 1938. december 6.) Radnóti javítgatta kézirataimat, és felhívta a figyelmemet Dsida Jenő költészetének kivételes színvonalára. Írtam is rögtön egy rádióadást Dsidáról. A rádióban találkoztam Örley Istvánnal, akivel hamarosan barátságba kerültem. Örley társa volt Ottlik Gézának, aki – tudja, nem volt katona, mint egy ideig Örley, hanem légóparancsnok volt, s így nem kellett katonáskodnia. Nekem sajnos, igen. 1942-től 1944 őszéig katonáskodtam, de aztán elváltam a hadseregtől és Nemes Nagy Ágnessel (1944. április 20-tól a feleségem) hamis papírokkal bujkáltunk. (Pl. Margit krt. Átrium ház.) Örleyvel már mindketten jóban voltunk, s ő ismertetett meg bennünket Ottlik Gézával. Ottlik a Pasaréten lakott, a laktanya melletti utcában. 1944 őszén a Gestapo a Svábhegyre elhurcolta Vas Istvánt. Kutnyi [!] Marika, Vas későbbi felesége, egy „női trükkel” kimentette Vas Pistát, s akkor Ottlik azt mondta nekik, költözzenek hozzá a Riadó utcába. Ott volt Örley is, meg a vitatkozásban magam is. Ottlik Maughamot dicsérte, mi mint túl népszerű, kissé ügyeskedő író, szidtuk. Pedig van remekműve – és egyedül az számít. De a Riadó utcai helyzetet már megírtam. Ottlik novellákat írt (közepesek), Örleynek a kritikái voltak elsőrendűek. 1945 januárjában „szabadultunk fel”

– valóban azt hittük, hogy felszabadulás –, de már másnap elvittek a gödöllői fogolytáborba, bár akkor már civil voltam. De vittek mint fiatal. Szerencsére, : később : lehetett : ott : katonának jelentkezni, s így néhány hónap után, egészen meglelt alakulatommal : (ők is fogságban voltak) : elvittek Debrecenbe. Ott volt Erdei Ferenc is, : Márciusi fronti ismerős : , mint belügyminiszter (Bibó István is ott volt), s leszereltetett, és a belügyben dolgoztam mint elnöki osztályvezető : helyettes : (1940-ben már jogi doktor voltam). A belügyben : már Budapesten : ott volt az ebéd. Eljött Ottlik, Nemes Nagy, Vas Pista – beszélgettek a szobámban, nekem Kálnoky Lászlóval együtt dolgoznom kellett. : Vas Pistát kineveztük számvevőési főtanácsosnak. (Erdeit rábeszéltem, mert nem volt állása) :

Mint tudja, az *Újholdat* 1946 elején alapítottunk, a fiatalabbak lapja : volt : . De előbb már működött a *Magyarok*, méghozzá 1945-től kezdve, majd működni kezdett a *Válasz*, a *Nagyvilág* stb. Ottlik nem vett részt benne, regényt írt, : (másutt néhány cikke is megjelent az *Újholdban*) : , Vas István és Kálnoky is. Mi liberálisok voltunk – nem szerettük a németeket, akik az egész Dunántúlt : térképeiken német : területnek tekintették, s jobb nem mondanom, mit gondoltunk Hitlerről, Szálasiról és az alattomosan gyilkos magyar csendőrökről. (Ez külön téma.) Liberálisok, vagyis : voltak közöttünk : kommunisták is. Aczél Tamás, Szabolcsi Miklós, : Karinthy Ferenc : , Pogány Ö. Gábor). De Lukács György bennünket, főleg engem megtámadott már 1946 augusztusában. Ottlik nem írt a lapban, regényt írt. De Schöpflin Aladárnak megmutatva a kéziratot, és Schöpflin dicsérete ellenére, visszavonta a kéziratot. Ez volt az *Iskola a határon* első változata.

Közben Ottlikék kiköltöztek Gödöllőre, s ott éltek igen nehezen, kínlódva, mert nem volt pénzük, és kulákok voltak, : mert volt egy villájuk. : Az Írószövetség főtákará igen nehezen, kínlódva, tudta Ottlikot kihúzni a kulákságból. De ez már – úgy gondolom a fordulat után volt – az *Újhold* megszűnése után. (1948) Ottlik fordításokból élt, mi főleg a gyerekirodalomból. (A *szebeni fiúk*, *Ezüstgaras*, *A török Magyarországon* – nem vagy alig hihető, ezek több kiadás után ugyan, de 500 000 példányos írások voltak. (No, nem sok pénzzel.) Nemes Nagy Ágnes gyerekverseket írt, meg fordított. : Pl. Victor Hugo válogatott versei, *Vándorévek* kötet : Saját felnőtt műveit kiadni nem lehetett. 1948-ban írtam *A magyar líra* című könyvem, : agyonverték : 1972-ig tanulmánykötetet nem írhattam. Csak a *Vigiliában*, Rónay György lapjában, aki protestáns létünk ellenére publikált bennünket. Még Jékely Zoltánt is, aki egy kihegyezett, katolikus : ellenes : verset írt. : *Középkori fametszet, I.* : Mikor Ágnes publikálta a *Lovak és an-*

gyalok című versét, egy kanonok megjegyezte: I : megírta : I „lányom, olyan blaszfémiát nem szabad írni, hogy lovak és angyalok.”

Amikor 57 után megjelentünk (Pilinszky 1958-ban), akkor Falus Róbert az *Élet és Irodalomban* I : vagy a *Kortársban* : I azt írta, Weöres, Nemes Nagy, Pilinszky, Ottlik publikálása fölös luxus.

Szóval, igen nehezen éltünk. És itt jön Maga I : kedves Mária : I . Amikor már láttam, hogy 1948 után nem megy a dolog, elmentem tanárnak (jogász létemre) a szegedi főiskolára I : akkor még nem Juhász Gyula Főiskolának hívták : I . Szabolcsi Miklós megbízásából. I : ő akkor egyetemi főosztályvezető volt. : I De Szabolcsi rájött, hogy I : nem : I vonalas tanárnak veszedelmes vagyok, és megszüntette főiskolai munkámat. Utána visszamentem a kultuszminisztériumba, I : mert Rajk László belistáztattott a belügyből, majd a kultuszból : I < ahol > Révai átvette a hatalmat, és nyugdíjaztatott, magyarul kirúgatott, harminckét évesen megkaptam a papírt, hogy majd később nyugdíjazni fognak. I : 13 évig nem volt állásom : I Negyvenöt éves korom után. Ágnes egy darabig tanított a Petőfi Gimnáziumban, de ő is szabadúszó lett. Ágnes cikkei megtalálhatók a *Köznevelés* számaiban 46-ban 47-ben. N. N. Á. monogrammon. Jaj, még valami I : 48-ban : I nyolc hónapig Rómában és Párizsban voltunk. Az *Újholdat* Örkény és Gyárfás Miklós, valamint Rába György szerkesztette.

De Ottlik. 57-ben írta meg az *Iskola* új, végleges változatát. Írtam is róla egy jegyzetet. (Origo, 2002.) Majd persze cikkeket, tanulmányokat. Ezt tudja, és örülök neki. A *Buda* más ügy. Mi állandó kapcsolatban voltunk, I : később : I főleg napi telefonokban, mert Ágnes is, Ottlik is beteg volt. Utolsó élő estéjén ott jártam nála, a Demokratikus Charta aláírása kedvéért. Azt mondta, kórházba megy, de csak két hétre, mert a *Budával* még rengeteg dolga van. Az éjszaka vesztette el az eszméletét. Néhány nap múlva meghalt. A *Budát* Lengyel Péter fejezte be, zárta le. Vannak I : benne : I jó részek, vannak még kevésbé kidolgozottabbak. (Ottlik, különben is, állandóan átírt.) Számomra jobb az 1984-ben a *Jelenkorban* publikált szöveg. (Az én szerkesztésem.) (*Újhold* szám.)

Elég, elég belőlem, bocsásson meg. Még csak annyit, 57 után I : elég : I üres volt az alkotóház, a sziglieti. I : Ott éltünk hosszan : I Rengeteg tréfát csináltunk egymással. Az élethez ez is hozzá tartozik.

I : a Maga : I Ottlikról közölt írásait nem olvastam. Talán a *Vigiliáét* megtalálom. Érdekelne, mit írt. Havanpéldányaküldje el. I : Az Ágnesről szólót is. : I Örülök találkozásunknak.

Sok szeretettel

Lengyel Balázs

Ui. Nem emlékszem, hogy Martin Buber írását, akár ő, I : Ágnes : I, akár én, elolvastam volna. De meglehet. Úgy igaz, hogy a filozófusok – néhány kivételtől eltekintve – kevésbé érdekeltek bennünket. Főleg nem a ma divatos magyar irodalomtudomány, mely az irodalom nemes közhelyeit képtelenül okoskodó, idegen szakkifejezésekkel tűzdeli tele. Lásd például Kulcsár Szabó Ernő nem helytelen, de nyelvünket megtaposó megállapításait.

Még valami. Az *Újhold-Évkönyvet* a *Szabad Népben*, nem, a *Népszabadságban* megtámadta Szerdahelyi István, és úgy látszott, be akarják tiltani. Akkor más ügyben felhívta I : Ágnes : I Aczél. Ágnes jelezte, úgysem engednek bennünket válaszolni, sem az évkönyveket folytatni. Aczél engedékeny I : , udvarias : I lett. Válaszoljon, ha akarnak, bárki, például Poszler György. Poszler megvédett bennünket. Így jelenhetett meg Domokos tanulmánya az 1986/2 számban. *Leltárhiány* címen.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépirás postai levélpapíron, autográf javításokkal, aláírással és utóíráttal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b. / Telefon: 213-71-72.

[Feladó:] Hernádi Mária / főiskolai tanár / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

végleges változatát: az első megfogalmazást lásd OTTLIK 1999.

egy jegyzetet: az említett kötetben – LENGYEL 2002 – 1939 és 1947 közötti írások olvashatók.

Martin Buber írását: lásd BUBER 1994. Utalás a címzett ekkor készülő doktori disszertációjára, melyben Nemes Nagy Ágnes költészetét Martin Buber perszonalista filozófiájának tükrében értelmezi. A dolgozat egy része könyv formában is megjelent, lásd HERNÁDI 2005.

válaszolni: LB életéről lásd KISZELY 1998.

165. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2003. június 12.

Kedves Hernádi Mária!

Nem tudom, lehet-e nekem megköszönni, amit tett? De remek, amit az *Újhold*ról és az *Újhold-Évkönyvről* írt. Csak ámulok és bámulok. Sok mindent tudnék hozzá mondani, de bőven l: elég : l az, és gyönyörű, amit írt. (Például, hogy Kassákkal igen jó, baráti kapcsolatban voltunk, holott egész más volt a versízlésünk. Mikor ő franciából fordított, Ágnes rászólt: „De Lajos bátyám, ez itt francia alexandrinus, úgy kell fordítani” – Kassák nem tudta a versformát. De Kassák nagy költő volt! (Pl. *A ló meghal a madarak kirepülnek* – örök vers.) Remek megfigyeléseire csak megjegyzéseket tennék. A „műkötőversenyre” csak annyit, 1946–47 után az írók egy része vonalas lett. Feltörő parasztfiatalok is, mint Nagy László. Ám a java része hamar kiábrándult. Szembefordult a vonalas rezsimmel. De sokan karriert akartak csinálni. Ezeket, < ... >társait, védhette a konferencia elnöke. Például, mondjuk, Simon Istvánt, Garait stb. Na, de kérdésének lényege, A *Valencia-rejtély* l: ben nincs : l N. N. Á. l: nak : l szövege. Azt gondolom, hogy Mandigaar [?] nevében nagy betűkkel Mátyás. l: van : l A *Valencia-rejtély* nehéz ügy. Ez Ottliknak egészen korai írása. Bizony gyenge volt. Ottlik négyszer javította át. Nem nagy sikerrel. Végül Ágnes, hogy az írásának dereka legyen < ... > bele is javított egy részt. Ottlik átírva a szavakat végül is elfogadta. Most se tartom ottlikki magas szövegnek. Jó a kötet másik két írása. Továbblepve, ne haragudjon: a német szó helyesen: Auschwitz. A legurulás 1956-ban a Moszkva l: téren : l történt, Mészölyékkal és Jékely Zoltánnal. Tény. A játékosokról írtam részletesebben a „Ki találkozik önmagával?” című írásomban. Kiszely Gábor könyvet írt rólam, elküldtem Magának. Még valam l: i : l 1984-ben a *Jelenkorban* (december) van egy külön *Újhold* szám. Legvégül „Az évkönyv” részről. Dehogyan Aczél Tamás védett meg bennünket. Tamás a *Társadalmi Szemlében* (1949-ben vagy 50-ben) leszidta az egész *Újhold*-társaságot. Bennünket Aczél György védett meg jellegzetes sznobizmusában. Ő mondta, telefonhívásában, hogy forduljunk szembe, és válaszoljunk. Az volt ugyanis a *Szabad Nép* [!] gyakorlata, hogy az embert lepiszkolták, lebarmolták, és nem hagyták válaszolni. Mészöly Miklós, l: t pl. : l Cs. Szabót is, meg engem.

Az Ottlik-írásoknak nagy [!] egy részét olvastam el, mert elutazom. De a *Tiszatáj* Diákmellékletét igen. Nagyon nemesen és szépen írt – és nagyon elgondolkoztat azon, hogy a *Buda* több, jobb, mint én gondolom. Maga gazdagabban, mélyebben beszél. Újra el fogom olvasni a könyvet. Sajnos vál-

tozatok közben többször olvastam. Más kérdés, hogy egy olyan bonyolult problematikájú könyvet megérthetnek-e a diákolvasók. Nagyon érdekelne, hogy mi a tapasztalata erről?

Nagyon köszönöm, szép, elgondolkoztató írásait. És egy idő múlva, a keresztény motívummal kapcsolatban még szívesen beszélnek Magával. Egy tény: Ottlik halálakor nem engedett papot, se beszédet. Ott álltunk a barátaival, (Göncz Árpáddal is), és hallgattunk, mikor Ottlikot sírba tették. Tehát biblikus motívum???

Szeretettel

Lengyel Balázs

Mellékelek egy nagyon szép, szegedi írást.
Ismeri a szerzőt?

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf javításokkal, aláírással és utóírással, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b. / Telefon: 213-71-72.

[Feladó:] Hernádi Mária / író / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Az Újholdról: HERNÁDI Mária, *Az Újhold folyóirat és évkönyv története*, lásd SCHAFFNER–MADÁCSY–BENE 2004, 241–255. p. A tanulmány későbbi, javított és kiegészített változata: HERNÁDI Mária, *Az Újhold folyóirat és évkönyv története*, lásd BUDA 2014, 11–26. p.

„Műkotorékverseny”: Ottlik Géza ezzel az ironikus metaforával minősíti az ötvenes években hivatalosan támogatott irodalmi életet. Mátyás Ivánra emlékezve írja: „Ugyanis leküldték a pályáról, mert ott műkotorékverseny folyt. Láttam a Wembley stadionban ezt a berendezést. Ketrecből rajtoló kutyákat futtatnak zsinóron húzott róka- és nyúlürülék után, ez a műkotorék, azt hiszem – az angol kutyák szeretik, s bár csupán enyhe latrinaszagot terjeszt, mi nem szerettük, nem vettünk részt benn.” OTTLIK Géza, *Pályákon*, lásd OTTLIK 1989, 63. p.

a konferencia elnöke: Bíró Zoltán (1941), irodalomtörténész, politikus, a SZTE JGYTF Magyar Irodalom Tanszékének tanára volt a 2003 áprilisában megrendezett, Szegedi Nemzetközi Komparatistikai Konferencia elnöke, ahol a címzett *Az Újhold folyóirat és évkönyv története* című tanulmánya előadásként első ízben elhangzott. LB az előadás kéziratát olvasta.

Mandigaar: (helyesen írva: Maandygaard) Ottlik Géza *Hajónapló* című művének egyik főszereplője, akit az értelmezők Mátyás Ivánnak feleltetnek meg. OTTLIK Géza, *Hajónapló*, lásd OTTLIK 1989.

A legurulás 1956-ban: Az 1956-os forradalom után a tankok elől menekülésről, domboldalon legurulásról az újhordas írók közül többen is megemlékeznek. Ezt az emléket örökíti meg például Nemes Nagy Ágnes az *Ekhnáton éjszakája* és a *Flotta* című verseiben.

Tiszatáj Diákmellékletét: HERNÁDI Mária, *A mondhatatlanra nyíló ablak*. Ottlik Géza: Minden megvan, lásd Tiszatáj, 2003, 4/Diákmelléklet.

keresztény motívummal: HERNÁDI Mária, *Biblikus és keresztény szimbólumok Ottlik Budájában*, lásd Irodalomtörténeti Közlemények, 2000, 5-6/656–659. p.

biblikus motívum: a címzett szeptember 29-i válaszában ezt írta: „A biblikus-keresztény motívumokkal kapcsolatban: úgy gondolom, hogy ez a fajta műveltség – mivel az európai kultúra egyik gyökere – mélyebben átjárja a művészi alkotásokat (és mindennapjainkat), mint amennyire látszik, sokkal szorosabban együtt élünk vele, mint amennyire tudatosul bennünk. Ezek vizsgálatával semmiképp nem volt céлом ráerőltetni Ottlikra egy általa nem vállalt magatartásformát, sem pedig erőszakkal »megkeresztelni« a regényeit. [...] Ottlik regényei sokkal mélyebben, eredendőbben, lényegibben kötődnek az evangéliumi értékekhez, mint sok tematikusan, kifejezetten »keresztény« írás.”

166. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2003. július 1.

Kedves Hernádi Mária!

Végigolvastam az Ottlikra vonatkozó remek tanulmányait (a Nádasról szólót is), és csak melegen tudok gratulálni, hogy milyen szépen és milyen distingvált gondolatgazdagsággal ír. Ha < számomra > gazdag és túl részletező írása Nádasnak számomra külön úgy is (Nádas jellegzetesen részletező, Thomas Mann-os írásmódja számomra furcsa volt is, (támadta Mann írásmódját, habár azt alakítja tovább – s ezért Nemes Nagy Ágnes bírálta Nádaszt a *Jelenkor* egyik számában, elismerve Nádas értékeit, nagy művét, meg az *Újhord-Évkönyvben* a *Decembert* (1989/1), és a talán legszebbet, az *Egy bőven termő barackfát* (*Évkönyv*, 1986/2). De Magáról és Ottlikról beszélve, még a biblikus motívumokra, l: a kegyelettanra : l nézve is igazat adok magának. Kibontott fejtegetései telibe találnak. Ottlik valóban azt írta, hogy az élet nagyszabású

(én is ezt írtam-idéztem az *Iskoláról* szóló tanulmányomban), de talán van valami, amit érdemes meggondolni, megfontolni. Azt, hogy az öregkorban megváltozik némileg az ember, Ottlik megváltozott. Azért nem tűrt papot a temetésén. Magam is, 85 évesen igen megértem, hogy a „nagyszabályúság” nem is olyan biztos dolog. Szerintem Cipi nézetei változtak, ahogy ezt meg is írtam. Más dolog, hogy l : az : l eleven létben, az öregedés fájdalmai és megaláztatása előtt, mást gondol az ember. Amit Maga ír a biblikus és keresztény motívumokról, az érvényes a meg nem öregedett Ottlikra.

Egyáltalán mi érvényes gondolat, szemlélet bennünk, és mi nem? Hiszen örök változásban élünk – ha azok hosszan tartók, és végül is így érvényesek.

Végül nagy örömmel és élvezettel olvastam tanulmányait. Valami belső megérintettséggel. Nem tudom, megnézte-e az Ottlikról szóló tanulmányaimat. Ha nem, fénymásolatban elküldöm őket. Maga a barátság ellenére és Ágnes barátságával, szinte érvényesebben tud beszélni Ottlikról, mint mi – l : ugyan : l azért némi túlzással.

Örülnek, ha szükség esetén – vagy a nélkül némi kapcsolatba kerülnénk. Az N. N. Á.-ról szóló tanulmányt nagyon várom.

Üdvözlettel, szeretettel,

Lengyel Balázs

Még valam l : i : l *Buda* értékelésében, gazdag elemzésében, motívumkincsei feltárásában Magának van igaza. Én tévedtem. Rosszul értelmeztem.

Újra igen köszönöm az *Újhold* folyóirat és évkönyv történetét!

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b. / Telefon: 213-71-72.

[Feladó:] Hernádi Mária / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

tanulmányait: lásd a 163. számú levelet, valamint HERNÁDI Mária, *Kegyelemtan Ottlik Budájában*, lásd *Vigília* 2002, 2/120–126. p.; HERNÁDI Mária, *Ottlik Géza „mégis-regénye”*, lásd *Kalligram* 2002, 7-8/150–158. p.

Nádasról: lásd a 163. számú levelet.

bírált: NNÁ 1990 elején keletkezett, publikálatlan kritikáját Nádas Péter Thomas Mann-recenziójáról LB adta közre három évvel később: NEMES NAGY Ágnes, *Thomas Mann mint álarc*, lásd *Holmi*, 1993, 7/955–958. p. Nádas Péter így emlékszik

vissza erre a bírálatra: „Thomas Mann naplóinak megcsonkított magyar kiadásáról írtam egy terjedelmes recenziót, s Nemes Nagyot ez valóban felbőszítette. Nem csak a hagyományos Thomas Mann képét védte meg tőlem, hanem valóban az egész európai humanizmust és civilizációt féltette a nézeteimtől. Ezt a tanulmányát azonban jó érzéssel nem publikálta. Jóval a halála után Lengyel Balázs adta közre, ő hagyatékának gondozója volt.” Az interjú címe: *Himmler heréi és a tisztánlátás* – Vári György interjúja Nádas Péterrel; <http://nol.hu/kultura/himmler-heréi-es-a-tisztanlatas-interju-nadas-peterrel-1493297>

167. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest, 2003. november 5.]

Kedves Hernádi Mária!

Megpróbálok géppel írni, bár ez már nehezen megy, mert gyakran melléütök. (Nyolcvanöt éves vagyok!) De nem akarom fárasztani a kézírással. Bár ma már ezt használom. Nem tudtam válaszolni nyomban levelére, mert Rómában voltam – még utoljára. (Istenem, milyen gazdagok az olaszok, ott vannak egymás mellett a XII–XV. kori paloták – mi maradt meg nekünk Budán a XVIII. századon < ... > : innen : ! ? Semmi.

De a kedves levelére visszatérve. Persze, hogy beleszűrődött, benne él számkra a kereszténység. Főleg a szeretet és némileg < ... > : a becsület : ! , az emberi tisztesség révén. Nem a pénz és a hatalom igájában. Ottlikot jól idézi, valóban nagyszabású volt. De megtört a betegségekben és felesége, Gyöngyi halála után. Mégis az utolsó napig dolgozott. Szellemi munka nélkül nem lehet élni. Azt megírtam Magának, hogy ott jártam nála, azt mondta, csak két hétre marad kórházba, mert rengeteg dolga van, de már éjszaka elvesztette az eszméletét, és napok múlva meghalt. Lengyel Péter fejezte be, rakta össze a *Budát*. De magának igaza van, a halál az élet eseményéből nő ki, nem azt a pillanatot mondja el, hanem a lét egészét. A nagyszerűséget is. : A : ! nagyszabásúságot. Ha például N. N. Ágnes egész életében harcolt : is : ! a halál ellen. Lásd, *Patak*, *Istenről* – ez volt a kézzel írt utolsó verse, a halála után találtam rá. De annak a végén az áll: „Semmit se szóltam.” Bár az is benne van: „Nem < biznék én > : bánnék soha úgy : ! a kutyámmal, mint te velem.” Stb.

Meg kell kérdenem, hogy Ágnes esszéit jól ismeri-e? Jövő évben lesz egy gazdag, teljes kiadás, nemcsak a *Szó és szótlanság* és *A magasság vágya* című kötet. Ez a gondolkozását még teljesebben meg fogja világítani.

Tehát I: részletezem : I a Pilinszky kapcsolatát, amely elég furcsa. Testvér-feleségen túl – nagy együttélés I: vágy, barátság : I – lassú átalakulás. Pilinszky Ágnes szerint „önző ösztönállat” lett, ezzel viccelt is vele, I: már 1948-ban : I, majd mikor világhíressé lett a *Végkifejlet* és *Szálkák* kötet, sok modoros elaprózással. Ezt mindketten megírtuk. Pilinszkyról Ágnesnek olyan jegyzetszerű tanulmánya-írása is van, amit a negatívumuk miatt nem is akarok közölni. Mészöly Miklós más ügy. Valamikor nagyon jóban voltunk, főleg 1956 körül, meg még azután is. Tudja, hogy az agyúlövések alkalmából együtt voltunk, és elképesztő, hogy mind a négyen meghaltunk volna, ha tíz centivel beljebb jön be az ablak alatt a ránk célzott két gránát. Ha ugyan ránk célozták? Ezt megírtam, nem fárasztom. A lényeg, Mészöly is átalakult. A hírnév némileg átalakítja az embert. Jobb nem firtatni a személyes problémákat. Mészöly olykor képtelen dolgokat csinált. Élete végén el akart válni Alaine-től, és elvenni egy fiatal nőt. Végül Alaine ápolta. Rémes, hogy mi férfiak mi mindent képesek vagyunk csinálni, magamat sem kivéve.

No, de hagyjuk a dolgot. Rónay AZ MÁS, Ő szinte szent volt. Amikor nem írhattunk csak a *Vigiliába* I: n : I, tiszta protestáns I: katolikusellenes : I nézeteket is akceptált. Pl. Jékely egyik versét. Volt egy heti társaságunk: Rónay, Ottlik, Mátyás, Vargha Kálmán, Pilinszky jó darabig, Ágnes és személyem. Úgy emlékszem, erről is írtam.

Mivel arra gondol, hogy személyesen is beszéljünk, igen szívesen veszem, csak pontosítsuk. Akkor tudok néhány könyvemből is adni, csak sajnos kevés van. A legfontosabb a *Két sorsforduló* vagy a *Zöld és arany*, de abból nem tudok adni. Az ifjúsági könyveim maradtak meg, de például *A török Magyarországon* (500 000 I: pl. : I) fölött csak egyetlen példányom van. Szóval majd jelzi, ha beszélgetni akar.

Végül igazán örülök levelének, az *Újholdra* vonatkozó észrevételeinek, egész irodalmi gondolkozásának. Várom válaszát.

Szeretettel

Lengyel Balázs

Ágnes betegségéről: nem vették észre az orvosok a bajt, és áttétes rákja lett. Borzasztó bájjal és fantasztikus önfegyelemmel viselte. A szememmel láttam halálát, otthon. Elmondhatatlan.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf javításokkal, aláírással és utóírással, borítékkal. A datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b. / Telefon: 213-71-72.
[Feladó:] Hernádi Mária / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.
Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Rómában voltam – még utoljára: Róma a levélíró számára többszörös élmény volt:
– az ott-tartózkodás időrendjében – „*Szorong a szívben a világ.*” Nemes Nagy Ágnes
és Lengyel Balázs itáliai, valamint franciaországi levelezése 1947–48-ból, közr., jegyz.
kalauz Buda Attila, lásd BUDA 2014, 199–315. p.; LENGYEL Balázs, *Két Róma (Em-
lékezés 1948–1993.)*, lásd LENGYEL 1995, 7–39. p.

Budát: lásd OTTLIK 1993.

gazdag, teljes kiadás: lásd NEMES NAGY 2004.

Pilinszkyról Ágnesnek olyan jegyzetszerű: nem lehet pontosan tudni, miről van
szó, és hogy a nem közgyűjteményi hagyatékban mi található még. NNÁ írt a *Trá-
péz és korlát* című kötetéről az *Újhold* 1946. évi második számába, később elemezte
két versét – lásd NEMES NAGY 1988A, 88–97. p. –, majd halála után a *Holmi* 1993
januári számában megjelent egy rövid emlékezése. Mindez olvasható kétkötetes
prózai művei között, lásd NEMES NAGY 2004.

Ezt megírtam: NEMES NAGY Ágnes, *Négyen – 1956-ban*, lásd NEMES NAGY 2004,
2/173–178. p. Először, kézírathasonmással, megjelent az 1991. évi második *Új-
hold-Évkönyvben*.

Élete végén: lásd levelezésüket: NAGY 2017.

szememmel láttam halálát: NNÁ utolsó napjairól egymásnak ellentmondó emléke-
zések maradtak fenn; Polcz Alaine-nek például a Hrabovszky-hagyatékban talál-
ható, magnószalagról írásba áttett emlékezése szerint a végső útra készülő ebben
az időszakban férfit már nem tűrt meg maga körül. Ferencz Győző viszont még
közvetlenül a halála előtt is beszélt vele.

168. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2004. január 14.

Kedves Hernádi Mária!

Nagy élvezettel olvastam el írását, melyet én a régi elnevezés szerint akadé-
miai nagydoktori írásnak nevezek, ma nem tudom, hogyan hívják. De csak
melegen gratulálni tudok hozzá. Nemes Nagy Ágnesről rengeteget tud, alap-

képzeteket emel ki az írásból, például a téli fák, a függöny, az angyalok stb. szóval a mondható és a mondhatatlan között, de mégis költői tartalmakkal teli motívumát. (A tüdő, az angyali képzetet keltő lélekzés.*) Helyenként kénytelen voltam ilyesmiket írni a szövege mellé: jó, pontos, nagyszerű. Mélyen „ismeri”, érti Nemes Nagy Ágnes, és esztétikai értékét is mélyen ismeri, és mégis versének esztétikáját a maga filozófiai elképzeléseivel olykor félremagyarázza. Hogy mondjam ezt tapintatosan? Megpróbálom. Talán filozófiai gondolatainak legerősebb, legelgondolkoztatóbb részlete az *Éjszakai tölgyfa* elemzése. Igen, de ez az egyetlen I: lehetséges I: elemzés? A vallási misztikus? Nem csupán egy pillanatnyi objektíváló látomás-e?

Furcsa képzetrel járó emberek a költők. Ady azt mondja: „I: Hitetelenül I: Hiszek Istenben, mert hinni akarok.” József Attila ezt: „Én nem hiszek istenbe, ne fáradjon velem, majd én feloldozom magam. Ki él..... nekem.” Mikor Ágnes azt mondja a *Patakban*: „S bocsássam meg, mi megbocsáthatatlan” – vagyis I: ez, ilyen I: az isten működése. És az, amit I: Maga I: említ: a *legfontosabb* talán az „Istenről.” A halál előtti utolsó versek egyike, *A távozó* (1979–1991), I: részben I: Hadd idézzek belőle: „Nem bánnék soha úgy a kutyámmal, mint Te velem” és: „Ilyen világ teremőjeként létedet feltételezn I: i I: blaszfémia.” Igaz persze, hogy végső szava: „Egy szót se szóltam.”

A lényeg: roppant gondolatgazdag és csodásan elemző a Maga tudományos és filozófiai szövege, csak az alapgondolata, a perszonalizmus nem biztos, hogy Ágnes nézeteivel egyezők. Hogy az ő költői, esztétikai nézeteivel azonosak. A vers, ahogy ő is fejtegeti – még a Maga szövegében is – nem azonos a filozófiai fejtegetéssel. Igazából nem is filozófia. Emmanuel Mounier érdekes alapgondolatra jön rá: „az ember nem ismeri I: magát I: maga által, csak más által.” De Rosenzweig már ősi vallási képzeteket fejtett [?] ki, szinte *mesei* elképzelést elevenít újjá.

Másfelől az Én és Te, nem állandó állapot, hanem időben pillanatról pillanatra változó. De nem szeretném Ágnes interpretálni. Mivel még negatívabban gondolkozom a perszonalizmustól, a személyes isten létezéséről.

Mégcsak annyit: örömmel olvastam jegyzeteiben Juhász Anikó nevét. I: Vagy I: fél fióknyi írásom I: levele I: van I: nálam I: , de az „Újhold[ak] és régi mesterek. L. B. levelezése” című könyvben [a szerkesztő] I: nem akart írásaiból bevenni. I: Jó költő és remek tanulmányíró. Ő érti a filozófiát, nekem nem szakmám. Érti Ágnes, Rilke, Ortegát stb.

Legvégül: gratulálok a nagyszabású esszéhez. Ha jól fogom fel, a tanárképző főiskolán tanít. Valamikor ott tanítottam I: magyar irodalmat I: – nagyon

régen. Ha módja és kedve van beszélgetni egy idős emberrel (86. évemben vagyok), úgy bármikor szívesen látom – de tudja, másképp gondolkozom.

Nagy megbecsüléssel, szeretettel

Lengyel Balázs

* Visszatérő, kiemelt fogalmainak többlettartalmai

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b.

[Feladás:] Hernádi Mária / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

írását: lásd később: HERNÁDI 2005.

Emmanuel Mounier: Emmanuel Mounier (1905–1950), francia perszonalista filozófus. A levélíró által idézett gondolata így hangzik: „[...] majdnem azt lehetne mondani, hogy csak abban a mértékben létezem, amennyiben más számára létezem [...] A személyiség [...] nem létezik, csak más felé, nem ismeri meg magát, csak más által, nem találja meg magát, csak másban”, lásd MOUNIER 1949, 17.

Rosenzweig: Franz Rosenzweig (1886–1929), vallásfilozófus, történész.

Én és Te: lásd a 164. számú levelet.

Juhász Anikó: filozófiatörténész, költő, műfordító, a szegedi egyetem docense, Csejtei Dezső felesége.

„Újhold[ak] és régi mesterek: lásd BUDA 1999.

169. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2004. február 5.

Kedves Mária!

Maga okos lány. Distinktív, remek észlelő. Igaza van, a Maga számára maradnak a szövegek. És az én számomra nem minden rögzített gondolat biztos. A tény igaz csupán, hogy N. N. Á. számára alapvető mély fájdalom-érzet elevenedik meg a két legkülönbözőbb erkölcsi hiánya miatt. Más dolog, az én dolgom, hogy az isten személyes működéséről mit gondolok. Bár jó volna arról is biztosan tudnom. Lehet?

Az biztos, hogy amikor Ágnes és Pilinszky elkezdtek beszélgetni, hogy is mondjam, a transzcendencia kérdéséről, akkor részemről abbahagytam a beszélgetést, mert számomra túl bonyolult volt. Egy biztos, hogy a transzcendencia Ágnes számára alapkérdés volt, és másként, mint Pilinszky :| számára :|, mert ő elfogadta a szenvedést – lásd az *Apokrif* körüli költői csúcsát –, Ágnes viszont kétségbeesetten hadakozott ellene. Bár P. re nézve ez se tény-szerű. | : Későbbi modorosságaira igaz, az *Apokrifra* még nem. :|

Hogy a transzcendencia | : N. N. Á. :| alapkérdése, | : és :| hogy „szakrális éhség” van benne (világ- és érteleméhség), azt jól megírja Báthori Csaba új cikkében. Elküldöm, a *Narancsban* fog megjelenni. Elküldtem továbbá Lator László és Domokos Mátyás Ágnessel való beszélgetését is, mert azt gondolom, hogy ezek fontosak lehetnek a Maga számára. (Igaz módon beszélnek igazat.)

Latorban megtalálhatja (kis jelet tettem), hogy Ágnes mit gondolt az *Éjszakai tölgyfáról*. De ettől még transzcendenset is gondolhat. A mese lehet tündérmese is. Sőt, az is.

Felhívtam telefonon Juhász Anikót, beszéltem vele Magáról és a nagyszabású írásáról. Szívesen beszélne Magával. Címe: Szeged, Bokor u. 15. IV. 1. (6722) Telefonja: 06/62321-662. Valószínűleg van nem 06/-os telefonja is. Hívja fel. Férje Csejtei Dezső az egyetemen a filozófia tanára.

No, most még a prózaversekről. Újra végignéztam őket. Ez más, mint az avantgarde prózavers. Vagy a Kosztolányi-féle: *Meztelenül*. Ágnes, ha jól értem, az *idő és a tér nélküliséget* a világnak szeretné érzékeltetni. A dolgok önmaguktól való valóságát. Ezt a költészet nem igen próbálta firtatni. Valami újféle szemlélet ez: más lételemek sorát találni. Nem is tudom, hogy miként jött erre. De valami ilyesfélén töprengett. Nem Paul Clouddel [!]¹ (akinek a lakásán, már a halála után, ott voltunk 1948-ban).

Pontosabb lesznek: az idő és térnélküliség izgatta. [!]^{*}

Érdekelne, hogy Maga mit gondol. A prózavers-dolog, egyesek szerint (Honti Mária) Ágnes csúcsa. Erről nem vagyok meggyőződve, de biztos, hogy tanulmányozandó. Egzisztencialitás [!] fontos volt műfajilag is számára. Várom válaszát. A maga tanulmánya kész, miért mondja, hogy „utolsó simítások”?

Ja, az Ottlik-est. Én nagyon örültem neki. Sokszor írtam Cipiről. Nem csak az *Iskola* fontos! De befejezem.

Szeretettel, örömmel

Lengyel Balázs

^{*} Maga a természetes prózaiság. De költő fokán.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem alapján.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b.

[Feladó:] Hernádi Mária / 6724 SZEGED / London krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

cikkében: Báthori Csaba a *Magyar Narancs* 2004. augusztus 12-i számába írt *Szenvedély és mértékrend* címmel a kétkötetes prózai művekről, NEMES NAGY 2004-ről.

beszélgetését: lásd NEMES NAGY 2004, 2/375–388, 2/389–399. p.

Paul Clouddel: bizonytalan olvasat, bizonytalan értelmezhetőség; talán Paul Claudel, de ő 1955-ben halt meg.

Honti Mária: NNÁ kétkötetes prózai munkáinak – NEMES NAGY 2004 – szerkesztője, a Digitális Irodalmi Akadémia NNÁ-szakértője, életrajza a honlapon olvasható.

170. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest, 2004. december 3.]

Kedves Hernádi Mária!

Doktori értekezését hosszan elhúztam, mert – bár újraolvastam – de az orvoságok miatt nehezebb lett gondolkodásom. (Sajnos!) A munkája fantasztikus, ez lesz N. N. Á.-ról az alapos munka. Rengeteg olyan észrevétele van, distinktív rátalálása, amelyet < ... > magam sem gondoltam. Értekezése – bocsásson meg < ... >, de ez a módszerem – tele van olyan lapszéli jegyzetekkel: jó, alapos, kitűnő. Nagy munka volt, csak a legmelegebben gratulálni tudok hozzá.

Jó, azt írja a doktori értekezésében: párbeszédformák. Hát ennél sokkal több. S még hozzá is teszi a tartalomjegyzéket ismertetve: Ontológia és retorikai dialogicitás. Rendben van, hogy használja ezeket a latin szavakat, de mondja meg őket magyarul. (Majd, majd.) Nyolc évig tanultam latinul, de így beszélni szövege értelmes, világos beszédében nem szabad. Maga nem úgy ír, mint Kulcsár Szabó, akinek minden mondata a magyar helyett a németből l: állatinból :l, vett idegen szó; okos, de nyelvileg, tudományoskodva kicsavart.

Továbbmenve, látom, hogy az Én, Te, az egész műben alapgondolat. De Buber elképzése igen kétséges. Nézze meg a 66. oldalt. Mi mindent mond

a Szentháromságról, amely hármasság a görög és latin többistenhitből alapul: abból ered: I. Ez a 209. jegyzet elképesztő. Nem tudomány, hanem szép mese. Nagy költészet s ezúttal Keresztes Szent János mondja. Szakrális álmokép – mire N. N. Á. azt mondja, igaz a lét szakrális, de „Semmit se szóltam”.

De nem vitatkozni akarok a megfejthetetlen hit különböző formájáról. Ha azt az Én, Te, Az-t gondolja, jobbat én sem tudok, csak azt, hogy az elképzelés, a „dialogicitás” lehetne más – talán. Maga erre jött rá – én nem tudok okosat. Én I: a prózaversekben: I a létezés inperszonifikálásáról beszélek.

A prózaversek – azt gondolom én is – Ágnes költészetének lehet, hogy csúcsai – esszécsúcsai. De Domokos Matyi összekeverte őket, mert ragaszkodott ahhoz, hogy amit Ágnes a kötetbe (*Egy pályaudvar átalakítása*) vett be, azt *A távozóba* [?] tegyem. Holott az *Istenről* világos esszé-próza vers. Ágnes halála után két változatban kézírásban találtam I: meg: I. Nem mutatta meg nekem. Holott a verseit meg szokta mutatni. Természetesen. A *Villamos-végállomását* közvetlenül a Hűvösvölgyben. Együtt is néztük meg. De „a leukopia halvány kis foltja tűnőben” [?] már a betegség egyértelmű ténye. Az *Istenről* idetartozik.

Még valami I: a: I *Között*-verset elküldtem Magának. De Ágnes idegenkedett az én szövegemtől. Nemigen szerette. Nem is elég jó. Talán a tanulmány második része jobb. Ezt ne felejtse.

Végül, újra melegen gratulálok Magának. Csaknem, vagy valóban is, csodát tett. Nagy munka volt, csak a legmagasabb szinten beszélhetek róla. Csodálatosok a részlet észrevételek I: is: I, és elképesztő túlzás, amit rólam ír.

Meleg, kivételes szeretettel

Lengyel Balázs

Ui. Ha egyszer Budapesten lesz, nem akar beszélgetni? Az előző részt elolvastattam a Petőfi Múzeumban valakivel, melegen gratulált.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELOHÉLY

Gépirás postai levélpapíron, autográf javításokkal és aláírással, ugyanilyen utóírással, borítékkal.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b.

[Feladó:] Hernádi Mária / főiskolai tanár / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

értekezését: nyomtatásban lásd HERNÁDI 2005.

tegyem: az LB által szerkesztett, többször megjelent kötetben: NEMES NAGY 1995A.

szövegemtől: többször megjelent: LENGYEL Balázs, *Között. Nemes Nagy Ágnes versének elemzése*, lásd LENGYEL 1998, 193–207. p.

171. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest, 2005. január 30.]

Kedves Mária!

Megkaptam a doktori értekezést. Ezek szerint jan. 12.-én lesz. Nagy kár, hogy nem más az értekezés írója. [!] Bányai János jó, de Schein Gábor kevésbé. Elolvastam újra Schein műveit N. N. Á-ról, hát, hát... Annak idején abba hagytam az olvasását, mert csak Ágnes filozófiájáról beszél (igaz okosan), de egy költő filozófiája olyan, amilyennek Ágnes megírta. Nem a legfontosabb. Bár igen fontos. De Scheinnek egy szava sincs költészete esztétikai jellegről, értékéről, szellemi gazdagságáról. Kevésbé láttam olyan esztétikailag jelentéktelen embert, mint őt. Ha vitatkozni kénytelen vele, akkor ezt az esztétika-nélküliséget vesse fel.

Éppen az a | : jó : | a Maga írásában, hogy képes a tudományoskodáson túl az esztétikai értékeket felmutatni.

Jó, jó, amit Schein Gábor mond, de a költészet magas fokán, melyben a filozófiai gondolkozás is benne rejlik, az esztétikai képesség többet tud létrehozni. Kár, hogy nem Tamás Ferenc az opponálója. Többet tud, mint Schein. Meg Bányai János is szerencsés, meg jó. Nagyon kíváncsi vagyok az eredményre, aminek a magam részéről nagyszabásúságát (már mint a doktori értekezésének) lényegét már elmondtam.

Örülök neki.

Ha valamikor Budapestre kerül, igen szívesen látjuk egy kis beszélgetésre.

És írja meg, hogy milyen volt az értekezés [!].

Sok szeretettel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Gépírás postai levélpapíron, autográf javításokkal és aláírással, ugyanilyen utóíráttal, borítékkal.

Datálás a feladási postabélyegző alapján.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b.

[Feladó:] Hernádi Mária / Főiskolai tanár / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

Bányai János: Bányai János (1929–2016), irodalomtörténész, szerkesztő.

Schein műveit: lásd SCHEIN 1995, SCHEIN 1998.

Tamás Ferenc: Tamás Ferenc, irodalomtörténész, kritikus. NNÁ-ról szóló fontosabb tanulmányai: TAMÁS Ferenc, *A szakralitás-élmény Nemes Nagy Ágnes költészetében*, lásd Pannonhalmi Szemle, 1993, 4/84–94. p.; TAMÁS Ferenc, „Kimondani, s elrejtetni.” *Létélmény és módszer Nemes Nagy Ágnes költészetében: a paradicsomkert tanulságai*, lásd Orpheus 1995/1996, 53–72. p.; 1992. október 12-én LB-nek írt levelét lásd NEMES NAGY 2005B, 87. p.

172. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2005. március 5.

Kedves Hernádi Mária!

Értem már, hogy a doktori dolgozat ünnepélyes aktusának idejére még < ... > várni kell. És ha jól értem, ez az ünnepség Budapesten lesz. Örömmel leszünk ott, ha bekövetkezik. A bírálókat jól ismerem, s ha szabad megjegyzést tennem, jobb a kapcsolatomban Bányáival, mint Schein Gáborral. Schein számomra más világot teremt, olvassa el a 2005. márc. 5-i ÉS-ben a verseit, alig értem, hogy mit akart. Ne nehezteljen, hogy doktori értekezésében ceruzával magyarra igyekeztem fordítani a tudósi formulákat, nem azért, mert nem tudnék latinul (8 évig tanultam), hanem mert a tudóskodás jó részét fölöslegesnek tartom. De hát a „tudósok” ezt a formát szeretik. Idegen kifejezéssel a természetes magyar szó elegánsabb – szerintük. Bocsánat, hagyjuk. De levelében látom, hogy az irodalomelméleti tudományoskodást maga sem kedveli túlságosan. Sőt, maga is elszomorodott tőle.

De a lényeg: esetleg érdekelné N. N. Á. versfordításainak ügye. Nagyszerű volna, ha a fordításokat össze lehetne gyűjteni, és idővel kiadni | : Persze, támogatással | Nem egyszerű. 1964-ben én csináltam egy válogatást a *Vándorévekben*. Úgy emlékszem, hogy a jelentéktelen írókat akkor is már kihagytam belőle. (Nem biztos.) De, istenem, 1963 | : [?] : | Ágnes még elég

sokat fordított. Az anyag ott van a Petőfi Múzeumban Pintér Arankánál (nagyon kedves, rendes lány), de most Amerikában van, áprilisig. Ha kedve volna a fordításokkal foglalkozni, nagyszerű volna. Hárman együtt, a maga irányításával és Aranka mellett a segítségével talán létre lehetne hozni. Nem egyszerű. Félek, hogy Ágnes leírta a fordítást (kézzel egy < ... > l: cetlin : l de esetleg elfelejtette odaírni a fordító nevét – ez is lehetséges) Szóval örülnék a vállalkozásának, és a doktori védés után beszéljük meg a dolgot.

A *Tiszatáj* cikkét még nem kaptam meg. Majd megszerzem. Komáromi Gabriella is írta, hogy van ott cikke, amit szeretné, ha elolvassam. A *Tölgyfa* pedig különben is érdekel. Olasszal más ügyben is leveleztem: megjelentetni *Az öt fenyő* című korai írását Ágnesnek. A *Tiszatáj* decemberi számában van belőle részlet. l: De lesz könyv is : l A könyv hátára írtam valami bevezetőnek számító szöveget, és Balogh Tamás ír hozzá utószó féle tanulmányt is. Nézze majd meg. Ágnes végül nem akarta publikálni. Elég abszurd az irodalmi élet.

Újra csak azt mondhatom: igen szép, nagyszabású értekezést írt N. N. Á. költészetről. Köszönet és gratuláció!

Ha Budapesten lesz, örömmel látjuk.

Szeretettel

Lengyel Balázs

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b.

[Feladó:] Hernádi Mária / főiskolai tanár / 6724 SZEGED / Londoni krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

versfordításainak: nem készült még el NNÁ fordításainak gyűjteményes kiadása. Az 1957-ben megjelent *Száravillám* tartalmazza első válogatásukat, ezen kívül két önálló fordításkötete jelent meg, lásd NEMES NAGY 1964; NEMES NAGY 2009.

Pintér Aranka: helyesen: Kemény Aranka, muzeológus.

Tiszatáj cikkét: lásd a 161. számú levelet.

Komáromi Gabriella: (1941), ekkor a Kaposvári Egyetem oktatója volt, főleg ifjúsági és gyermekirodalommal foglalkozik.

Olasszal: Olasz Sándor (1949–2011), 1996 júliusa és 2011 februárja között a *Tiszatáj* szerkesztője.

Az öt fenyő: NNÁ 1948-ban, Rómában befejezett, egyetlen, korábban kiadatlan regénye, lásd NEMES NAGY 2005.

173. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2005. május 19.

Kedves Mária!

Csak örömmel mondhatom: szerencse, hogy Schein Gábor nem vállalta a dolgozat értékelését. Annak idején, sok évvel ezelőtt, én jeleztem neki, hogy a Nemes Nagy Ágnes könyve nem a legszerencsésebb. Magának meg is írtam, hogy Scheinnek igen kétségesek az esztétikai képzei. (A költészet nem pusztán filozófia. És nem Kulcsár Szabó-féle idegen fogalomgyűjtemény) | : Heidegger azért költő is akart lenni : | Mellesleg Schein verseiről se túlzott < ... > a véleményem. Nagyon szerencsés, hogy Juhász Anikó a maga munkáját elvállalta. Csejtei és Anikó új könyvében (*Találkozások és törésvonalak*, 2005, Könyvhét) igen nagyrabecsüléssel (világszínvonalat mutatva) beszél Ágnesről, s a könyvet részben nekem dedikálja. Nézze meg az Előszót. Csejtei és Juhász Anikó szépen, tisztán ír. Sok közös könyvük van. Érdekes belőlük megnézni. Pl. „Amerika felfedezése és az új globális rend” | : A Bűn : |, Csejtei | : „Filozófiai metszetek a halálról” : | . stb. Különben nézze meg a júniusi *Holmit* (majd lesz) George Szirtes (netán az egyik legjobb angol költő | : gyerekként volt magyar : | bevezetése Ágnes angolból fordított kötetéről (lefordítva a bevezetést) és Ágnes esszéiről egy magyar tanulmány. Szabó T. Anna, kiváló költő, barátnője-társa írta. (A neveket már gyakran elfelejtem. Gázsága a sorsnak.)

A lényeg, Juhász Anikó személye nagyszerű elképzelés. Schein miatt pedig sose bántódjék. Anikóval évek óta levelezek, éppen a napokban írtam neki. Na, de a továbbiak. Nagyon jó gondolat, hogy fordításait elvállalná. Corneille két kötetéről csak részleteket volna érdemes közölni. | : A Molière-je [!] gyenge : | A hatvanas években én csináltam neki egy fordításkötetet (*Vándorévek*), de a gyengéket kihagytam. Az ötvenes években az Írószövetség egyszerűen kötelezte a fordítót erre-arra. Nagy bátorsággal Ágnes a vonalas szovjet versfordításokra nem vállalkozott. Erre emlékszem. De a további fordításokat össze kellene gyűjteni. A Petőfi Múzeum vezetőitől esetleg pénz is lehetne kérni. Majd szóljon, megpróbálom.

Még csak annyit: ha mozogni volna kedve az íróársadalomban, elmehetne augusztusban a Tokaji Írótáborba. Ott kurátor vagyok. Némileg népiek (sajna), s egyszer Csejtei és Anikó nem örültek az együttlétnek. De most már (másképp rossz) a világ. Ha kedve van, szóljon. Hogy mibe kerül a három nap (kerül-e valamibe), megkérdezem.

Hogy mi az, hogy „tantárgy pedagógus”, sejtelmem nincs. A Juhász Gyula Főiskola nem fizeti eléggé magát? Kivel kellene, lehetne beszélmem. A *Tiszatáj* főszerkesztőjével? Most adja ki Ágnesnek egy 1948-as regényét, az Őt < ... > *fenyőt*, Olasz Sándor < ... >. Vagy Bányainak lehetne szólni? Írt Ágnesről, rólam is. Jó kapcsolatban vagyunk. Tokajban is többször találkoztunk. Ha lehetne, szívesen segítenék. Az a véleményem, hogy „mozogni” kell. Nézze meg a *Jelenkor* mostani számát (bár szerintem Tandori elképesztően fecseg. De új stílus van!)? Nem túlzottan örült annak, hogy írásban kritizáltam. < ... > De én reménytelenül konzervatív lettem (sose voltam ugyan).

No, mindegy. Sok szeretettel

Lengyel Balázs

Fontos! Honti Mária munkáját ki ne hagyja. Ő a tudományos akadémia Nemes Nagy Ágnes-díjának egyik alapszószótlója. Arra is igyekszem rávenni, hogy vigyen be bennünket a maga doktorátusára. Már nehezen járok. Jobb autóval. Hívja meg! Magyar Bálint legfontosabb segítője.

KÉZIRATLEÍRÁS, LELŐHELY

Kézírás postai levélpapíron, borítékkal.

A datálás kiegészítése értelem szerint.

[Címzés:] Lengyel Balázs / 1126 Budapest / Királyhágó u. 5/b.

[Feladó:] Hernádi Mária / 6724 SZEGED / London krt. 13.

Lelőhely: Hernádi Mária tulajdonában.

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

jelezttem: Schein Gábor 1994. május 17-én kelt válaszát lásd BUDA 1999, 243. p.

költő is akart: Heidegger versei 1995-ben magyarul is megjelentek, Keresztury Dezső fordításában a Societas Philosophia Classica kiadásában.

174. Lengyel Balázs – Hernádi Máriának

[Budapest,] 2005. november 25.

Kedves Mária!

Nagyon szép a maga PhD-értekezés-tézise, csak nekem túl bonyolult. Engem a filozófia, mint probléma-elemzések sora, sajnos kevésbé érdekelt. Láthatta,

TÁRGYI ÉS NYELVI JEGYZETEK

újholdasokról írt: lásd a 171. számú levelet. Schein Gábor a következő néhány sor kíséretében küldte el könyvét – levele Kerek Vera tulajdonában található –: „Kedves Balázs, / nagyon szépen köszönöm a nagyszerű Leveleskönyvet. Viszon-
zásul hadd küldjem el Neked azt, amit Nemes Nagy Ágnesről, Pilinszkyról és Rá-
báról írtam. Mindezt azzal a reménnyel, hogy ha volt köztünk félreértés, eloszlik,
és így kifejezhetem irántad érzett tiszteletemet és szeretetemet. / Jó egészséget és
kellemes nyarat kívánva üdvözlök: / Schein Gábor”.

prózavers története: a címzett doktori dolgozatának egyik fejezete Nemes Nagy Ág-
nes prózaverseiről szólt. Később bővebben kifejtve, kötetben lásd HERNÁDI 2012.

KRONOLÓGIA A KÖTET LEVELEIHEZ

1918. augusztus 21. Lengyel Balázs születése
1922. január 3. Nemes Nagy Ágnes születése
1944. április 20. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs házasságkötése
1946 Megjelenik az *Újhold* első száma
Nemes Nagy Ágnes, *Kettős világban*
1948 Lengyel Balázs, *A mai magyar líra*
Hét szám után megszűnik az *Újhold*
1952 Lengyel Balázs, *A szebeni fiúk*
1955 Lengyel Balázs, *Ezüstgaras*
1957 Nemes Nagy Ágnes, *Szárazvillám*
Lengyel Balázs, *Kicsi Elik vadász lesz*
1958 Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs válása; Nemes Nagy Ágnes haláláig hivatalos iratain továbbra is a Lengyel Balázsné megnevezést használta
1961 Nemes Nagy Ágnes, *Barátaink a ház körül*
1961 Nemes Nagy Ágnes, *Jó reggelt, gyerekek*
1962 Nemes Nagy Ágnes, *Aranyecset*
Lengyel Balázs, *A sárkányvitorlás dzsunka*
1963 Nemes Nagy Ágnes, *Ki ette meg a málnát?*
1965 Nemes Nagy Ágnes, *Lila fecske*
1966 Lengyel Balázs, *Volt egy gólyám*
1967 Nemes Nagy Ágnes, *Napforduló*
1969 Nemes Nagy Ágnes, *A lovak és az angyalok*
1971 Lengyel Balázs második házassága Kerek Verával, forrás: a Digitális Irodalmi Akadémia LB-életrajza; lásd még Kiszely 1998, 105. p.
Lengyel Balázs, *A török Magyarországon*
1972 Lengyel Balázs, *Hagyomány és kísértet*
1973 Nemes Nagy Ágnes, *A lovak és az angyalok* – bővített kiadás
1974 Nemes Nagy Ágnes, *Mit látunk az utcán?*
1975 Nemes Nagy Ágnes, *64 hattyú* – esszék
1975 Nemes Nagy Ágnes, *Mennyi minden*
1977 Lengyel Balázs, *Verseskönyvről verseskönyvre*

1978	Nemes Nagy Ágnes, <i>Bors néni könyve</i>
1979	Nemes Nagy Ágnes, <i>Szökőkút</i> Nemes Nagy Ágnes, <i>Éjszakai tölgyfa</i> Lengyel Balázs, <i>Közelképek</i>
1980	Nemes Nagy Ágnes, <i>Egy pályaudvar átalakítása</i>
1981	Nemes Nagy Ágnes, <i>Között</i>
1982	Nemes Nagy Ágnes, <i>Metszetek</i> Lengyel Balázs, <i>Verseskönyvről verseskönyvre</i> – bővített kiadás
1984	Nemes Nagy Ágnes, <i>A hegyi költő. Vázlat Babits lírájáról</i> <i>A Jelenkor</i> ez évi utolsó száma „Újhold-különszám”
1986	Nemes Nagy Ágnes, <i>A Föld emlékei</i> Lengyel Balázs, <i>Egy magatartás története</i> <i>Az Újhold-Évkönyvek</i> első két kötete, a sorozat 1991-ben fejező- dött be
1987	Nemes Nagy Ágnes, <i>Látkép gesztenyefával</i>
1988	Nemes Nagy Ágnes, <i>Szőke bikkfák</i> Lengyel Balázs, <i>Zöld és arany</i>
1989	Nemes Nagy Ágnes, <i>Szó és szótlanság</i>
1990	Lengyel Balázs, <i>Visszatérés</i>
1991. augusztus 23.	Nemes Nagy Ágnes halála. Megjelenik az <i>Újhold-Évkönyvek</i> utolsó kötete
1992	Nemes Nagy Ágnes, <i>A magasság vágya</i>
1993	Nemes Nagy Ágnes, <i>Amerikai napló. Iowa, 1979</i> – sajtó alá ren- dezte: Lengyel Balázs.
1995	Nemes Nagy Ágnes <i>összegyűjtött versei</i> – szöveggondozás, utószó: Lengyel Balázs Lengyel Balázs, <i>Két Róma</i> Nemes Nagy Ágnes <i>levelesládája</i> – válogatott, egyes levelekben nem teljes szövegű kiadás, sajtó alá rendezte: Lengyel Balázs. Nemes Nagy Ágnes – Lengyel Balázs, <i>A tiinékeny alma</i>
1996	<i>Erkölc és rémület között. In memoriam Nemes Nagy Ágnes</i> – vá- logatta, szerkesztette: Domokos Mátyás és Lengyel Balázs.
1997	Nemes Nagy Ágnes <i>válogatott versei</i> – szerkesztés, utószó: Len- gyel Balázs
1998	Lengyel Balázs, <i>Két sorsforduló</i>
1999	Nemes Nagy Ágnes, <i>A gondolj-rám-virág</i> <i>Újholdak és régi mesterek. Lengyel Balázs leveleskönyve</i> – össze- állította, szerkesztette: Buda Attila
2001	Lengyel Balázs, <i>Ki találkozik önmagával?</i>
2002	Lengyel Balázs, <i>Origo</i>

- 2004 Nemes Nagy Ágnes, *Az élők mértana* – prózai írások két kötetben, szerkesztette, utószó: Honti Mária
- 2004 Nemes Nagy Ágnes, *Egy ezüstnyárfát adj nekem* – válogatott versek, szerkesztette, illusztrálta Paál Zsuzsanna, előszó Lator László
- 2004 *Rejtély és ráció. Nemes Nagy Ágnes verskéziratai és rajzai* – válogatta, szerkesztette: Kemény Aranka, az előszót Székely Magda írta
- 2005 Nemes Nagy Ágnes, *Az öt fenyő* – 1948-ban írt regény, szerkesztette: Olasz Sándor
2007. február 22. Lengyel Balázs halála
Nemes Nagy Ágnes, *51 vers / 51 poems* – angolra fordította Peter Zollman
- 2010 Nemes Nagy Ágnes, *Felicián vagy A tölgyfák tánca*
- 2012 Az MTA–ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport öt éves, 2017-ben zárult, *Újhold*-kutatásokat is magában foglaló projektje, vezetője Kulcsár Szabó Ernő volt; a köteteket a Ráció Kiadó, illetve a Petőfi Irodalmi Múzeum jelentette meg
- 2013 Az *Újhold* digitális változatának megnyitása az ELTE BTK Toldy Ferenc Könyvtárának honlapján
- 2014 Nemes Nagy Ágnes, *Magyarul és világra* – útinaplók, szöveg-gondozás, jegyzetek: Lengyel Balázs, Ferencz Győző
Az *Újhold*-projekt első kötete: *Tárgulók körök. Tanulmányok, dokumentumok az Újholdról és utókoráról* – összeállította, szerkesztette: Buda Attila; benne Kelevéz Ágnes 1990-es interjúja Lengyel Balázssal, valamint Nemes Nagy Ágnes 1943-ban írt egyetemi disszertációja – *A fiatal Babits költői nyelve* –, illetve Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs 1947–48-as olasz- és franciaországi levelei, mindkettő Buda Attila sajtó alá rendezésében
- 2015 Az *Újhold*-projekt második kötete: „...mi szépség volt s csoda”. *Az Újhold folyóirat köre – tanulmányok és szövegközlések*, összeállította, szerkesztette: Buda Attila, Nemeskéri Luca, Pataky Adrienn; benne Nemes Nagy Ágnes brüsszeli (1977) és amerikai (1979) útinaplója Dobás Kata, illetve Buda Attila sajtó alá rendezésében
- 2016 *Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei* több tucat korábban kiadatlan verssel, szerkesztette: Ferencz Győző
Az *Újhold*-projekt harmadik kötete: *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyománnyá válás közben* – összeállította, szerkesztette: Buda Attila, Nemeskéri Luca, Pataky Adrienn; benne

- Nemes Nagy Ágnes *Babits szerkesztő úr* című színpadi műve Kelevéz Ágnes sajtó alá rendezésében és Lengyel Balázs 1945 és 1950 közötti, kötetben meg nem jelent írásai, Buda Attila sajtó alá rendezésében
- Az MTA–ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport és a Petőfi Irodalmi Múzeum közös, kétnapos, kis kiállítással egybekötött szeptember végi konferenciája Buda Attila, Palkó Gábor és Pataky Adrienn szervezésében
- 2018 A konferencia előadásaiból készült, szerkesztett és dokumentumközlésekkel, kiállításismertetővel kiegészített kötet – „*fo-lyékony szobor vagy szilárd szökőkút*”. *Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újhordasokról* – megjelenése, a konferencia rendezőinek szerkesztésében
- 2019 Nemes Nagy Ágnes, *A gyufáskatulyától Prométheuszig. Össze-gyűjtött interjúk és beszélgetések*, szerkesztette: Nemeskéri Luca, Lénárt Tamás

IRODALOMJEGYZÉK

- AMBRUS 1963 *Ambrus Zoltán levelezése*, sajtó alá rend., jegyz. Fallenbüchl Zoltán, előszó Diószegi András, Akadémiai, Budapest, 1963, 527 p. (Új Magyar Múzeum)
- ÁPRILY 1965 *ÁPRILY Lajos, Fecskék, őzek, farkasok. Elbeszélések*, Móra, Budapest, 1965, 159 [1] p.
- BABITS–JUHÁSZ–KOSZTOLÁNYI 1959 *Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése*, sajtó alá rend., jegyz. Belia György, Akadémiai, Budapest, 1959, 347 p. (Új Magyar Múzeum)
- BENN 1991 *Gottfried BENN versei*, vál., Hajnal Gábor, kieg. Halász Előd, jegyz. Tótfalusi István, ford. Bátorhorváti Csaba et al., Európa, Budapest, 1991, 242 p. (Lyra mundi)
- BUBER 1994 *Martin BUBER, Én és te*, ford. Bíró Dániel, Európa, Budapest, 1994, 178 p.
- BUDA 1996 *A Babits család levelezése*, szerk., vál., szöveg-gond., bev., jegyz. Buda Attila, Universitas, Budapest, 1996, 571 p. (Babits könyvtár)
- BUDA 1999 *Újholdak és régi mesterek. Lengyel Balázs leveles-könyve*, összeáll., szerk. Buda Attila, Enciklopédia, [Budapest, 1999], 335 p.
- BUDA 2005 *„áll az Idő és máll a Tér.” Babits István levelei a keleti frontról és a hadifogságból, 1915–1920*, összeáll., szöveggond., ford., jegyz., bev. Buda Attila, Akadémiai, Budapest, 2005, 737 p. (Babits könyvtár)
- BUDA 2006 *„Különös emberi háló.” Ami a Babits család levelezéséből kimaradt*, összegyűjt., vál., sajtó alá rend. Buda Attila, a szülőház történetét írta Lovas Csilla, Universitas, Budapest, 2006, 743 p.
- BUDA 2014 *Táguló körök. Tanulmányok, dokumentumok az Újholdról és utókoráról*, összeáll., szerk. Buda Attila, Ráció, Budapest, 2014, 331 p.

- BUDA 2017 BUDA Attila, *Milyen a nyár Amherstben. Esszék, tanulmányok, források*, Ráció, Budapest, 2017, 471 p.
- BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2015 „...mi szépség volt s csoda”. *Az Újhold folyóirat köre – tanulmányok és szövegközlések*, szerk. Buda Attila, Nemeskéri Luca, Pataky Adrienn, Ráció, Budapest, 2015, 335 p.
- BUDA–NEMESKÉRI–PATAKY 2016 *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyományválas közben*, összeáll., szerk. Buda Attila, Nemeskéri Luca, Pataky Adrienn, Ráció, Budapest, 2016, 489 p.
- BUDA–PALKÓ–PATAKY 2017 „folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”. *Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újholdasokról*, szerk. Buda Attila, Palkó Gábor, Pataky Adrienn, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2017, 579 p. (PIM Studiolo)
- BUDA – PATAKY 2017 „...olvasd el szigorú szemmel cikkemet”. *Babits Mihály és Gellért Oszkár Nyugat-levelezése 1929–1941*, összegyűjtötte, sajtó alá rend., jegyz., bev. Buda Attila, Pataky Adrienn, Gondolat, Budapest, 2017, 339 p.
- CHAULOT 1971 *Présence de Paul Chaulot. Études, témoignages, messages* par Jean Cassou, Agnès Nemes Nagy, Jean-Pierre Spilmont et al., J. Millas-Martin, Paris, 1971, 192 p.
- CS. SZABÓ 1966 CS. SZABÓ László, *A nyomozás*, Szerző, Osló–Bécs, 1966, 262 p.
- CS. SZABÓ 1970 CS. SZABÓ László, *Római muzsika*, Aurora, München, 1970, 329 p.
- CS. SZABÓ 1973 CS. SZABÓ László, *Petőfiék*, Szerző, München, 1973, 71 p.
- CS. SZABÓ 1974 CS. SZABÓ László, *Pokoltornác*, Szepsi Csombor Kör, London, 1974, 82 p.
- CSORBA 1943 CSORBA Győző, *A híd panasza. Versek*, Janus Pannonius Társaság, Pécs, 1943, 80 p.
- DARVASI 2018 „Szeretve tisztelt főcsatár”. *Mándy Iván válogatott levelezése*, vál., sajtó alá rend., utószó, jegyz. Darvasi Ferenc, Magvető, Budapest, 2018, 483 [4] p.
- DÉR 1988 *A Kosztolányi család levelezéséből*, vál., előszó, utószó., jegyz. Dér Zoltán, [Veljko Vlahovi Munkásegyletem, Szabadka], 1988, 458 p.

- DÉRY 1977 DÉRY Tibor, *Niki és más történetek*, szerk. Lengyel Balázs, Komlós Aladár, Móra, Budapest, 1977, 264 p.
- HAFNER 1997 *Pilinszky János összegyűjtött levelei*, szerk., szöveggond, jegyz., utószó, Hafner Zoltán, Osiris, Budapest, 1997, 723 p. (Osiris Klasszikusok)
- HAJNAL 1968 *Osztrák költők antológiája*, vál., jegyz. Hajnal Gábor, szerk. Hajnal Gábor, Lengyel Balázs, Lantos Zsuzsa, Kozmosz, Budapest, 1968, 524 p. (A világirodalom gyöngyszemei)
- HERNÁDI 2005 HERNÁDI Mária, *Egy találkozás története. Ontológiai dialogicitás Nemes Nagy Ágnes költészetében*, [Szegedi Tudományegyetem Irodalomtudományi doktori iskola] Szeged, 2005, 115 p. (Fiatal filológusok füzetek)
- HERNÁDI 2012 HERNÁDI Mária, *A névre szóló állomás. Nemes Nagy Ágnes próza-költeményei*, Szent István Társulat, Budapest, 2012, 199 p.
- HORÁNYI 2003 „A megélt költemény”. *Szabó Lőrinc levelezése Bernáth Auréllal és családjával 1933–1957*, sajtó alá rend., előszó, jegyz. Horányi Károly, [Miskolci Egyetem BTK, Miskolc, 2003,] 155. (Szabó Lőrinc Füzetek)
- HÖLDERLIN 1958 Friedrich HÖLDERLIN, *Hüperion*, ford., jegyz. Szabó Ede, utószó Görgey Gábor, Európa, Budapest, 1958, 166 p.
- ILLÉS 1957 ILLÉS Endre, *Krétarajzok*, Magvető, Budapest, 1957, 554 p.
- ILLÉS 1958 ILLÉS Endre, *Hamisjátékosok*, Magvető, Budapest, 1958, 510 p.
- ILLYÉS 1966 ILLYÉS Gyula, *A költő felel*, vál. Bartócz Ilona, előszó Lengyel Balázs, Móra, Budapest, 1966, 252. p.
- GARA 1962 *Anthologie de la Poésie Hongroise du XIIe siècle à nos jours*, éd. Ladislás Gara, Seuil, Paris, 1962, 503 p.
- KABDEBÓ 1979 *Érlelő diákevek. Napló, levelek, dokumentumok, versek Szabó Lőrinc pályakezdésének éveiből, emlékezések az 1915–1920-as évekről*, összeáll., vál., sajtó alá rend., bev., jegyz. Kabdebó Lóránt, Petőfi Irodalmi Múzeum–Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1979, 364 p. (Irodalmi múzeum)
- KABDEBÓ 1983 *A háborúnak vége lett*. Kozmosz könyvek. [Bp., 1983], 396 [3] p.
- KABDEBÓ 1989 *Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1921–1944)*, sajtó alá rend., bev., jegyz. Kabdebó Lóránt, Magvető, Budapest, [1989], 706 [3] p.
- KABDEBÓ 1993 *Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1945–1957)*, sajtó alá rend., bev., jegyz. Kabdebó Lóránt, Magvető, Budapest, [1993], 625 p.
- KARDOS 1983 KARDOS László, *Harminchárom arc*, Szépirodalmi, [Budapest, 1983], 500 p.
- KARINTHY 1946 KARINTHY Ferenc, *Szellemidézés*, Hungária, Budapest, [1946], 139 p.
- KARINTHY 1947 KARINTHY Ferenc, *Kentaur*, Új Idők, Budapest, [1947], 158 p.

- KARLOVITZ 2013 *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején*, szerk. Karlovitz János Tibor, International Research Institute, Komárno, 2013, 317 p.
- KARMAN 2015 *The Collected Letters of Robinson Jeffers, with Selected Letters of Una Jeffers: Vol. 3, 1940–1962*, ed. by James Karman, Stanford University Press, Stanford CA, 2015, 433 p.
- KISZELY 1998 KISZELY Gábor, *Lengyel Balázs*, Korona, Budapest, 1998, 164 p.
- KONRÁD–SZELÉNYI 1978 KONRÁD György, SZELÉNYI Iván, *Az értelmiség útja a hatalomhoz*, Gondolat, Budapest, 1978, 228 p.
- KOVÁCS 1997 „Majd ha megfutottam útjaimat”. Szabó Magda köszöntése, szerk. Kovács Sándor Iván, C.E.T. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 106 p. (Bibliotheca Hungarica)
- LENGYEL 1948 LENGYEL Balázs, *A mai magyar líra*, Officina, Budapest, 1948, 116 p.
- LENGYEL 1966 LENGYEL Balázs, *Volt egy golyám*, Móra, Budapest, 1966, 92 p.
- LENGYEL 1971 LENGYEL Balázs, *A török Magyarországon. Magyarország a XVI–XVII. században*, Móra, Budapest, 1971, 159 p. (Képes történelem)
- LENGYEL 1972 LENGYEL Balázs, *Hagyomány és kísérlet. Válogatott tanulmányok*, Magvető, Budapest, 1972, 406 p.
- LENGYEL 1995 LENGYEL Balázs, *Két Róma. Esszék*, Balassi, Budapest, 1995, 184 p.
- LENGYEL 1998 LENGYEL Balázs, *Két sorsforduló. Válogatott esszék*, Balassi, Budapest, 1998, 333 p.
- LENGYEL 2002 LENGYEL Balázs, *Origo. Korai írások 1938–1948*, összegy., szerk. Buda Attila, C. E. T. Belvárosi, Budapest, 2002, 234 p.
- LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1986 *Újhold-Évkönyv* 1986, 1–2., szerk., Lengyel Balázs, szerk. társak Lakatos István, Nemes Nagy Ágnes, Magvető, Budapest, [1986], 499, 465 p.
- LENGYEL–LAKATOS–NEMES NAGY 1988 *Újhold-Évkönyv* 1987, 1–2., szerk., Lengyel Balázs, szerk. társak Lakatos István, Nemes Nagy Ágnes, főmunkatárs Balassa Péter, Magvető, Budapest, [1988], 472, 456 p.
- LIN YUTANG 1947 LIN Yutang [LIN Jü-tang], *Fehérek és színesek*, ford. Lengyel Balázs, Révai, Budapest, 1947, 251 p.
- MADÁCSY–BENE 2002 *Tanári példaképeink voltak. Hommage a Grezsa Ferenc és Kiss Ferenc*, szerk. Madácsy Piroksa, Bene Kálmán, Antológia, Lakitelek, 2002, 231 p.

- MANN 1946 Thomas MANN, *József és testvérei*, ford. Sárközi György–Vajda Endre, Athenaeum, Budapest, [1946], 1781 p.
- MESTERHÁZI 1992 MESTERHÁZI Mónika, *Visszafagyó táblák*, Budapest, Cserépfalvi, 1992, 53.
- MÉSZÖLY 1960 MÉSZÖLY Miklós, *Fekete gólya*, Móra, Budapest, 1960, 234 p.
- MOUNIER 1949 Emmanuel MOUNIER, *La personnalisme*, Paris, 1949, 136 p.
- NÁDAS 1992 NÁDAS Péter, *Talált cetli*, Jelenkor, Pécs, 1992, 318 p.
- NÁDAS–SWARTZ 1992 NÁDAS Péter, Richard SWARTZ, *Párbeszéd*, Jelenkor, Pécs, 1992, 210 p.
- NAGY 1981 *Jogász szövetségi értekezések*, szerk. Nagy László, Magyar Jogász Szövetség, Budapest, 1981, 223 p.
- NAGY 2017 *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós, Polcz Alainé levelezése 1948–1997*, sajtó alá rend., jegyz., utószó Nagy Boglárka, Jelenkor [Budapest, 2017], 891 [3] p.
- NEMES NAGY 1964 NEMES NAGY Ágnes, *Vándorévek. Válogatott műfordítások*, Magvető, Budapest, 1964, 382 p.
- NEMES NAGY 1988A NEMES NAGY Ágnes, *Szőke bikkfák. Verselemzések*, Móra, Budapest, 1988, 108 p.
- NEMES NAGY 1988B NEMES NAGY Ágnes, *Solstizio*, trad. Marinka Dallos, Jole Tognelli, Empiria, Roma, 1988, 177 p.
- NEMES NAGY 1995A *Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei*, szöveggond, utószó Lengyel Balázs, Osiris–Századvég, Budapest, 1995, 330 [1] p.
- NEMES NAGY 1995B *Nemes Nagy Ágnes levelesládája. Válogatott levelezésének kis gyűjteménye*, sajtó alá rend., szerk. Lengyel Balázs, Magyar Írószövetség–Belvárosi, Budapest, 1995, 123 p. (Bibliotheca Hungarica)
- NEMES NAGY 2005 NEMES NAGY Ágnes, *Az öt fenyő*, szerk. Olasz Sándor, utószó Balogh Tamás, Tiszatáj, Szeged, 2005, 113 p.
- NEMES NAGY 2004 NEMES NAGY Ágnes, *Az élők mértana*, 1–2., szerk., utószó Honti Mária, Osiris, Budapest, 2004, 715, 585 p. (Osiris klasszikusok)
- NEMES NAGY 2009 *Elfogtam volna mást, s íme, elfogtak engem. Nemes Nagy Ágnes válogatott műfordításai*, vál., utószó Buda Attila, Ráció–Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2009, 127 [1] p.
- NEMESKÉRI 1994 *Kedves Csinszka! Drága Mis! Babits és Csinszka levelezése 1919–1920*, összeáll., szöveggond., jegyz., utószó Nemeskéri Erika, Pesti Szalon, Budapest, [1994], 155 [2] p.
- OTTLIK 1959 OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, Magvető, Budapest, 1959, 473 p.
- OTTLIK 1989 OTTLIK Géza, *A Valencia-rejtély. Hajónapló. Pályákon*, Magvető, Budapest, 1989, 211 p.

- OTTLIK 1993 OTTLIK Géza, *Buda*, szöveggond. Lengyel Péter, Európa, Budapest, 1993, 365 p.
- OTTLIK 1999 OTTLIK Géza, *Továbbélők*, Jelenkor, Pécs, 1999, 154 p.
- PONGRÁCZ–ALEXA 2001 *Kertiünk Istennel határos. Gozsdu Elek és Weisz Anna levelezése 1906–1915*, szöveggond., jegyz. Pongrácz P. Mária, Alexa Károly, Kortárs Kiadó, [Budapest, 2001], 721 p.
- POWYS 1959 John Cowper POWYS, *Wolf Solent*, 1–2., ford., Vajda Endre, Magvető, Budapest, 1959, 860 p.
- RILKE 1961 Rainer Maria RILKE, *Válogatott versek*, vál., életrajz, jegyz. Szabó Ede, bev. Vajda György Mihály, Magvető, Budapest, 1961, 427 [1] p.¹
- SALAMIN 1998 SALAMIN András, A Szani. Hrabovszkyné Dr. Révész Margit Gyógypedagógiai Gyermekszanatóriuma a Remete út 18. alatt, Infotop, [Budapest], 1998, 51 p. (Hegyvidékünk gyöngyszemei)
- SCHAFFNER–MADÁCSY–BENE 2004 *Nouvelles tendances en littérature comparée IV. – Új tendenciák a komparatistikában IV.*, szerk. Alain Schaffner, Madácsy Pirokska, Bene Kálmán, SZTE–JGYTFK–Jules Verne Picardiai Egyetem (Regénykutató Központ), Szeged–Amiens, 2004, 381 p.
- SCHEIN 1995 SCHEIN Gábor, *Nemes Nagy Ágnes költészete*, Belvárosi, Budapest, 1995, 143 [9] p.
- SCHEIN 1998 SCHEIN Gábor, *Poétikai kísérlet az Újhold költészetében*, Universitas, Budapest, 1998, 310 p.
- SOMLYÓ 1950 SOMLYÓ György, *Seregszemle*, Hungária, Budapest, 1950, 73 p.
- SZABÓ 1958 SZABÓ Magda, *Freskó*, Magvető, Budapest, 1958, 195 p.
- SZABÓ 1967 SZABÓ Magda, *Mózes egy, huszonkettő*, Magvető, Budapest, 1967, 282 p.
- SZABÓ 1970A SZABÓ Magda, *Ókút*, Magvető, Budapest, 1970, 354 p.
- SZABÓ 1970B SZABÓ Magda, *Abigél*, Móra, Budapest, 1970, 365 p.
- SZABÓ 1974 SZABÓ Lőrinc, *Napló, levelek, cikkek*, vál., sajtó alá rend., bev., jegyz. Kabdebó Lóránt., Szépirodalmi, Budapest, [1974], 675 [1] p. (Műhely)
- SZABÓ 2010 SZABÓ Magda, *Drága Kumacs! – Levelek Haldimann Évának*, közr. Haldimann Éva, Európa, Budapest, 2010, 463 p.

¹ A kiadás tulajdonképpen kétkötetes, a második a prózai munkákat tartalmazza, de könyvszerűen nem tartoznak össze, nincs erre utaló jelzés egyik kötetben sem.

- SZÉCHENYI 1978 SZÉCHENYI István, *Napló*, vál., szerk., ell., jegyz., utószó Oltványi Ambrus, előszó Sőtér István, ford. Jékely Zoltán, Győffy Miklós, Gondolat, [Budapest], 1978, 1534 [1] p.
- SZŐNYEI 2012 Szőnyi Tamás, *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990*, 1–2., Noran, [Budapest, 2012], 1109, 1132 [1] p.
- TÜSKÉS 1988 Tüskés Tibor, Rónay György, Akadémiai–MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 1988, 278 p. (Kortársaink)
- TÜSKÉS 2008 Fodor András és Tüskés Tibor levelezése, I. 1959–1966, sajtó alá rend., jegyz., névmutató Tüskés Anna, Pannónia Könyvek, [Pécs, 2008], 463 p.
- VAS 1947 VAS István, *Kettős örvény*, Franklin, Budapest, 1947, 216 p.
- VÉGH 1981 VÉGH György, *Mostoha éveim, A garabonciás diák, Eszter*, Szépirodalmi, Budapest, 1981, 902 p.

NÉVMUTATÓ

- Abody Béla 63
Ács Margit 224
Aczél György 22, 137, 138, 173, 174,
177, 233, 234
Aczél Tamás 231, 234
Ady Endre 11, 59, 64, 198, 241
Albert Pál 224
Alexa Károly 262
Alföldy Jenő 227
Ambrus Zoltán 11, 257
Anty, Anne 107–111
Anty, Christophe 110
Anty, Richard 107, 109, 111
Áprily Lajos 83, 89–91, 93, 94, 166
Arany János 167, 214, 223
Arany ? 156, 174, 187
Ardoen, Mme 80
- Babits István 11
Babits Mihály 11, 15, 21, 23, 39, 70,
77, 100, 102, 171, 172, 176, 177,
191–193, 223–225, 254–258, 261
Bácskai István 27
Balassa Péter 183, 186, 209, 213, 214,
229, 260
Balogh Etelka (Nagy Miklósné) 35
Balogh Tamás 48, 248, 261
Bányai János 246, 247, 250
Bartócz Ilona 259
Basch Loránd 77
Báthori Csaba 243, 244, 257
Belia György 257
Bella István 139
- Bene Kálmán 260, 262
Benedek Marcell 14, 94
Benjámin László 40, 43
Benn, Gottfried 157, 158
Benyovszky Móric 166, 167
Berlind, Bruce 131–135
Bernáth Aurél 259
Bertók László 170, 172, 210, 211
Bibó István 231
Bíró Béla 224
Bíró Dániel 257
Bíró Zoltán 235
Bíró-Balogh Tamás
Bódi László 145, 146, 162, 163
Bohus Magda 212, 213
Bóka László 44, 46, 48
Boldizsár Iván 31, 123
Boncza Berta 11, 261
Bor Ambrus 43
Bordry, Paul 44, 46, 48
Borges, Jorge Luis 199
Brecht, Bertolt 166
Bródy András 50, 52
Buber, Martin 233, 244, 251, 257
Buda Attila 20, 22, 39, 59, 144, 240,
254–258, 260, 261
Budai Katalin 220
- Camus, Albert 217
Cassou, Jean 258
Chaulot, Paul 22, 79, 85, 109, 110, 112,
114–116, 258
Christie, Agatha 146

- Cimabue 95
 Claudel, Paul 88, 89, 244
 Claudel, Pierre Paul 88, 89
 Corneille, Pierre 249

 Cs. Szabó László 13, 22, 32, 39, 44, 53, 64, 88, 92, 96–101, 104, 119, 122, 123, 125, 127, 129, 160, 161, 176, 234
 Csapody Vera 68
 Csécsy Magda 80, 81
 Csejte Dezső 242, 243, 249
 Csernus Mariann (Somlyó Györgyné) 169
 Csokits János 224
 Csoóri Sándor 173, 174, 176
 Csorba Győző 14, 20, 31, 32, 40, 63, 170, 173, 176, 182–185, 189, 196, 210–212
 Csordás Gábor 210, 211
 Csurka István 200

 Dallos Marinka 206, 207, 261
 Dante Alighieri 100
 Darázs Endre 32, 33, 40, 43
 Darvasi Ferenc 258
 De Beer, Jean 131
 Debreczeni Gyöngyi (Ottlik Gézáné) 238
 Decourt, Jean-Pierre 163
 Dékány Kálmán 40, 43
 Dér Zoltán 258
 Déry Tibor 50, 139, 140
 Devecseri Gábor 14, 40, 41, 43, 139
 Di Iorio, Maria 206, 207
 Dickinson, Emily 8
 Dickinson, Lavinia 8
 Diószegi András 257
 Dobás Kata 136, 255
 Domokos Mátyás 173, 174, 177, 217, 218, 222–224, 228, 233, 243, 245, 254
 Donát Ferenc 42
 Donáth Ferenc 81
 Dsida Jenő 230

 Eliot, Thomas Stearns 104
 Éluard, Paul 97
 Emmanuel, Pierre 131
 Engle, Paul 143–145
 Eörsi István 165, 191, 193
 Erdei Ferenc 231
 Esterházy Péter 176

 Fallenbüchl Zoltán 257
 Falu Tamás 18, 123, 232
 Falus Róbert 232
 Fazekas László 43
 Fehér Klára 76, 77, 260
 Feketealmi-Czeydner Ferenc
 I. Ferenc József 18, 152
 Ferencz Győző 25, 35, 95, 103, 183, 209, 213, 240, 255
 Feuillade, Lucien 79
 Fodor András 12, 224, 263
 Fogarassy Miklós 185, 186
 Frénaud, André 22, 79, 83–85, 114, 115
 Fülep Lajos 197, 198
 Füst Milán 212, 221, 225

 Gara László 79, 95, 97, 115, 116, 259
 Garai Gábor 138, 139, 234
 Garamvölgyiné Marika 168, 169
 Gáspár Endre 140
 Gece Erzsébet (Cs. Szabó Lászlóné) 96, 97
 Gellért Oszkár 11, 258
 Giraudoux, Jean 38
 Gombos Gyula 225
 Gömbös Gyula 160, 161
 Göncz Árpád 225, 235
 Gonda Irén (Lengyel Sándorné) 17, 83
 Görgey Gábor 74, 259

- Görgey Guidó 74
 Gozsdu Elek 11, 262
 Graves, Robert 137–139, 168
 Grezsa Ferenc 260
 Guillevic, Eugène 79
- Gyárfás Miklós 232
 Gyarmathy Erzsébet 36, 37
 Györe Balázs 183
 Györfffy Miklós 263
 Gyurkovics Tibor 200
- Hafner Zoltán 10, 227, 259
 Hajnal Anna 62, 88, 89, 95
 Hajnal Gábor 257, 259
 Halász Előd 257
 Halász Gábor 17, 18
 Haldimann Éva 183, 184, 262
 Hamvas Béla 40, 43, 76, 202
 Haraszi Miklós 164, 165
 Határ Győző 13, 176, 181, 228
 Hegedűs Zoltán 39, 42
 Heidegger, Martin 249, 250
 Hermész 67, 68
 Hernádi József 40, 43
 Hernádi Mária 13, 23, 27, 77, 229, 230, 233–238, 240, 242, 244, 245, 247–251
 Hitler, Adolf 231
 Hölderlin, Friedrich 73
 Homérosz 41
 Honti Katalin 185, 186
 Honti Mária 243, 244, 250, 255, 261
 Horányi Károly 259
 Horthy Miklós 225
 Horváth Gitta 160
 Horváth János 15
 Hrabovszky Anna (Nagy Lászlóné) 14, 16, 18–20, 22, 23, 27, 34, 35, 49, 70, 73, 78, 79, 142, 144–146, 149, 150, 152, 155, 162, 163, 208, 240, 262
- Hubay Miklós 55
 Hugo, Victor 120, 231
 Huxley, Aldoux 40, 43
- Illés Endre 51, 71
 Illyés Gyula 39, 41, 50–52, 97, 101, 102, 128, 160, 173, 174, 177, 224–226
- Jászi Oszkár 199
 Jávorka Sándor 68
 Jeffers, Robinson 48, 260
 Jékely Zoltán 182, 226, 231, 234, 239, 263
 Jókai Mór 145, 146, 166, 167
 József Attila 11, 59, 217, 221, 241
 Juhász Anikó 241–243, 249, 251
 Juhász Ferenc 138, 139, 154, 155
 Juhász Gyula 11, 39, 59, 232, 250, 257
- Kabdebó Lóránt 259, 262
 Kacsóh Ignác 166
 Kádár János 174, 225
 Kálnoky László 62, 170, 175, 225, 227, 231
 Kapisztrán Szent János 151
 Karácsony Sándor 40, 42, 50, 51
 Kardos György 171
 Kardos László 36, 37, 41
 Karig Sára 212
 Karinthy Ferenc 14, 60, 61, 81, 82, 231
 Karinthy Frigyes 145, 200
 Karlovitz János Tibor 260
 Karman, James 260
 Károlyi Amy (Weöres Sándorné) 64, 154, 155, 176
 Kassai György (Kassa, Goerges) 112–114
 Kassák Lajos 44, 51, 52, 225, 234

- Kászony Margit 34
 Katona Jenő 230
 Kazinczy Ferenc 167
 Kelemen János 36, 37
 Kelevéz Ágnes 23, 193, 255, 256
 Kemény Aranka 248, 255
 Képes Géza 44, 46, 48, 260
 Kerek Vera 17, 27, 103, 105, 118, 125, 131, 135, 148, 149, 154, 177, 184, 186, 191, 195, 199, 209, 215, 217, 220, 222, 223, 226, 228, 252, 253
 Keresztes Szent János 245
 Keresztury Dezső 40, 81, 119, 176, 250
 Kertes Ottó 92, 156
 Kéry László 41, 44, 55
 Keszi Imre 62, 88, 89, 95, 102, 103
 Kis Pintér Imre 222, 226
 Kisfaludy Sándor 87
 Kiss Ferenc 260
 Kiss Károly 69
 Kiszely Gábor 234
 Kolozsvári Grandpierre Emil 53, 54
 Kolozsvári Papp László 225
 Komáromi Csaba 27
 Komáromi Gabriella 248
 Komlós Aladár 139, 140, 259
 Konrád György 164, 165
 Kopányi György 32, 33
 Köpeczi Béla 170, 171, 173, 177, 190, 203
 Korda Eszter 10
 Kornis Gyula 18
 Kosáry Domokos 217, 218
 Kosztolányi Dezső 11, 39, 40, 60, 206, 243, 257, 258
 Kotányi-Huszár Magda 97
 Kótzsián Katalin 38
 Kovács Sándor Iván 260
 Kozmutza Flóra (Illyés Gyuláné) 97, 225
 Kuczka Péter 225
 Kukorelly Endre 183
 Kulcsár Szabó Ernő 218, 233, 244, 249, 255
 Kutnyi Marika (Vas Istvánné) 230
 Laczkó Géza 50, 52
 Lakatos István 13, 22, 74, 120, 135, 167, 168, 176, 181, 182, 184, 185, 197, 206, 209, 213–215, 217, 224, 260
 Lantos Zsuzsa 259
 Lator László 158, 170, 243, 255
 Lelkes István 41, 44, 178
 Lénárd Sándor 58, 59
 Lénárt Tamás 256
 Lengyel Béla 148, 151, 173
 Lengyel Péter 173, 176, 232, 238, 262
 Lengyel Piroška 17
 Lengyel Sándor 173
 Lestyán Sándor 52
 Lin Yutang 50, 51
 Lóránth Mária 15
 Lovas Csilla 257
 Lukács György 56, 165, 166, 191–193, 219, 231
 Madácsy Piroška 260, 262
 Magyar Bálint 250
 Major Ottó 41, 44, 53, 219
 Makay Ida 172–174
 Mándy Iván 12, 13, 21, 37, 40, 43, 45, 47, 117, 170, 176, 177, 179, 181, 199, 200, 205, 216, 223, 234–236, 239, 258
 Mándy Stefánia 40
 Mann, Thomas 41, 51, 58, 216, 236–238
 Márai Sándor 225
 Márkus István 47, 48
 Márványi Judit 147, 212

- Maugham, William Somerset 230
 Mesterházi Márton 216
 Mesterházi Mónika 27, 147, 212, 215, 216
 Mészöly Miklós 12, 13, 21, 22, 75, 77, 89, 96, 108, 110, 163, 175, 176, 178, 179, 184, 194, 214, 216, 217, 234, 239, 261
 Mezey László Miklós 198
 Michelangelo Buonarroti 92, 93
 Mitterrand, François 167–169
 Moldova György 165
 Molière, Jean-Baptiste Poquelin 249
 Molnár Márta 195
 Molnárné 107–111
 Monostory Klára 168
 Moore, Henry 145
 Móricz Zsigmond 161, 198, 225
 Mounier, Emmanuel 241, 242
 Mózes 104, 105, 106, 262
 Muraközy Gyula 18

 Nádas Péter 12, 176, 185, 216, 229, 236–238
 Nagy Boglárka 261
 Nagy Boldizsár 145, 146, 162, 163
 Nagy Éva (Kertes Ottóné)
 Nagy Ferenc
 Nagy Imre
 Nagy Jolán (Nemes Nagy Mihályné) 92, 156
 Nagy László (1913–2002) 35, 163, 34
 Nagy László (1925–1978) 19, 234
 Nemes Nagy Éva 18
 Nemes Nagy Mihály 17, 18
 Nemeskéri Erika 261
 Nemeskéri Luca 18, 255, 256, 258
 Nemeskürty István 101, 102, 104, 121
 Németh Gábor 222
 Németh László 51, 160, 224–226

 Olasz Sándor 248, 250, 255, 261
 Oltványi Ambrus 8, 263
 Orbán Ottó 176, 213
 Örkény István 13, 14, 31, 232
 Örley István 230
 Ortega, José y Gasset 34, 241
 Örvös Lajos 43
 Ottlik Géza 13, 14, 21, 62, 74, 79, 123, 141, 157, 170, 176, 181, 189, 190, 216, 226, 229–232, 234–239, 243

 Paál Zsuzsanna 255
 Palasovszky Ödön 138, 139
 Palkó Gábor 256, 258
 Pándi Pál 40, 43, 164, 165
 Pataky Adrienn 255, 256, 258
 Petőfi Sándor 27, 64, 71, 127, 128, 232, 245, 248, 249, 251, 255, 256, 258, 259
 Petri György 189, 190
 Petrovics Elek 99
 Pilinszky János 8, 10, 12, 14, 21, 37, 40, 64, 141, 154, 190, 195, 196, 214, 223, 227, 232, 239, 240, 243, 251, 252, 259
 Pintér Imre 222, 226
 Pintér Jenő 55
 Pogány Ö. Gábor 231
 Polcz Elaine 12, 13, 21, 75, 77, 96, 178, 217, 240, 261
 Pongrácz P. Mária 262
 Popper Péter 251
 Porgesz Borbála 14, 15, 20, 35
 Poszler György 233
 Powys, John Cowper 76, 77
 Proust, Marcel
 Püski István 153
 Püski Sándor 153, 154

 Quisling, Vidkun 53, 54

- Rába György 13, 40, 43, 45, 47, 53, 54, 61, 62, 66–68, 70, 74, 75, 78–80, 82–85, 176, 185, 232, 251, 252
- Rácz Éva 102
- Radnóti Kornélia 126, 128
- Radnóti Miklós 230
- Radnóti Sándor 22, 189–191
- Rajk László 64, 232
- Rákos Sándor 40, 43, 223
- Rákosi Mátyás 21, 64, 77, 124, 164, 221, 225
- Ranódy László 38, 41, 44
- Rásony Jutka 141
- Révai József 42, 160, 165, 192, 232
- Révai Miklós
- Révész Margit (Hrabovszky Józsefné) 16, 262
- Rilke, Rainer Maria 21, 23, 40, 41, 43, 72, 73, 82, 241
- Román György 40, 43
- Rónay György 13, 52, 73, 85–87, 93, 94, 97, 119, 121, 126, 128–130, 136, 141, 166, 171, 173, 201–204, 226, 229, 231, 239, 263
- Rosenzweig, Franz 241, 242
- Rouault, Georges–Henri 78, 79
- Rousselot, Jean 79
- Roy, Claude 109, 110
- Saarinen, Eero 145
- Salamin András 262
- Sánta Gábor 230
- Sárközi György 261
- Schaffner, Alain 262
- Schein Gábor 218, 223, 224, 226, 246, 247, 249–252
- Schöpflin Aladár 77, 231
- Sebestyén Ilona 227
- Simon István 234
- Sinka István 38, 39
- Solymos Ida 106, 107, 150, 157, 158, 166, 167
- Somlyó György 13, 14, 20, 22, 36–39, 42, 45, 47, 50, 52, 54, 56, 97, 138, 167–169, 199, 201, 218, 220, 222
- Somogyi Panni 214
- Sonnevend Péter 42
- Sótér István 40, 50, 51, 263
- Spilmont, Jean–Pierre 258
- Spira György 40, 43
- Spiró György 200
- Swartz, Richard 261
- Szabó Dezső 198, 225
- Szabó Ede 21, 72, 82, 259, 262
- Szabó Lőrinc 11, 52, 59, 102, 160, 259
- Szabó Magda 12, 13, 22, 104, 117, 170, 223, 224, 226, 260
- Szabó T. Anna 249
- Szabolcsi Miklós 40, 43, 219, 220, 231, 232
- Szakonyi Károly 200
- Szálasi Ferenc 231
- Szántó Piroska (Vas Istvánné) 141, 154, 155
- Szauder József 40, 43
- Széchenyi István 8
- Szederkényi Ervin 171, 172, 175, 176, 179
- Székely Magda (Mezei Andrásné) 75, 170, 172, 173, 255
- Székely Sz. Magda 214
- Szekfű Gyula 224
- Szelényi Iván 165
- Szenes Anikó / Hanna 35
- Szerb Antal 40, 43
- Szerdahelyi István 233
- Szirtes, George 249
- Szita Gábor 27
- Szobotka Tibor 118

- Szőnyei Tamás 263
Szórá Ilona 42
- Takács Zsuzsa 114–116, 171, 173
Takáts Gyula 13, 1170, 176, 205
Tamás Ferenc 246, 247
Tandori Dezső 176, 250
Tardos Tibor 36–38, 53–57
Tarquinius Superbus, Lucius 94
Tatay Sándor 126, 127
Thienemann Tivadar 202
Timár György 112–115, 212
Titus Livius 93, 94
Tognelli, Jole 261
Tompá Kálmán 119
Török Endre 214, 215
Török Sophie 11
Tóth Aladár 206
Tóth Árpád 11, 39, 59
Tóth Judit 75, 86, 116, 172, 224
Tóth Sándor 40, 43
Trencsényi–Waldapfel Imre 100
Truman, Harry S. 53, 54
Tüskés Anna 26
Tüskés Tibor 89, 90, 195–197, 201–205, 263
- Ungvári Tamás 192, 193
Urbanik Tímea 13, 77
Utassy József 138, 139
Uys, Jamie 163
- Vajda Endre 40, 42, 76, 261, 262
Vajda György Mihály 262
Vajda István 43
Vajda Miklós 132, 138, 139, 154, 155
Valéry, Paul 45, 47
Várady Szabolcs 27, 187, 188
Varga Sári 215
- Vargha Kálmán 78, 170, 171, 239
Vári György 238
Várkonyi Nándor 174, 202
Vas István 39, 41, 51, 52, 62, 63, 101, 127, 138, 139, 141, 154, 155, 167, 168, 176, 230, 231
Végh Antal 165
Végh György 31, 37, 39–41, 44, 454, 47, 223
Vekerdy Sándor 198
Veres Miklós 197
Veres Péter 225
Vergilius Maro, Publius 120, 134
Vezér Erzsébet 165, 221
Victor János 39, 42
Vidor Miklós 40, 141
Világhy Miklós 34, 35
Vityi Gizella (Gálffy Endréné) 87, 91, 92, 103, 124, 126, 131, 135, 137, 141, 147, 148, 155–159, 161, 169, 174, 175, 179, 180, 186, 193
Vörösmarty Mihály 101, 223, 224, 228
- Wadsworth, Charles 8
Weisz Anna 11, 262
Weöres Sándor 40, 46, 48, 52, 59–61, 64, 154, 155, 170, 172, 176, 202, 232
- Zadkine, Ossip 97
Zelk Zoltán 77, 123
Zilahy Lajos 160
Zimonyi Zoltán 221
Zollman, Peter 255
Zoltai Dénes 166
Zoltán Ilona (Püski Sándorné) 153, 154
- Zsirai Miklós 15

